1074

M. TULLII CICERONIS

Viri Consularis

HISTORIA.

A

FRANCISCO FABRICIO,

Marcodurano, præclarè ex omni genere ſcriptorum collecta, & in annos LXIV. ſcitè digeſta.

Non paullò commodior edita,

ſtudio

CHRISTOPHORI HEIDMANI,

Eloq. Prof. Publ. in Academia Julia.

Cujus

Præfatio Lectorem de his plenius docebit:

Nunc maximè emendata

OPERA

JOHANNIS BUNONIS.

HAMBURGI

Sumtibus ZACHARIÆ HERTELI, Bibl.

M.DC.LXXII.

Magnifico & Nobilissimo viro,

EBERHARDO à VVeihe, Iureconsulto,

Politico & Oratori eximio, Illustrissimi principis nostri

CANCELLARIO,

S. D.

Christophorus Heidmanus.

Vitam M. Tullii Ciceronis, & quæ ad eam pertinent, id est, dicta, facta, scripta, ante annos plures, ex omni autorum genere collectam, edidit Franciscus Fabricius Marcoduranus: idque eo consilio, ut scripta eloquentiæ Romanæ parentis & libentius omnes legerent, & intelligerent facilius:

 præser-

præsertim adolescentes, neque dum satis in hâc palæstra exercitati. Quod tanto ille magis necessarium esse videbat, quia ad id usq; tempus nondum exstiterat, cum de vita Ciceronis multi scripsissent, qui distinctè satis ac plenè id argumentum explicasset. Consilium illud suum ipse exponit Comiti Hermanno à nova Aquila & Moërs, satis disertè. Et cur nō ipsa ej9 verba huic epistolæ includam, è quibus de animo præstantis viri magis omnibus, qui hæc legent, constet? Ego quidem, *inquit*, etsi libenter agnosco & fateor, ingenium in me admodum esse exiguum; naturâ tamen, qua duce ad litterarum studium accessi, incitor, vt, si quid in me est facultatis, quotidianis studiis & vigiliis partum, id foras emanare, communique vtili-

vtilitati inseruire velim. Cujus rei documenta cum superioribus annis in Lysia, Plutarcho, Orosio, Terentio & Cicerone, dedissem; hoc tempore me operam eloquentiæ & lingvæ latinæ studiosis non inutilem nauaturum putaui, si Ciceronis historiam, quam aliquot annis collectam domi asseruabam, illustri tui nominis titulo cohonestatam emitterem. Etsi verò non est modestię meæ, de hoc labore gloriosius quicquam prædicare; hoc tamen dicere hîc apud te, Comes illustris, non dubitabo, me, cum viderem, cæterorum scripta, quæ de Ciceronis vita sunt in manibus, & absque temporum distinctione leguntur, quasi tabulas bene pictas, lumine carere; historiam illius à die natali

exorſum, ad ſupremum usque vitæ diem ita pertexuiſſe, vt Faſtos Conſulares ſecutus, eam in annos LXIV. digeſſerim. Qua ratione effectum eſt, vt non ſolùm in Rhetoricis & Philoſophicis libris, verùm etiam in epiſtolis fere omnibus, ſingula ad ea tempora, quibus à Cicerone ſcripta ſunt, reuocarim. In Orationibus verò me operæ pretium facturum, & lectoris gratiam initurum putaui, ſi non tantum annos, quibus habitæ ſunt, indicarem, ſed & argumenta, verbis paucis, & tamen perſpicuis indicarem. *Hæc de opera ſua hoc in argumento poſita ipſe, iis, quæ retuli, verbis Fabricius. Eum libellum tibi, vir Magnifice, & viſum, & lectum pridem, atq; etiam probatum non dubito. Mihi quidem,*

dem, ex quo primum videre contigit, mirificè viſus eſt ad intelligenda omnis generis ſcripta M. Tullii accommodus. Itaque cum nulla eius in tabernis apud nos aut noſtrates exſtarent exempla, edendi libelli conſilium cœpi. Et aliquam ſanè operam (cur enim diſſimulem) in id haud inuitus contuli, vt commodiore nonnihil forma, & vultu decentiore, quàm antè, in publicum prodiret: vt ſubjecta huic epiſtolæ præfatione lectorem doceo. Eam hiſtoriam tibi inſcribendam & dicandam cenſui: quem huiusmodi litteras ac ſtudia, quæ humanitatis non iniuria priſci vocarunt, haud adſpernari, ſed & ipſa æſtimare atque in precio habere, inter omnes conſtat. Etenim ipſa re, id eſt, ingenii tui monumentis eruditis iam pridem id de-

mon-

monstrasti. Accedit, quod Academiæ huic, in eaq; docentibus cupere te, nec à me alieno esse animo, prorsus mihi persuasum. Quorum ego neq; hoc miror, qvum ea humanitate sis, id quod è pluribus jam accepi, vt omnes bonos vltrò beneuolentia tua complectaris; alterum verò minus etiam, qvum Academiam publici boni officinam esse optimè noris: & isto constitutus loco ab Illustrissimo principe, FRIDERICO VLRICO Duce Brunsuicense ac Lunæburgense, domino nostro clementissimo, non minus ferè affici curâ patriæ commodorum, eorumq; administræ Academiæ Iuliæ, debeas, quàm optimus ipse princeps. Qui quo sit in eam animo, quo loco eam habeat, cùm antè sæpius non obscuris indiciis declarauit, tùm verò

intra

intra pauculos hosce dies clarissimè contestabitur, quibus, cum delectis ex Ordinibus patriæ primariis viris ad inspiciendum eius statum, & porrò constituendum, in opidum hoc suum venire statuit. Quod vt Ecclesiæ & reip. bono, ipsiusq; illustris huius Iuliæ fiat, & votis tacitis, & claris vocibus FELICITER *ingeminamus. Nec dubitamus de euentu: quem Deus ille, qui animum benignissimi principis ad tam laudabile studium excitauit, optatum dabit: eiusdemq; in patriam auitamq; Academiam paternum affectum, vti & bonorum atq; intelligentium, fauorem, nobis conseruabit. Fiat, fiat. Tu, vir Magnifice, & nobiliss. conatum hunc meum, si is rectus, approba, & majora deinceps, σὺν Θεῷ, exspecta. Dab. in Academia Iulia Idibus Martiis. MDCXX.*

CHRISTOPHORVS HEIDMANVS.

CViusmodi sit Libellus hic, lector humanissime, & quid nouâ hac editione præstitum mihi, certè animus fuerit præstare, paucis videris monendus. Principiô elegantem esse, doctum, compositum digestumque scitè, nemo vmquam, opinor, negauit aut negaturus est. Equidem nihil in hoc argumento melius hactenus elaboratum esse, cum multi id tractarint, confirmare non dubitem: neque temerè fortè in eo quidquam nascetur perfectius: ita studiosè hoc egit auctor, vt omnibus, qui de Ciceronis vita, studiis, actis, dictis, scriptis aliquid prodiderunt, ipse vnus palmam præriperet, nemini cederet, ac ne spem quidem vlli relinqueret victoriæ. Et, nisi me omnia fallunt, assecutus est, quod voluit. Ita eruditionem pariter suam, quam non vulgarem in ipso fuisse, monumenta eius alia etiam ostendunt, diligentiamque

non mediocrem in hoc opusculum contulit. Quod facilè, qui id legerit, fatebitur; & vel ex hoc scripto virum æstimabit, qui quidem verè iudicare de scriptis eruditorum, eaque discernere ab iis potuerit, quæ quiduis potius, quàm ingenio, animo, menti cultum aliquem ferunt: cuiusmodi quotannis, quæ *seculi nostri macula est*, *passim erumpunt*, *aut propelluntur* in publicum, plures. Noster hic mirum quàm *illis* discrepans, eruditus est, atque elegans, vt dixi: ab eiusmodi viro profectus, tales sui lectores redditurus. Itaque *hactenus* etiam *sæpius*, nec uno loco, *editus*. Primum quidem *Coloniæ Agrippinæ*, & quidem ter, de quo mihi compertum: idque intra annos non ita multos, ex quo scriptus primum fuerat. Earum editionum postremam, anni MDXXCVII. secuti sunt absque dubio *Francofurtenses*, *VVecheli*,

cheli, optimè de litteris meriti, *heredes*, anno MDXC. Et nuper siue hanc, siue illas, *Frobenius Hamburgensis bibliopola*. Verùm, præterquam quod aliæ earum aliis minus emendatæ, Francofurtensem illam, quod ea cum operibus M. Tullii, quæ hodie quidem superant, vniuersis coniuncta est, multi sibi parare propter angustiam fortunarum suarum nequeunt; aliis non libet, qui Tulliana quædam, aut plæraque, aut omnia iam possident, impensas in nouam editionem facere. Multo verò paucioribus etiam propter eas, quas dixi caussas, facultas est aut animus emendi splendida illa & luculenta Ciceronis opera, quæ singulari studio, & multo labore duorum summorum virorum, IANI GVLIELMII, τοῦ μακαρίτου, & IANI GRVTERI, quem Deus rei litterariæ quendam quasi Herculem, diu etiam sospitet, è Codd. Msc. fide

fide potiſſimum emendata, proximo hoc biennio è bibliopolio ſuo Hamburgi edidit is, cuius mentionem modò feci, Frobenius. Ea certè nonniſi fortunatiorum bibliothecis deſtinata videntur. Ita factum, vt non pauci illi quidem hactenus fructum ex iis editionibus Hiſtoriæ huius perceperint, multo plures tamen eâ vel inuiti carere coacti ſint. Et erat tamen is libellus, qui in omnium manibus aſſiduus eſſe debebat, eorum cumprimis, qui ad Ciceronem legendum atque intelligendum ſe conferunt: quorum hodieque non prorſus nulli ſunt, quod iure gaudemus: etſi pauciores omninò, quàm par erat, & ex uſu reipubl. Itaque cum, quas indicaui, editiones paucis ſaltem contingere poſſe, ac ne Colonienſes quidem in noſtris, pluribusque aliis bibliopoliis reperiri deprehenderem, adeoque ho-

 mines

mines docti quidam vmquam ſibi viſam libellum negarent, meique auditores & familiares, quibus partim publicè, partim priuatim eius lectionem ſæpe commendaueram, fruſtra ab ſe quæri dicerent, quod nuſpiam reperiretur; equidem faciendum mihi putaui, vt aliqua ratione iis, plurimiſque aliis conſulerem. Cumque alia ſe nulla offerret occaſio, non operam modò ac ſtudium meum, ſed ſumptum quoque in eius editionem conferre non dubitaui. Ita expeditus hactenus, & ferè fruſtra, me producente, ſeparatim exit *in dias luminis oras*, vt poëta loqui amat, quo facilius omnes eum, aut plurimi ſuum facere poſſint. Melior & commodior quàm antè, an ſecus, tuum arbitrium, lector humaniſſime, facio. Equidem in ſuperioribus editionibus (liberè dicam, ſicut meus eſt mos) omnibus non pauca hactenus deſideraui. Ea

huic ſum conciliare pleraque conatus. Et ni per alios ſtetiſſet, niſi temporis anguſtiæ, aliaque negotia obſtitiſſent, vt opinor, feciſſem probè. Tamen, quod in me fuit, vt nunc quidem licuit, feci. Fidem eius rei, ipſe quidem libellus, vt ſpero, faciet. Ipſum tamen etiam me indicare, quid in editione hac ſpectarim, quid conatus fuerim, præſertim iis, qui alia exempla non viderunt, abs re fortè non fuerit. Sic igitur habe. Primum *diuerſitatem litterarum* plerisque in locis, cum judicio, ita volui quidem, adhibitam eſſe. Verba Ciceronis fermè, & aliorum interdum, itemque vocabula quædam, intellectui iuuando, diuerſo, & minutiori litterarum genere expreſſa. Minutiſſimis verò ea, quæ extra filum narrationis, quaſi quædam πάρεργα, non tamen ſine fructu tuo, inſerta ab auctore, optimo conſilio. Iam verò ſcripta Ciceronis luculentiora,
vt

vt Orationes, libros Oratorios aut Philoſophicos, formulas item quasdam Senatusconſultorum, Edictorum, Sponſionum, alio etiam genere, in oculos ſtatim incurrente, dare volui. Prætereà *interualla quædam*, & tanquam τμήματα capitum facta, vbi res poſtulare aut admittere videbatur. Tum *annos* ab Vrbe conditâ, & nato Cicerone, non ſingulorum annorum frontiſpicio tantum præſcripſimus, vt antè factum, ſed paginis ſingulis ſuperſcripſimus. Eoſdem quoque annos in minutiores partes, & quaſi *verſus* tribuimus, & ſtellulis in contextu ſingulis quibusque verſibus: *numerorum* verò *notis* in margine quinto quoque loco poſitis, diſtinximus. Iam verò *Indicem prorſus nouum*, ſiue breuiarium vitæ, actionum, ſcriptorum M. Tullii concinnauimus, ordine annorum eodem, qui in ipſa hiſtoria, conſeruato. *In quo etiam Epiſtolas*

ple-

plerasque, præsertim ad Atticum, M. Brutum, & Q. Fratrem, suis annis, assignamus. De iis enim quæ ad Familiares, (etsi & earum quasdam attigimus) nihil necesse fuit. Fecit enim præclarè sua editione illarum Ad. Theodorus Siberus: quam meis auditoribus & familiaribus commendare soleo: etsi, eam quoque indicibus quibusdam additis, quos paratos habeo, commodiorem vtentibus fieri posse, non dissimulare debeo. *Tertium quoq; nostri huius libelli indicem*, qui in superioribus, excepta Hamburgensi, editionibus erat (prioribus enim duobus nihil opus videbatur, propter eum, quem dedi) huic editioni, inductis superuacaneis, ita aptauimus, vt perpetuò deinceps quadret, & dictô citius ad locum quæsitum, vel longissimi capitis siue anni, te ducat. Neque nulla in omnibus antè editionibus *vitiosa emendauimus*:

mus: quædam *omissa indicauimus*: rectius, ni fallor, *distinctionum notis*, & *litteris* quibusdam libellum *concinnauimus*. Postremo *ipsâ formâ* gratiorem eum aptioremque vsibus tuis, lector, fecimus. Quæ omnia quam eum commendent, quamque inierimus à Ciceronis & Eloquentiæ ac Historiæ Romanæ studiosis gratiam, mox sciturі sumus. Equidem, quod facultas iis maior intelligendi optimum prudentissimumque scriptorem, neque eum modò, sed & alios, hoc qualicunque studio meo facta; & ipsis, & mihi gratulari non dubito. Neque tamen nego, non usque quaque hic etiam mihi satisfactum. Etenim video incuriâ aut festinatione, siue operarum siue meâ, nævos, quos nolim, in pulcro opusculi corpore esse relictos, quod me quidem admodum inuito factum, scire te & credere velim. Deinde nitidiorem ego & meliorem chartam,

tam, elegantiores, aut certè formæ huic conuenientiores litterarum typos, accuratiores τυποθέτας, non fortè iniuria hîc deſiderauerim. Quin ſæpe ea nobis optare tacitus ſoleo: neque tamen, vt puto, ſolus. Etſi enim hæc omnia mediocria, neque vt quibuſdam in locis ſordida apud nos, tamen aliis, iiſque non ignotis, tanto inferiores hac re eſſe, non leuiter interdum doleo: feliceſque iudico, quorum induſtria non deſtituitur hoc quoque ſubſidio. Sed hîc æquo animo ferendum, quod mutare non poſſumus. Illud vnum ſignificare hoc loco etiam debeo, locis non paucis auctiorem me hiſtoriam hanc facere conſtituiſſe, iamque adeò manum ei admouiſſe, & pluſcula eius generis, tibi, lector, non ingrata, ita ſpero, futura in chartas coniecisſe. Verùm, quòd viderem & illa quotidie vberiora ſub manum

ſucceſ-

ſucceſſura, & temporis aliquanto plus, ad ea hinc inde colligenda, ſuisque ſedibus aptanda, requiri, nec editionem vtiliſſimi libri ea re differri diutius iudicarem oportere; viſum fuit ipſum, qualis ab auctore maximam partem elaboratus, & hactenus vulgatus eſt, tibi repræſentare. Quem rogo, vt ſtudioſè & ſæpe legas. Feceris, meo iudicio, quod factum gaudeas. Vos quidem, optimarum artium ſtudioſi adoleſcentes, quorum vſibus ille potiſſimum deſtinatus, in manibus eum, in ſinu, in deliciis habere, è re veſtra eſſe cenſeam. numquam enim ad eum adibitis, quin doctiores à lectione eiusdem diſcedatis. Quin eruditiſſimos, ſat ſcio, non minus oblectare, quàm vos, & veſtri ſimiles erudire poterit. Quod ſi neque nunc malam iniiſſe me à vobis gratiam hac editione intellèxero, & gratum deinceps futurum,

turum, ſi quid in eum temporis ac diligentiæ contulero, operam dabo, vt breui non pœnitendos vobis fructus libellus ferat: & aliquando, vbi id quoque commodum mihi videbitur, non paullò plenior meo ſtudio atque ornatior in publicum prodeat. DEUM opt. max. ſupplex veneror, vt & veſtra, & mea, omniumque adeò noſtrum ſtudia, & conatus rectos, ipſe ſpiritu ſuo benignè prouehat, & eccleſiæ, ſcholis, reique publicæ vniverſæ, maximo vſui eſſe velit, iubeat, faciat. Quo pio voto claudo hanc ſcriptiunculam, voſque, adoleſcentes humaniſſimi, & te, quisquis es, lector, ſaluere iubeo, erratiſque operarum typographicarum veniam, & calamum emendare paratum, poſco. Ex Academia Iulia Idibus Martiis, quo die C. Iulius Cæſar in curia Pompeji, atque adeò ante eius ſtatuam, XXIII.

XXIII. vulneribus confectus à coniuratis, procubuit, anno vno & mensibus prope nouem antè, quàm Cicero noster impio M. Antonii imperio trucidatus est: quod ipsum hoc opusculum præclare docet.

CAROLVS VTENHOVIVS.

Εἰς τὴν Κικέρωνος ἱστορίαν περὶ Φραγκίσκου τοῦ Φαβρικίου τεκτηναμένην.

Ἱστορίην Κικέρωνος ὃν ἱστορέειν πόθος ἴσχει,
Τὴν δ᾽ ἀπὸ Πλουτάρχου λώϊον οὐκ ἐδάη,
Ἢ περὶ Φαβρικίου λογοτέκτονος, ἰθυντῆρος,
Ῥήτορος, ἱστορικοῦ, καὶ κικερωνοφίλου.
Εἷς γὰρ ὅλον Κικέρωνος ἑλιξάμενος θαμὰ κῆπον,
Ἕρμος ὅλος Κικέρων εὐεπίης ἐφάνη.

μά- καρ ὅλος οὐδὲν ᾧ-βίος.

Fran-

FRANCISCVS FABRICIVS MARCODVRANVS LECTORI S.

Cum variæ sint voluntates eorum, qui se ad scribendum applicant, omnes in eo laudandos puto, quod suâ industriâ & labore, dum studiosos discendi non modò viui ac præsentes, sed & post mortem litterarum monumentis erudire volunt, non paucis quibusdam, sed universo hominum generi, quantum in ipsis est, prodesse student. Neque enim artes vllas, quibus exculti homines à feritate ad mansuetudinem transferuntur, haberemus, nisi singulari Dei optimi maximi beneficio, & primis temporibus illis, quibus rerum bonarum quasi lumina accensa fuerunt, exstitissent, qui eas vtiliter ad hominum vitam inuentas litteris consignarent; & patrum nostrorum memoria, cum bonæ disciplinæ omnes crassis occultatæ & circumfusæ tenebris latebant, fuissent, qui eas in lucem reuocarent: & non tam ab obliuione, quã ab interitu sempiterno vindicarent: & hac denique

aeta-

ætate essent, qui olim inuentas, & post longam intermissionem revocatas artes in veterem dignitatem restituerent, atque ad summam elegantiam perpolirent. Quorum industria curriculum, quando in iisdem rebus nunquam elaboratur, sed diuersis studiis homines semper ducuntur, vt in sensibus alios dulcia, alios subamara delectare videmus: eorum ego studium optime poni, maximosque fructus efferre censeo, qui in veterum scriptorum monumentis illustrandis omnem operam, curam & diligentiam consumunt. Cum enim constet, in promptuque sit, studiorum nostrorum hunc finem esse, vt & pectus maximarum rerum varietate, sapientissimisque præceptis compleamus, & linguam lectissimorum verborum copia ad sensa mentis rectè ornateque enuntianda instruamus; *non puto quenquam tam vecordem esse, qui hæc aut in Phocidis Parnasso, aut in Bœotiæ Helicone à Mu-*

à Musis, quarum illic domicilia esse dicuntur, petenda existimet. In veterum Græcorum & Latinorum scriptis sunt fontes illi, vnde non solum vtriusque linguæ cognitio, sed & omnium rerum bonarum scientia est haurienda. Ex horum vbertate, quicquid apud posteros boni est, quod commendationem habeat, emanauit: hinc illa ceu riuulorum facta deductio est. *Quapropter qui fontes hos longe limpidissimos, unde non solum purius, sed & affluentius multò, quàm è riuis, hauritur, vepribus & dumetis septos atque interclusos, purgant & aperiunt, ne illi de vniversa natione eorum, qui non modo litterati esse, sed & verè sapere volunt, merentur optimè. Sed vt in agricultura labor, qui fertili agro impenditur, fructuosior est eo, qui in minus bono, aut etiam sterili ponitur: sic,* cum neque scriptorum eadem sit bonitas, neque vtilitatis, quæ ex illis capitur, paria

 momen-

momenta inueniantur, certè, quo scriptor excellentior atque vberior est, eo studii, quod in eum confertur, major & præstantia & vtilitas erit. *Etsi verò suam cuiq; laudem tribuere libenter soleo, nec est meum qui ingenio admodum exiguo, & iudicio pertenui sum, temere de veterum scriptis pronuntiare: quia tamen viris summo ingenio, iudicioq; acerrimo preditis ita non solum hoc tempore, sed & iam olim persuasum esse video,* M. TULLIUM CICERONEM *in omni doctrinæ genere, eloquentia laude tantum præstare, vt post homines natos eiusmodi nemo, apud Latinos quidem certè, vnquam fuerit; his etiam temporibus talis nullus inueniatur, nec in posterum tanta excellentia in quoquam sperari posse videatur, ab horum virorum iudicio discrepare, mihi nefas esse arbitror.* *Quare* cum Ciceronis immortalis ingenii sit beatissima vbertas, *vt Quinctiliani verbis vtar, eiusq; libri*

bri sint non modo linguæ latinæ, & eloquentiæ, verùm etiam rerum innumerabilium thesauri copiosissimi; qui vel aureum illud flumen, tùm inimicæ vetustatis injuriâ, tùm imperitorum hominum incuriâ fœdatum & impeditum, quasi retentandum suscipiunt, vel abditos in eius libris thesauros commonstrant & patefaciunt, eorum laborem optimè impendi, fructuosissimumq; esse cum semper judicassem, hoc tempore manifestò comperio. Lumen verò historiæ *tam necessarium ad huius rei partes sustinendas animaduerti, vt, qui illo destituti ad Ciceronis explicationem aggrediuntur, eos non tantum scripta illius nihil illustrare, sed & locis non admodum obscuris, tanquam in crassissimis tenebris, fœdissimè labi videam. Et iure quidem. Etenim cum* historia *sit, vt verissimè à Tullio ipso dictum est,* lux veritatis, & nuntia vetustatis; *fieri non potest, vt sine eius cognitione*

 veri-

veritatem rerum vetustarum, & à nostra memoria remotarum (cujusmodi sunt ea omnia, quæ interpretis operam in Ciceronis scriptis requirunt) quisquam perspiciat, nedum aliis patefacere atque enodare possit. Contrà qui à memoria temporum, hominum, rerumq; gestarum instructi, ad summi Oratoris interpretationem accesserunt, hi mirabiles utilitatis fructus studiosis attulerunt. Nec alia causa est, cur exiguis fragmentis explicationum Pediani in paucas Orationes Ciceronis magnam molem Commentariorum præponderari comperiamus, nisi quod in illis commemoratio antiquitatis est perpetua; in hac res veteres nunquam fere attinguntur. *Sed de interpretandi ratione sententiam nostram in* præfatione Commentarii in Ligarianam *superiore anno expo suimus. Nunc de huius libri instituto, aliquid dicendum.*

DE VITA CICERONI

Tullius

Tullium Tironem, & Cornelium Nepotem *libros ſcripſiſſe ac reliquiſſe, teſtes locupletes ſunt Aſconius & Gellius. Inuenitur præterea* in vetuſto libro de viris illuſtribus vita Ciceronis *breuiter comprehenſa: quam* Plutarchus *copioſius conſcriptam in Parallela ſua incluſit. Eam* Leonardus Arretinus *cum è Græco in Latinũ conuertere cœpiſſet, atque animaduerteret Plutarchum multa, vt ipſe ait, prætermittere, quæ ad ſummi viri ſplendorem vel maximè pertinerent; Plutarcho, eiusque interpretatione omiſſa, quæ vel apud Latinos, vel apud Græcos de vita, moribus, & rebus geſtis Ciceronis legerat, plenius, non vt interpres, ſed arbitratu ſuo deſcripſit. Hic Arretini libellus, quaſi è Plutarcho expreſſus, in manibus usq; eo fuit, donec* Achilles Bochius *ex græco bono latinum fecit non omnino bonum, qui, ſimulac græca intelligere cœpi, diſplicuit, feciq; aliquot annis vota, vt melior interpretatio,*

 quæ

quæ Cicerone & Plutarcho digna esset, prodiret. Sed cum optando nihil me consequi viderem, haud secus ac si vota nuncupassem, non fecissem, ea pro tenui mea facultate & copia mihi persoluenda esse duxi. Itaque ex Plutarcho vitam Ciceronis, *ita, vt ab eo scripta fuit, statim* conuerti, & *quicquid ab aliis vtriusque linguæ scriptoribus, quod cum illis aut conueniret, aut discreparet, de Cicerone memoria proditum notaueram,* in Annotationes *conieci: quibus illa etiam comprehendi, quæ à Plutarcho in præteritis relicta erant. Exiit tum* Ciceronis vita, *ex ipsius libris potissimum collecta, nec ineleganter conscripta* à Christoforo Preys Panonio. *cumque iam illud, quod ego confeceram, typographo daturus essem, ecce tibi affertur* Egnatius Sebastiani Corradi: *cuius accuratam diligentiam ita probaui, & amplexus sum, vt meo labore studiosis literarum opus non esse æquissimo animo paterer.*

paterer. nec fore vnquam putaui, vt eum quisquam requireret: cum præsertim non ita multò post Ciceronianus Petri Rami *subsecutus esset. Relicta igitur historia M. Ciceronis, vacuo à quotidianis prælectionibus tempore, cuius perquam exigua facultas nobis datur, alias res agere cœpi. Sed fecit tandem non solum ardens desiderium studiosæ iuuentutis, verùm etiam grauis auctoritas magnorum virorum: qui me historiam Ciceronis alia, & commodiore, vt ipsi iudicabant, ratione tractasse, quam ceteros, cognouerant, vt vererer, ne, si diutius eam deberem, bonum nomen non existimarer. Cum autem* historiam hanc *opinione gratiorem omnibus accidisse cognouissem, ita vt breui tempore ex magna multitudine exemplorum nulla superesse librarius diceret:* librum ab initio recognoscere, ac nonnulla, quæ in mentem veniebant, addere cœpi. *Est enim ea ratio horum Commentariorum, vt in iis dies*

 sem-

semper aliquid afferat, quod cumuli loco accedat. multa etiam sunt, quæ posterioribus cogitationibus limentur politius. Ad quam rem cum nunc, in tanta librarii festinatione, vacui temporis satis non habeam, si quid requiretur, alio tempore, modò vita suppeditet, sarcietur. Placet *enim* Hesiodium illud in iis, quæ à DEO vtenda accepimus, vt ea maiore mensura indies reddamus. *Vale, Lector, & Quinctiliani illud memineris:* ILLE SE PROFECISSE SCIAT, CVI CICERO VALDE PLACEBIT.

HÆc de suo, in scribenda atque edenda hac historia, consilio Fabricius sanè præclarè. Quæ tibi, lector, grata fore non dubitabam: neque sine fructu cognosci à quocuuque intelligebam. Itaque in hoc libelli vestibulo tibi occurrere volui: & in iis finem τῶν προλεγομένων facere. nec enim ignorabam, odiosa ea esse, si longiora sint. Verùm

rùm tamen, ne ſequentes aliquot pagellas inanes tibi darem, viſum fuit, in eas inſignia quædam bonorum ſcriptorum loca de Cicerone noſtro, tanquam in poſſeſſionem vacuam mittere: vt guſtum tibi aliquem eorum præberem, quæ adiici à me quandoque libello huic illuſtrando poſſe, ſuperiore præfatione *ſignificaui*: *ſi id gratum tibi fore* intelligam. *Prius tamen etiam, ne quid magnificentius me de eodem, quàm rei concedit veritas, prædicaſſe ſuſpiceris*; en ſuffragatorem meæ ſententiæ accipe virum longè doctiſſimum, *Andream Schottum Belgam*: è cuius libro IV. Tullianarum Quæſtionum cap. 2. hoc excerptum ſcias.

TESTIMONIVM.

Quandoquidem teſtis temporum *Hiſtoria* eſt, veritatis lux, & nuntia vetuſtatis, neceſſaria ea in-

primis, non modò ad benè beateque viuendum, quòd exempla degendæ vitæ suppeditet, verùm etiam in re omni litteraria, tum potissimum in omni est interpretandi genere adhibenda. Præfert enim facem, & obscuris lucem adfert, ne quis in tenebris à scopo aberret. Duplicem autem in Interprete nostro (*etiam atque etiam attendite vos, quibus hæ partes commissæ*) Historiarum scientiam requiro: cùm accuratam vitæ Ciceronis, quem interpretandum susceperit, notitiam; tum illustrium domi militiæque virorum, partim Græcorum, partim Romanorum, cognitionem. CICERONIS quidem VITAM è *Plutarchi* fonte vberrimo hauriet: cui Commentarii vicem præbeat *Quæstura Sebastiani Corradi*, hominis eruditissimi, beneque de Tullii Manibus meriti. Verùm enimuerò diligentiâ hunc & accuratiore parentum memoriâ superauit

tuit *Franc. Fabricius Belga*, editâ Ciceronis historiâ, per annos Vrbis conditæ Consulares. *quô libello nihil fingi venustius potest, aut vtilius ad interpretandum cognoscendumque Ciceronem*: vt, quæ ab eo, quoue tempore, vel Orationes habitæ, vel scriptæ sint Epistolæ, cùm ad Familiares, tùm ad T. Atticum, intelligatur. Nec me fugit, breuius ab aliis vitam Tullii contextam, vt à *Benedicto Herbesto Polono*, ac *Dionysio Lambino Gallo*, & his antiquiore *Iacobo Angelo Scarparia*. Verùm Fabricius, vnus instar omnium sitim expleuerit. Clarorum quoque virorum, partim Ciceronis æqualium, partim eorum, quos crebrò ipse laudat, cognitio in numerato habenda videatur, è Græcis potissimum scriptoribus, Plutarcho, Appiano, ac Dione: de Latinis verò Val. Maximo, T. Liuio, Velleio Paterculo. Hos enim Ciceronem ferè sublegisse, iisdem sæpe reten-

tis verbis, obſeruaſſe videor. *Hæc ille*, partim fideliter monens, partim ingenuè candideque exiſtimans. In quem ego locum, ſuperioribus iam ſcriptis, partim etiam impreſſis, cum incidiſſem, quaſi DEO ducente, improbè facturum iudicaui, ſi non & tecum communicarem. Nam hoc quidem iam non inculco, quod eiuſdem libri cap. 7. *aureum libellum*, hunc eundem vocat. Id enim, etſi pridem mihi obſeruatum, fortè dignum vix putaſſem, quod huic loco infererem. Illud verò tam luculentum prætermittere non potui, &, ni fallor, tuo quoque iudicio non debui.

Iam ea, quæ promiſeram, etiam cognoſce priſcorum, potisſimumque latinorum nunc quidem, auctorum

DE CICERONE IVDICIA.

De Eloquentia eius, M. Fab. Quinctil. lib. X, cap. 1.

Mihi

Mihi videtur M. Tullius, cum ſe totum ad imitationem Græcorum contuliſſet, effinxiſſe vim Demoſthenis, copiam Platonis, iucunditatem Iſocratis. Nec verò quod in quoque optimum fuit, ſtudio conſecutus eſt tantùm; ſed plurimas, vel potius omnes ex ſeipſo virtutes extulit immortalis ingenii beatiſſima vbertate. Non enim pluuias, vt ait Pindarus, aquas colligit, ſed viuo gurgite exundat: dono quodam prouidentiæ genitus, in quo totas vires ſuas eloquentia experiretur. Nam quis docere diligentius, mouere vehementius poteſt? Cui tanta vmquam iucunditas affuit? vt ipſa illa, quæ extorquet, impetrare eum credas, & cum tranſuerſum vi ſua iudicem ferat, tamen ille non rapi videatur, ſed ſequi. Iam in omnibus quæ dicit, tanta autoritas ineſt, vt diſſentire pudeat: nec aduocati ſtudium, ſed teſtis aut iudicis affe-

afferat fidem. Cùm interim hæc omnia, quæ vix singula quisquam intentissima cura consequi posset, fluunt illaborata: & illa, quâ nihil pulchrius auditu est, oratio, præ se fert tamen felicissimam facilitatem. Quare non immeritò ab hominibus ætatis suæ regnare in iudiciis dictus est. Apud posteros verò id consecutus, vt Cicero iam non hominis, sed eloquentiæ nomen habeatur. HVNC igitur SPECTEMVS: HOC PROPOSITVM NOBIS SIT EXEMPLVM. ILLE SE PROFECISSE SCIAT, CVI CICERO VALDE PLACEBIT.

DE CONSVLATV EIVS,

Velleius lib. II.

Per hæc tempora M. Cicero, qui omnia incrementa sua sibi debuit, vir nouitatis nobilissimæ, &, vt vitâ clarus, ita ingenio maximus, qui effecit, ne, quorum arma vice-

ra-

ramus, eorum ingenio vinceremur; consul Sergii Catilinæ, Lentuliq́ue & Cethegi, & aliorum vtriusque ordinis virorum coniurationem singulari virtute, constantiâ, vigiliâ, curaq́ue eripuit. Catilina metu consularis imperii vrbe pulsus est. Lentulus consularis, & prætor iterum, Cethegusq́ue & alii, clari nominis viri, auctore senatu, iussu consulis, in carcere necati sunt.

DE CONSVLATV QVOQVE ET ELOQVENTIA EIVSDEM CLARIVS ETIAM

Plinius VII. Nat. hist. 30.

Quo te, M. Tullii, piaculo taceam? quoue maximè excellentem insigni prædicem? quo potius, quàm vniuersi populi illius gentis amplissimo testimonio, & è tota vita tua consulatus tantum operibus electis? Te dicente legem

gem agrariam, hoc eſt, alimenta ſua abdicauerunt tribus. te ſuadente, Roſcio theatralis autori legis ignouerunt, notatasque ſe diſcrimine ſedis, æquo animo tulerunt. Te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: Tu M. Antonium proſcripſiſti. Salue primus omnium parens patriæ appellate: primus in toga triumphum, linguæque lauream merite: & facundiæ Latinarumque litterarum parens: atque (vt dictator Cæſar, hoſtis quondam tuus, de te ſcripſit) omnium triumphorum lauream adepte maiorum? quanto plus eſt, ingenii Romani terminos in tantum promouiſſe, quàm imperii.

DE REBVS ADVERSIS, IN IISQVE ANIMO CICERONIS.

Seneca de Breuit. vitæ, cap. V.

M. Cicero inter Catilinas

Clodiosque iactatus, Pompeiosque & Crassos, partim manifestos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum respubl. & illam pessum euntem tenet, nouissimè abductus, nec secundis rebus quietus, nec aduersarum patiens, quotiens illum ipsum consulatum suum, non sine caussa, sed sine fine laudatum detestatur? quam flebiles voces exprimit in quadam ad Atticum epistola, iam victo patre Pompeio, adhuc filio in Hispania fracta arma refouente? *Quid agam, inquit, hic quæris? Moror in Tusculano meo semiliber.* Alia deinceps adiicit, quibus & priorem ætatem complorat, & de præsenti queritur, & de futura desperat. Semiliberum se

dixit

dixit Cicero. At mehercules numquam sapiens in tam humile nomen procedet: numquam semiliber erit. Integræ semper libertatis & solidæ: solutus & sui iuris, altior ceteris. Quid enim supra eum potest esse, qui supra fortunam est?

DE POSTREMO VITAE EIVS ACTV.

Heic quoque non contemnenda sunt, quæ Seneca Rhetor Suasoria VI. habet. *Quotiens* inquit, *magni alicuius mors ab historicis narrata est, totiens fere totius consummatio vitæ, & quasi funebris laudatio redditur. Hoc semel atque iterum à Thucydide factum; idem parcissimis personis usurpatum à Sallustio. Livius benignius omnibus magnis viris præstitit. Sequentes historici multò id effusius fecerunt. Ciceroni hoc,*

vt Græco verbo vtar, ἐπιτάφιον Liuius reddit.

T. LIVII.

Vixit tres & sexaginta annos, vt, si vis absuisset, ne immatura quidem mors videri posset. ingenium & operibus & præmiis operum felix: ipse fortunæ diu prosperæ; & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exsulio, ruina partium pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atque acerbo, omnium adversorum nihil, vt viro dignum erat, tulit, præter mortem: quæ verè æstimanti minus indigna videri potuit, quòd à victore inimico nil crudelius passurus erat, quàm quod eiusdem fortunæ compos ipse fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cuius laudes sequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Vt est natura candidissimus omnium magnorum ingeniorum æstimator T.

Liuius plenissimum testimonium Ciceroni reddidit.

AVFIDII BASSI.

Sic M. Cicero decessit, vir natus ad reip. salutem: quæ diu defensa & administrata, in senectute demum è manibus eius elabitur: non ipsius vitio læsa, quod nihil in salute eius aliud illi, quam si caruisset Antonio, placuit. Vixit sexaginta & tres annos, ita, vt semper aut peteret alterum, aut inuicem peteretur: nullamq; rem rarius, quam diem illum, quo nullius interesset ipsum mori, vidit. Pollio quoq; Asinius, qui Verrem Ciceronis reum, fortissimè morientem tradidit, Ciceronis mortem solus ex omnibus malignè narrat; testimonium tamen, quamuis inuitus, plenum ei reddit.

ASINII POLLIONIS.

Huius ergò viri tot tantisq; operibus mansuris in omne æuum, prædicare

re de ingenio atque industria superuacuum est. Natura autem pariter atque fortuna obsecuta est. Ei quidem facies decora ad senectutem, prosperaq́; permansit valetudo: tum pax diutina, cuius instructus erat artibus, contigit. Namq́; à prisca seueritate iudicis exacti, maximorum noxiorum multitudo prouenit, quos obstrictos patrocinio incolumes pleros q́; habebat. Iam felicissima consulatus ei sors petendi & gerendi magna munera, deûm consilio industriaq́;. Vtinam moderatius secundas res, & fortius aduersas ferre potuisset! namque vtraq́; cum venerant ei, mutari eas non posse rebatur. Inde sunt inuidiæ tempestates coortæ graues in eum, certiorq́; inimicis aggrediendi fiducia. maiore enim simultates appetebat animo, quam gerebat. Sed quando mortalium nulli virtus perfecta contigit, qua maior pars vitæ atque ingenii stetit, ea iudicandum

de

de homine est. Atque ego ne miserandi quidem exitus eum fuisse iudicarem, nisi ipse tam miseram mortem putasset. Affirmare vobis possum, nihil esse in historiis, eius quem retuli, loco, disertius: vt mihi tunc non laudasse Ciceronem, sed certasse cum Cicerone videatur.

M. Tul-

M. TVLLII CICERONIS

HISTORIA,

per

Consules descripta, & in annos LXIV. distincta, per Franc. Fabricium Marcoduranum.

M. TVLLIVS. M.F. M.N. COR. CICERO.

1.

HOc modo orator noster, cujus historiam descripturi sumus, Romanorum more, nominatur, atque hæc singula primùm explicabimus.

2. M. id est *Marcus*, prænomen eius est, quod à patre maximus natu filius de more habuit. *Ciceronis nomen.*

3. TVLLIVS, propriũ & gentile eiusdem nomen est. fuit enim è Tullia gente antiquissima, lib. 2. de Legibus, 4. Patrem Ciceronis *Gens.*

A ex

ex regio Volſcorum genere fuiſ-ſe, in Euſebii Chronicis legimus.

5 5. Et Plutarchus ſcribit, nonnullos eius genus referre ad Tullum Attium, nobilem Volſcorum regem.

6. Hinc Silius Italicus libro octauo: v. 407.

Tullius æratas raptabat in agmina turmas,
Regia progenies, & Tullo ſanguis ab alto:
7. Indole prob quanta iuuenis, quãtumq; daturus
Auſoniæ populis ventura in ſæcula ciuem!
8. Ille ſuper Gangem, ſuper exauditus & Indos,
Implebit terras voce, & furialia bella
Fulmine compeſcet lingua: nec deinde relinquet
Par decus eloquii cuiquam ſperare nepotum.

9. M.F. *Marci filius.* habuit enim

Cice-

Cicero noster *patrem M. Tullium*; qui cũ esset infirma valetudine, in Arpinati villa ferè ætatem egit in litteris: lib. 2. de legib. 10. Eum fulloniam fecisse, ac vites oleasq; semper coluisse, *Q. Caleng* in maledica oratione apud Dionem libr. 46. ait. 11. Patrem hunc Cicero in petitione consulatus, annos iam natus XLIII. amisit, vt Asconius scribit. vide lib. 1. Att. 6. *Pater.* 10

12. M. N. *Marci nepos*. nam *auus eius M. Tullius Cicero* nominatus fuit, eoque viuo se natum ait, libro 2. de legib. 13. De eodem libro 3. ita scribit: *Et auus quidem noster singulari virtute in hoc mancipio, quoad vixit, restitit M. Gratidio, cuius in matrimonio sororem, auiam nostram, habebat, ferenti legem tabellariam.* 14. Is quoque est, de quo Cæsar libr 2. de Oratore, *M. Cicero*, inquit, *senex, huius viri optimi, nostri familiaris pater, nostros homi-* *Auus.*

nes similes esse Syrorum venalium dicebat: vt quisq; optimè græcè sciret, ita esse nequissimum.

15 15. COR. *Corneliâ.* nomen est tribus, ablatiui casus; vt sit, ex Cornelia. 16. Ex tribubus autem XXXV, aliquam necesse erat; cuiuscunq; ordinis esset, ciuis Romanus obtineret. 17. atque à tribu, in qua censebantur, ciues etiam significabantur: Asconius in Verrinam secundam. 18. Cicero autem cum reliquis Arpinatibus in tribu Cornelia censebatur. Liuius lib. 38.

Tribus.

19. CICERO. *Cicerones à Cicere* appellatos fuisse satis constat: itaque dictum esse illum, qui primus hoc nomen inuenit, à nasi figura, auctor est Plutarchus.

Cicerones unde dicti.

20 20. Apud Priscianũ quoq; Grammaticum libr. 2. legitur, eum, qui primus hoc nomen habuit, ab habitu faciei nominatum esse.

21. Plinius verò libr. 18. cap. 3. ait, Fabio-

Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum cognomina prima inde esse, vt quisque aliquod optime genus sereret.

An. post Romam cond. DCXLVII. ante Christum natum CIII. Consules fuerunt

Q. SERVILIVS CAEPIO, C. ATILIVS SERRANVS.

1. HIS consulibus ante diem III. Nonas Ianuarii M. Cicero natus est; Gellius libri 15. cap. 28. *Cicero quando natus.*
2. His quoque consulibus, quibus L. Crassus legem Seruiliam suaserit, se natum esse, ipse Cicero in Bruto scribit. 3. Idem III. Non. Ianuar. natalem suum vocat, epist. 5. lib. 7. & epist. 42. lib. 13. ad Att.
4. Verba Plutarchi sine causa in dubium vocantur: qui de Ciceronis natali ita scribit; τεχθῆναι ἢ Κικέρωνα λέγουσιν ἡμέρα τρίτη τῶν νεῶν καλανδῶν: 5. id est, *Editum* 5

nes similes esse Syrorum venalium dicebat: vt quisq; optimè græcè sciret, ita esse nequissimum.

15 Tribus. 15. COR. *Corneliâ.* nomen est tribus, ablatiui casus; vt sit, ex Cornelia. 16. Ex tribubus autem XXXV. aliquam necesse erat; cuiuscunq; ordinis esset, ciuis Romanus obtineret. 17. atque à tribu, in qua censebantur, ciues etiam significabantur: Asconius in Verrinam secundam. 18. Cicero autem cum reliquis Arpinatibus in tribu Cornelia censebatur. Liuius lib. 38.

Cicerones unde dicti. 19. CICERO. *Cicerones à Cicere* appellatos fuisse satis constat: itaque dictum esse illum, qui primus hoc nomen inuenit, à nasi figura, auctor est Plutarchus.

20 20. Apud Priscianũ quoq; Grammaticum libr. 2. legitur, eum, qui primus hoc nomen habuit, ab habitu faciei nominatum esse.

21. Plinius verò libr. 18. cap. 3. ait, Fabio-

Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum cognomina prima inde esse, vt quisque aliquod optime genus sereret.

An. post Romam cond. DCXLVII. ante Christum natum CIII. Consules fuerunt

Q. SERVILIVS CAEPIO, C. ATILIVS SERRANUS.

1. HIS consulibus ante diem III. Nonas Ianuarii M. Cicero natus est: Gellius libri 15, cap. 28. *Cicero quando natus.*
2. His quoque consulibus, quibus L. Crassus legem Seruiliam suaserit, se natum esse, ipse Cicero in Bruto scribit. 3, Idem III. Non. Ianuar. natalem suum vocat, epist. 5. lib. 7. & epist. 42. lib. 13. ad Att. 4. Verba Plutarchi sine causa in dubium vocantur: qui de Ciceronis natali ita scribit; τεχθῆναι δὲ Κικέρωνα λέγουσιν ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν: 5. id est, *Editum* 5

in lucem Ciceronem ferunt tertio die Kalendarum nouarum, siue, post diem tertium Kalendarum Ianuarii. 6. Quo genere loquendi non quartus, sed tertius dies Ianuarii significatur, vt sit tertio die post Kalendas, connumeratis ipsis Kalend. 7. Sic Liuius l. 30. ait, Hannibalem post sextum decimum annum ex Italia decessisse: qui venit in Italiam anno, ut Liuius numerat, ab V. C. DXXXII. decessit anno DXLVII. 8. Rectè igitur Paullus Iurisc. in L. Anniculus. D. de verb. signif. *Ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalendarum, neutro inquit, sermone vndecim dies significantur.* 9. *Sic enim legendum ex Pandectis Florentinis; non,* vtroque sermone: *vt perperam Alciatus, Budæus, Valla & Corradus legerunt.*

10 10. Apud Plutarchum omnem dubitationem tollit id, quod sequitur: ἐὰν ἡ νῦν οἱ ἄρχοντες ἔυχον-

εὔχονται, καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. id est, *quo die nunc, magistratus pro Principe faciunt, & vota nuncupant.* 11. De quo die Caius in L. Si caluitur. D. de verb. signif. *Post Kalendas Ianuarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur.* 12. Vbi tertium diem Ianuarii intelligendum esse, hæc verba Capitolini in Pertinace ostendunt: 13. *Deniq; ante tertium Nonarum diem, Votis ipsis, milites Maternum Lasciuium, senatorem nobilem, ducere in castra voluerunt.* 14. Votis ipsis, *id est, ipso votorum die, quomodo ludis, gladiatoribus, & similia à Latinis dicuntur.*

15. De iisdem votis Spartianus in Hadriano: *Ingrauescente valetudine per somnium, periit ipsis Kalendis Ianuariis. Quare ab Hadriano Votorum causa est lugeri vetitus.* 16. Et Vopiscus in Tacito: *Diuorum templum fieri iussit, in quo essent statuæ principum bo-* 15

norum, ita vt iisdem, Natalibus suis, Parilibus, Kal. Ianuariis, & Votis, libamina ponerentur.

Ciceronis mater. 17. *Mater Ciceronis*, quæ ipsum, vt Plutarchus scribit, sine vllo dolore peperit, fuit *Heluia*, vt ab Eusebio & Paullo Diacono in supplementis Eutropianis rectè nominantur. 18. Nam apud Plutarch. ὀλβίαν mendosè est pro ἑλβίαν: quod nomen in eiusdem Quæstionib. Romanis emendatè legitur. quo de in annotationibus in Orosii lib. 5. cap. 15. 19. Habuit *mater Ciceronis sororem*, quæ

Matertera eius nupta Aculeoni. *C. Aculeoni* equiti Rom. nupsit: quem L. Crassus dilexit ex omnibus plurimum, vt est libr. 2. de Oratore: 20. vbi Aculeonem Crassus apud M. Perpernam iudicem contra Gratidianum defendisse dicitur. 21. de eodem ipse Crassus lib. 1. *Nónne*, inquit, *videtis equitem Rom. hominem acutissimo omnium ingenio, sed minimè*

cete-

ceteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum viuit, semperq́ue vixit, ita tenere ius ciuile, vti, cum ab hoc discesseris, nemo de iis, qui peritißimi sunt, anteponatur? 22. Huius igitur Aculeonis filii Ciceronis consobrini fuerunt, quibus cum se in pueritia bonis disciplinis operam dedisse, ipse testatur initio lib. 2. de Oratore. 23. Ex his fuit *C. Visellius Varro, vir doctus in primis: qui iuris ciuilis à patre Aculeone traditam tenuit disciplinam*: in Bruto. De eodem in Orat. de prouinciis consul.

24. Antequam ad sequentem annũ transeo, admonebo adolescentes studiosos, his consulibus *natum esse Cn. Pompeium*, pridie Kalend. Octobris: quod Velleius libr. 2. & Plinius libr. 37. cap. 2. disertè scribunt. 25. cuius rei obseruatione facillimè diiudicari potest, quot annos natus Pom- 25.

Pompeius quando natus.

peius res singulas gesserit, honoresúe consecutus sit. 26. id quod tam varie ab auctoribus scriptum est, vt maior discrepantia vix inueniatur.

Anno vrbis DCXLIIX; Ciceronis II. Coss. fuerunt

P. RVTILIVS RVFVS, CN. MALLIVS.

al. Manlius.

1. HIc est *P. Rutilius* Stoicus, homo doctissimus, & Panætij auditor: de quo Cicero in Bruto, lib. 3. de Officiis, & nos inferius.

Locus Ciceronis emendatur.

2. Alterum consulem *Cn. Mallium* voco: quoniam sic quoque appellatur in antiquo marmore Neapoli: vnde Georgius Fabricius legem ædificantium descripsit: 3. de quo Cic. pro Plancio: *Populus Rom. Q. Catulo in summa familia nato, sapientissimo & sanctissimo viro, proposuit Cn. Mallium, non solum ignobilem, verum*

Ignobiles Mallios, nobiles

rum sine virtute, sine ingenio, vita etiam contempta. idem scribit pro Murena. 4. Sed apud historicos, qui hunc consulem victum à Cimbris scribunt, magna varietas in nomine & prænomine inuenitur; de qua Sigonius in Fastis.

Manlius vult Manutius: quare & hic reposuit Mallius pro Manlius.

5. Hoc anno *Q. Seruilio Cæpioni* proconsuli imperium, *rogatione C. Norbani* Tribuni pl. abrogatum est: qua de causa seditio in vrbe excitata fuit. 6. de qua Cicero lib. 2. de Orat. vnde L. Cottam & T. Didium, Norbani collegas fuisse, cognoscimus. 7. Sed Cæpio damnatus est, eiusque bona publicata sunt: Liuius lib. 67. & Asconius in Cornelianam: 8. vbi mendosè impressum est: *Tulerat autem eam maximè propter simultates cum Q. Cæcilio. est enim legendum, cum Q. Seruilio, vel cum Q. Cæpione.*

5 Seruilio Cæpioni imperium abrogatum.

Anno vrbis DCXLIX; Ciceronis III. Coss. fuerunt

C. MARIVS iterum,
C. FLAVIVS FIMBRIA.

Marius triumphus de Iugurtha.

1. C. *Marius* iterum consul Kalendis Ianuarij *de Iugurtha* triumphauit. Plutarchus in Mario, Sallustius in Iugurthino.

2. *C. Fimbriam* Cicero pro Plancio inter eos numerat, qui, cum Tribunipl. esse non potuissent, Consules facti sunt. De eius eloquentia idem in Bruto.

Leges de minuenda nobilitatis potentia

3. His Consulibus *L. Caßius L. F. Longinus*, Tribunuspl. plures *leges* ad minuendam nobilitatis potentiam tulit: 4. in quibus hanc etiam, vt quem populus damnasset, cuive imperium abrogasset, in Senatu ne esset. Asconius in Cornelianam.

5
C. Marii iudiciũ

5. Hoc anno *C. Lusius* tribunus militum, Marij sorore natus, pudici-

dicitiam cum eriperet *Trebonio.* sive *C. Plotio* militi, interfectus ab eo est, cui vim afferebat. *de interfectore ereptoris pudicitiæ.*
6. quem cum Marius scelere solutum periculo liberasset, ac coronasset, non parum adiumenti ea res illi ad tertium consulatum attulit. 7. auctor Plutarchus in Mario, & Apophthegmatis. Cicero pro Milone, Valerius lib. 6. cap. 1. Quinctilianus lib. 3. cap. ult.

Anno Vrbis DCL, Ciceronis IV. Coss. fuerunt

C. MARIVS Tertium,
L. AVRELIVS ORESTES.

1. MArius hunc consulatum in *apparatu belli Cimbrici*, (quod Cicero de prouincijs consularibus Gallicum vocat, & Mario extra ordinem decretum fuisse ait,) consumsit: vt scribit Velleius lib. 2. 2. vbi addit, his coss. *Marius ad bellum Cimbricum.*

Lex de sacerdotibus. *Cn. Domitium* Tribunum pl. legem tulisse, vt sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet. 3. cuius meminit Svetonius in Nerone, & Cicero Agraria secunda, his verbis: *De sacerdotiis Cn. Domitius Tribunus pl. vir clarissimus tulit. 4. quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, vt minor pars populi vocareretur: ab ea parte quĩ esset factus, is à collegio cooptaretur.* 5. de eadem lege Domitia idem in Corneliana apud Asconium. vbi illud quoque legimus, Domitium tribunum *M. Silanum* consularem hominem vexauisse.

Orestes in magistratu mortuus. 6. *Orestes* in magistratu mortuus fuit. itaque Marius è Gallia, Romam profectus comitia consularia habuit, quibus ipse consul quartum creatus est, Plutarchus in Mario.

Anno

Anno Vrbis DCLI. Ciceronis V. Coss. fuerunt

C. MARIVS Quartum, Q. LVTATIVS CATVLVS.

1. HOc anno *Marius Teutonos & Ambronas*, ad aquas Sextias, prope Massiliam, *deleuit*: Strabo lib. 4. Orosius lib. 5. cap. 16. vt alios mittam, de quibus in Orosium scripsi. 2. *Q. Catulus* pater est, de cuius dicendi genere multa Cicero in Bruto. Interfectus est à Marianis an. DCLXVI. 3. Eodem anno *M. Antonius Orator*, qui triennio post, suo nimirum anno, consul fuit, prætor *maritimos prædones in Ciliciam persecutus fuit*; vt est in epitoma Liuiana lib. 68. 4. Atque hanc rem ipse Antonius intelligens, libro 1. de Oratore inquit; *cum proconsule in Ciliciam proficiscens Athenas venissem, complures tum ibi dies sum* pro-

Marius vicit Teutonos & Ambronas.

Q. Catulus.

M. Antonius Orator, prætor &

Proconsul, antequam fuisset consul.

propter nauigandi difficultatem, commoratus.

5 *Corradi error.* *5. Corradus, non animaduertens proconsulem dici etiam, qui ante consulatum cum imperio consulari in prouinciam mittitur, scripsit M. Antonium post consulatum in Ciliciam profectum. 6. Tu Lege Commentarium nostrum in Ligarianam.*

Antonii filia à prædonibus capta. 7. Atque hic est Antonius ille triumphalis vir, cuius filiam à prædonibus captam fuisse, Plutarchus in Pompeio tradit. 8. vnde Cicero pro lege Manilia: *An ignoratis, ex Miseno eius ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublatos?* *9. in cuius loci interpretatione doctissimus Hotomanus perperam hunc Antonium cum eius filio, qui curator oræ maritimæ fuit, ut infra demonstrabimus, confundit.*

10 *Archias poëta venit Romam.* 10. His consulibus *Archiam* poëtam Romam venisse, Cicero in oratione pro eo habita scribit: 11. & addit, illum sibi à prima pueritia principem ad suscipiendam

&

& ad ingrediendam rationem, ſuorum ſtudiorum exſtitiſſe. 12. *Vſus enim fuit Cicero puer Græcis doctoribus*: quod ipſe in epiſt. ad M. Titinnium, referente Suetonio, de claris Rhetoribus ita ſcripſit: 13. *Equidem memoria teneo, pueris nobis primum latinè docere cœpiſſe L. Plotium quendam. 14. ad quem cum fieret concurſus, quòd ſtudioſiſſimus quiſque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. 15. Continebar au-* 15
tem doctiſſimorum hominum auctoritate, qui exiſtimabant Græcis exercitationibus ali melius ingenia poſſe.

Anno Vrbis DCLII, Ciceronis VI. Coſs. fuerunt

C. MARIVS Quintum, M. AQVILLIVS.

MArij in quinto conſulatu collega fuit *Marius Aquillius*. Hinc Antonius apud Ciceronem lib, 2. de oratore ait ſe in Aquillij

causa

causa Marium crebrò appellando collegam ei suum commendasse.

Bellum Servile in Sicilia ab Aquillio confectum.

2. Aquillium, Marij in quinto Consulatu collegam aduersus fugitiuos in Siciliam missum, bellumq́; seruile, Athenione duce interfecto, confecisse, Diodorus Siculus lib. 36. scripsit. 3. *in cuius excerpta historia, ab Henrico Stephano latinè edita, hic Consul C. Acilius per mendum vocatur.* 4. Apud Ciceronem quoque Agraria 2. malè scriptum est, *Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorum M. Atilius etiam mutuum frumentum dedit: vbi M. Aquillius scribendum.* 5. vt initio Verrinæ septimæ, *Nos post id bellum, quod M. Aquillius confecit, sic accepimus: nullum in Sicilia bellum fugitiuorum fuisse.*

Aquillius repetundarum accusatur.

6. Aquillius deinde causam de pecunijs repetundis dixit: eumque M. Antonius acriter defendit: vt Liuius libro 70. Cicero libr. 2. de Orat. & Verrina septima,

ma testantur: 7. Idem pro Flacco: *M' Aquillium patres nostri multis auaritiæ criminibus, testimoniisq; conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum gesserat; iudicio liberauerunt.* 8. Eodem pertinet illud pro Fonteio: *Quam multa M' Aquillius audiuit in suo iudicio?* 9. Accusauit Aquillium *L. Fusius*, vt Cicero in Bruto scribit. itaque rectè nunc lib. 2. de officiis legitur: *In accusando etiam M' Aquillio L. Fusii cognita industria est:* *vbi prius* Manlio *corruptè scriptum erat.*

10. C. Marius cos. V. & Q. Lutatius procos. *Cimbros in Venetia* ad Athesim Veronæ fluuium *vicerunt:* de qua victoria Orosius noster lib. 5. cap. 16. 11. Sic *Marius influentes in Italiam Gallorum maximas copias repressit;* vt ait Cicero de prouinciis consular. *atq; Italiam obsidione liberauit.* Idem post redit. ad Quirites. Meminit 10 *C. Marius & Q. Lutatius Cimbros vincunt.*

pro-

pro Rabirio, & in Catilin. 4. 12. *Q. Catulus* de manubiis Cimbricis *porticum in palatio* in area M. Fuluij Flacci fecit: Cicero pro domo, Val. Max. lib. 6. cap. 3.

Anno Vrbis DCLIII, Ciceronis VII. Coss. fuerunt

C. MARIVS Sextum,
L. VALERIVS FLACCVS.

L. Ap. Saturnini seditio.

1. HOrum consulum frequens est mentio apud Ciceronẽ, pro Rabirio, in Bruto, in Catilinam, & in Antonium. 2. Quibus *L. Apuleius Saturninus* seditionem mouit. is enim cum anno superiore Tribunatus competitorem *A. Nonium* (de quo nomine vide Annotationes nostras in c. 17. lib. 5. Orosij) adiuuante C. Mario occidisset; 3. eaq; ratione Tribunus pl. iterum factus, *legem Agrariam* per vim tulisset; in quã à singulis senatoribus iurari voluit; *Q. Metello Numidico*, qui vnus

nus in eam iurare noluit; diem dixit. 4. *Metellus autem, cui patriæ salus dulcior, quam conspectus erat, de ciuitate maluit, quàm de sententia dimoueri: 5. & C. Mario sextum consuli, & eius inuictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum esse duxit:* Cicero pro Balbo, pro Sextio, & in Pisonem. 6. Sed cum idem Saturninum *C. Memmium* candidatum consulatus interfecisset; operamque daret, vt *C. Seruilius Glaucia* prætor, consul fieret; *S. C. factum est.* VT CONSVLES VIDERENT, NE QVID RESP. DETRIMENTI CAPERET. 7. Itaque Saturninus & Glaucia statim sunt interfecti: Cicero pro Rabirio, in Catilin. 1. Philipp. 8. & in Bruto. 8. *Saturnini caput Rabirium* quendam Senatorem per conuiuia circumtulisse, Auctor de viris illustrib. scribit. 9. Quare postea Cicerone consule C. Rabirius accusatus fuit à *T. Labieno;*

Metellus Numidicus in exilium proficiscitur.

C. Memmius interfectus

Seruilius Glaucia Cos.

S. C. ne quid Resp.

Saturninus & Glaucia interfecti.

bieno, cuius patruus, Q. Labienus cum Saturnino occisus fuerat: Cicero pro Rabirio: Orosius lib. 5. c. 17. 10. A Saturnino latæ sunt *Leges Apuleiæ*: in quib. fuit illa, qua Saturninus C. Mario tulit, vt in singulas colonias ternos ciueis Romanos facere posset; de qua Cicero pro Balbo.

Anno Vrbis DCLIV. Ciceronis IIX. Coss. fuerunt

M. ANTONIVS.

A. POSTVMIVS ALBINVS.

1. DE his Cicero in orat. post reditum ad Quirites: *Nunquam de Q. Metello, non modò C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius, homo eloquentissimus, cum A. Albino collega, Senatum aut populum est cohortatus.* 2. Hoc tamen anno Metellus vnius tribuni pl. rogatione ab exilio reuocatus est: epist. 9. lib. 1. Famil. 3. Tribunus

Metellus ab exilio reuocatus.

bunus fuit *Q. Calidius*, auctore Valerio lib. 5. cap. 2. Calidij lege Q. Metellum in ciuitatem restitutum fuisse, Cicero quoque pro Plancio ait.

4. Eodem anno Tribunus pl. fuit *Sex. Titius*, homo seditiosus & turbulentus: cui Antonius consul restitit, vt ipse narrat lib. 2. de Oratore. vbi de testimonio suo in Titium reum agit. 5. fuit enim hic Titius accusatus & condemnatus, quod L. Saturnini imaginem domi suæ habuisset: ut scribit Cicero pro C. Rabirio, & Valerius libr. 8. cap. 1. 6. qui ait, eum lege Agraria gratiosum fuisse. Est ergo is, de quo Obsequens in Antonii & Albini consulatu hæc scribit; 7. *Sex. Titius (Sextius in Obsequente mendosè legitur) tribunus pl. de agris diuidendis populo, cum repugnantibus collegis, pertinaciter legem ferret, corui duo numero in alto volantes, ita*

Sex. Titius Trib. pl. seditiosus.

5

ita pugnauerunt supra concionem, vt rostris vnguibusq; lacerarentur. 8. *Haruspices sacra Apollinis litanda, & de lege, quae ferebatur, supersedendum pronuntiarunt.* 9. Vnde emendandus est locus Ciceronis lib. 2. de legib. corruptus adhuc in omnibus libris, etiam Manutianis
10 postremis. 10. Sic enim legitur: *Quid religiosius, quàm cum populo, cum plebe agendi ius aut dare, aut non dare? 11. quid, leges non iure rogatas tollere, vt etiam decreto collegij, vt Liuias, consilio Philippi consulis & auguris?* 12. *in codice manuscripto pro,* vt etiam, *legitur,* vttetiam: *Tu,* vt Titiam, *repono. nam in eodem libro,* Leuias, *pro* Liuias, *scriptum est.*

Locus Ciceronis emendatur.

13. His consulibus *C. Claudium Pulchrum,* eum, qui septimo anno post consul sunt, *aedilem curulem* fuisse, ex Plinij lib. 8. c. 7. cognoscimus. 14. Eum magnificentissima aedilitate functum esse, Cice-
15 ro lib. 2. de officiis ait. 15. De eodem

Claudius Pulcher aedilis curulis.

dem

dem in Verrem 6. *C. Claudius, cuius ædilitatem magnificentißimam scimus fuisse, vsus est hoc Cupidine tamdiu, dum forum diis immortalibus, populoq́; Rom. habuit ornatum.*

Anno Vrbis DCLV, *Ciceronis* IX. *Coss. fuerunt*

Q. CAECILIVS METELLVS NEPOS.

T. DIDIVS.

1 AB his consulibus lata est *lex Cæcilia Didia*, ab utriusque nomine dicta: cuius meminit Cicero pro Domo, Philip. 5. lib. 2. ep. 9. Att. (2. *vbi vulgò* Cæliam Didiam, *sicut pro Sextio* Aciliam Didiam *mendosè legitur.* 3. *Huius legis duo capita fuerunt: Vnum*, ne diuersis de rebus lex ferretur: *Alterum*, vt leges trinundino promulgarentur: auctor Cicero locis iam citatis. 4. Manutius in libro de

Lex Cæcilia Didia.

Locus Ciceronis emendatur.

legibus *duas leges Cacilias Didias* fuisse affirmat, quem lege.

5 5. Hoc ex Asconio addendum, huius Metelli consulis filium fuisse *Metellum Nepotem* eum, qui cum Cicerone inimicitias gessit.

6. quem *Herbestus* nescio quis, errore non ferendo, eundem cum patre facit.

Anno Vrbis DCLVI, Ciceronis X. Coss. fuerunt

CN. CORNELIVS LENTVLVS,
P. LICINIVS CRASSVS.

1. P. *Crassus*, pater est M. Crassi; de cuius censura ad annum DCLXIV; de interitu ad annum DCLXVI. infra dicemus.

2. Eius fuit domus Ciceronis: vt est in Sallustij Inuectiua.

3. Eodem anno *Censores* in Tabulis Capitolinis inueniuntur, *L. Valerius Flaccus*, & *M. Antonius*.

L. Valerius Flac

tonius: de quibus Valerius Max. lib. II. cap. 4. 4. Cicero initio lib. 3. de Orat. scribit, *Antonium censorem imperatoriis manubiis rostra ornasse.* *cius & M. Antonius Censores.*

Anno Vrbis DCLVII. Ciceronis XI. Coss. fuerunt

CN. DOMITIVS AHENOBARBVS, C. CASSIVS LONGINVS.

1. DE hoc Domitio Cicero pro Domo; *Cn. Domitium*, inquit, *nos pueri Consulem, Censorem, Pontificem Max. vidimus.* De eius Tribunatu dixi ad annum DCL. 2. Censor fuit anno DCLXI. post Tribunatum pontifex maximus populi suffragio creatus fuit, vt est in epitoma Liuiana lib. LXVII. 3. De eodem Cicero in Bruto; *Hoc*, inquit, *loco ipsum Domitium non relinquo: nam etsi non fuit in oratorum numero; tamen pono satis in eo fu-* *Cn. Domitius Cos. Censor. & Pontifex Max.*

isse orationis atque ingenii, quo & magistratus personam; & consularem dignitatem tueretur.

Ptolemaus P.R. haredem constituit.

4. His Consulibus *Ptolemæum* regem Cyrenarum, cui cognomen *Apioni* fuit, mortuum testamento heredem populum Rom. reliquisse, Obsequens &
5 Cassiodorus scribunt. 5. Cicero contra Rull. 2: *Adscribit idem auctioni Corinthios agros optimos & fertiles, & Cyrenenses, qui Apionis fuerunt.*

An. Vrbis DCLIIX. Ciceronis XII.

Coss. fuerunt

L. LICINIVS CRASSVS,

Q. MVCIVS SCAEVVLA.

1. DE his Cicero Verr. 4. *Halæsini pro multis & magnis suis, maiorumque suorum in Remp. nostram meritis atque beneficiis, suo iure nuper L. Licinio. Q. Mutio coss. cum haberent inter se controuersias de senatu cooptando, leges ab senatu nostro petiuerunt.* 2. Idem

dem libro 3. de Officiis : *Esse pro ciue, qui non sit ciuis, rectum est non licere, quam tulerunt legem sapientissimi consules Crassus & Scæuola.* 3. Hanc *legem Liciniam & Muciam* vocat in *Bruto.* qua acerrimam de ciuitate quæstionem venisse, ait pro Balbo. 4. De eadem pro Cornelio maiestatis reo; *Legem Liciniam & Muciam de ciuibus regundis duo consules omnium, quos vidimus, sapientissimi tulerunt:* in quem locum Asconius plura scribit. *Lex Licinia & Mucia.*

5. *Crasso Gallia* prouincia obuenit, in eaq; rem gessit: de qua Cicero lib. 1. de Inuentione, & in Pisonem. 5

6. *Q. Mucius in Asia* legatum habuit *P. Rutilium Rufum*, qui cõsul fuerat anno DCXLIIX. 7. & quia publicanis nihil agere in Asia permiserat, eorum conspiratione in iudicium vocatus, ab *P. Rutilius Rufus à publicanis accusatus.*

 equi-

equitibus, qui tum iudicabant, damnatus est: vt scripsi in cap. XVII. lib. 5. Orosii. 8. Meminit eius Cicero passim: lib. I. de Oratore, in Bruto, pro Fonteio, in Pisonem, libr. III. de natura Deorum, & alibi.

9. His consulibus *Prætor* fuit, suo anno *C. Claudius Ap. F. Pulcher*, vt est in Verrina 4.

Anno Vrbis DCLIX, Ciceronis XIII. Coss. fuerunt

C. COELIVS CALDVS,
L. DOMITIVS AHENOBARBVS.

Cælius Caldus nouus homo.

1. *COelium* hunc inter nouos homines numerat Cicero pro Murena. 2. eundem non mediocribus inimicitijs ac laboribus contendisse, vt ad summos honores perueniret, ait in Verr. 7. 3. De eodem Crassus libr. I. de Orat. *Quis non videt, C. Cælio æquali*

quali meo, magno honori fuisse, homini nouo, illam ipsam, quamcunque habuit, in dicendo mediocritatem? Hac de causa meminit eius in Bruto. 4. Eundem clarissimum ac fortissimum adolescentem Quæstorem non esse factum, ait pro Plancio. (*ubi malè*, Q. Cælius, *legitur*.)

emendatus locus Ciceronis

5. *L. Domitius* prætor Siciliam obtinuerat, atque seueritatis exemplum in pastorem, qui aprum venabulo percusserat, ediderat; quod ex Ciceronis Verrina 7. Valerius in cap. 3. lib. VI. transtulit.

5 *L. Domitius prætor in Sicilia.*

Anno Vrbis DCLX. Ciceronis XIV. Coss. fuerunt

C. VALERIVS FLACCVS, M. HERENNIVS.

1. M. *Herennius* is est, qui in consulatus petitione L. Philippũ superauit. 2. de quo Cicero in Bruto: *Eodem tempore M.*

Philippus ab Herennio in consulatus petitione superatus.

Herennius in mediocribus oratoribus latinè & diligenter loquentibus, numeratus est; 3. qui tamen summa nobilitate hominem, cognatione, sodalitate, collegio, summa etiam eloquentia, L. Philippum in consulatus petitione superauit. 4. Et pro Murena: *Quis L. Philippum, summo ingenio opera, gratia, nobilitate, à M. Herennio superari posse arbitratus est?*

5 5. Totum annum domi forisque tranquillũ fuisse, Obsequens scribit.

Anno Vrbis DCLXI, Ciceronis XV. Coss. fuerunt

C. CLAVDIVS PVLCHER, M. PERPERNA.

1. HIc C. *Claudius* Ap. F. dicitur à Cicerone Verrina 4. Alii non male, C. F. appellare videntur: vt sit P. Clodij patruus, quem consulem fuisse, Cicero in Coeliana

liana ostendit. 2. Claudij collega in fragmentis Capitolinorum Fastorum *M. Perperna* vocatur. περπέρνας idem nominatur à Dione lib. 41. vbi de ipsius morte scribit.

3. Hoc anno *Censor cum Cn. Domitio fuit L. Crassus* cujus censuræ Cicero in libris de Oratore aliquoties mentionem facit. *C. Domitius & L. Crassus Censores.*

4. Hoc etiam tempore clarissima illa *M. Curij & M. Coponij causa apud Centumuiros* à duobus consularibus atq; æqualibus L. Crasso & Q. Scæuula defenda est; 5. paullo ante quàm Cicero in forum venit: vt testatur ipse pro Cæcina. Meminit eiusdem lib. 1. & 2. de Oratore, & in Bruto. 6. vnde causam talem fuisse cognoscimus. *Coponius* in testamento postumum heredem scripserat: 7. eique, si ante quàm in tutelam suam veniret, mortuus esset, *Ma-* *M. Curij & M. Coponij causa à Crasso & Scæuula defensa.* 5

nium Curium ſubſtituerat. 8. Cum poſtumus natus non eſſet, M. Coponius heres legitimus ad ſe hereditatem pertinere contendit; 9. negauitque *Scæuula*, Coponii patronus, niſi poſtumus & natus, & antequam in ſuam tutelam veniret, eſſe mortuus, heredem eum eſſe poſſe, qui poſtumo & nato & mortuo eſſet ſub-
10 ſtitutus. 10. *Craſſus*, qui Curium defendebat, contendit, teſtatorem hac mente fuiſſe, vt, ſi filius non eſſet, qui in tutelam veniret, Curius heres eſſet, idque omnibus probauit.

Anno Vrbis DCLXII, Ciceronis XVI. Coſſ. fuerunt.

L. MARCIVS PHILIPPVS, SEX. IVLIVS CAESAR.

1 L. *Philippus* is eſt, quem à M. Herennio prius ſuperatum fuiſſe diximus. 2. de eodem Cicero lib. II. de Officijs: *L. Philip-*

pus

pus Q. F. magno vir ingenio, inprimisq; clarus gloriari solebat, se sine vllo munere adeptum esse omnia, quæ haberentur amplissima.

3. Hic annus decimus sextus, *terminus* est *pueritiæ Ciceronis*: in qua, vt Plutarchus scribit, cum eas artes, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, disceret; 4. *ingenium eius ita eluxit*, tantumque nominis & gloriæ inter pueros habuit, vt eorum parentes, visendi Ciceronis, cognoscendæque celebratæ celeritatis in discẽdo gratia, ad ludum venirent. 5. *Pueri* quoque honoris gratia *Ciceronem medium deducebant*. 6. de quo honore Plutarchus in Præceptis Ciuilibus, & Ouidius lib. V. Fastorum, v. 65. *Annus XVI terminus pueritiæ Ciceronis* 5

Et medius iuuenum, non indignantibus ipsis
Ibat: & interior, si comes vnus erat.

Ciceronis indoles. 7. Laudat etiam Plutarchus *ingenium Ciceronis*, ac plane ipsum eiusmodi natura fuisse ait, qualem Plato libr. V. de Rep. in Philosopho & homine docili requirit. 8. vbi Socrates ita concludit; καὶ τὸν φιλόσοφον σοφίας φήσομεν ἐπιθυμητὴν εἶναι, οὐ τῆς μὲν τῆς δ' οὐ, ἀλλὰ πάσης. id est, *Igitur philosophum dicemus sapientiæ amatorem esse, non vnius alicuius, sed vniuersæ.* 9. Puer Cicero, cum poësi inprimis delectaretur, *Pontium Glaucum* tetrametris composuit; quam sua etiamnum ætate exstitisse Plutarchus ait. Aeschylus ἐν τῷ ποντίῳ γλαύκῳ à Strabone, Athenæo, & aliis citatur.

Cicero poësi delectabatur.

10 *Liuius Drusus Trib. pl. iudicia senatui restituere frustra conatus est.*

10. Hoc anno tribunus pl. *M. Liuius Drusus*, cum senatui priscum restituere cuperet decus, & iudicia ab equitatibus, qui tum lege Sempronia iudicabant, ad eum transferre ordinem; 11. in iis ipsis,

ipsis, quæ pro senatu moliebatur, senatum habuit aduersarium, inquit Velleius lib. 2.

12. *Cum igitur vehementius inueheretur in causam principum, consul Philippus; Drusiq; tribunatus, pro senatus auctoritate susceptus, infringi iam ac debilitari videretur;* 13. *ludorum Romanorum diebus, (quos à pridie Non. vsque ad Idus Septemb. fuisse ex veteri Kalendario cognoscitur,) Crassus se cum C. Cotta, & P. Sulpicio in Tusculanum contulit.* 14. quo cum primum *Q. Scæuola & M. Antonius*, deinde *Q. Catulus & C. Iulius Cæsar* venissent; habita fuit *disputatio* DE ORATORE, 15. quam Cicero postea tribus libris complexus est, seque tum adhuc puerum fuisse, ait lib. XIII. ad Att.

Quando habita disputatio de Oratore, quam Cicero postea tribus libris complexus est.

16. *Idib. Septembris senatus frequens vocatu Drusi in curiam venit: ibiq; permulta vehementissima contentione animi, ingenij, viri-*

L. Crassii mors.

um à L. Crasso, dicta sunt. 17. dicenti latus condoluit, sudorq́; multus consecutus est: ex quo cum cohorruisset, cum febri domum rediit, dieq́; septimo est lateris dolore consumtus. Cicero libr. I. & III. de Oratore. 18. *Drusus* quoque sociis & Italicis populis spe ciuitatis Romanæ solicitatis, cùm è foro cinctus immensa multitudine reuertisset, 19. in atrio domus suæ cultello percussus, qui affixus lateri eius relictus est, intra paucas horas decessit. Velleius, & Liuius lib LXX. 20. Cicero quoque lib. III. de Natura ait, Drusum domi suæ ferro à Q. Vario interfectum esse. 21. Et pro Milone *Tribunus pl. M. Drusus occisus est: nihil de eius morte populus consultus, nulla quæstio decreta à senatu est.*

Drusus cultello percussus interiit.

20

22. Petiit eodem tempore tribunatum pl. *C. Cotta*, is, qui anno post Rom. cond. DCLXXIIX. con-

consul cum L. Octauio fuit: 23. ſed paucis diebus poſt mortem Craſſi depulſus per inuidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus eiectus eſt è ciuitate: libro III. de Oratore. 24. *Reus enim lege Varia* factus, venit in iudicium: cumque res ſuas extuliſſet, & equites palam inſectatus eſſet, antequam ſententiæ de ipſo ferrentur, vrbe ceſſit; Appianus lib. I.

C. Cotta ciuitate eiectus.

25. Craſſo mortuo, Cotta pulſo, *Cicero in forum venit*, vt ipſe teſtatur in Bruto. 26. Vnde cognoſcitur, M. Tullium *anno ſequente*, cum iudicia bello Italico intermiſſa eſſent, *ſumpta virili toga* in forum veniſſe. 27. Deducebantur enim tum in forum adoleſcentes à patre, vel à propinquis, vt eſſent fori auditores, & ſectatores iudiciorum. 28. qua de re Tacitus in Dialogo de Oratoribus. memi-

25 *Cicero venit in forum.*

meminit Cicero pro Cœlio, & lib.XIII.epist.10.Famil. 29. Filius etiam, qui togam virilem sumebat, à patre & propinquis in forum deducebatur, vt Plutarchus in Bruto de Cassij filio scribit: vbi togam virilem ἀνδρεῖον ἱμάτιον appellat. Dio l. 45. eandem ἐσθῆ-

De toga virili quo anno XVI. dabatur

30 τα ἀνδρικὴν vocat. 30. Hanc *togam* Latini etiam *puram*; & Græci ἀπόρφυρον nominant. 31. Dabant etiam suis liberis Romani decimo sexto fere anno. Sic enim Suetonius in Augusto; *Quadrimus patrem amisit: duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit.* 32. *quadriennio post, virili toga sumpta, militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est, quamquam expers belli propter ætatem.* 33. Sic M. Tullius suo filio, quo auctus fuit Cæsare & Figulo coss. anno DCLXXXIX.

togam puram dedit Lentulo & Marcello coss. Anno DCCIV. lib. I. epist. 2. lib. IX. epist. ultim. ad Att. 34. Adolescentes eo ipso die, quo togã virilem sumebant, inCapitolium ascẽdisse, argumẽto est, quod Valerius libri quinti cap. 4. de M. Cotta scribit, de quo Dio lib. XXXVI.

35. Hoc anno *multis prodigijs bellum Italicum significatum* fuit: quæ Sisenna initio belli Marsici exposuit, auctore Cicerone, lib. I. de Diuinat. 36. Eadem referuntur ab Obsequente, & Orosio lib. V. cap. 18. Tum haruspices Italici belli funesta illa principia non obscurè prædixerunt: Cicero de harusp. respon. 35 *Prodigia bellõ Italiсõ.*

Anno Vrbis DCLXIII, Ciceronis XVII. Coss. fuerunt

L. IVLIVS CAESAR,
P. RVTILIVS LVPVS.

Ho-

1. HOrum consulum Cicero lib. I. de Diuinat, his verbis meminit: *Quin etiam memoriâ nostrâ templum Iunonis Sospitæ, L. Iulius, qui cum P. Rutilio consul fuit, de senatus sententia refecit, ex Cæciliæ Balearici filiæ somnio.* 2. & paullo post, *Cæciliæ Q. filiæ somnio medio Marsico bello, templum est à senatu Iunoni Sospitæ restitutum.*

Templũ Iunonis Sospitæ refectũ.

3. Nam his consulibus vt Paterculus scribit, ortum est *bellum*, quod, quia à Marsis primum commotum fuit, *Marsicum* est dictum; vt Strabo libr. V. scribit: 4. atque ita vocatur à Cicerone etiam Philip. 8. & orat. 2. contra Rullum. vbi idem, sicut & Verrina quarta, pro Cluentio, pro Archia, & de Haruspicum resp. *Italicum* nominatur. 5. Idem à Cicerone pro Fonteio, *Sociale*, à Diodoro, Plutarch. & Appiano, Μαρσικὸς, & συμμαχικὸς πόλεμος dici-

Bellum Marsicum, quod Italicum & Sociale dictum.

dicitur. 6. Defecerunt eo bello finitimi ac vicini, ut Cicero pro Sulla ait. (*Tu vide Orosium nostrum lib. V. cap. 18.*) 7. Gestum est hoc anno & proximo sequente ab ipsis consulibus. Hinc Cicero pro Fonteio; *Recordamini quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit.* 8. Atque de his duobus annis intelligendum, quod Cicero in Bruto scribit: *Erat Hortensius in bello primo anno miles, altero tribunus militum.*

9. Hoc tempore, vt ibidem Cicero ait, iudicium exercebatur vna *lege Varia*. 10. Tulerat eam Q. Varius aduersus intercessionem collegarum, annitentibus equitibus, vt quæreretur de iis, quorum operâ consilioue socii contra populum Rom. arma sumsissent. 11. Asconius in orat. pro Scauro, Valerius lib. 8. cap. 6. Appianus lib.

10 *Lex Varia.*

lib.1. (*cuius libri mendose κοίντον οὐαλέριον, pro Q. Vario edunt.*) 12. Sed cum multi Varia lege inique damnarentur, crebræque defectiones Italicorum nuntiarentur; 13. tunc ob eius tristitiæ occasionem *senatus decreuit*, ne iudicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur, inquit Asconius in orat. Cicer. pro Cornelio.

14. *Tum Cicero, vt ipse in Bruto ait, quotidie & scribens, & legens, & commentans, oratorijs tamen exercitationibus contentus non e-*
15 *rat.* 15. Quare, cùm idem, auctore Quintiliano lib. X, cap. 3. in disputationibus de Oratore, iudicium suum cum Crassi auctoritate coniunxerit; 16. non dubium est quin ipse *Tullius suas exercitationes* libro 1. de Oratore sub Crassi persona ita significauerit:

Ciceronis studia.

17. *I quotidianis cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationem*

nem maximè, vt aut versibus propositis quam maximè grauibus, 18. aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis, quam maximè possem lectis, pronuntiarem. 19. Postea mihi placuit, eoque sum vsus adolescens, vt summorum Oratorum Græcas orationes explicarem: 20. quibus lectis hoc as- 20
sequebar, vt cum ea, quæ legerem græcè, latinè redderem, non solùm optimis verbis vterer, & tamen vsitatis; 21. sed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ noua nostris essent, dummodo essent idonea.

22. Tum igitur *Cicero* admodum adolescentulus, vt est libr. II. de Natura deorum, ARATI CARMINA *de cœlo stellisq; conuertit*, quorum fragmenta exstant. 23. MARIVM quoque illis temporibus scripsit, cùm Scæuula viueret: qui de eo dixit.

Cicero scripsit Arati Carmina & Marium.

Ca-

Canescet saeclis innumerabilibus.

24. cuius à se scripti meminit lib. I. de Diuinat. & lib. XII. ad Att. De Mario aliter Corradus: quem lib. I. de legibus refellit.

25 Lex Iulia. 25. Extremo hoc anno *L. Iulius Caesar cos. legem Iuliam de ciuitate tulit*: qua lege ciuitas est socijs & Latinis data, vt Cicero pro Balbo ait.

Anno Vrbis DCLXIV, Ciceronis XIIX. coss. fuerunt.

CN. POMPEIVS STRABO, L. PORCIVS CATO.

Lex Plotia. 1. HOc anno primum senatores cum equitibus Rom. *lege Plotia* iudicarunt, cuius Cicero pro Cornelio meminit; 2. & Asconius eum locum interpretans, scribit, his consulibus *M. Plotium Siluanum* tribunumpl. eam legem tulisse. 3. Tulit idem *legem Plotiam de vi*, de qua

qua Cicero pro Milone, de Harusp. respon. & alibi.

4. De eodem hoc anno Cicero in Bruto: *Iam consequente anno Q. Varius sua lege damnatus, excesserat. ego autem iuris ciuilis studio multum operæ dabam. Q. Scæuulæ P. F.* 5. *qui quanquam nemini se ad docendum dabat, tamen consulentibus respondendo studiosos audiendi docebat.* 6. Atque hic est *Q. Mucius Augur*, ad quem sumpta virili toga Cicero à patre ita erat deductus, vt, quoad posset, & liceret, à senis latere nunquam discederet; quod ipse in Lælio scribit. 7. Sed cum Q. Scæuula Augur, qui cum L. Metello consul fuit anno vrbis DCXXXVI, in monumentis antiquis Q. F. dicatur; videndum, an patris prænomen in Ciceronis libris sit deprauatum. 8. nam *Scæuulam Pontificem*, quē

Cicero iuris ciuilis studio operam dabat.

5

Scæuulæ Patris prænomen deprauatum.

Cor-

Corradus & alij viri docti signi-ficari putant, intelligi non posse, inde constat, quod Cicero se ad Pontificem, non nisi Augure mortuo contulit. 9. *Augur* autem non solum hoc, verum etiam sequente anno superstes fuit, ac tum *Ciceroni sermonem Lælij de amicitia exposuit*, vt è Lælio M. Tullij perspicuum est. 10. De eodem Augure Cicero hæc Philippica VIII: *Ego Q. Scæuulam Augurem memoria teneo, bello Marsico, cùm esset summa senectute, & perdita valetudine, quotidie simulatque luceret facere omnibus conueniendi sui potestatem.* 11. *neque eum quisquam illo bello vidit in lecto: senexq́; & debilis primus veniebat in curiam.*

Ciceronis in re militari tirocinium.

12. Plutarchus scribit, *Ciceronem* bello Marsico aliquamdiu *sub Sulla militasse*. 13. Apud Sullam legatum se fuisse, cum ille hoc anno ante oppidum Nolam floren-

rentissima Samnitium castra cepit, ipse Cicero libr. 1. de Diuinatione scribit. 14. De hac sua militia etiam Philip. XII. hæc memoriæ prodidit: *Cn. Pompeius Sex. F. consul, me præsente, cum essem tiro in eius exercitu, cum P. Vettio Catone, duce Marsorum, inter bina castra collocutus est.*

15. Hoc anno *censores* fuerunt, P. Licinius Crassus, & L. Iulius Cæsar. quibus censoribus nullam populi partem esse censam, Cicero ait pro Archia. 15 *P. L. Crassus & L. Iulius Cæsar censores.*

Anno Vrbis DCLXV, Ciceronis XIX. Coss. fuerunt

L. CORNELIVS SVLLA,
Q. POMPEIVS RVFVS.

1. DE hoc anno Cicero in Bruto; *Atque huic anno proximus Sulla consule, & Pompeio fuit.* 2. *tum P. Sulpitii in Tribunatu quotidie concionantis, totum genus dicendi penitus cognouimus.*

Sulpitius Trib. pl. à Sulla opprimitur.

3. *Sulpicium ab optima causa profectum, Caioq; Iulio, consulatum contra leges petenti, resistentem, longius, quàm voluit popularis aura prouexit, ait idem de resp. Harusp. 4. Dissidebat enim capitali odio à Q. Pompeio consule, qui cũ coniunctissimè & amantissimè vi-*
5 *xerat*: in Lælio. 5. cumq; auctore Mario perniciosas leges (quas per vim latas Sulla dicebat, vt est Philipp. 8.) promulgaret, ac Pompeij consulis filium, Sullæ generum occidisset; 6. *Sulla* cum exercitu in vrbem venit, ex eaque Sulpicij & Marij factionem expulit: Liuius lib. LXXVII. & alii.

Pompeii Cos. filius Sulla gener occisus.

Sulla & Sylla promiscue scribitur.

7. Tum Sulla *P. Sulpicium oppressit*, eiq; ferro erepta vita est: Cicero in Catilin. 3. & lib. III. de Oratore. 8. *Marius primo senile corpus, paludibus demersus, occultauit: deinde ad infimorum ac tenuissimorũ hominum Minturnis misericordiam confugit: 9. inde nauigio per-*

Marii fuga in Africam.

par-

paruo, cùm omnes portus terrasq; fugeret, in oras Africæ desertissimas peruenit, ait Cicero pro Sextio. 10. 10
Historiã pleniorem apud Plutarchũ, Appianum, Velleium, & in epitoma Liuij inuenies. 11. De eodẽ Cicero post reditum ad Quirites; *C. Marium egomet dicere audiui, tum se fuisse miserum, cum careret patria, quam obsidione liberauisset: 12. cum sua bona possideri ab inimicis ac diripi, audiret: cum adolescentem filium videret eiusdem socium calamitatis: 13. cum in paludibus demersus, concursu ac misericordiâ Minturnensium corpus ac vitam suam conseruasset: 14. cum paruâ nauiculâ traiectus in Africã, quibus regna ipse dederat, ad eos inops supplexq; venisset.* 15. Et in 15
Pisonem; *C. Marium Italia, seruata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus, Africa, deuicta ab eodem, expulsum & naufragum vidit.*

Mithridates omnes ciues Rom. in Asia uno die trucidari jussit.

16. Dum hæc in Italia geruntur; interim *Mithridates* rex Ponti, Ariobarzane & Nicomede amicis populi R. exactis Cappadociâ atque Bithyniâ, Asiam intrauit: 17. *vnaq; die tota Asia, tot in ciuitatibus, vno nuncio, atq; vna litterarum significatione, ciues Romanos necandos trucidandosq; denotauit, inquit Cicero in Maniliana.* scribit Liuius libr. LXXIIX. Valerius libr. IX. cap. 2. Plutarchus in Sulla. Appianus in Mithridatico. 18. Atque hæc est illa universorum ciuium Romanorum per tot vrbes vno puncto temporis misera crudelisque cædes, quam Cicero pro Flacco nominat. 19. Hanc verò crudelitatem Mithridatis in togatos *P. Rutilius Rufus*, cum à rege Mitylenis oppressus esset, vestis mutatione vitauit, vt est in orat. pro

P. R. Rufus euasit.

20 Rabirio postumo. 20. Idem in Maniliana ait, Mithridatem tum lega-

legatum populi Rom. consularem, vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necasse. 21. Intelligit autem *M. Aquillium*, consulem anni DC LII. de quo præter Appianum Iustinus lib. 38 & Athenæus lib. 5. Dipnosoph. 22. Cicero etiam hac de causa M' Aquillii mentionem facit, Tuscul. 5. 23. *Vrbs Rhodus* sola tum in fide mansit, atque oppugnata fuit, vt est in epitoma Liuii 78. 24. Vnde Cicero in Verr. 4. ait, *Rhodios prope solos bellum illud superius cum Mithridate gessisse, omnesq; eius copias, acerrimumq; impetum mœnibus, littoribus, classibusq; suis excepisse.*

Legatus P. R. in vinculis habitus.

Rhodus sola mansit in fide.

25. Eodem tempore, cum *Princeps Academiæ Philo*, cum Atheniensium optimatibus, Mithridatico bello domo profugisset, Romamque venisset, totum ei se

Philo Academicus Romam venit, cui se tradidit Cicero.

ſe Cicero tradidit, admirabili quodam ad philoſophiam ſtudio concitatus, vt ipſe in Bruto ait. 26. Hinc Plutarchus ſcribit, Ciceronem, cum è pueris exceſſiſſet, Philonem Academicum audiuiſſe: 27. quem inter *Clitomachi* diſcipulos Romani imprimis & propter doctrinam admirabantur; & propter morum manſuetudinem diligebant. 28. Philonem igitur Cicero libr. 1. de Natura deor. inter eos philoſophos numerat, à quibus inſtitutus fuit. 29. de eodem in Lucullo; *Iam Clitomacho Philo noſter operam multos annos dedit. Philoni autem viuo patrocinium Academiæ non defuit.* 30. *Phædrus* quoque Ciceroni, cum puer eſſet, antequam Philonem cognouiſſet, valde, vt Philoſophus, probatus fuit, epiſt. I. libr. 13. Famil. 31. Merito igitur libro 1. de Natura ſcripſit, *non mediocrem*

30 *Phædrus Ciceroni valde probatus*

arem se à primo tempore ætatis in philosophiæ studio operam, curamque consumsisse. 32. *in quo hoc etiam commemorabatur attentius, quod sublatam iam esse in perpetuum ratio iudiciorum videbatur, vt ait in Bruto.*

33. Hoc etiam anno, vt iam retulimus, *Q. Mucius Augur Lælij de amicitia sermonem*, habitum ab illo paucis diebus post mortem Africani, Aquillio & Tuditano consulibus, anno DCXXIV, Ciceroni exposuit. 34. Augure mortuo Cicero se ad *Q. Scæuulam pontificem* contulit. cui, Reipub. & senatus principi, cum operam daret, peritus iuris euasit, vt Plutarchus scribit. 35. Vnde Atticus libro primo de legibus Tullium his verbis affatur: *Nam à primo tempore ætatis iuri studere te memini, cum ipse etiam ad Scæuulam ventitarem: neque vnquam mihi visus es*

Q. M. Augur Lalii sermonem de amicitia Ciceroni exposuit.

ita te ad dicendum dedisse, vt ius ciuile contemneres. 36. Et Brutus de claris Orat. *Tu mihi videris tantum iuris ciuilis scire voluisse, quantum satis esset Oratori*. 37. *Q. Scæuula pontifex*, seu, vt Appianus eum nominat, Μύκιος Σκαιόλας, ὁ τὴν μεγίστην Ρωμαίοις ἱερωσύνην ἱερώμενος, is est, quem supra consulem cum L. Crasso fuisse anno ab V. C. DCLVIII. scripsimus. de cuius morte dicemus ad annum DCLXXI.

Anno Vrbis DCLXVI, Ciceronis XX. Coss. fuerunt

CN. OCTAVIVS,

L. CORNELIVS CINNA.

Cinna Cos. à collega Cn. Octauio urbe pellitur inde oritur

1. HOc anno *Cinna* consul, cum perniciosas leges per vim ferret, vrbe *à Cn. Octauio* collega pulsus est, Liuius lib. 79. 2. Vnde Cicero in Cat. 3. *Cn. Octauius consul armis ex vrbe collegam suum expulit*.

expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit. 3. Atque ita *bellum Octauianum* commotum est: cuius meminit Cicero lib. 1. de Diuinat. & lib. 2. de Natura deorum. 4. *Tum*, inquit, *stellis ijs, quas Græci cometas, nostri crinitas vocant, quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerunt calamitatum prænuntiæ.* vide Plinium lib. 2. cap. 25. 5. Dissensionis inter Octauium & Cinnam meminit Cicero etiam de Haruspicum respon.

Bellum Octauianum.

5

6. *Cinna* vrbe pulsus, corruptum Ap. Claudij exercitum in potestatem suam redegit, vt Liuius lib. 79. scripsit. 7. *Ap. Claudio* P. Clodio patri, imperium hoc tempore abrogatum fuisse, Cicero pro Domo ait. 8. Tum *Marius* cum reliquis exsulib. ex Africa accersitus, cum in vrbem recepti essent, eam velut captam cædibus & rapinis vastarunt.

Ap. Claudio imperium abrogatum

Marius in urbē recipitur, quā cædibus & rapinis vastat.

qua de re Orosius lib. V. cap. 19. & ego in eum locum. 9. Hinc Cicero post red. in senatu ait, *C. Marium reditu suo senatum cunctum pænè*
10 *deleuisse*. 10. *Tum Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius, triam ætatum oratores tres sunt crudelissimè interfecti*: Cicero in Bruto. 11. *Et Marius quidem Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicauit: postea verò ciuili bello victor iratus, necessarijs Q. Catuli deprecantibus non semel respondit, moriatur.* 12. Idem Tuscul. 5. & Cotta lib. 3. de Natura Deor. *Cur tot ciuitatis principes à Cinna interemti? cur omnium perfidiosissimus C. Marius Q. Catulum, præstantissima dignitate virum mori potuit iubere?* 13. *M. Antonij in iis ipsis rostris, in quibus ille Remp. constantissimè consul defenderat, quæque censor imperatoriis manubiis ornarat, positum caput illud fuit, à quo erant multorum*

Q. Catulus M. Antonius C. Iulius oratores occisi.

ciui-

ciuium capita conseruata. lib. 3. de Oratore. 14. Et Tuscul. 5. *Cinna collegæ sui consulis Cn. Octauij præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris, nobilissimorum hominum, quorum virtus fuerat domi militiæq; cognita.* 15. *M. Antonij omnium eloquentissimi quos audierim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse speciem humanitatis, salis, suauitatis, leporis.* de his omnibus vide prooemium lib. 3. de Orat. 16. *De P. Crasso* Cicero pro Sextio: *in qua ciuitate ipse meminissem patrem huius M. Crassi fortissimum virum, ne videret victorem viuus inimicum, eadem sibi manu vitam exhausisse, qua mortem sæpè hostibus obtulisset.* De eodem pro Scauro, & ibi Asconius.

Cn. Octauius occisus.

15

P. Crassus se ipsum interfecit.

17. Hoc anno *M. Tullius Moloni Rhodio Romæ dedit operã,* & actori summo causarum, & magistro, vt ait in Bruto. de quo Molone

Cicero Molonis Rhodiĩ auditor.

Plutarchus in Cicerone & Cæsare, Strabo lib. 14. Quinctilianus lib. 3. cap. 1. & Suetonius in Iulio Cæsare. 18. Molonem Rhetorem studia M. Ciceronis acuisse, ait etiam Valerius Max. lib. II. c. 1.

Cicero commentarios rhetoricos de inventione edidit

19. Circa hoc tempus Cicero adolescens *commentarios Rhetoricos* DE INVENTIONE inchoatos & rudes edidit: quod ipse initio lib. 1. de Oratore, & Quinctilianus lib. 3. significant.

Sulla gessit bellum Mithridaticum per triennium.

20 20. Post hunc annum triennium ferè vrbem sine armis fuisse, Cicero in Bruto ait. quo Sulla bellum Mithridaticum gerente, (*de quo Plutarchus & Appianus*) Cinnanæ Marianæq; partes Italiam obsederunt, ut scribit Velleius.

Anno igitur ab V. C. DCLXVII, Ciceronis XXI. coss fuerunt.

C. MARIVS Septimum,

L. CORNELIVS CINNA II.

Ma-

2. MArius, quem Cicero pro Plancio, duabus ædilitatis acceptis repulsis, septies consulem esse factum ait, editis multis sceleribus, Idibus Ianuarij *decessit*; Liuius lib. LXXX. 2. De eius morte sic Cicero lib. III. de Natura deor. *Cur Marius tam feliciter septimum consul domi suæ senex est mortuus?*

Marius VII. consul moritur.

3. Mario suffectus est *L. Valerius Flaccus*, pater illius Flacci, pro quo Ciceronis oratio exstat. 4. *Huic, cùm à Cinna missus, vt Sullæ ad bellum Mithridaticum succederet, in Asiam traiecisset, consuli portas tota Asia clausit: Cicero pro Flacco.* 5. Anno sequente idem à *C. Fimbria* legato suo consularis interfectus est: Velleius lib. 2. Liuius 82. Strabo 13.

L. V. Flaccus consul à Fimbria legato suo interfectus

6. Hoc anno *censores* in Tabulis Capitolinis inueniuntur, *L. Marcius Philippus, M. Perperna.* 7. quorum Verrina tertia in lege

L. Marcius Philipus, & M. Perperna censores.

C 7 Ver-

Verris mentio fit ita: *Qui de L. Marcio, M. Perperna censoribus redemerit, eum socium ne ei admittito.* 8. De marcio item Cicero pro Domo ait : *L. Philippus censor auunculum suum præteriit in recitando senatu.* 9. *nihil enim poterat dicere, quare rata non essent, quæ erant acta in ea Rep. in qua se illis ipsis temporibus censorem*
10 *rem esse voluisset.* 10. Hi sunt superiores illi censores, quibus *Archiam cum L. Luculcullo* quæstore fuisse in Asia, Cicero pro Archia ait.

L. Lucullus quæstor in Asia.

11. *Lucullus enim hoc tempore, quæstor in Asia per multos annos admirabili quadam laude prouinciæ præfuit, vt Cicero in Luculli principio scribit.* 12. Lucullum verò in Græcia fuisse, ante quam Sulla eo veniret, ex Plutarchi Sulla cognoscitur. 13. Sulla quoque ex Asia decedente, Lucullus ibi mansit, vt infra dicemus.

Pro-

Proximo biennio, quo comprehenditur annus urbis DCLXIIX. & DCLXIX. Ciceron. XXII. & XXIII. Consules à se creati Remp. tenuerunt

L. CORNELIVS CINNA, CN. PAPIRIVS CARBO.

1. QVa ratione M. Tullius hoc triennium, quo vrbs fere sine armis fuit, traduxerit, ipse in Bruto his verbis exponit: 2. *Ego* inquit, *hoc tempore omni, noctes & dies in omnium doctrinarum meditatione versabar.* 3. *Eram cum Stoico Diodoto: qui, cum habitauisset apud me, mecumque vixisset, nuper est domi meæ mortuus.* 4. *à quo cum in aliis rebus, tum studiosissimè in Dialectica exercebar; quæ quasi contracta & astricta eloquentia putanda est:* 5. *sine qua etiam tu, Brute, iudicauisti, te illam iustã eloquentiam, quam Dialecticam dilatatam esse putant, consequi non posse.* 6. hactenus Cicero, qui

Diodotus Stoicus Ciceronis in Dialectica præceptor.

cum aliquo quotidie: idq; faciebam multùm etiam latinè sed græcè sæpius: 19. *vel quòd græca oratio plura ornamenta suppeditans, consuetudinem similiter latinè dicen-*
30 *di afferebat:* 20. *vel quòd à græcis summis doctoribus, nisi græcè dicerem, neq; corrigi possem, neque doceri.* 21. Ciceronem ad præturam vsq; grçcè declamasse, auctor est Sueton. de claris Rhetoribus.

Cicero Xenophontis Oeconomicum in Latinum conuertit.

22. Circa hoc tempus Cicero; cum *Aratum* iam Romanum hexametris versibus edidisset, in XENOPHONTIS OECONOMICO *lusit*, vt scribit Hieronymus in præfatione in Eusebii Chronico. 23. Ipse Cicero secundo libro extremo de officiis ad filium, viginti annos natum, ita scribit: *Has res commodissimè Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro, qui Oeconomicus inscribitur:* 24. *quem nos ista fere ætate cum essemus, qua es tu nunc, è græca*

graeco in latinum conuertimus. 25. 25
Diuisit autem Cicero vnum Xenophontis librum in tres, vt Seruius in primum Georgicorum testatur. 26. Quin etiam LIBROS PLATONIS Cicero hoc genere tralatos edidit, inquit Fabius lib. X c.5. *Timaei pars* cum maximo bono studiosorum vtriusq; linguae exstat. 27. *Protagoram* ab eo conuersum fuisse, Hieronymi, Prisciani & Donati testimonijs tantummodo scimus. Id tamen Ciceronem potius extremo tempore aetatis, quàm hoc fecisse, putamus.

Cicero Platonis libros tralatos edidit.

28. Carbonis in secundo consulatu Quaestor fuit *Cn. Verres*, Cicero Verrina tertia.

Cn. Verres Carbonis quaestor.

29. Tum *Sulla*, pace cum Mithridate facta, *Asiam in quadraginta quatuor regiones distribuit*, auctore Cassiodoro. 30. *Cum autem Sulla omnes Asiae ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, vectigal quoq; iis, quod aequali-*

Asia in XLIV. regiones à Sulla distributa.

30

qualiter penderent, descripsit. Cicero pro Flacco, & lib. I. epist. 1. ad Q. fratrem. 31. *Sed Sullam in Italiam reuocauit Resp.* ait pro lege Manilia.

Anno Vrbis DCLXX; Ciceronis XXIV. Coss. fuerunt

L. CORN. SCIPIO ASIATICVS, C. NORBANVS FLACCVS.

1. HOrum consulum meminit Cicero pro Quinctio. vbi etiam *C. Valerium Flaccum* imperatorem hoc anno in Gallia vlteriore fuisse ait. cuius Flacci mentionem Cæsar lib. I. de bello Gallico facit. 2. Scipionis Quæstorem *M. Pisonem*, de quo paullo ante, fuisse, ex Verrina tertia cognoscitur.

M. Piso Scipionis quæstor.

3. Hoc tempore *tumultus ille pro recuperanda Rep. ortus est*, de quo Cic. in Bruto. Nam *Sulla* compositis transmarinis reb. in Ita-

Italiam venit, & *C. Norbanum* prælio vicit, de quo diximus in cap. 20. lib. 5. Orosij. 4. Tum *Cn. Pompeius adolescentulus priuatus, exercitum difficili Reip. tempore confecit, eiq́ præfuit, & rem optimè ductu suo gessit*; Cic. in Maniliana. 5. Eodem pertinet illud in Philip. 5. *Pompeius ad L. Sullæ maximum imperium, victoremq́ exercitum accessit.* vide Plutarchum & alios.

Sulla Norbanum prælio superat.

Cn. Pompeius exercitum confecit priuatus eumque Sullæ adduxit.

6. *Sulla verò cum Scipione inter Calas & Theanum, cum alter nobilitatis florē, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatus, de suffragijs populi, & de iure ciuitatis, legis inter se conditiones contulerunt*; inquit Cic. Philippica XII. 7. *Sed cum res conuenire nō posset, & Sulla Scipionis castra oppugnaturus esset, vniuersus exercitus consulis signa ad Sullam transtulit. Scipio, cum interimi posset, dimissus est.* hæc Liuius lib. 85. *Itaque* Scipio

Scipio Cos. à suis desertus.

Scipio fluctibus Reip. expulsus Massiliæ postea in exilio vixit, Cicero pro Sextio.

Capitolium incensum.

9. Hoc anno *Capitolium incensum* fuit, cuius meminit Cic. in Catil. 3. & Dionysius Halicarnasseus lib. 4.
10 10. Tu lege Plutarchum in Sulla. & Augustinum libr. II. cap. 24. de Ciuitate Dei.

Anno Vrbis DCLXXI, Ciceronis XXV. Coss. fuerunt

CN. PAPIRIVS CARBO III.
C. MARIVS C. F.

1 HOrum consulum mentio est apud Ciceronem contra Rullum. 2. Hoc anno, cum à Marianis vrbs etiamnum teneretur,

Nobilitas Rom. trucidata.

L. Damasippus prætor ex voluntate C. Marii consulis, cum Senatum contraxisset, omnem, quæ in vrbe erat nobilitatem trucidauit: Liuius libro 86. 3. *Tunc interfectus fuit C. Carbo* consulis frater: de quo Ci-

cero

cero lib. IX. epist. 21. Famil. 4. Periit tum quoque *P. Antistius*, Cn. Pompeij socer: de quo Cicero in Bruto; & *Q. Scæuula pontifex maximus*; quem Liuius lib. 86. scribit in vestibulo ædis Vestæ occisum fuisse. 5. Hinc Cicero libro 3. de Natura Deor. *Temperantiæ, prudentiæq; specimen, ante simulacrum Vestæ, pontifex max. est Q. Scæuula trucidatus.* meminit eiusdem lib. 3. de Orat.

Q. Scæuula pontifex cũ aliis trucidatus.

6. Tandem *Sulla* fuso Carbonis exercitu in vrbem venit, eoq; tempore eius immanis crudelitas in ciues existit: de qua Cicero libr. 2. de Officiis & Orosius libro 5. capite 21. 7. Tum *Cn. Pompeius* in Siciliam cum imperio à Senatu missus *Carbonem consulem captum interfecit*; Liuius lib. 89. Plutarchus in Pompeio, & alii. 8. de quo Cicero lib. IX. epist. 21. Famil. *Hoc verò,*

Sulla venit in vrbem.

Carbo Cos. à Pompeio interfectus.

qui

Plutarchus in Cicerone & Cæsare, Strabo lib. 14. Quinctilianus lib. 3. cap. 1. & Suetonius in Iulio Cæsare. 18. Molonem Rhetorem studia M. Ciceronis acuisse, ait etiam Valerius Max. lib. II. c. 1.

Cicero commentarios rhetoricos de inventione edidit

19. Circa hoc tempus Cicero adolescens *commentarios Rhetoricos* De Inventione inchoatos & rudes edidit: quod ipse initio lib. 1. de Oratore, & Quinctilianus lib. 3. significant.

Sulla gessit bellum Mithridaticum per triennium.

20 20. Post hunc annum triennium ferè vrbem sine armis fuisse, Cicero in Bruto ait. quo Sulla bellum Mithridaticum gerente, (*de quo Plutarchus & Appianus*) Cinnanæ Marianæq; partes Italiam obsederunt, ut scribit Velleius.

Anno igitur ab V. C. DCLXVII. Ciceronis XXI. coss fuerunt.

C. MARIVS Septimum,

L. CORNELIVS CINNA II.

Ma-

1. MArius, quem Cicero pro Plancio, duabus ædilitatis acceptis repulsis, septies consulem esse factum ait, editis multis sceleribus, Idibus Ianuarij *decessit*; Liuius lib. LXXX. 2. De eius morte sic Cicero lib. III. de Natura deor. *Cur Marius tam feliciter septimum consul domi suæ senex est mortuus?*

Marius VII. consul moritur.

3. Mario suffectus est *L. Valerius Flaccus*, pater illius Flacci, pro quo Ciceronis oratio exstat. 4. *Huic, cùm à Cinna missus, ut Sullæ ad bellum Mithridaticum succederet, in Asiam traiecisset, consuli portas tota Asia clausit: Cicero pro Flacco.* 5. Anno sequente idem à *C. Fimbria* legato suo consularis interfectus est: Velleius lib. 2. Liuius 82. Strabo 13.

L. V. Flaccus consul à Fimbria legato suo interfectus

6. Hoc anno *censores* in Tabulis Capitolinis inueniuntur, *L. Marcius Philippus, M. Perperna.* 7. quorum Verrina tertia in lege

L. Marcius Philipus, & M. Perperna censores.

Verris mentio fit ita: *Qui de L. Marcio, M. Perperna censoribus redemerit, eum socium ne ei admittito.* 8. De marcio item Cicero pro Domo ait: *L. Philippus censor auunculum suum præterit in recitando senatu.* 9. *nihil enim poterat dicere, quare rata non essent, quæ erant acta in ea Rep. in qua se illis ipsis temporibus censorem*
10 *esse voluisset.* 10. Hi sunt superiores illi censores, quibus *Archiam cum L. Luculcullo* quæstore fuisse in Asia, Cicero pro Archia ait.

L. Lucullus quæstor in Asia.

11. *Lucullus enim hoc tempore quæstor in Asia per multos annos admirabili quadam laude prouinciæ præfuit, vt Cicero in Luculli principio scribit.* 12. Lucullum verò in Græcia fuisse, ante quam Sulla eo veniret, ex Plutarchi Sulla cognoscitur. 13. Sulla quoque ex Asia decedente, Lucullus ibi mansit, vt infra dicemus.

Pro-

Proximo biennio, quo comprehenditur annus vrbis DCLXIIX. & DCLXIX. Ciceron. XXII. & XXIII. Consules à se creati Remp. tenuerunt

L. CORNELIVS CINNA,
CN. PAPIRIVS CARBO.

1. QVa ratione M. Tullius hoc triennium, quo vrbs fere sine armis fuit, traduxerit, ipse in Bruto his verbis exponit: 2. *Ego* inquit, *hoc tempore omni, nocteis & dies in omnium doctrinarum meditatione versabar.* 3. *Eram cum Stoico Diodoto: qui, cum habitauisset apud me, mecumq; vixisset, nuper est domi meæ mortuus.* 4. *à quo cum in aliis rebus, tum studiosissimè in Dialectica exercebar; quæ quasi contracta & astricta eloquentia putanda est:* 5. *sine qua etiam tu, Brute, iudicauisti, te illam iustā eloquentiam, quam Dialecticam dilatatam esse putant, consequi non posse.* 6. hactenus Cicero, qui

Diodotus Stoicus Ciceronis in Dialectica præceptor.

qui hunc Diodotum lib.1.de Natura deor. primo loco numerat inter eos Philosophos, à quibus institutus fuit. 7. De eodem in Lucullo: *Diodoto quid faciam Stoico? quem à puero audiui, qui mecum viuit tot annos, qui habitat apud me, quem & admiror & diligo.* 8. Et lib. XIII. ad Famil. ep.16. *Domi meæ cum Diodoto Stoico, homine, meo iudicio, eruditissimo, multum à puero fuit.* eiusdem meminit lib. IX. Fam. ep. 4.

9. De quo loco etsi Adriani Turnebi, & Petri Rami, præceptorum meorum, quos, et ipsorum dignitas poscit, honoris gratia nomino, sententiæ aliquando nonnihil discreparunt: 10. res tamen
10 *ipsa ex vera huius nominis scriptura, quam Victorius, Manutius, & Lambinus, viri doctissimi, è vetustis libris ediderunt, iam extra controuersiam est.)*

Diodotus Stoicus cæcus Geometriā docuit.

11. De eodem Cicero Tuscul.5. *Diodotus Stoicus cæcus multos annos nostræ domi vixit.* 12. *is verò quod credibile vix esset, cum in philoso-*

losophia multo etiam magis aßiduè, quàm antea versaretur; & cùm fidibus Pythagoreorum more vteretur; 13. *cumque ei libri noctes & dies legerentur: (quib. in studijs oculis non egebat)* 14. *tum, quod sine oculis fieri posse vix videtur, Geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentibus, vnde, quò quamque lineam ducerent.* 15. Mortuus fuit Cæsare & Bibulo coss. anno ab Vrb. cond. DCXCIV. 15

16. Cornelius Tacitus in dialogo de Oratoribus ait, Ciceronem apud *Philonem* Academicum, apud *Diodotum* Stoicum omnes philosophiæ partes penitus hausisse.

17. Addit Cicero in Bruto: *Huic ego doctori, & eius artibus varijs atque multis ita eram tamen deditus, vt ab exercitationibus oratorijs nullus dies vacuus esset.* 18. *commentabar declamitans sæpè cum M. Pisone & cum Q. Pompeio, aut*

Ciceronis declamationes oratoriæ.

cum

cum aliquo quotidie: idq; faciebam multùm etiam latinè sed græcè sæpius: 19. vel quòd græca oratio plura ornamenta suppeditans, consuetudinem similiter latinè dicen-
30 *di afferebat: 20. vel quòd à græcis summis doctoribus, nisi græcè dicerem, neq; corrigi possem, neque doceri.* 21. Ciceronem ad præturam vsq; grecè declamasse, auctor est Sueton. de claris Rhetoribus.

Cicero Xenophontis Oeconomicum in Latinum convertit.

22. Circa hoc tempus Cicero; cum *Aratum* iam Romanum hexametris versibus edidisset, in XENOPHONTIS OECONOMICO *lusit*, vt scribit Hieronymus in præfatione in Eusebii Chronico. 23. Ipse Cicero secundo libro extremo de officiis ad filium, viginti annos natum, ita scribit: *Has res commodissimè Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro, qui Oeconomicus inscribitur: 24. quem nos ista fere ætate cum essemus, qua es tu nunc, è*

græca

græco in latinum conuertimus. 25. 25
Diuisit autem Cicero vnum Xenophontis librum in tres, vt Seruius in primum Georgicorum testatur. 26. Quin etiam LIBROS PLATONIS Cicero hoc genere tralatos edidit, inquit Fabius lib. X c.5. *Timæi pars* cum maximo bono studiosorum vtriusq; linguæ exstat. 27. *Protagoram* ab eo conuersum fuisse, Hieronymi, Prisciani & Donati testimonijs tantummodo scimus. Id tamen Ciceronem potius extremo tempore ætatis, quàm hoc fecisse, putamus.

Cicero Platonis libros tralatos edidit.

28. Carbonis in secundo consulatu Quæstor fuit *Cn. Verres*, Cicero Verrina tertia.

Cn. Verres Carbonis quæstor.

29. Tum *Sulla*, pace cum Mithridate facta, *Asiam in quadraginta quatuor regiones distribuit*, auctore Cassiodoro. 30. *Cum autem Sulla omnes Asiæ ciuitates* 30
pro portione in prouincias descripsisset, vectigal quoq; iis, quod æquali-

Asia in XLIV. regiones à Sulla distributa.

qualiter penderent, descripsit. Cicero pro Flacco, & lib. I. epist. 1. ad Q. fratrem. 31. *Sed Sullam in Italiam reuocauit Resp.* ait pro lege Manilia.

Anno Vrbis DCLXX; Ciceronis XXIV. Coss. fuerunt

L. CORN. SCIPIO ASIATICVS, C. NORBANVS FLACCVS.

1. HOrum consulum meminit Cicero pro Quinctio. vbi etiam *C. Valerium Flaccum* imperatorem hoc anno in Gallia vlteriore fuisse ait. cuius Flacci mentionem Cæsar lib. I. de bello Gallico facit. 2. Scipionis Quæstorem *M. Pisonem*, de quo paullo ante, fuisse, ex Verrina tertia cognoscitur.

M. Piso Scipionis quæstor.

3. Hoc tempore *tumultus ille pro recuperanda Rep. ortus est*, de quo Cic. in Bruto. Nam *Sulla* compositis transmarinis reb. in

Ita-

Italiam venit, & *C. Norbanum* praelio vicit, de quo diximus in cap.20.lib.5.Orosij. 4. Tum *Cn. Pompeius adolescentulus priuatus, exercitum difficili Reip. tempore confecit, eiq́ praefuit, & rem optimè ductu suo gessit*; Cic. in Manilia-na.5. Eodem pertinet illud in Philip. 5. *Pompeius ad L. Sullae maximum imperium, victoremq́ exercitum accessit.* vide Plutarchum & alios.

Sulla Norbanum praelio superat.

Cn. Pompeius exercitum conficit priuatus eumque Sullae adduxit.

6. *Sulla verò cum Scipione inter Calas & Theanum, cum alter nobilitatis florẽ, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatus, de suffragijs populi, & de iure ciuitatis, legis inter se conditiones contulerunt*; inquit Cic. Philippica XII. 7. *Sed cum res conuenire nõ posset, & Sulla Scipionis castra oppugnaturus esset, vniuersus exercitus consulis signa ad Sullam transtulit. Scipio, cum interimi posset, dimissus est.* haec Liuius lib. 85. *Itaque Scipio*

Scipio Cos. à suis desertus.

Scipio fluctibus Reip. expulsus Massiliæ postea in exilio vixit, Cicero pro Sextio.

Capitolium incensum.

9. Hoc anno *Capitolium incensum* fuit, cuius meminit Cic. in Catil. 3. & Dionysius Halicarnasseus lib. 4.
10 10. Tu lege Plutarchum in Sulla. & Augustinum libr. II. cap. 24. de Ciuitate Dei.

Anno Vrbis DCLXXI, Ciceronis XXV. Coss. fuerunt

CN. PAPIRIVS CARBO III.
C. MARIVS C. F.

1 HOrum consulum mentio est apud Ciceronem contra Rullum. 2. Hoc anno, cum à Marianis vrbs etiamnum teneretur,

Nobilitas Rom. trucidata.

L. Damasippus prætor ex voluntate C. Marii consulis, cum Senatum contraxisset, omnem, quæ in vrbe erat nobilitatem trucidauit: Liuius libro 86. 3. *Tunc interfectus fuit C. Carbo* consulis frater: de quo Ci-

cero

cero lib. IX. epist. 21. Famil. 4. Periit tum quoque *P. Antistius*, Cn. Pompeij socer: de quo Cicero in Bruto; & *Q. Scæuula pontifex maximus*; quem Liuius lib. 86. scribit in vestibulo ædis Vestæ occisum fuisse. 5. Hinc Cicero libro 3. de Natura Deor. *Temperantiæ, prudentiaq́; specimen, ante simulacrum Vestæ, pontifex max. est Q. Scæuula trucidatus.* meminit eiusdem lib. 3. de Orat.

Q. Scæuula pontifex cũ aliis trucidatus.

6. Tandem *Sulla* fuso Carbonis exercitu in vrbem venit, eoq́; tempore eius immanis crudelitas in ciues existit: de qua Cicero libr. 2. de Officiis & Orosius libro 5. capite 21. 7. Tum *Cn. Pompeius* in Siciliam cum imperio à Senatu missus *Carbonem consulem captum interfecit*; Liuius lib. 89. Plutarchus in Pompeio, & alii. 8. de quo Cicero lib. IX. epist. 21. Famil. *Hoc verò, qui*

Sulla venit in vrbem.

Carbo Cos. à Pompeio interfectus.

qui Lilybai à Pompeio nostro est interfectus, improbior nemo, meo iudicio, fuit. 9. *atq; ita Pompeius Siciliam multis vndiq; cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilij explicauit;* Cicero in Maniliana.

10 10. Eodem tempore *L. Licinius Murena*, pater eius, quem Cicero defendit, à Sulla cum duabus legionibus in Asia relictus, bellum Mithridaticum renouauit: de quo Appianus in Mithridatico. 11. *Murena verò Mitrhidatem vehementißimè vigilantißimeq; vexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit; vt ait Cicero pro Murena.* 12. *& addit, filium viro fortißimo parenti suo, magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in victoria fuisse.* 13. *Lucullum autem quæstura diuturnum tempus, Murena bellum in Ponto gerente, in Asia pace consumsisse, idem in Lucullo scribit.*

L. Licinius Murena bellum Mithridaticum renouavit.

Ex-

14. Extremo hoc anno *Sulla* effecit, ab Interrege vt *Dictator* diceretur, ait Cicero IX. ad Attic. 18. quomodo id effecerit, copioſe Appianus & Plutarchus ſcribunt.

Sulla fit Dictator.

15. *Interrex fuit L. Valerius Flaccus.* de quo Cicero orat. III. contra Rullum: *Omnium legum iniquiſſimam, diſſimilimamq; legis eſſe arbitror eam, quam L. Flaccus Interrex de Sulla tulit, vt omnia, quæcunq; ille feciſſet, eſſent rata.* 15 16. De eadem lege libr. 1. de legibus: *Nihilo credo magis illa iuſta eſt, quam interrex noſter tulit, vt dictator, quem vellet ciuium, indicta cauſa impune poſſet occidere.* 17. *Itaque Sulla dictator, qui tum ſine dubio habuit regalem poteſtatem, vt eſt in oratione de Haruſp. Reſp. omnes, quos oderat, morte multabat. pro Ligario.* 18. De proſcriptione Sullana Oroſius noſter libr. V. cap. 21.

Dictator habuit regalem poteſtatem.

De proſcriptione Sullana.

19. Etſi autem Sulla dictator

Sulla Dictator permisit creari consules. post C. Marium & Cn. Papirium fuit, vt ait Cicero orat, 3. contra Rullum: *consules* tamen creari permisit.

Anno Vrbis DCLXXII, Ciceronis XXVI. Coss. fuerunt

M. TVLLIVS DECVLA, CN. CORNELIVS DOLABELLA.

1. DE his consulibus Cicero Orat, 2. contra Rullum: *De quibus vendendis S. C. facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio coss.*

Sulla Dictator Remp. confirmavit. 2. Sulla Dictator hoc tempore rebus nouis Reip. statum confirmauit, vt est in epitoma Liuiana LXXXIX.

Cicero accessit ad causas: 3. Recuperata Rep. & legibus atque iudicijs constitutis, *Cicero ad causas & priuatas & publicas adire cœpit, in Bruto.* 4. Itaque his consulibus, vt Gellius libr. XV. cap. 28. scribit, *M. Cicero* causam *dixit pro Quinctio.* priuatam PRO QVINCTIO

apud

apud Aquillium Gallum iudi-
cem dixit. 5. Præterea in Eusebij 5
Chronico ita legitur: XXVI. an-
no ætatis Cicero *Quinctium* de-
fendit. Idem cognoscitur ex ipsa
causæ expositione, quæ talis est.
6. *Sex. Næuius* ante biennium, Sci-
pione & Norbano coss. cum *P.*
Quinctius pridiè Kal. Februarij
in Galliam profectus esset, *à P.*
Burrieno prætore possessionem
bonorum Quinctij, à quo sibi
pecuniam deberi, & vadimoni-
um desertum dicebat, ex edicto
postulauit. 7. Missus in posses-
sionem Næuius, cum bona ab-
sentis Quinctij die XXX. posse-
disset, ea proscribi iussit. 8. Tum
Sex. Alphenus, procurator Quin-
ctij, auctionem impedire cona-
tur, seq; paratũ esse iudicio absẽ-
tem defendere profitetur. 9. Næ-
uius postulat, vt Alphenus iudi-
catum solui satisdet. quod cum

illei recusaret; eoque nomine
Tribunos appellasset, conuenit,
vt Idibus Septembr. Quinctium
sisti Alphenus promitteret. 10.
10 Venit Romam Quinctius ad vadimonium. Næuius annum & sex
menses, hoc est, ab Idibus Septembr. Scipione & Norbano
Coss. vsque ad Idus Martias huius
anni, nihil petit. 11. Tum demum
in ius ventum ad *P. Dolabellam*
Prætorem. ibi Næuius petijt, vt
Quinctius iudicatum solui satisdaret. 12. quod cum is recusaret,
Dolabella decrevit, vt Quinctius
aut satisdaret, aut *sponsionem* faceret, NI BONA SVA EX EDICTO POSSESSA NON ESSENT.
13. Sponsione facta, *C. Aquillius*
iudex datus est, apud quem
Cicero contendit, Quinctij bona ex edicto à Næuio possessa
non esse. 14. Vides igitur aperte, Quinctij causam hoc anno à
M.

*M.*Tullio defenſam eſſe poſt Idus
Martias. 15. Nam quod Cicero 15
ait, rem iacuiſſe in controuer-
ſijs biennium, oratorum more
elatè dictum eſt; & ſi quis velit,
calumniis Næuij rem in bienni-
um ductam fuiſſe. 16. hoc qui-
dem certe omnes fateri neceſſe,
eſt, poſt Idus Septembr. quæ hoc
anno, non quæ Sulla & Metello
coſs. anno inſequente fuerunt,
(*ut Corradus res neſcio quas agens ſcri-
pſit*) hanc cauſam actam eſſe.
17. Quod verò & Corradus opina-
tur, & non nemo affirmat, Quin-
ctium defenſum poſt Dictato-
rem Sullam; eo quod Cicero di-
cat: *Emiſti bona Sex. Alpheni, L.
Sulla Dictatore vendente;* leue ad-
modum eſt, 18. cur enim in iudi-
cio priuato hoc eloqui auſus non
fuiſſet? aut quis præſtabit, ab O-
ratoribus omnia dicta, vel eo mo-
do acta fuiſſe, quo poſtea ſcripta
ſunt & edita?

Cicero Moloni iterum dat operam. 19. Sulla Dictatore *Cicero iterum se Moloni*, qui legatus ad senatum de Rhodiorum præmijs venerat, operam dedisse, ait in Bruto.

20 20. Hoc quoque tempore *Cn. Pompeius*, bello in Africa maximo confecto, *victorem exercitum deportauit*; vt ait Cicero pro lege Manilia. 21. Intelligit autem bellum gestum cum Domitio, & Hierta Numidiæ rege, quo de Orosius libr. V. cap. 21. atque ex Africa *Pomponius adhuc eques triumphauit*. 22. Miror autem Eutropium scribere Pompeium tunc quartum & vigesimum annum egisse, cum M. Tullj æqualis fuerit; vt ex Ciceronis Bruto, & Velleio notum est, & nos supra admonuimus.

Pomponius confecit bellum Africanũ ac triumphauit.

23. Eodem tempore *L. Sulla Murenam ex Asia reuocauit*; vt ait *Cicero in Maniliana*. 24. *Murena reuersus amplissimè atque hono-*

Murena ex præturа triumphauit.

honestissimè] ex prætura triumphauit; in orat. pro Murena.

Anno Vrbis DCLXXIII, Ciceronis XXVII. Coss. fuerunt

L. CORNELIVS SVLLA FELIX II.
Q. CAECILIVS METELLVS PIVS.

1. HOrum consulum meminit Cicero Verrina tertia, & Gellius lib. XV. cap. 28. vbi scribit; Ciceronem his consulibus *Sex. Roscium* parricidii reum defendisse. 2. & addit, *Fenestellæ errorem* notatum fuisse à Pediano, quod scripsisset, Ciceronem sexto & vigesimo ætatis anno pro Sex. Roscio dixisse. 3. quem Fenestellæ errorem Corradum, aliosque viros doctos potius amplecti, quam Asconij & Gellij auctoritatem sequi, equidem miror: 4. cùm præsertim Quinctilianus libro XII. cap. 6.

Cicero defendit S. Roscium parricidii reum.

 scri-

ſcribat, Ciceronem ſex & XX. annos natum pro Sex. Roſcio dixiſſe. is verò ante III. Nonas Ianuarij huius anni natus non fuit.

5 5. Egit tamen, opinor, hanc cauſam in principio anni. Nam, vt ex oratione ipſa intelligitur, in lege de proſcriptione erat, vt anno ſuperiore ad Kal. Iunias proſcriptiones venditioneſque fierent; 6. *Roſcius* autem *pater* aliquot poſt menſes Romæ occiſus eſt: 7. eaque res quadriduo ad *Chryſogonum* in caſtra Sullæ Volaterras (quod oppidum obſeſſum Sulla in deditionem accepit, Liuius lib.89.) delata eſt. 8. *Bona Roſcij tanquam proſcripti, ideoq́ occiſi*, vt Plutarchus tradit, *Sulla haſtæ ſubiecit: & Chryſogonus eius libertus duobus millibus nummûm emit.* 9. *cum iam proſcriptionis mentio nulla fieret, cùm etiam, qui antea metuerant, redirent, ac iam defunctos ſeſe periculis arbitrarentur.*

tur. 10. Sed cum filius idemque heres Roſcij, bona patris ita vendita eſſe ægrè ferret, eaque ſexagies eſſe demonſtraret; Sulla coargui ſe grauiter tulit, & Roſcij filii nomen operâ Chryſogoni de parricidio deferendum curauit. 11. Cum Roſcij patrocinium ob Sullæ metum nemo ſuſciperet, adoleſcens ab omnibus deſertus ad Ciceronem confugit: 12. quem amici quoque ad reum defendendum cohortabantur, cum aliud ſplendidius aut præclarius gloriæ initium habere non poſſet. 13. *Cicero igitur adoleſcens contra L. Sullæ dominantis opes* SEX. ROSCIVM AMERINUM DEFENDIT. *lib. 2. de officijs.* 10

14. *Defenſionis capita tria ſunt: in primo* parricidij crimen falſo obiectum fuiſſe Roſcio, multis argumentis conuincit: 15. *ſecundum* eſt de audacia duorum Roſciorum Capitonis & Magni: in 15

Defenſionis tria capita.

quos crimen ita confert, vt eos multis suspicionibus arguat. 16. *tertium est* de Chrysogoni potentia, quam inuidiose insectatur.

17. Victor in causa, magna in admiratione fuit, vt Plutarchus ait. Ipse verò in Bruto sic scribit: *Itaque prima causa publica prò Sex. Roscio dicta, tantum commendationis habuit, vt non vlla esset, quæ non nostro digna patrocinio videretur.*

Cicero secessit Athenas

18. Roscio contra Chrysogonum defenso Ciceronem Athenas secessisse, atque inde post triennium Romam reuertisse, in Eusebij Chronico scriptum est. 19. vnde illud Caleni apud Dionem lib. 46. manasse videtur: *καίπερ τρία ἐν ἀθήναις ἔτη κατατρίψας.* quibus verbis significat, M. Tullium eloquentiæ gratia triennium Athenis vixisse.
20 20. Et certè si Roscio defenso statim in Græ-

Græciam profectus esset, quod Plutarchus quoque putauit, triennium ibi vixisset. 21. Iam verò, cum secus ipse in Bruto scribat; nos etiam hæc temporibus aliter diuidemus.

22. *Mytilenas* hoc tempore in Asia expugnatas fuisse, in Liuiana epitoma lib. 89. scriptum est. 23. Expugnavit eas *M. Thermus*: in qua expugnatione *Iulius Cæsar*, auctore Suetonio, corona ciuica donatus est. 24. *Atque ita vrbs & natura, situ, & descriptione ædificiorum, & pulchritudine inprimis nobilis, belli lege, ac victoriæ iure, populi Rom. facta est; Cicero orat. 2. contra Rullum.*

Mytilena expugnatur à M. Thermo.

Iulius Cæsar corona 24 civica donatus.

Anno Vrbis DCLXXIV. Ciceronis XXIIX. coss. fuerunt

P. SERVILIVS VATIA ISAVRICVS.

AP. CLAVDIVS PVLCHER.

Sulla dictatura se abdicauit. 1. HOs consules in hunc annum *Sulla* contra voluntatem populi, qui ipsum creabat, renuntiandos curauit, & *Dictatura se abdicauit*, Appianus libr. 1. Orosius lib. 5. cap. 22. 2. *Ap. Claudius* P. Clodij inimici Ciceronis pater fuit; vnde in orat. de Harusp. resp. *P. Seruilius* collega patris eius nominatur.

Cicero Arretinæ mulieris libertatē defendit contra Cottam. 3. Hoc tempore *Cicero*, antequam in Græciam profectus fuit, *Arretinæ mulieris libertatem*, contra Cottam hominem disertissimum, *defendit*, Sulla adhuc viuo; vt ait pro Cæcina.

Ciceronis gracilitas & infirmitas. 4. *Erat eo tempore in Cicerone summa gracilitas & infirmitas corporis, procerum & tenue collum:* 5. *qui habitus, & quæ figura non procul abesse putatur à vitæ periculo, si accedit labor, & laterum magna contentio.* 6. *Eoq́; magis, vt ipse in Bruto scribit, hoc eos, quibus erat carus, commouebat, quòd*

omnia

omnia sine remißione, sine varietate, vi summa vocis & totius corporis contentione dicebat. 7. Itaq; cùm eum & amici & medici hortarentur, vt causas agere desisteret; ipse autem quoduis periculum adire, quàm à sperata dicendi gloria discedere, mallet: 8. censeret tamen, remißione & moderatione vocis, & commutato genere dicendi, se & periculum vitare posse, & temperatius dicere; 9. vt consuetudinem dicendi mutaret, eam sibi causam in Græciam proficiscendi fuisse ait in Bruto. 10. Itaq; cum esset biennium versatus in causis, Româ est profectus, huius anni æstate, vt ex sequentibus cognoscetur.

Cicero proficiscitur in Græciam. 29

11. Cum venisset Athenas, sex menseis cum Antiocho, veteris Academiæ nobilißimo & prudentißimo philosopho, fuit: 12. studiumq; philosophiæ nunquam intermissum, à primaq; adolescentia cultum, &

Athenis operam dedit Antiocho.

ſemper auctum, hoc rurſus ſummo auctore & doctore renouauit, vt ipſe in Bruto teſtatur. 13. Ideoque libro 1. de Natura deor. Antiochum inter eos philoſophos numerat, à quibus inſtitutus fuit. 14. de eodem libr. I. de legibus: *Vir iſte fuit prudens, & acutus, & in ſuo genere perfectus, mihiq́ue, vt*
15 *ſcis, familiaris.* 15. Plutarchus quoque, in Cicerone à nobis conuerſo, ita ſcribit; cum Athenas veniſſet, Antiocho Aſcalonitæ operam dedit: 16. eiuſque copia quidem & lepore dicendi delectabatur: ſed quæ ab ipſo in philoſophia nouabantur, ea minimè probabat. 17. Iam enim *Antiochus à noua Academia defecerat: & relicta Carneadis ſecta,* commutatoque inſtituto, vel euidentia & ſenſibus victus, vel, vt nonnulli aiunt, ambitione & contentione cum Philonis & Clitomachi diſcipulis adductus, *Sto-*

Antiochus relicta Academia Stoicorum decreta defendit.

icorum

icorum decreta ferè defendebat. 18. *Antiochus igitur, vt Cicero in Lucullo testatur, appellabatur quidem Academicus, sed erat, si perpauca mutauisset, germanissimus Stoicus.* 19. *Didicerat apud Philonem tamdiu, vt constaret diutius didicisse neminem: & scripserat de Academica secta acutissimè, eamque non acrius accusauit in senectute, quàm antea defensitauerat. Plura in Lucullo Ciceronis, & Plutarchi.*

20. Athenis Cicero *Epicureos* quoque, Phædrum & Zenonem frequenter cum Attico audiuit, vt ait libr. 2. de finib. Meminit Tuscul. 3. & Acad. 1. *Cicero audiuit Epicureos, Phædrum & Zenonē.*

21. Hic annus XX. est post M. Antonij & A. Postumij consulatum: ad quem *Lucullorum ædilitas* à Plinio libro 8. c. 7. refertur. Eam verò magnificentissimam fuisse Cicero lib. 2. de officijs scribit. 22. Hac ego coniectura ductus, *L. Luculli Magi-* *Lucullorum ædilitas.*

stratus

stratus, quos Cicero initio Luculli recenset, ita constituo, vt hoc anno ædilis, Bruto & Mamerco coss. prætor fuerit; sequenti Africam obtinuerit; atque inde Octauio & Cotta coss. ad consulatus petitionem redierit.

Anno Vrbis DCLXXV; Ciceronis XXIX. Coss. fuerunt

M. AIMILIVS LEPIDVS, Q. LVTATIVS CATVLVS.

Sulla moriens igni voluit cremari.

1. HIs consulibus *Sulla* in agro Cumano *mortuus*, ac Romã perlatus cum magna pompa *in Campo Martio sepultus est*; quod præter cæteros Appianus libr. 1. copiosè narrat. 2. *Primus autem è patricijs Corneliis Sulla igni voluit cremari, lib. 2. de Legibus.*

Consulum dissensio de actis Sullæ.

3. Post Sullæ mortem dissensio inter consules orta est, cum *Lepidus* Sullæ acta rescindere tentaret, & *Catulus* ei resisteret. vide Orosium nostrum libr. 5. cap. 22.

Hinc

Hinc Cicero Catil. 1. 4. *Diſſenſit M. Lepidus à clariſsimo & fortiſsimo viro Q. Catulo. attulit nõ tam ipſius interitus Reip. luctum, quam cæterorum.*

5. Vbi verò M. Tullio de Sullæ 5
morte Athenas allatum eſt, vt Plutarchus ſcribit, cum iam corpus eius exercitationibus confirmatum meliore habitu eſſe cœpiſſet, 6. & vox ita confirmata eſſet, vt cùm auditu ſuauis ac plena, tum ad corporis conſtitutionem moderatè accommodata eſſet; 7. motus & precibus litteriſque amicorum, quæ Romà frequentes ad ipſum afferebantur, & cohortatione Antiochi, vt Rempubl. capeſſeret, 8. dicendi vim, ceu inſtrumentum rurſus excoluit, ciuilemque facultatem excitauit. 9. Itaque primum, vt ipſe in Bruto ſcribit, *Athenis apud Demetrium Syrum, veterem & non ignobilem dicendi ma-*

Cicero dicendi vim rurſus excolit Athenis apud Demetrium Syrum.

stratus, quos Cicero initio Luculli recenset, ita constituo, vt hoc anno ædilis, Bruto & Mamerco coss. prætor fuerit; sequenti Africam obtinuerit; atque inde, Octauio & Cotta coss. ad consulatus petitionem redierit.

Anno Vrbis DCLXXV; Ciceronis XXIX. Coss. fuerunt

M. AIMILIVS LEPIDVS,
Q. LVTATIVS CATVLVS.

Sulla moriens igni voluit cremari.

1. HIs consulibus *Sulla* in agro Cumano *mortuus*, ac Romã perlatus cum magna pompa *in Campo Martio sepultus est*; quod præter cæteros Appianus libr. 1. copiosè narrat. 2. *Primus autem è patricijs Corneliis Sulla igni voluit cremari, lib. 2. de Legibus.*

Consulum dissensio de actis Sullæ.

3. Post Sullæ mortem dissensio inter consules orta est, cum *Lepidus* Sullæ acta rescindere tentaret, & *Catulus* ei resisteret. vide Orosium nostrum libr. 5. cap. 22.

Hinc

Hinc Cicero Catil. 1. 4. *Dissensit M. Lepidus à clarissimo & fortissimo viro Q. Catulo. attulit nõ tam ipsius interitus Reip. luctum, quam caeterorum.*

5. Vbi verò M. Tullio de Sullæ morte Athenas allatum est, vt Plutarchus scribit, cum iam corpus eius exercitationibus confirmatum meliore habitu esse cœpisset, 6. & vox ita confirmata esset, vt cùm auditu suauis ac plena, tum ad corporis constitutionem moderatè accommodata esset; 7. motus & precibus litterisque amicorum, quæ Roma frequentes ad ipsum afferebantur, & cohortatione Antiochi, vt Rempubl. capesseret, 8. dicendi vim, ceu instrumentum rursus excoluit, ciuilemque facultatem excitauit. 9. Itaque primum, vt ipse in Bruto scribit, *Athenis apud Demetrium Syrum, veterem & non ignobilem dicendi ma-* 5

Cicero dicendi vim rursus excolit Athenis apud Demetrium Syrum.

magiſtrum ſtudioſè exercebatur.

10 10. *poſt totam Aſiam peragrauit cum ſummis oratoribus, quibuſcum exercebatur ipſis lubentibus.* 11. *quorum erat princeps Menippus Stratonicenſis, quem Plutarchus Menippum Carem nominat. Cicero eum tota Aſia illis temporibus diſertiſſimum fuiſſe iudicat.* 12. Vnde Strabo lib. XIV. κἀνταῦθα δ' ἀνὴρ ἀξιόλογος γεγένηται ῥήτωρ Μένιππος κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν κατόκας ἐπικαλούμενος. 13. ὃν μάλιστα ἐπαινεῖ τῶν κατὰ τὴν ἀσίαν ῥητόρων, ὧν ἠκροάσατο, κικέρων, ὥς φησιν ἔν τινι γραφῇ αὐτοῦ, συγκρίνων ξενοκλεῖ καὶ τοῖς καὶ ἐκεῖνον ἀκμάζουσι. 14. id eſt, *Fuit ibi patrum noſtrorum memoria nobilis magiſter dicendi Menippus cognomento Catocas:* 15. *quem Cicero ex Aſiaticis oratoribus, quos audiuit, maximè laudat, vt eſt in quodam ipſius libro, vbi eum cum Xenocle, atque illi-*

peragrauit Aſiam. Exercebatur cum Menippo Strat. tota Aſia diſertiſſimo,

us

tus ætatis oratoribus comparat. 16. *De Xenocle Adramytteno*, cui Cicero quoque operam dedit, idem Strabo libro XIII. *Erat cum Cicerone tum etiam Aeschylus Gnidius; aßiduißimè autem Dionysius Magnes.* 17. *quibus non contentus, Rhodum venit, seq; ad eundem, quem Romæ audiuerat, Molonem applicauit*, 18. *cùm actorem in veris causis, scriptoremq; præstantem, tum in notandis animaduertendisq; vitijs, & instituendo docendoq; prudentißimum.* 19. *is dedit operam, vt nimis redundantem Oratorem nostrum, & superfluentem iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentem coërceret; auctor ipse in Bruto.* 20. De Apollonio Molone, inquit Plutarchus, traditum est memoriæ, eum latinæ linguæ rudem rogasse Ciceronem, vt græcè declamaret. 2. in quo eum

Cicero operam dedit Xenocli, Aechylo Gnidio, & Dionysio Magn. Venit Rhodū, ad Molonem se adplicauit.

20

cùm ideò illi obtemperaſſet, quod putaret, ſe ita melius corrigi poſſe; cæteri omnes admiratione obſtupefacti, certatim de Cicerone, aliuſque alio glorioſius prædicabat: 22. Apollonius neque orante Cicerone lætitiam præ ſe tulit, & cum peroraſſet, defixus in cogitatione diu ſedit. 23. quod vbi Ciceronem ægre ferre ſenſit, hæc eius vox erupit:

Apollonii Molonis iudicium de Ciceronis eloquentia.

Te equidem, M. Tulli, collaudo & admiror: ſed me Græcorum fortunæ miſeret, cum videam doctrinæ & eloquentiæ laudem, quæ ſola nobis reliqua erat, per te ad Romanos translatam eſſe. 24. Rhodi Cicero *Poſidonium* Philoſophum etiam audiuit, vt Plutarchus ſcribit. Poſidonius enim cum eſſet Apamienſis è Syria, Rhodi vixit, teſte Strab. XIV. 25. Hunc familiarē ſuũ vocat Cic. lib. 1. de Finib.

Cicero Rhodi audivit Poſidonium Philoſophum.

Poſidonius fuit Apamienſis é Syria.

25 Eundem li. 1. de Natura Deor. inter eos numerat, à quibus in philoſo-

losophia institutus fuit. 26. Præterea in libro de Fato ita scribit, *Quædam etiam Posidonius (pace magistri dixerim) comminisci videtur.*

Anno Vrbis DCLXXVI. Ciceronis XXX. Coss. fuerunt

D. IVNIVS BRVTVS,
MEM. AIMILIVS LEPIDVS LIVIANVS.

1. HOs consules ex interregno inijsse, argumento est oratio Philippi apud Sallustium. 2. De quibus Cicero in Bruto: *Iisdem ferè temporibus D. Brutus, is, qui consul cum Mamerco fuit, homo & græcis doctus literis & latinis.* Mamerci Aimilij Lepidi consulis meminit Valerius lib. 7. cap. 7.

3. *Hoc anno cum duo consules clarissimi fortissimiq; essent, Pompeius adhuc eques contra Sertorium, ad bellum maximum formidolosissimumq; suasu L. Philippi pro consule*

Pompeius privatus contra Sertorium mittitur.

consule missus est. 4. *Quo quidem tempore, cum esset non nemo in Senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro consule;*
5 5. *Philippus dixisse dicitur; Non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere, ait Cicero in Maniliana.* 6. *Idem Philip. XI. Pompeio Sertorianum bellum à Senatu priuato datum est: cum L. Philippus pro consulibus se eum mittere dixit, non pro consule.* Scribit idem Plutarchus in Pompeio.

Pompeii gesta.

7. *Comparato exercitu, hosteis in ceruicibus iam Italiæ agenteis ab Alpibus in Hispaniam submouit, Galliamq; recepit, vt ipse apud Sallustium ad senatum scribit.* 8. Vnde Cicero in Maniliana ait, *Pompeium per Galliam legionibus Romanis in Hispaniam iter Gallorum internecione patefecisse.*

Cicero è Græcia Romam se recepit.

9. Hoc quoq; anno *M. Tullius se recepit è Græcia, biennio post quàm eò profectus erat, non modo exer-*

exercitatior, sed prope mutatus. 10. *nam & contentio nimia vocis resederat & quasi deferbuerat oratio, lateribusq; vires, & corporis mediocris habitus accesserat, vt ipse in Bruto testatur.*

11. Cum autem Cicero, auctore Plutarcho, magna spe erectus, ad Remp. summo studio raperetur, ardor eius oraculo quodam repressus est. 12. Nam cum Delphos profectus Apollinem consuluisset, quanam via ad summam gloriam peruenire posset? *Oraculum editum est, Suam naturam, non multitudinis opinionem ducem vitæ sequeretur.* 13. Quapropter Romam reuersus primo timide vixit, & dubitanter ad honores accessit, nec ullo in numero habitus, sed *graculus atq; otiosus* appellatus fuit: 14. quæ nomina infimis & sordidis hominibus in promptu esse, atq; in ore consueuerũt. 15. Vt verò & innata honorum

Oraculo Delphico timidus redditus dubitanter ad honores accessit.

Cicero graculus & otiosus adpellatus.

rum cupiditate ductus, & patris atque amicorum cohortatione incitatus, se totum patrocinijs tradidit: non iam pedetentim principem locum petijt, sed statim eluxit, cæterisque oratoribus longè præstitit. 16. Hactenus Plutarchus, vt à me ante annos octo conuersus fuit: *vbi quod græculum atque otiosum dixi, qui Plutarcho est γραικὸς καὶ σχολαστικὸς, secutus sum auctoritatem nostri oratoris. 17. qui pro Sextio inquit, Græculum se atque otiosum putari voluit, studio literarum se subitò dedit. 18. Solent autem Romani vti appellatione Græci probri loco, cum ignobilitatem objiciunt, vt Zonaras scribit.*

Patrocinijs se totum tradidit Cicero.

Anno Vrbis DCLXXVII, Ciceronis XXXI. coss. fuerunt

CN. OCTAVIVS.
C. SCRIBONIVS CVRIO.

1. DE his Cicero in Bruto; *Cn. Sicinius, cùm tribunus pl. Curionem & Octauium consules produxis-*

duxisset, Curioq; multa dixisset, sedente Cn. Octavio collega, qui deuinctus erat fasciis, & multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus: 2. nunquam, inquit, Octaui, collegæ tuo gratiam referes; qui nisi se suo more iactauisset, hodie te istic muscæ comedissent. 3. Videntur autem consules à Sicinio producti fuisse, cum id egit, vt Tribunicia potestas populo redderetur: Asconius in Diuinat. in Verrem. 4. *Cn. Octauium*, M. F. optimum atque humanissimum virum, familiarem suum nominat Cicero lib. 2. de finib.

Sicinius Trib. pl. Tribunitiam potestatem restituere voluit populo.

5. His consulibus *Cicero*, vt ipse in eodem Bruto ostendit, cum unum annum reuersus ex Asia, causas nobileis egisset, *Quæsturam petiit*; cũ C. Cotta, qui anno insequenti consul fuit, consulatum; Hortensius Aedilitatem peteret. 6. Quæstoris comi- 5

Cicero ex Asia reversus petiit quæsturã, eamq; obtinuit

tiis, quæ tributa fuiſſe è lib. VII. Ep.31. Famil. cognoſcitur, *Cicero Quæſtor in primis cunctis ſuffragiis eſt factus:* in orat. in Piſonem. 7. Idem Verrina ſeptima ait, *ſe ita Quæſtorem factum fuiſſe, vt ſibi honorem illum tum non ſolum datum, ſed etiam creditum, ac commiſſum putaret.*

Ciceronis oratio pro Roſcio Comœdo, quando habita.

8. In cauſis iis, quas Cicero ex Aſia reuerſus, ante Quæſturam egit, numero *orationem* PRO Q. ROSCIO COMOEDO, id quod propoſita conſtitutione cauſæ planum faciam. 9. Res igitur, vt ex orationis fragmento
10 colligitur, ita ſe habet. 10. *C. Fannius Chærea* ſeruum ſuum *Panurgum* communem cum *Roſcio* ea lege fecit, vt is à Roſcio arte hiſtrionica inſtitueretur, quæſtusque inter eos communis eſſet. 11. Inſtitutum artificio comico Panurgum *Q. Flauius Tarquinienſis*

Ejus argumentum.

xiensis quidam interfecit. 12. In hanc rem Fannius cognitor à Roscio datus fuit, qui Flauium iudicio *damni iniuria dati* Roscij nomine persequeretur, non secus atque si res sua esset. 13. Lite contestata, Roscius sine Fannio cum Flauio decidit HS. centum millibus. 14. Deinde, C. Pisone teste & arbitro, Roscius Fannio pro opera, pro labore, quòd cognitor fuisset, quòd vadimonia obiisset, certam pecuniam dedit. 15. hac conditione, vt, si quid 15
Fannius pro sua parte serui interempti à Flauio exegisset, partem eius dimidiam Roscio dissolueret. 16. Post triennium Fannius, qui diceret, se à Flauio nihil abstulisse, Roscium cum eo de tota re pro societate decidisse, Roscium in ius vocauit. 17. & HS. quinquaginta millia, dimidiã scilicet partem eius pecuniæ, quam

Roſcius à Flauio abſtulerat, petiit, & ſponſione Roſcium laceſſiuit, *Ni ſibi ille HS.* Iɔɔɔ. *deberet.* 18. Datus igitur *iudex* à Prætore fuit *C. Piſo* cum hac formula; *Si patet Roſcium Fannio HS.* Iɔɔɔ. *debere:* quod Cicero enumeratione cauſarum debitionis falſum eſſe docet: neq; ſocietatis nomine quidquam à Roſcio peti poſſe probat.

19. Corradus Ciceronem hanc cauſam egiſſe Cn. Pompeio & M. Craſſo coſ. anno poſt hunc ſexto, inde putat, quòd tum C. Piſo prætor fuerit. ſed fallitur, qui ex iudice priuato prætorem facit.

Corradi error.

20 cit. 20. Falluntur quoque illi, qui Roſcium Comœdum ante Amerinum defenſum inde putant, quòd poſt Amerini defenſionem Cicero in Græciam ſtatim fuerit profectus. 21. Hoc tempore Q. Roſcium fuiſſe defenſum, ex

ora-

oratione cognoscitur, in qua Roscium Sullano tempore cum Flauio decidisse, & quadriennio pòst causam actam esse, apertè significatur.

22. Hoc anno *in Hispania* aduersus Sertorium acerrima illa *prælia* & maxima, *Sucronense & Duriense commissa* sunt; quorum meminit Cicero pro Balbo. Tu vide Plutarchum in Pompeio. *Commissa prælia Sucronense & Duriense cum Sertorio.*

Anno Vrbis DCLXXIIX, Ciceronis XXXII. Coss. fuerunt

L. OCTAVIVS,

C. AVRELIVS COTTA.

1. DE his Cicero in Verrem 3. *Cum L. Octauius, C. Aurelius coss. ædes sacras locauissent, neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ij prætores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos, M. Cæsius:* 2. *factum est S. C. quibus de sartis tectis cognitum & iudi-*

 ca-

catum non esset, vti C. Verres, P. Cœlius prætores cognoscerent, & iudicarent. 3. Vbi vides, C. Sacerdotem, cui Verres in prætura vrbana & Siciliensi successit, hoc anno prætorem vrbanum fuisse. 4. qui cum sequenti Siciliam obtinuerit, & *Cicero* ante eum *Quæstor in Sicilia* fuerit, prætore Sex. Peducæo; suspicionem Corradi, qui Ciceronem hoc anno Quæstorem vrbanum, & insequenti in Sicilia fuisse putauit, falsam esse omnes vident.

5 *Cicero quæstor in Sicilia.* 5. Hic est igitur *Siciliensis annus*, qui M. Tullium quæstorem excepit, vt ipse in Bruto scribit. 6. Cum autem *bini quæstores in Sicilia singulis prætoribus* essent, Lilybætanus & Syracusanus; *Cicero Lilybætanus quæstor fuit*, vt Asconius scribit, & Cicero ipse pro Plancio ostendit. 7. Idem Asconius scribit, Ciceronem Quæstorem in Sicilia fuisse prætore Sex.

Pedu-

Peducæo. Ipse verò in orat. post reditum in Senatu ait, se patri M. Curtij quæstorem fuisse. 8. Accidebat autem sæpè, vt unus Quæstor duorum prætorum esset, vt Gruchius l.2. de Comitiis docet.

9. *De Quæstura Ciceronis* Plutarchus ita scribit: Quæstor creatus & sortitus provinciam Siciliam, cùm in difficultate annonæ, atque inopia rei frumentariæ magnus frumenti numerus Romam esset mittendus, Siculos initio offendit: 10. post, vbi diligentiam, justitiam & comitatem eius experti fuerunt, maiores illi honores, quàm vlli vnquam prætori tribuerunt. 11. De eadem ipse in oratione pro Plancio: *Non vereor, ne quis audeat dicere, vllius in Sicilia Quæsturam aut gratiorem, aut clariorem fuisse.* 12. *frumenti in summa caritate maximũ numerum miseram: negotiatori-*

10 *Ciceronis in quæstura diligentia & justitia.*

toribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, sociis abstinens, omnibus eram visus in omni officio diligentissimus. excogitati quidam erant à Siculis honores inauditi. 13. Et in Verr. VII. *Sic obtinui quæsturam in prouincia Sicilia, ut omnium oculos in me vnum coniectos arbitrarer: ut me, quæsturamq; meam, quasi in aliquo orbis terræ theatro, versari existimarem:* 14. *vt omnia semper, quæ iucunda videntur esse, nõ modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam ipsi naturæ ac necessitati denegarem.* 15. Idem Verrina secunda ait, *Siculos in quæstura sua innocentiæ, abstinentiæq; periculum fecisse.*

16. Eo tempore, ut Plutarchus scribit, *multi Romani adolescentes*, claris parentibus atque honesto loco nati, apud Siciliæ prætorem accusati sunt intemperantiæ, & neglectæ disciplinæ mili-

Iuvenes accusatos conservat Cicero.

militaris: quos Cicero magna commendatione defendit & conseruauit.

Anno Vrbis DCLXXIX. Ciceronis XXXIII. Coss. fuerunt

L. LICINIVS LVCVLLVS,
M. AVRELIVS COTTA.

I. HIs consulibus *Cicero*, annuo munere quæsturæ expleto, *è Sicilia prouincia decessit*. 2. Habuit tum *orationem* Lilybæi, in qua Siculis multa benignè promisit, vt Asconius scribit. 3. *Decedebat autem ea spe, vt sibi populum Rom. vltrò omnia delaturum putaret*. 4. *ac cum casu diebus iis, itineris faciendi causa, Puteolos fortè venisset, concidit pænè, cùm ex eo quidam quæsisset, quo die Româ exisset? & nunquid in ea esset noui?* quod ipse pro Plancio narrat, & Plutarchus in vita scribit.

Cicero redit è Sicilia.

5. *Cùm è Sicilia se recepisset, iam* 5

E 5 vide-

videbatur facultas illa dicendi esse perfecta, habere maturitatē quandam suam: vt ait in Bruto.

L. Quinctius Tribun. pl. seditiosus acta Sulla conatus rescindere; cui restitit Lucullus

6. Fuit hoc anno Tribunus pl. *L. Quinctius*, homo maximè popularis, & ad inflammandos animos multitudinis accommodatus: qui conciones quotidie seditiosas & turbulentas habebat; Cicero pro Cluentio. 7. Hunc acta Sullæ rescindere, ac Reip. statum mouere & perturbare conantem, *Lucullus* consul ab incepto deduxit, auctore Plutarcho in Lucullo. 8. Hinc Macer apud Sallustium: *Lucullus quantis animis ierit in L. Quinctium, vidistis.*

Oppianicus condemnatus.

9. Idem Quinctius patronus fuit *Oppianici*, qui hoc anno, Verre prætore vrbano, condemnatus est: Cicero pro Cluentio, & Asconius in Verr. 2.

10 *Verres prætor vrbanus.*

10. *Verrem* his consulibus *prætorem vrbanum* fuisse, cognoscitur etiam Verrina VII. 11. vbi Cicero inquit, *Nemo*

Nemo tam rusticanus homo L. Lucullo & M. Cotta coss. Romam ex vllo municipio vadimonii causa venit, quin sciret, iura omnia populi Rom. nutu atq; arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari.

12. Hoc etiam tempore *M. Antonius*, gratia Cottæ consulis, & Cethegi factione in senatu, *curationem nactus totiq oræ maritimæ*, Siciliam, & prouincias omnes depopulatus est: 13. & ad extremum inferens Cretensibus bellum, re malè gesta, morbo interiit; Asconius in Verr. Liuius Epit. XCVII. Florus lib. 3. c. 7. Meminit Velleius, & Cicero Verr. 4. Vbi M. Antonii infinitum imperium dicit. 14. *Hic Antonius pater fuit M. Antonii Triumuiri, (qui in Plutarchi Antonio κεστικὸς mendosè pro κρητικὸς nominatur.)*

M. Antonius

M. Antonii triumuiri pater.

Siciliā depopulatus, Cretensibus bellū intulit, & perist.

Plutarchi locus emendatur.

15. Tum quoq; *Metellus & Pompeius* in Hispania ab obsidione *Calagurii* oppidi depulsi, coacti fue-

15 *Metellus & Pompeius bellum in Hispania gerunt minus prospere.*

fuerunt diuersas regiones petere: Metellus vlteriorem Hispaniam; Pompeius Galliam: auctore Liuio lib. XCIII. 16. Itaque tum exercitus Pompeij hiemauit in Gallia, cum *M. Fonteius prætor* eam prouinciam obtineret; vt Cicero pro Fonteio ostendit.

M. Fonteius prætor in Gallia.

Anno Vrbis DCLXXX, Ciceronis XXXIV. coss. fuerunt

M. TERENTIVS VARRO LVCVLLVS,
C. CASSIVS VARVS.

1. DE his Cicero pro Cluentio; *Sed quæro à vobis, num istam legem ex isto S.C. L. Lucullus consul, homo sapientissimus tulerit? num anno post M. Lucullus & C. Cassius?* 2. Eosdem Verrina tertia, M. Terentium & C. Cassium nominat, à quibus *lex frumentaria Terentia & Cassia* lata fuit; de quo Cicero Verrina quinta, & septima.

Lex Terentia & Cassia.

ma. 3. Fuit enim *M. Lucullus*, frater L. Luculli, in Terentiorum familiam adoptatus. Eidem Macedoniã euenisse, Eutropius lib. VI. scribit. 4. Hinc Cicero in Verr. IV. *Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis, pro hospitio, quod sibi cum eo esset, iam cognosse.* 5. *Quid Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius hæc cognouit, quam tu Hortensi, qui Romæ fuisti?*

M. Lucullus in Terentiorum familiam adoptatus.

5

6. Hoc anno *bellum in Italia à gladiatoribus duce Spartaco excitatum est*, quod Cicero in Maniliana *Seruile* vocat; de quo scripsi in vlt. cap. lib. V. Orosij.

Bellum seruile in Italia.

7. Eodem tempore *L. Lucullus*, qui consul anno superiore contra Mithridatem profectus erat, *ad Cyzicum* vrbem exercitum eius fame ferroq; deleuit, auctore Liuio lib. XCV. 8. *Nam cum totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia constitisset, eamq; vrbem sibi*

L. Lucullus Mithridatem vicit ad Cyzicum.

Mithridates Asiæ ianuam fore putauisset, qua effracta & reuulsa, tota pateret prouincia; 9. *perfecta ab Lucullo hæc sunt omnia, vt urbs fidelissimorum sociorum defenderetur; vt omnes copiæ regis diuturnitate obsidionis consumerentur,*

10 *tur*, ait Cicero pro Murena. 10. eandem rem pro lege Manilia, & pro Archia commemorat.

Anno Vrbis DCLXXXI, Ciceronis XXXV. Coss. fuerunt

L. GELLIVS POPLICOLA, CN. CORNELIVS LENTVLVS CLODIANVS.

1. DE his Cicero in Verr. IV. *Itaque in Senatu continuò Cn. Lentulus, & L. Gellius* (Lucullus impressi libri Ciceronis mendosè habent, cùm L. Gellius in vetustis recte legatur,) 2. *consules faciunt mentionem, placere statui, si patribus conscriptis videretur, ne absentes homines in pro-*

Locus Ciceronis emẽdatus.

prouinciis rei fierent rerum capitalium. 3. Iidem in orat. pro Balbo aliquoties nominantur. In quarta verò in Verrem, *M. Lollium Palicanum*, Tribunumpl. hoc anno fuisse, cognoscimus. 4. quem laborasse, vt Tribunicia potestas populo restitueretur, Asconius in Verrinam primam scribit. 5. De eodem Cicero in Bruto, *Aptior*, inquit, *etiam Palicanus auribus imperitorum.* 5

M. Lollius Palicanus Trib. pl.

6. Hoc anno *Lucullus Mithridatem in Pontum persecutus, eum legionibus Romanis patefecit, qui antè populo Rom. ex omni aditu clausus fuerat*, vt ait Cicero pro lege Manilia, & pro Archia.

Lucullus Mithridatem in Pontum persequitur

Anno Vrbis DCLXXXII, Ciceronis XXXVI. Coss. fuerunt

CN. AVFIDIVS ORESTES,

P. CORNELIVS LENTVLVS SVRA.

Orestes

ORestes gentis Aureliæ cognomen est. Sed hic Orestes à Cn. Aufidio adoptatus, vt Cicero pro Domo ait, Cn. Aufidius Orestes dictus fuit. 2. Cn. Orestem, cum Tribunus pl. esse non potuisset, consulem factum, ait Cicero pro Plancio. Idem prætor vrbanus fuit anno vrbis DC. LXXVI, vt ex Valerio lib. VII. cap. 7. apparet.

P. Lentulus cos. qui cum Catilina postea conjuravit. Cur Sura dictus.

3. *P. Lentulus* cum Catilina coniurauit, atque à Cicerone consule in carcere strangulatus fuit, vt inferius dicemus. 4. Vnde *Suræ cognomen* inuenerit, Plutarchus in Cicerone hoc modo exponit. Cum Sullanis temporibus Quæstor magnam vim pecuniæ publicæ consumsisset atq; perdidisset; Sulla id ægrè ferens, rationem ab eo in Senatu exegit. 5. tum ille negligenter & cum contemptu progressus, rationem se

ſe redditurum negauit; ſuram autem præbiturum, ita vt pueri conſueſſent, cum in pilæ luſione deliquiſſent. 6. Hinc *Sura* cognominatus fuit. *Sura* enim Romanis eſt ea, quæ Græcis κνήμη dicitur. Hactenus Plutarchus.

7. *Bellum ſeruile* iam tertium annum cum Spartaco gerebatur, cum *M. Craſſo* prætori id mandatum, & ſex menſibus confectum fuit; vt Appianus libro primo extremo ſcribit. Itaque Craſſo tum permiſſum, Plutarchus ait, vt ouans vrbem iniret. 8. Hinc Cicero in Piſonem; *Craſſe, pudet me tui. quid eſt, quod confecto formidoloſiſſimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris à ſenatu?* *Bellum Servile à Craſſo confectum.*

9. Exercitum eodem tempore ex Hiſpania in Italiam *Pompeius* reduxit, & quinque millia fugitiuorum, qui è prælio aufugerant, *Servile bellum Pompeius radicitus delevit.*

10 gerant, interfecit; 10. atque ad senatum, auctore Plutarcho, scripsit, Crassum acie gladiatores fudisse; se bellum radicitus sustulisse. 11. Hinc Cicero in Maniliana: *Testis est iterum, & sæpius Italia, quæ cum seruili bello tetro periculosoq́ premeretur, ab hoc auxilium absente expetiuit.* 12. *quod bellum exspectatione Pompeij attenuatum atque imminutum est; aduentu sublatum ac sepultum.* 13. Huius belli confecti gloriam Cicero pro Sextio quoque ad Pompeium his verbis transfert: *Qui etiam seruitia virtute victoriaq́ domuisset.*

Pompeii de Hispania triumphus.

14. Vltimo huius anni die, pridie, quam consulatum iniret, *Pompeius* etiamnum *eques Romanus* ex Hispania procos. *triumphauit*, vt Velleius lib. II. scribit.
15 15. de quo triumpho Cicero pro lege Manilia; *Quid tam incredibile,*

bile, quam vt iterum eques Romanus ex Senatusconsulto triumpharet?

Anno Vrbis DCLXXXIII. Ciceronis XXXVII. coss. fuerunt

M. LICINIVS CRASSVS,
CN. POMPEIVS MAGNVS.

1. *Pompeium ex S. C. legibus solutum, consulem antè factum, quàm vllum alium magistratum per leges capere licuisset,* Cicero in Maniliana testatur. 2. Numerus de ætate Pompeii apud Appianum mendo caret. respicit enim tempus anni superioris, quo Pompeius ante natalem suum consulatum petiuit.

Pompeius cos. factus ante ætatem legitimam.

3. *M. Tullius iam post quæsturam in plurimis causis, & in principibus patronis quinquennium ferè versatus erat;* vt ipse in Bruto scribit. 4. fuitque in admiratione,

Cicero nulla dona accipiebat

ne, quòd ab iis, quorum causas agebat, nulla dona aut munera, auctore Plutarcho, accipiebat.

5 5. In iis caussis fortasse fuerunt *M. Tullij* & *L. Vareni*, quas Ciceronem scriptas edidisse, testimonio Quinctiliani & Prisciani cognoscitur.

Vocat Verrem in iudicium.

6. In primis autem, vt Plutarchus ait, Cicero enituit; cum *C. Verrem* hoc anno in iudicium vocauit. 7. nam in *patrocinio Siciliensi maximè in certamen venit designatus Aedilis, cum designato consule Hortensio*, quod ipse in Bruto scribit. 8. Tenuerat *Verres* ex prætura Siciliam prouinciam per triennium, atque in ea fuerat libidinosè, auarè crudeliterque versatus. 9. quare cum tandem hoc anno *L. Metellus* ei succederet, *repetundarum reus à Siculis*

10 *postulatus est*: 10. *qui omnes, præter Syracusanos & Mamertinos, M. Tullium, illo tempore florentem defen-*

defensionibus amicorum, ad accusandum descendere compulerunt. 11. *iampridem illis necessitudine copulatum, quòd Quæstor in Sicilia fuisset, prætore Sex. Peducæo, & quòd, cum decederet, in illa oratione, quam Lilybæi habuit, multa iis benignè promisisset*, vt Asconius ait.

12. Natus jam erat *Cicero* annos XXXVI. quod tempus legitimum erat ædilitatis petendæ. 13. Certè *P. Scipio Africanus* minor, cum annos natus XXXVI. ædilitatem peteret, consul à populo dictus est: Liuius lib. L. Velleius II. 14. *Aedilitatem igitur suo anno petens Cicero*, prior designatus est cunctis suffragiis populi: in orat. in Pisonem. *Tempus legitimũ ædilitatis petendæ.* *Cicero petiit ædilitatem.*

15. Suscepto patrocinio Siciliensi, exstitit *Q. Cæcilius Niger*, domo Siculus, vt Asconius scribit, Plutarchus ait, hominem libertinum fuisse, & Iudaicæ religio- 15 *Q. Cæcilius Niger.*

ligioni obnoxium. vnde Cicero in eum dixit, *Quid Iudæo cum Verre?* Romani autem porcum non castratum Verrem nominant.

Plutarchi locus emendatur.

16. In Plutarchi libris, in quibus legitur, Βέῤῥην οἱ ῥωμαῖοι τὸν ἐκτετμημένον χοῖρον καλοῦσι, negatio deest, & restitui debet, τὸν μὴ ἐκτετμημένον. alioqui falsum esset, quod Plutarchus scribit: idque duos interpretes, viros doctissimos, non animaduertisse miror.)

Quare Cæcilius voluerit esse accusator Verris.

17. *Cæcilius* igitur contendebat, se potius accusatorem constitui oportere. has *afferens causas: vnam*, quòd à Verre læsus, iure illi inimicus esset: 18. *alteram* quòd cum quæstor eius fuisset, crimina sciret: *tertiam*, quòd Siculus pro Siculis ageret. 19. Hinc, quia in publicis quæstionibus, vt est libr. 1. ad Herennium, legibus cauetur, vt antè, si reo commodum sit, iudicium de accusatore

tore fiat, vtrum illi liceat accusare, nec ne: *diuinatio* accusatorum Ciceronis & Cæcilii facta est. 20. 20
Tum *Cicero* PRIMAM VERRINAM de accusatore constituendo dixit: in qua hac vsus est diuisione; spectandum, à quo maximè agi velint ij, quorum de vltione quæritur, à quo minimè velit is, qui accusatur. auctor Quinctilia. lib. VII. cap. 5.

Orationis primæ Verrinæ argumentum

21. *Victo Cæcilio, & accusatione ad se delata, Cicero, cum inquisitionis tempus in Siciliam postulasset dies CX. & cum L. Tullio, fratre patruele, totam prouinciam colligendis litteris in Verrem, & denuntiandis testimoniis peragrasset diebus quinquaginta*; 22. *Romam reuersus, cum videret id agi, vt à M. Glabrione prætore, & ab iis iudicibus, qui tunc erant, ad alium annum, aliumq́; prætorem res tota transiret, eriperetur q́; sibi reus patrocinio Hortensii ac Metelli, qui*

tunc

tunc consules futuri erant. 23. *hoc commentus est rationis, vt orationem longam prætermitteret, neque in criminibus declamatione cumulandis tempus absumeret;* 24. *sed tantũmodo citaret testes ad vnumquodq́; crimen expositũ & eos Hortensio interrogandos daret:* inquit
25 Asconius. 25. Vnde Quinctilianus libr. VI. cap. 6. *Cicero summo consilio videtur in Verrem vel contrahere tempora dicendi maluisse; quàm in eum annum, quo erat Q. Hortensius consul futurus, incidere.* 26. Consilium suum ipse Cicero *Verrina secunda* copiosè exponit. quæ præterea exhortationem continet iudicum ad verè iudicandum: 27. minæ quoque in aduersarios diriguntur, omnia tentantes ad corrumpendum iudicium. 28. *Qua oratione ipse Verrina tertia hoc se assecutum fuisse ait, vt vna hora, qua cœpit dicere, reo spem iudicii corrumpendi*

Verrinæ secundæ argumentum

di præcideret. 29. *primo autem die magno testium numero citato, alter dies amicis Verris & defensoribus non modò spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis abstulit.* 30. *nam*, ut Asconius 30.
scribit, *arte Ciceronis ita est fatigatus Hortensius, ut nihil, contra quod diceret, inveniret.* 31. *Itaque nobis*, ait Cicero in Oratore, *pro familiari reo summus orator non respondit Hortensius.* 32. *dicendi enim facultatem Cicero Hortensio nullam dedit nihil ipse dicendo*, ait Asconius. 33. & Plutarchus τοῦτον εἷλεν οὐκ εἰπὼν, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τρόπον τινὰ τοῦ μὴ εἰπεῖν. (*ubi aliquando ἐξ αὐτοῦ corruptum esse, atque pro eo ἐξευρὼν commodius legi posse putavi* 34. *sed Adrianus Turnebus* (*cujus nomen, ut magistri de me optimè meriti, mihi nunquam nisi honoris causa usurpandum est*) *anno superiore litteris significavit*, τρόπον τινὰ ἐξ αὐτοῦ τοῦ μὴ εἰπεῖν, *esse quodam modo abdicata eloquentia.*) 35. Hæc *prima actio*, 35.
cujus quasi procemium tantum

Iam Plutarchi emendatur.

literis mandatum eſt. quæ Verrina ſecunda numeratur, nouem diebus transacta eſt, Verrina

Verrina tertia

tertia: 36. Eaque Verres conuictus ſua ſponte in exſulium diſceſsit: Aſconius. in quo exſulio illum conſenuiſſe, donec à Triumuiris poſt Ciceronis mortem proſcriptus perijt, auctor eſt Lactantius lib. II. c. 4. & Seneca in Suaſorijs lib. 1. 37. Proſcriptum Verrem ab Antonio traditur, quòd Corinthijs ſe ei ceſſurum negauiſſet, Plin. lib. XXXIV. c. 2.

Verrinas quinque Cicero non dixit; ſed domi ſcriptas edidit.

38. *Reliquas Verrinas quinq; Cicero non dixit: ſed, cum vellet omnem vim & rationem accuſandi in vno reo oſtendere, quinque hos libros domi ſcriptos edidit:* 39. *quos pro qualitate criminum diuidens, anteactis vnum dedit; crimini repetundarum quatuor. vnum de iure dicundo, alterum de re frumentaria, tertium de ſignis, quartum de ſupplicijs, Aſconius.*

40. Hi

40. Hi sunt quinque contra Verrẽ secundæ actionis libri: de quib. Fabius lib. XI. cap. 2. & Tacitus in dialogo de Oratoribus. Cicero etiam in Oratore Verrinam sextam, quartum accusationis appellat. 41. Itaque *in primo accusationis libro*, quæ est Verrina tertia, Cicero *anteacta*, id est, ea crimina, quæ Verres ante præturam Siciliensem in quæstura, legatione, & prætura vrbana commisit, exponit. 42. *In secundo* Accusationis libro, quæ est Verrina quarta, explicantur crimina in Sicilia in iure dicundo commissa. 43. *Tertius liber* est de frumenti criminibus, eaque oratio frumentaria à veteribus Grammaticis nominatur. 44. *Quartus liber*, seu Verrina sexta, est de signis. *Quintus & vltimus*. de supplicijs.

Primus accusationis liber.

Liber II.

Lib. III.

Lib. IV.

Lib. V.

45. Verre damnato, vt Plutarchus tradit, cum Cicero litẽ ei tri- 45

cies HS. æstimasset, malè audiuit, quasi pecunia accepta, de multa remisisset.

(46. *Apud Plutarchum* ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδες *est tricies sestertium: siquidem* εἴκοσι πέντε μυριάδες, *est decies HS. vt idem in Antonio testatur.* 47. *Verum Budæus in libris de Asse, & in commentarijs, censet in Plutarchi libris verbum* τριακοσίων *aut aliud deesse.* 48. *Sestertium quadringenties à Verre tantum repetitum esse, Asconius scribit.*)

Locus Plutarchi emendatur.

49. His coss. *tribunitiam potestatem restitutam esse*, Sallustius in Cat. scribit, idem est in epitoma libr. XCVII. apud Velleium lib. II. & Plutarchum in Pompe-

50. io. 50. Hinc Q. Cicero lib. 3. de legib. ait, *Pompeium nostrum cæteris rebus omnibus semper amplissimis summisq; effero laudibus. de tribunitia potestate taceo. nec enim reprehendere libet, nec laudare possum.*

Tribunitia potestas restituta.

51. Post *iudicia* à Sulla constituta, senatus iam ex lege Cornelia

nelia per decem annos turpiter indicauerat, ita vt iudiciorum leuitate ordo quoque alius ad res iudicandas postularetur.

52. Hoc igitur anno *L. Aurelius Cotta prætor legem ad populum tulit*, VT SENATORES CVM EQVITIBVS ET TRIBVNIS AERARIIS IVDICARENT. Cicero Verrina prima, & Asconius in eandem. Liuius lib. XCVII. & Velleius II.

Lex Cotta de iudicibus constituendis.

53. Eodem anno *censores* fuerunt Gellius Poplicula, & Cn. Cornelius Lentulus: de quibus Cicero pro Cluentio. *Lentuli* censoris meminit etiam Verrina septima, pro Flacco, & pro Domo.

Censores

Anno urbis DCLXXXIV, Ciceronis XXXIIX. Coss. fuerunt

Q. HORTENSIVS,
Q. CAECILIVS METELLVS CRETICVS.

1. DE his consulibus Cicero pro Cluentio: *Tum interim Hortensio & Metello coss. ut hunc Oppianicum, aliud agentem, ac nihil eiusmodi cogitantem ad hanc accusationem detraheret, inuito despondit ei filiam suam.*

Cicero ædilis curulis. 2. Hoc anno Cicero *ædilis curulis* fuit, ædiles autem, ἀφ᾽ ἑνὸς ὧν πράττουσιν ἔργων, ἱερῶν τόπων ἐπιμεληταὶ καλοῦνται id est, *ab una parte sui muneris, quasi curatores ædium dicti sunt:* Dionysius Halicarnasseus lib. VI. Vbi addit, eos à Græcis ἀγορανόμους, dici, quod magnam illis partem similes sint. 3. De ædilitate sua Cicero Verrina septima ita scribit: *Nunc sum designatus ædilis: habeo rationem, quid à populo Rom. acceperim: 4. mihi ludos sanctissimos, maxima cum cæremonia Cereri,*
5 *Libero, Liberaq; faciendos: 5. mihi Floram matrem populo plebiq; Rom. Ludorum celebritate pla-*

can-

candam: 6. mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate, ac religione Ioui, Iunoni, Mineruaq́; esse faciundos: 7. mihi sacrarum ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam. Ob earum rerum laborem & solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam posteritatemq́; prodendam. 8. hinc etiam pro Muræna, se ædilem trinos ludos fecisse, ait. Idem libro 2. de Offic: pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragijs adeptus esset suo anno, exiguum sumptum ædilitatis suæ fuisse tradit. 9. Aduexerunt tum & attulerunt *Siculi* multa ex insula ad Ciceronem ædilem. 10. quorum ille 10 nihil in suum quæstum contulit: tantum liberalitate hominum ad

annonam leuandam vſus eſt, auctore Plutarcho. 11. Collega Ciceronis in ædilitate fuit *M. Cæſonius*, vt ipſe Verrina ſecunda, & Aſconius teſtantur. (*12. Scio Paullum Manutium in Aſconium ſcribere, hunc magiſtratum cum Tullio non Cæſonium, ſed C. Antonium geſsiſſe. Verum vnde id didicerit, equidem ignoro.*)

13 Hoc anno *Lucullus* vrbem ex Tigranis regno cepit, cuius meminit in Maniliana Cicero. 14. Cum enim pridie nonas Octobris magnum numerum hoſtium exiguâ manu ad Tigranocertam viciſſet, deinde vrbem cepit: Plutarchus in Lucullo, Dio libro XXXV. 15. Eodẽ anno *M. Puppius Piſo* de Hiſpaniis triumphauit: Cicero in Piſonem, & Aſconius.

Lucullus victo Tigrane capit Tigranocertam.

15\. cullo

16\. His quoque conſulibus *templum Iouis* in Capitolio, quod incendio conſumptum, ac refectum

Templum Ioui refectum.

ctum erat, *à Q. Catulo dedicatum* est: Cassiodor9. & Liuius lib. XCIIX. Tacitus lib. XIX. Plinius lib. VII. cap. 43. 17. Cicero etiam Verrina sexta, Q. Catulum appellans, Capitolium magnificentius esse restitutum, quam fuerit, ait.

18. Circa idem tempus *M. Tullius* PRO FONTEIO dixisse videtur. Tenuerat is prouinciam Galliam prætor per triennium, vt supra ad annum DCLXXIX. annotaui. 19. Reversus autem Romam repetundarum reus factus est à Gallis: quòd Fonteio prætore oppressa ære alieno prouincia fuisset: quæstum ipse ex viarum munitione fecisset; & portorium vini instituisset. 20. *Accusauit eum M. Pletorius*, subscriptore M. Fabio. defendit M. Cicero circa hoc tempus, cum iam equites cum senatori-

Ciceronis oratio pro Fonteio habita.

20.

bus ex lege Aurelia iudicarent: quod Orationis verba ostendunt.

21. Sequitur ORATIO PRO A. CAECINA: cuius tempus incertum, argumentum verò tale est. 22. *M. Fulcinius* Tarquiniensis, *Cesenniæ* vxori moriens vsumfructum omnium bonorum suorum legauit, vt frueretur unà cum filio herede instituto. 23. Filio mortuo, & auctione bonorum constituta, Cesennia fundum ex ijs bonis emere de sententia amicorum constituit: idq; negotium *Sex. Aebutio* dedit: cui fundus, pecunia Cesenniæ emtus, fuit addictus. 24. Cesenniæ cùm non multò post *A. Cæcinæ* nupsisset, eumque hæredem fe-
25 cisset, decessit. 25. Tum Aebutius fundum illum, quem mandato Cesenniæ emerat, suum esse dixit. 26. Itaq; constitutum fuit, quo die in rem præsentem veniretur,

vt, cùm Cæcina de fundo esset deiectus, interdictum à prætore postularet. 27. Verum Aebutius fundo occupato, Cæcinam in eum ingredi conantem, coactis armatisque hominibus per vim aditu ingressuque prohibuit. 28. Repulsus Cæcina *indictum* de armatis hominibus *à Dolabella prætore* impetrauit, VT, VNDE DEIECTVS ESSET, EO RESTITVERETVR. 29. Aebutius restituisse se dixit, in eamque rem *sponsio* facta est: de qua *Recuperatores* à prætore dati, cognouerunt. 30. Tota 30
quæstio definitionis est, An interdicto de vi teneatur etiam is, qui non deiecit de fundo, sed ab eius ingressu prohibijt? 31. De qua re Cicero in Oratore: *Tota mihi causa pro Cæcina de verbis interdicti fuit: res inuolutas definiendo explicauimus, ius ciuile laudauimus, verba ambigua distinximus.*

Anno Vrbis DCLXXXV. Ciceronis XXXIX Coss. fuerunt

L. CAECILIVS METELLVS,

Q. MARCIVS REX.

1. DE his consulibus Cicero in Pisonem: *Aude nunc, ô furia, de tuo dicere, cuius fuit initium ludi compitulitij, tum primum facti post L. Metellum & Q. Marcium coss. contra auctoritatem huius ordinis.* (2. *Ita enim rectè Paulus Manutius nomina mendosa restituit. Idem Manutius hoc anno epistolam 4. libri 1. ad Atticum scriptam putat: in qua de L. Ciceronis morte agit.*) 3. Hoc anno *P. Clodius* Luculli exercitum in Nisibis vrbis obsidione solicitauit, auctore Dione libro XXXV. 4. Vnde Cicero de Haruspicum resp. *post exercitu L. Luculli solicitato, fugit illinc.*

P. Clodius Luculli exercitum solicitat

4.

Anno

Anno Vrbis DCLXXXVI, Ciceronis XL. coss. fuerunt

C. CALPVRNIVS PISO, M. ACILIUS GLABRIO.

I.

HI consules nominantur à Cicerone libr. XII. ad Att. & Philippica secunda, quibus *C. Triarius legatus Luculli à Mithridate victus fuit.* vt Dio, Plutarchus & Appianus scribunt: 2. qui addunt, cecidisse tum centuriones CL. tribunos XXIV. & castra Romanorum à Mithridate capta fuisse. *3. Hæc est illa calamitas, quam Cicero in Maniliana tantam fuisse ait, ut eam ad aures L. Luculli Imperatoris non ex prælio nuncius, sed ex sermone rumor afferret. 4. hic in ipso illo malo, grauissimaq; belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte ijs incommodis mederi fortasse potuisset, 5. vestro iussu coactus,* 5. *quòd imperij diuturnitati modum*

C. Triarius à Mithridate victus.

dum statuendum veteri exemplo putauistis, partem militum, qui iam stipendijs confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. hactenus Cicero. 6. Confectis stipendijs erant *milites Valeriani*, ὀυαλέριοι οἱ τὸ στρατείας ἀφεθέντες, vt Dio loquitur: qui addit, turbam etiam tum factam, cum milites Acilium consulem, qui, vt Lucullo succederet, missus erat, aduentare audiuerunt. Atq; *Acilius Glabrio* est, quem Cicero in Maniliana Lucullo successisse ait. 7. Huc pertinent verba illa Sallustij, quæ ex lib. V. Histor. apud Priscianum lib. XIIX. leguntur: *Legiones Valerianæ, comperto lege Gabinia Bithyniam & Pontum consuli datam, se missos esse.*

Acilius coss. Lucullo successor missus.

8. Fuit enim hoc anno tribunus pl. *A. Gabinius*: qui, cum piratæ non solum maria, verum etiam oras maritimas suis latrocinijs

Gabinius legem tulit de imperatore contra piratas instituendo.

nijs infestas redderent, vt præter historicos Cicero in Maniliana, ait; 9. de vno imperatore contra prædones constituendo *legem* initio sui tribunatus promulgauit. 10. Vnde idem post re- 10
ditum in Senatu de Gabinio inquit; *Qui in magistratu nisi rogationem de piratico bello tulisset, profectò & egestate & improbitate coactus, piraticam ipse fecisset.* 11. Tum *Hortensius* in senatu contra Gabinium grauiter ornateq; dixit. *Q. Catulus, cum ex populo Rom. quæreret, si in uno Pompeio omnia ponerent, si quid factum esset, in quo spem essent habituri?* 12. *cepit magnum suæ virtutis fructum ac dignitatis, cum omnes vna prope voce, in eo ipso spem habituros esse, dixerunt,* hæc Cicero pro lege Manilia; 13. vbi ait etiam, Pompeium *hoc bellum piraticum,* quod ipse cū Sallustio *marttimū* nominat, extrema hieme apparasse,

Pompeius parat bellum piraticum

rasse ineunte vere suscepisse, media æstate confecisse.

14. Inter Gabinij Collegas fuit *L. Roscius Otho*: quem Cicero pro Murena ait restituisse equestri ordini non solum dignitatem, sed etiam voluptatem.

15. 15. Tulit enim hoc anno tribunuspl. legem, ut equitibus Rom. *in theatro quatuordecim gradus* proximi assignarentur, auctor Liuius lib. XCIX. & Dio lib. XXXVI. 16. De eadem lege Asconius in Cornelianam ita scribit: *Roscia est, qua L. Roscius Otho biennio antè confirmauit, ut in theatro equitib. Romanis XIV. ordines spectandi gratia darentur.* 17. Meminit eiusdē Tacitus lib. 15. Horatius in Epodo, & ep. 1. lib. 1. & Iuuenalis Satyr. 3. *Tu vide Xylandrum in Annotationibus in Plutarchi Ciceronem, in quas ea transtulit, quæ ante biennium ad ipsum pro nostra amicitia miseram.*

Lex Roscia.

Lex Roscia.

18. Eodem anno, cum magnus

gnus ambitus esset, *C. Cornelius* *Lex de ambitu.*
tribunus pl. is, qui biennio post
maiestatis reus à Cicerone defensus est, *legem de ambitu tulit*:
19. in qua grauissimis pœnis crimen hoc sanxit. Quare senatus
consulibus mandauit, vt huic rei
moderarentur. 20. qui tum le- 20.
gem tulerunt, auctore Dione, vt eorum, qui ambitus conuicte essent, nemini aut magistratum gerere, aut in Senatu esse liceret, additâ etiam multâ pecuniariâ.
21. *Hæc est Lex Calpurnia de ambitu*, quam seuerissimè scriptam fuisse, Cicero pro Murena ait.

22. Indicta erant tum *comitia*, ante quæ, vt Dio scribit, nihil sciscere licebat. 23. Sed cum interim candidati multa nefaria facerent, cædesque fierent; senatus decreuit, vt ante quàm lex de ambitu lata esset, comitia ne haberentur, & consulibus præsidium daretur. Ex-

24. Excitauit etiam turbas *Cornelius*, vt Dio & Asconius scribunt. ob quas cum dilata comitia essent, *Cicero ter prætor primus centurijs cunctis renuntiatus est*, vt ipse in Maniliana testatur.

Cicero primus prætor designatus.

25 tur. 25. Licebat autem ei præturam petere hoc tempore, biennio post ædilitatem, vide epist. 25. libro X Famil. 26. In præturæ petitione *competitores* illustres multos cum haberet, prætor primus designatus est, auctore Plutarcho. 27. ipse præterea in Bruto, se & prætorem primum, & incredibili populi voluntate esse factum ait; idem in Pisonem confirmat. 28 Cicero igitur prætor primus, id est, primo loco factus fuit ex octo illis, qui tum fiebant. 29. *Prætores cum Cicerone designati septem hi fuerunt*, Q. Voconius Naso, M. Plætori-

us.

us, C. Flaminius, C. Orchinius, C. Aquillius Gallus, P. Cassius, & C. Antonius: Cicero pro Cluentio, & Asconius. 30
30. *De comitijs pratorijs* agit Cicero epist. 8. & 9. libr. 1. Att. quæ hoc anno scriptæ fuerunt. in nona, candidatos omnibus iniquitatibus exercitos fuisse testatur.

31. Extremo huius anni mense, a. d. IV. id. Decemb. (quem diem Tribunis pl. ineundo magistratui solennem fuisse, ex Liuio & Dionysio patet) 32. *C. Manilius* tribunatu inito, post pauculos dies, subnixus libertinorum & seruorum manu, *legem tulit*, vt libertinis in omnibus tribubus suffragium esset; auctor Asconius in Cornelianam & Milonianam. 33. Atque hoc Dio libro XXXVI. ita scribit: τῷ ἔθνει τῷ τῶν ἀπελευθέρων ἔντε τῇ ἐσχάτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ, καὶ πρὸς ἑσπέ-

Manilius legem tulit de suffragio libertinorum.

ἑσπέραν, παρασκευάσας τινὰς ἐκ τοῦ ὁμίλου, ψηφίσασθαι μετὰ τῶν ἐξελευθερωσάντων σφᾶς ἔδωκεν.
34. 34. quorum verborum sententia, à docto interprete non satis benè expressa hæc est; *Manilius libertinis extremo anni die sub vesperam, comparatis nonnullis è multitudine, lege lata dedit, vt cum patronis suis suffragia ferrent.*

Anno Vrbis DCLXXXVII, Ciceronis XLI. Coss. fuerunt

M. AEMILIVS LEPIDVS, L. VOLCATIVS TVLLVS.

I.

HOs consules nominat Cicero in Catil. 1. & pro Sulla, quibus ipse Kalend. Ianuarij præturam inijt, quam hoc anno gessit. 2 Indicat Asconius in Cornelianam: *sequenti,* inquiens, *anno M' Lepido, L. Volcatio coss. quo anno prætor Cicero fuit, reum*

Cor-

Cornelium duo fratres Cominij lege Cornelia de maiestate fecerunt. 3. Indicat idem Cicero pro Cœlio: *Fuit assiduus mecum prætore me: non nouerat Catilinam: Africam tum prætor ille obtinebat. secutus est annus: causam de pecunijs repetundis Catilina dixit.* 4. Quare si Catilina causam de pecunijs repetundis anno sequente Cotta & Torquato coss. dixit, vt ex Asconio, & oratione pro Sulla cognoscitur; 5. hoc anno, quo ille Africam obtinuit, Cicero prætor Romæ fuit; quod Dio exponens res gestas huius anni disertè scribit. 5.

6. *Prætor Cicero* quæstioni de pecuniis repetundis præfuit, vt ipse pro Rabirio Postumo ita confitetur: *Accusaui de pecunijs repetundis, iudex sedi, prætor quæsiui.* 7. & pro Cornelio. *Postulatur apud me prætorem primum de pecunijs*

Cicero praeest quæstioni de pecuniis repetundis.

cunijs repetundis. 8. Idem ostendit pro Cluentio: vbi quæstionem de pecunijs repetundis suam vocat. 9. Iudicia Cicero; vt Plutarchus scribit, visus fuit caste, integreque exercere.
10 ste, integreque exercere. 10. De *Licinio Macro* idem memoriæ proditum ait, eum, qui & ipse multum in ciuitate poterat, & Crasso patrono vtebatur, cum de pecunijs repetundis apud Ciceronem prætorem accusatus esset, & iudices adhuc sententias ferrent. 11. fretum sua potentia, & studio amicorum, domum abiisse, & caput statim totondisse, sumptaque veste pura, tanquam victorem, in forum reuertisse. 12. sed cum Crassus in vestibulo occurrens, eum omnibus sententijs damnatum esse, dixisset, reuersum discubuisse, atque ita decessisse, aiunt. 13. Quæ res Ciceroni, vt qui iudicia magna cum diligentia exerceret, gloriam

Historia de Licinio Macro damnato.

am peperit. hactenus Plutarchus. Valerius Max. libr. IX. cap. 12. rem paullo aliter narrat. 14. Cicero autem epist. 3. lib. 1. Att. qnam hoc anno prætor scripsit; *Nos*, inquit, *hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus*: 15. *cui cum* 15
æqui fuissemus; tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. 16. Meminit in eadem epistola *comitiorum Q. fratris*, quibus ille ædilitatem perijsse videtur.

Lex Manilij de libertinis damnata.

17. Kalendis Ianuarij huius anni *C. Mantilij lex de libertinis* SC. damnata fuit, auctore Dione. 18. Tū *Manilius*, vt Pompeij gratiā colligeret, *legē promulgauit, vt Pompeio* qui tū in Cilicia belli maritimi reliquias persequebatur, Bithynia, Phrygia, Lycaonia, Galatia, Cappadocia, Cilicia

licia, Colchis, 19. Armenia minor, cum omni apparatu belli piratici, & copijs omnibus, quæ sub Lucullo meruerant, *bellumq́ Mithridaticum*, quod Lucullus iam annis septem gesserat, committeretur: Plutarchus in Pompeio, Appianus in Mithridatico; Dio libr. XXXVI.

20 20. Hanc legem promulgatam *Q. Catulus & Hortensius*, viri consulares, de more dissuaserunt: *Cicero* prætor suasit oratione, quæ PRO LEGE MANILIA exstat: 21. qua bellum Mithridaticum & genere necessarium, & magnitudine periculosum, Cn. Pompeio, in quo summa esset scientia rei militaris, virtus, auctoritas, & felicitas, transmittendum esse persuasit.

Ciceronis oratio pro lege Manilia

22. Eodem anno A. CLVENTIVS *Auitus*, veneficij à T. Atio accusatus, *à Cicerone* prætore, apud

Eiusdem oratio pro Cluentio.

pud Q. Voconium *defensus fuit.*
23. Veneno sustulisse cum alios
nonnullos, tum Oppianicum vi-
tricum suum arguebatur. 24. Sed
Cicero antequam ad hoc cri-
men veniat, Cluentium longa
defensione primum de falsa in-
famia purgat. 25. Cum enim Op- 25
pianicus ante annos octo, Lucul-
lo & Cotta coss. vt supra demon-
strauimus, à Cluentio accusatus
& condemnatus esset; defensor
eius *L. Quinctius* rem in inuidiam
adduxit, cum diceret pecuniam
in iudicio fuisse versatam. 26. Et
cum incertum esset, ex qua parte
esset profecta, populus Rom. non
credidit ab Oppianico datam,
quia damnatus erat: & errore
multorum in falso crimine Clu-
entius fuit, vt scribit Asconius
in Verr. II.

27. Hoc tempore Ciceronem
etiam *pro M. Fundanio & Q. Gal-*

Pro Fundano & Gallio dixit Cicero.

lio dixisse, Carolus Sigonius in Fragmentis Ciceronis annotauit, sed de oratione pro Gallio dissentio.

Cicero prætor scholam frequentauit.

28. *M. Ciceronem* etiam, cum prætura fungeretur, *scholam M. Antonij Gniphonis frequentasse*, Tranquillus de illustribus Grammaticis auctor est.

29. Cum *P. Vatinius*, patronus asper, & magistratuum contemptor, strumis oppletum collum haberet; ac coràm à Cicerone prætore aliquid peteret; idque ille non concederet, sed diu deliberaret; dixit, ea de re se, si prætor esset, nihil dubitaturum. Cui Cicero; *At ego tantas ceruices non habeo.*

Manilius furti apud Ciceronem postulatur.

30 30. Extremo mense huius anni, cum Ciceroni iam biduum aut triduum præturæ superesset, *Manilium* quidam furti apud ipsum

psum postulauit. 31. Studebat Manilio populus, quod propter Pompeium, cui amicus erat, accusari videretur. 32. Cum igitur Manilius vnum diem petiisset, ac Cicero tantùm insequentem dedisset, populus indignè tulit: quòd mos esset, vt decem minimum dies prætores reis darent. 33. Quare productus in concionem à tribunis pl. ibique accusatus, cum rogasset vt audirent, dixit, *Se, qui in reos semper, quantum leges permitterent, comis & humanus fuisset, indignum iudicasse, non eundem se Manilio præstare. 34. Itaque ei diem, quem vnum prætor in sua potestate haberet, deditâ operâ præfiniuisse: quum non sit eius, qui rei causam adiuuare velit, ad alium magistratum iudicium rejicere. 35. Hac oratione animi populi ita commutati sunt, vt Ciceronē lætis acclamationib9 prosecuti, rogarent, vt Manilii* 35

patrocinium susciperet: quod ille præsertim ob Pompeium absentem, cupidè recepit: 36. magnaq; vi orationis in studiosos potentiæ paucorum, & Pompeji inuidos inuectus est. Hactenus Plutarchus. 37. Dio autem de eadẽ re in hanc sententiam scribit: *Cum homines nobiles Manilio accusationẽ cõparassent, isq; in hoc incumberet, vt dies sibi prorogaretur. 38. Cicero prætor, & quæstionis iudex, præter alia, quæ contra Manilium fecit, vix in posterum diem iudicium distulit, anni & præturæ exitum prætexens. 39. quod quum multitudo indignè ferret, in concionem venit, coactus à tribunis pl. senatumq; insectatus, Manilij causam defensurum se*
40 *promisit.* 40. Sed quo minus hoc iudicium fieret, Dio tumultum in caussa fuisse ait, quem breui expediam.

41. *Comitia consularia* hoc anno habente L. Volcatio Tullo,

con-

consules designati fuerunt P. Autronius Pætus, & P. Cornelius Sulla. 42. designatus iam L. Cotta, & L. Torquatus lege Calpurnia de ambitu, de qua diximus, accusarunt & damnarunt, atque ad se magistratum transtulerunt; vt Cicero in orat. in toga candida, Asconius, Sallustius & Dio testantur. 43. Cicero quoque lib. 2. de Finib. ait, *L. Torquatum* adolescentulum eripuisse P. Sullæ consulatum, & ad patrem suum retulisse.

44. Eodem tempore *Catilina*, cum de prouincia Africa decessisset, petiturus consulatum, pecuniarum repetundarum reus factus, prohibitus fuit petere, auctore Sallustio & Asconio.

Catilina pecuniarum repetundarum reg.

45. Tum *contra Remp. coniurauerunt pauci*: in quibus à Sallustio P. Autronius, L. Catilina & Cn. Piso numerantur. 46. Dio &

45 *Coniuratio contra Rempubl.*

Suetonius illis addunt P. Sullam, nec dissentit Liuius lib. CI. Quo nomine Sulla post annos quatuor à L. Torquato, accusatus, ab Hortensio & Cicerone defensus fuit. 47. Hi circiter nonas Decembr. consilio communicato, parabant in Capitolio Kal. Jan. Cottam & Torquatum coss. interficere. 48. Ea re cognita, in nonas Febr. consilium cædis transtulerunt. sed neque tum cædes facta est, quòd Catilina signum coniuratis priùs, quàm parati essent, dederit. Sallustius & Asconius.

Anno vrbis DCLXXXIIX, Ciceronis XLII. Coss. fuerunt

L. AURELIUS COTTA,

L. MANILIUS TORQUATUS.

1. HOrum consulum meminit Cicero Agraria secunda, & in Catil. 3. his verbis: *Memo-*

Memoria tenetis, Cotta & Torquato coss. complures in Capitolio turres de cœlo esse percussas; 2. cum & simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ veterum hominum deiecta, & legum æra liquefacta. Tactus est etiam ille, qui hanc vrbem condidit, Romulus &c. 3. Eadem prodigia Cicero in secundo de consulatu Vraniam Musam narrantem fecit versibus elegantissimis, qui exstant libro 1. de diuinat. de iisdem Obsequens, & Dio libr. XXXVII.

4. *M. Tullius* ex prætura in prouinciam ire noluit, vt ipse pro Murena testatur: sed cum anno sequente consulatum petere cogitaret, *hoc tempore prensabat.* 5. qua de re agit in epist. 1. lib. 1. ad Att. quam hoc anno ante comitia consularia Attico scribit. 5

Cicero ex prætura noluit ire in prouinciam.

6. His consulibus *Cicero C. Cornelium* de maiestate apud Q. Gallium

C. Cornelium de maiestate defendit.

lium prætorem quatriduo defendit: quas actiones in duas orationes collatas edidit auctore Asconio, apud quem reliquiæ orationum exstant.

Lex Papia.

7. Eodem anno, vt Dio libro XXXVII. scribit, *C. Papius tribunus pl. legem tulit*, ne quis peregrinus in vrbe esset. 8. Hinc Cicero lib. 3. de officiis: *Malè etiam qui peregrinos vrbibus prohibent, eosque exterminant, vt Pennus apud patres nostros, Papius nuper.* 9. Hanc legem Papiam nominat idem pro Archia. Eandem intelligit in Agraria prima, cum inquit: *Simillime atq; in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur, Glaucippus excipitur.*

Catilina à Clodio repetundarum accusatus.

10 10. Hoc quoque anno *Catilina accusatus* est repetundarum à P. Clodio Adolescente, Cicero pro Cœlio, & Asconius. 11. *Reo de pecunijs repetundis Catilina aduocatus fuit Torquatus consul:* pro

pro Sulla. *Clodius accusator à Catilina pecuniam accepit, vt turpissimè præuaricaretur*; De Harusp. resp.

Anno Vrbis DCLXXXIX. Ciceronis XLIII. coss. fuerunt

L. IVLIVS CAESAR,

C. MARCIVS FIGVLVS.

Cicero filio auctus petit consulatum

1. HOs consules nominat Cicero pro Sulla. Iisdem se filiolo auctum scribit libro 1. ad Att. Ep. 2. 2. Quia verò annus XLIII. legibus Romanis consularis fuit, vt Cicero Philip. V. ostendit; ideo *Cicero hoc anno consulatum petiuit*. De quo pro Cœlio inquit: *Deinceps fuit annus, quo ego consulatum petiui*.

3. In consulatus petitione sex *competitores* Cicero habuit; P. Sulpicium Galbam, L. Sergium Catilinam, C. Antonium, L. Cas-

sium Longinum, Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. de quibus Asconius in orat. in toga candida, & Q. Cicero de petitione cons. 4. In his patricij duo fuerunt, P. Galba, & L. Catilina. de quibus Cicero pro Murena: *Etenim mihi ipsi accidit, vt cum duobus patricijs, altero improbissimo atque audacissimo, altero modestissimo atque optimo viro peterem. superaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam.*

5 5. Cum autem in dies licentia ambitus augeretur, propter præcipuam Catilinæ & Antonij audaciam, censuerat senatus, vt lex ambitus aucta etiam cum pœna ferretur. 6. cui rei cum *Q. Mucius Orestinus* tribunispl. intercessisset, grauiter senatu intercessionem ferente, *Cicero* surrexit, atq; in coitionem Catilinæ & Antonii inuectus est, *habita oratione in*

Cicero in senatu in coitionem Catilinæ & Antonii inuehitur usus togâ candidâ.

in toga candida. 7. Vtebatur enim hoc tempore magiſtratum petens *candida toga*, quam Polybius lib. X. τήβενναν λαμπρὰν nominat. 8. Eam orationem, cuius fragmenta apud Aſconium exſtant, Quinctilianus lib. III. cap. 9. vocat librum in competitores, quem vituperationem continere ait, & tamen in ſenatu eſſe habitum loco ſententiæ.

9. *Catilina* iam conuocatis iis, quibus maxima neceſsitudo, & plurimum audaciæ inerat, conſilium ſuum expoſuerat. 10. quod per *Fuluiam* in vulgus 10 prolatam, inprimis ſtudia hominum accendit ad conſulatum mandandum M. Tullio Ciceroni, vt Salluſtius ſcribit. 11. Itaque, ait Aſconius, Cicero conſul omnium conſenſu factus eſt: Antonius pauculis centuriis Catilinam ſuperauit. 12. Et ipſe in Piſonem: *Me*

Cicero fit conſul cum Antonio.

cuncta Italia, me omnes ordines, me uniuersa ciuitas non prius tabella, quàm voce priorem consulem declarauit. 13. Idem Agraria secunda: *Est illud amplissimum, quòd hoc honore ex nouis hominibus primum me, multis posthabitis, affecistis, quòd prima petitione, quod anno meo.* 14. *sed tamen magnificentius, atque ornatius esse illo nihil potest, quòd meis comitijs non tabellam, vindicem tacitæ libertatis; sed vocem viuam præ vobis, indicem vestrarum erga me voluntatum*
15 *ac Studiorum, tulistis.* 15. *itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri concursus: neque singulæ voces præconum, sed una voce uniuersus populus Rom. consulem declarauit.*

Cicero Gallium de Ambitu defendit.

16. Hoc anno Ciceronem *Q. Gallium* de ambitu defendisse vt putem, Asconius facit: qui in orat. in toga candida scribit, postea defensum esse Gallium.

17. Præ-

17. Prætor fuerat anno superiore: hoc verò tempore de ambitu accusatus fuit, quòd, præturæ candidatus cum esset, gladiatorium dedisset: Auctor Asconius.

18. Eodem anno illud memoria dignum accidisse Dio scribit, quod *is, qui Sullæ iussu Lucretium occiderat*, & alius qui multos proscriptos interfecerat, rei inter sicarios facti, & condemnati sunt, auctore in primis Iulio Cæsare. 19. Vbi *L. Bellienum, & L. Lusciu*m significari, ex Asconio in orat. pro Ligario scripsi. vbi Cicero ait, Sullanam crudelitatem à C. Cæsare esse vindicatam.

20. *Cæsar enim hoc anno in exercenda de sicarijs quæstione, eos quoque sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata ciuium Romanorum capita pecunias ex ærario acceperant*: auctore Suetonio. 21. Eas verò pecunias *M. Catonem* quæstorem anno su- 20 Cæsar quæstionem de sicariis exercet.

periore, Cotta & Torquato coss. etiam exegisse, Plutarchus in Catone scribit. 22. Neque solum hoc præter opinionem multitudinis accidisse Dio ait, verum etiam quòd *Catilina*, qui permultos à Sulla proscriptos occiderat, *in iudicium adductus & absolutus fuit*. 23. atque hoc est illud iudicium, in quo Catilinæ Torquatum non adfuisse, cum adessent ceteri, Cicero pro Sulla dicit. 24. Catilinam à L. Lucullo reum inter sicarios factum post repulsam, Asconius scribit.

Catilina reus absoluitur.

25 25. Fuit hoc anno *censor L. Aurelius Cotta*, vt Plutarchus in Cicerone ostendit. itaque L. Cotta homo censorius dicitur, pro Domo sua.

Cotta censor.

26. Extremo huius anni mense *P. Seruilius Rullus* tribunus pl. inito magistratu *legem agrariam promulgauit, vt decemuiri* summo

Seruilius Rullus legem Agrariam promulgat; & de Xviris creandis.

cum

cum imperio crearentur, 27. qui in sua potestate Italiam totam, Syriam universam, eaq; omnia, quæ virtute Pompeji recens imperio Romano adiecta erant, haberent; 28. venderent quidquid publicum populi Rom. esset, iudicarent de omnibus, de quibus ipsi vellent; exules ejicerent, colonias deducerent, pecuniam ex ærario caperent, milites, quot opus haberent, conscriberent, & alerent. 29. Hæc capita legis agrariæ Plutarchus in Cicerone recenset. ipse in orationibus plura habet: sed quæ ad hæc pertineant. 29

Anno Urbis DCXC, Ciceronis XLIV. Coss. fuerunt

M. TULLIUS CICERO,
C. ANTONIUS.

1. KAL. Ianuarij Cicero se Remp. accepisse plenã solicitudinis, ple- *Cicero init consulatum*

plenam timoris ; in qua nihil esset mali, nihil aduersi, quod non boni metuerent, improbi expectarent, ait Agrar. 2. 2. Nam *tribuni pl.* vt Dio scribit, acti Antonium consulem moribus sibi simillimum, *partim liberos eorum*, qui à Sulla proscripti, honorum petitione priuati erant, ad magistratus adducebant; 3. *partim P. Pæto, & Cornelio Sullæ*, qui cum ipso damnatus fuerat, senatoriam dignitatem restituebant, atque vt magistratus gerere possent, permittebant: 4. *alij* nouas tabulas proponebant, *alij* legem ferebant de agris diuidendis per Italiam, & ditiones, quæ populi Rom. imperio parebant. Hactenus Dio.

5. *Antonius favet legi Agrariæ: sed à Cicerone mitigatur.* 5. Multa *Antonius*, collega Ciceronis, in Rep. moliebatur. fauebat legi agrariæ, & Catilinæ familiaris ab eius consilijs non

erat

erat alienus. 6. quod Cicero pro Sextio & in Pisonem, Sallustius, Plutarchus & Dio significant. Erat enim inflatus Catilina Antonij promissis, pro Murena. 7. Hunc igitur Cicero patientia & obsequio suo primum mitigauit, atque ita de lege agraria cepit agere.

8. *Kalendis Ianuarij inito consulatu senatum & bonos omnes legis agrariæ, maximarumq́; largitionum metu liberauit*; vt ipse in Pisonem ait. 9. Tum *primam orationem consularem habuit in senatu*, ep. 1. lib. 2. ad Att. atque hæc est ORATIO I. CONTRA RVLLVM, cuius pars exstat; in qua disputat contra venditionem rerum publicarum, emptionem agrorum, & deductionem coloniarum. 10. Hac oratione Plutarchus auctores legis ita perterritos fuisse ait, vt nihil contra dixerint.

Oratio I. consularis contra Rullum.

10.

Cum.

11. Cum deinde iidem conſules in concionem vocarent, Cicero populo Rom. diſceptatore vti non dubitauit: 12. ſed, cum ſenatum ſe ſequi iuſsiſſet, progreſſus, SECVNDAM ORATIONEM CONSVLAREM *ad populum* de lege agraria dixit. 13. in qua legem Seruiliam antiquandam eſſe, ſuadet, quòd per eam Rullus ſimulatione largitionis tyrannidem conſtituat: 14. cum & decemuiris creandis libertatem populo eripiat, & in agrorum venditione atque emptione, coloniarumque deductione tyrannicam poteſtatẽ ipſis permittat.

Oratio II. conſularis de lege Agraria.

15 mittat. 15. Hac oratione Plutarchus ait Ciceronem non modò legem eieciſſe, verum etiam tribunos in deſperationem reliquorum, quæ moliebantur, conieciſſe. 16. Huc acceſſerunt *duæ orationes breues*, quaſi ἀποσπασμάτια legis agrariæ, vt ſcribit

Aliæ duæ orationes de lege Agraria.

ſcribit ad Atticum ep. 1. lib. 2. 17. *harum una*, quæ CONTRA RVLLVM *ad populum* TERTIA legitur, breuiſsima exſtat. qua ſe defendit contra accuſationem tribunorum, qui Ciceronem gratificantem Sullanarum aſsignationum poſſeſſoribus, agrariæ legi obſiſtere criminati erant. 18. *Ita factum eſt, vt, Cicerone dicente, legem agrariam, hoc eſt, alimenta ſua abdicauerint tribus*, vt Plin. libr. VII. cap. 30. ait.

19. Quanta vis dicendi & eloquentia in Cicerone fuerit, Plutarchus in eo quoque declaratum fuiſſe ait, quòd in illius conſulatu circa ſpectacula euenit. 20. *L. Roſcius Otho legem Theatralem*, Piſone & Glabrione coſs. tulerat, vt ſupra demonſtrauimus. 21. quam plebs ad ignominiam ſuam pertinere cenſuit: ideoque Roſcium

Lex Theatralis.

in-

in theatro sibilis consectata est, cum equites contra illum plausu exceperunt. 22. sublato deinde maiore hinc sibilo, inde plausu, conuicia, & tumultus tota cauea consecutus est. 23. quo audito, M. Tullius in theatrum venit, & populum in ædem Bellonæ euocatum reprehendendo & admonendo castigauit. 24. Hanc *orationem consularem tertiam de Othone* appellat lib. 2. ad Att. *qua effectum est, vt Roscio theatralis auctori legis plebs ignouerit, & notatum se discrimine sedis æquo animo tulerit,* vt Plinius libr. VII.

Oratio consularis III. de Othone.

25 cap. 30. testatur: 25. Plutarchus verò scribit, plebem ex æde Bellonæ in theatrum reuersam, Othoni magnum plausum dedisse, & de ornando viro equestri ordini nihil concessisse.

Oratio IV. consularis pro Rabirio.

26. Quarta oratio consularis PRO RABIRIO exstat, sed im-

imperfecta. Vnde orta hæc causa fuerit, diximus supra ad annum DCLIII. quo Saturninus occisus fuit. 27. hoc vero tempore *C. Iulius Cæsar T. Labienum* subornavit, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret: vt Suetonius scribit, & Dio pluribus verbis libr. XXXVII. 28. Est autem *perduellio* summum imminutæ maiestatis crimen, de quo *Duumuiri* à populo creati quærere solebant: quòd vetus lex apud Liuium lib. I. ostendit. 29. Itaque *C. & L. Cæsaris duumuiri* in hac causa creati, nō à populo; vt moris erat; sed à prætore, quod non licebat, Rabiriū condemnarunt: vt Dio scribit. 30. *C. Cæs.* auctore 30 Suetonio, *sorte iudex in reum ductus, tam cupidè condemnauit, vt ad populum provocanti nihil æque ac iudicis acerbitas profuerit.*

31. Populo appellato, *comitia centuriata*, quibus de perduellione

lione iudicari solebat, in campo Martio habita sunt: 32. vbi consul Cicero C. Rabirium defendit; tùm quòd senatus imperio paruisset, tùm quòd fidem publicam non violasset, quam Marius sine SC. dare non potuisset. 33. De hac causa in Pisonem hæc dixit: *Ego in C. Rabirio perduellionis reo XL. annis ante me consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui contra inuidiam, atq; defendi.* 34. de eadem in oratore: *Ius omne retinendæ maiestatis Rabirij continebatur. ergo in omni genere amplificationis exarsimus.*

35 *Oratio consularis V. de proscriptorum filiis.*

35. *Quincta oratio consularis fuit de proscriptorum filijs.* hi sunt, quos Plutarchus in Cicerone scribit, lege Cornelia honoribus exclusos, cum neque infirmi, neque pauci essent, populum concitasse: ac iustè quidem Sullæ tyrannidem accusasse;

ſaſse; verum alieno tempore, rempub. perturbaſſe. 36. Dictator enim Sulla non ſolum inimicos ſuos proſcripſit, ſed eorum etiam filios petendorum honorū iure, lege lata priuauit. 37. auctores ſunt Plutarchus in Sulla, Paterculus lib. II. & Dionyſius Halicarnaſſeꝰ lib. IIX. qui addit, iſtis etiam aditū in ſenatum obſtructum fuiſſe. 38. itaq; petentibꝰ illis, vt, lege Cornelia abrogata, capeſſendorū honorum poteſtas ſibi fieret, Cicero conſul reſtitit. Qua de re Quinctilianus lib. II. c. 1. 39. Et Cicero in Piſonem: *Ego adoleſcentes bonos & fortes, ſed vſos ea conditione fortunæ, vt, ſi eſſent magiſtratus adepti, reip. ſtatum conuulſuri viderentur, meis inimicitiis, nulla ſenatus mala gratia, comitiorū ratione priuaui.* 40. Hinc Plinius Ciceronē appellans; *te orante, inquit, proſcriptorū liberos honores petere puduit.* 40

41. *Sex-*

Oratio consularis VI; cum prouinciam in concione deponeret.

41. *Sextam orationem consularem* M. Tullius ad Atticum numerat, quam *habuit, cum prouinciam in concione deposuit.* 42. Prouincias senatus consulibus lege Sempronia decreuerat Macedoniam, & Galliam cisalpinam. 43. *Macedoniam*, vt Dio scribit, Cicero; *Galliam* Antoni9 erat sortitus. commutatis deinde prouincijs, Cicero pro illa hanc recipit, acceptamque in concione deposuit. 44. Hinc in Pisonem; *Ego* inquit, *prouinciam Galliam, senatus auctoritate, exercitu, & pecunia instructam & ornatam, quam cum Antonio communicaui, (commutaui fortasse rectius) quòd ita existimabam tempora reip. ferre, in concione deposui, reclamante populo Rom.*

Catilinæ coniuratio; aliis dicitur Manlius.

45. Interim *L. Sergius Catilina* arma per Italiam locis opportunis parabat, pecuniam suâ aut amicorũ fide sumptam mutuam,

tuam, *Fæſulas ad C. Mallium* centurionem portabat: 46. deniq́ue plurimos cuiusq; generis homines adſciſcebat, & in proximum annum conſulatum petebat, vt Salluſtius ſcribit. 47. Cum omnia, vt conſul deſignaretur, Catilina moliretur, nihilq́ue intentatum relinqueret; M. Tullio referente *placuit ſenatui*, vt ad pœnam, quæ ambitus crimini conſtituta erat, decem annorum exſulium lege ad populum lata, adderetur. hæc Dio. 48. *legem de ambitu* ſe conſulem tuliſſe, Cicero quoque pro Murena aliquoties ſignificat.

Lex de ambitu à Cicerone lata.

49. Item in Vatinium: *Atque illud etiam audire à te cupio, quare, cum ego legem de ambitu ex S. C. tulerim, ſine vi tulerim, ſaluis auſpiciis tulerim, ſalua lege Aelia & Fuſia, tu eam eſſe legem non putes?* 50. Vetabat eadem 50
lex, biennio, quo quis peteret, petiturusuè eſſet, *gladiatores*

date, niſi ex teſtamento præſtituta die, vt ibidem, & pro Sextio ait. 51. Cum *Catilina*, vt Dio tradit, hanc legem Tulliam contra ſe ex S.C. latam putaret, manum quandam comparauit, & *Ciceronem* cum aliis nonnullis principibus, in campo comitiis *interficere conatus* eſt, vt ipſe confeſtim deſignaretur.

Catilina Ciceronem interficere conatus.

52. *Edicta comitia conſularia* fuiſſe videntur in ante diem XII. Kalend. Nouemb. qui nominatur in Catil. I. 53. ſed, cum *pridie eius diei* Cicero Catilinæ conſilia ad ſenatum detuliſſet, *factum eſt S.C.* ne poſtero die comitia haberentur, vt de iis rebus in ſenatu agi poſſet. 54. *Itaq; poſtridie*, inquit Cicero pro Murena, *frequenti ſenatu Catilinam excitaui, atque eum de iis rebus iuſſi, ſi quid vellet, quæ ad me allata eſſent, dicere.*
55 55. *atque ille, vt ſemper fuit apertiſſi-*

tissimus, se non purgauit, sed indicauit, atq; induit. 56, *Tum enim dixit, duo corpora esse Reip. vnum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite: huic, cum ita de se meritum esset, caput se viuo non defuturum.* Hactenus Cicero. idem est apud Plutarchum. 57. Eo die, id est, decimo octauo ante, quàm primam Catilinariam Cicero dixit, vt Asconius in Orat. in Pisonem scribit, *factum est S.C.* VT VIDERENT CONSVLES, NE QVID RESP. DETRIMENTI CAPERET. de quo Sallustius, & Plutarchus. 58. qui addit, hoc S.C. facto, *Ciceronem* res externas *Q. Metello* commisisse, ipsi urbem curæ fuisse. idem Cicero Ep. 2. libro V. Fam. significat.

S.C. vt viderent coss. ne quid Resp. detrimenti caperet.

59. *Comitiis, quod homines iam tum coniuratos,* vt pro Murena testatur, *in campum deduci sciebat, descendit in campum cũ firmissimo præ-*

Cicero loricatus ad comitia in campum descendit.

præsidio fortissimorum virorũ, &
60 *cum illa lata insigniq; lorica,* 60. *vt omnes boni animaduerterent, & cum in metu & periculo consulem viderent, id quod est factum, ad opem præsidiumq; eius concurrerent.* 61. *Tectus igitur præsidio firmo amicorum, Catilinæ tum, & Antonij copias & conatum repressit:* vt ait pro Sulla. 62. Et in Cat. 1. *Cum proximis comitiis consularibus me consulem in campo, & competitores tuos interficere voluisti, compressi tuos nefarios conatus amicorum præsidio & copiis, nullo tumultu publicè concitato.* 63. Loricæ, qua tectus Cicero in campum descendit, meminerunt Plutarchus, & Dio.

Catilina repulsam tulit.

64. *His comitiis* Catilina repulsam iterum tulit: *consules declarati sunt, D. Iunius Silanus, &*
65 *L. Licinius Murena.* 65. Cum igitur nihil, inquit Dio, Catilinæ procederet, iussit coniuratos

noctu

noctu in domum quandam conuenire. 66. Fuit ea *domus M. Porcij Lecæ:* in quam coniuratos nocte ea, quæ consecuta est posterum diem Nonarum Nouembr. Catilinæ denuntiatione conuenisse, Cicero pro Sulla ait. 67. *Tum Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi condicio, tum descriptio totam per vrbem cædis atque incendiorum constituta est.* quod à Cicerone Orat. I. & II. in Catil. & à Sallustio explicatur. 68. *Dixit ibi Catilina, paululum esse sibi etiam tum moræ, quod Cicero viueret. reperti sunt duo equites Romani, qui sese illa ipsa nocte paullò ante lucem, Ciceronem in suo lectulo interfecturos pollicerentur.* Orat. in Catil. I. 69. Alter eorum *C. Cornelius* à Sallustio & Cicerone pro Sulla nominatur. ei Sallustius *L. Vargunteium* addit, qui senator, non eques fuit. 70. Plutarchi libri Marcium & Cethegum habent.

Duo equites se Ciceronem interfecturos pollicentur.

bent. Dio neutrius nomen expressit. 71. Cum autem Cicero per *Fuluiam* de dolo, qui parabatur, vix dum etiam cœtu illo dimisso, certior factus esset, domum suam maioribus præsidiis muniuit atque firmavit: 72. exclusit eos, quos Catilina mane ad ipsum salutatum miserat: Cicero in Catil. I. Sallustius, Plutarchus, Appianus & Dio.

Cicero per Fuluiam fit de dolo certior.

73. VI. Idus Nouemb. *Cicero senatum in Iouis Statoris ædem,* quæ erat initio viæ Sacræ, quâ ad Palatium ascenditur, *conuocauit.* 74. Venit eodem *Catilina*, eique nullus senator asidere voluit, vt Plutarchus scribit. Cicero in Catil. 1. & 2. ait principes ordinis senatorii partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam atque inanem reliquisse.

Catilina venit in senatum

75 *75. Tum M. Tullius consul, siue præsentiam eius timens, siue iræ commotus, orationem habuit luculen-*

culentam, atque utilem reip. quam postea scriptam edidit, ait Sallustius. 76. Hæc est PRIMA ORATIO IN CATILINAM, & *septima consularis*, qua Catilinam emisit, epist. 1. libro 2. ad Att. 77. *Ego*, inquit in Pisonem, *L. Catilinam, cædem senatus, interitum vrbis non obscurè, sed palàm molientem, egredi ex vrbe iussi: vt à quo legibus non poteramus, mœnibus tuti esse possemus.* 78. Plutarchus; Cicero eum vrbe exire iussit. oportere enim inter se, qui verbis, & illum, qui armis remp. gereret, murum interesse.

Ciceronis Oratio consularis VII. qua est in Catilinam

79. Catilina igitur nocte intempesta, cum trecentis armatis, lictoribus & fascibus, imperii insignibus adhibitis, ex vrbe in Malliana castra profectus est.

Catilina noctu egreditur vrbe.

al. Manliana.

80. Postridie, quam Catilina profugit, Cicero orationem ad 80

Oratio consularis VIII. qua Catilinaria II. populum habuit, quam *octauam consularem* numerat epist. 1. lib. 2. ad Att. & est SECVNDA CATILINARIA: 81. in qua Orator gratulatur populo & reipub. quod Catilina ex vrbe sit profectus: atque ad confirmandos animos bonorum ciuium, & infringendos coniuratos, vtriusque partis copias inter se comparat.

82. Postquam Romæ compertum fuit, Catilinam in castra Malliana profectum esse, *senatus Catilinam & Mallium hostes iudicauit.* 83. *decreuit præterea, vti consules delectum haberent, Antonius cum exercitu Catilinam persequi maturaret, Cicero vrbi præsidio esset*, auctore Sallustio. 84. Catilina iam bellum gerente, cum eius socii in vrbe relicti nondum essent deprehensi, *Cicero* MVRENAM con-

al. Manlium.

Catilina & Mallius proscripti.

consulem designatum *defendit*; ut ex ipsa oratione, & pro Flacco apparet. 85. *Accusarunt* eum de ambitu Ser. Sulpicius, M. Porcius Cato, & Cn. Postumius. 86. *Sulpicius* competitor eius fuerat, & repulsam tulerat. *Catonem* Plutarchus in eius vita scribit iurasse, accusaturum se, quemcunque pecuniam populo dare cognouisset: ideoque Murenæ nomen ab eo delatum esse, quod is pecuniâ effecisset, vt consul cum Silano designaretur. 87. *Defenderunt* Murenam *Q. Hortensius, M. Crassus, & M. Cicero*, qui, cum Hortensium, eloquentiæ laude tum florentem, superare contenderet, nullam partem noctis conquieuit; usque eo, ut nimiis curis & vigiliis afflictus, inferior, quàm ille, in actione visus fuerit. (88. *Hæc Plutarchus in Cicerone, ut ego iampridem conuerteram. vbi quod aliò*

Cicero defendit Muren am.

μὴ addunt, alii αὐτοῦ pro αὐτοῦ legunt, nullo modo probare possum.)

Allobrogum legati solicitati

89. Interim *P. Lentulus Sura* *legatos Allobrogum*, qui Romam questum de auaritia magistratuum venerant, *solicitauit*, eosque in Galliam ad suos ciues
90 cum litteris misit. 90. Cicero omni re, opera *Q. Fabii Sangæ*, patroni ciuitatis Allobrogum, cognita, *L. Valerio Flacco*, & *C. Pomptinio*, prætorib. imperauit, vt in ponte Muluio per insidias Allobrogum comitatus deprehenderent. 91. Igitur IV. Nonas Decemb. cum aduesperasceret, occultè eò profecti, tertiâ ferè vigiliâ exactâ, *Allobroges* eum comitatu & litteris comprehenderunt, atque ad Ciceronem, cum iam dilucesceret, deduxerunt.

Socii Catilinæ deprehensi.

92. III. Nonas *Cicero principes coniurationis ad se venire iussit, & senatum in ædem Concordiæ vocauit.*

nit. 93. Ibi T. Vulturcii, & Allobrogum indiciis conjuratio omnis patefacta est. 94. Introductis in Senatum indicibus, Cicero constituit C. Cosconium, M. Messalam, P. Nigidium, Ap. Claudium, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent: quod ipse pro Sulla refert. 95. Tum Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius, & Cæparius ex S. C. in custodiam sunt traditi. quæ Cicero in Catilin. III. Sallustius Plutarchus, Appianus & Dio pluribus verbis exponunt. 96. *Eo die senatus Ciceroni togato, non, vt multis, bene gestæ, sed, vt memini, conseruatæ reip. testimonium dedit; & singulari genere supplicationis deorum immortalium templa patefecit:* in Orat. in Pisonem. 97. eiusdem supplicationis mentio est Catilin. III. & IV. Philip. II. & XIV. pro Sullâ, & ep. 4. lib. XV. Famil.

95

Ciceroni conseruata Reip. testimonium datum à senatu.

98. *Sub noctem* progressus in concionem Cicero, populo, qui frequens aderat, quidquid in Senatu actum erat, exposuit, ea *oratione*, quæ TERTIA IN CATILINAM exstat, & *nona consularis* numeratur, epist. 1. libro II. ad Att.

Oratio consulatus IX, qua est catilinaria III.

99. E concione Cicero, vt Plutarchus scribit, in domum vicini à populo deductus fuit, eò, quòd domi eius in operto

100 *sacra Bonæ deæ* à mulieribus & Vestalibus fierent. 100. Ibi tum peracto sacrificio, cum ignis in ara iam exstinctus putaretur, magna *flamma è cineribus in altum sublata* fuit. 101. quo ostento aliarum mentes perculsæ fuerunt: *Vestales* Terentiam Ciceronis coniugem maritum adire, atque dicere iusserunt, *Quæ de patria salute agere instituisset, exequi ea ne dubitaret*. Ostenti huius mentio est quoque in

In domo Ciceronis sacra Bona dea fiunt.

in Dionis historia libro XXXVII.

102. Postero die, pridie Nonas Decemb. *indicibus præmia constituta* fuerunt, vt Cicero in Catilin. IV. indicat.

103. *Nonis Decemb.* cum *Cicero consul* intelligeret, paratos esse, qui Lentulum & Cethegum eriperent; dispositis præsidiis, *& senatu conuocato retulit, quid de iis fieri placeret, qui in custodiam traditi erant.* 104. Primus *D. Iunius Silanus*, quia consul designatus erat, sententiam rogatus, extremum supplicium in eos decreuit. 105. ei assensi sunt deinceps multi, donec ad *Tib. Neronem* sententiæ dictio peruenit. hunc censuisse Appianus ait, vt comprehensi in vinculis haberentur, quoad Catilina bello profligatus esset. 106. *Cæsar* deinde, prætor designatus censuit, eos publicatis bo-

Sententia de iis, qui in custodia tenebantur, Catilinæ sociis.

nis in vinculis per municipia habendos. 107. Huic ſententiæ, ait Plutarchus, cùm & æquitatis plena, & ab homine eloquentiſsimo dicta eſſet, momenti *Cicero*, non parū addidit. 108. Surrexit enim, atque in vtramque partem disſeruit; partim illam Silani, partim hanc Cæſaris ſententiam defendens. 109. quibus verbis ſummam QVARTAE ORATIONIS IN CATILINAM comprehendit, in qua Cicero de duabus ſententiis contrariis ita diſputat, vt non obſcurè in ſeueriorem Silani inclinet, 110. atque hæc eſt *decima oratio conſularis*: quam in ſenatu Nonis Decembr. habitam fuiſſe, ipſe ep. 1. libro 2. ad Att. ſcribit.

Oratio Catilinaria IV. in ſenatu habita.

110

(111. Vt ſatis mirari nequeam. Siluium & Curionem affirmare, illam orationem VII. Idus dictam fuiſſe.)

112. Cæſari deinceps omnes aſſenſos eſſe usque ad Catonem,

Ap-

Appianus & Dio tradunt. Plutarchus ait, *Q. Lutatium Catulum* primum contradixisse. 113. Inde *M. Percius Cato tribunus pl. designatus, adhuc admodum adolescens, pœnè inter vltimos rogatus sententiam, tanta vi animi atq; ingenii inuectus est in coniurationem, vt ardore oris, orationem omnium, lenitatem suadentium, societate consilii suspectam fecerit. 114. sic impendentia ex ruinis incendiisq; vrbis, & commutatione status publici, pericula exposuit, ita consulis virtutem amplificauit, vt universus senatus in eius sententiam transiret.* Hæc Velleius, tu lege Ciceronem pro Sextio.

115. Facto igitur S.C. Catonis sententiam, supplicium de Lentulo, Cethego, Statilio, Gabinio, Cæpario in carcere sumptū est. 116. Atq; *ita M. Cicero suis consiliis, suis laborib9, sui capitis periculis, sine tumultu, sine dilectu, sine armis, sine* 115

De coniuratis supplicium sumitur.

sine exercitu, quinq; hominibus comprehensis, atq; confossis, incensione urbem, internecione ciues, vastitate Italiam, interitu remp. liberauit. in Orat. pro Sulla.

117. Ad vesperum, cum Cicero, vt Plutarchus scribit, per forum se domum suam reciperet, non iam silentio ciues, neque ordine illum deducebant: 118. sed quocunque accesserat, omnes eum vocibus & plausu excipiebant, & *seruatorem ac conditorem patriæ* appellabant. 119. in foribus lampades & faces accensæ vicos & angiportus clarissima luce collustrabant; 120. pro tectis mulieres stabant, vt eum virum honorarent & spectarent, qui clarissimis viris comitatus tanto splendore per forum ascenderet; 121. Atq; *hæc facta sunt Nonis Decemb.* quas Cicero semper in ore habebat, vt scribit

Cicero seruator & conditor patriæ appellatus.

120

Bru-

Brutus ad Att. Vide ep. 9. lib. I. ad Fam. ep. 16. lib. I. & ep. I. lib. X. ad Att.

122. In consulatu *M. Tullius legem quoque de legationibus liberis tulit*, ne, sicut antea, infinitum, sed annuum tempus earum esset, lib. III. de Legibus. 123. Quæstor Ciceronis cos. fuit *T. Fadius*: post red. in Senatu. Antonii quæstor fuit *P. Sextius*: pro Sextio.

Legem tulit de legationibus liberis Cicero.

124. Eodem anno *Cicero consul L. Luculli currum triumphalem penè in urbem introduxit*, in Lucullo. 125. *Itaque Murenæ, consulatum petenti, exercitus totus Luculli, qui ad triumphum per eos dies venerat, præsto affuit:* pro Murena. 125

126. Eodem consule referente, *primum decem dierum est supplicatio decreta Cn. Pompeio*, Mithridate interfecto, confectoque Mithridatico bello, in Orat. de prouinciis consular.

Pompeio supplicatio decreta Mithridatico bello confecto.

127. Ha-

127. Hactenus consulatũ Ciceronis descripsimus. de quo *M. Crassus ita dixit, Se, quòd esset senator, quòd ciuis, quòd liber, quòd viueret, Ciceroni acceptũ referre.* 128. *quoties coniugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties se beneficium eius videre.* ep. 11. lib. I. ad Att. 129. Maximè verò consulatum hunc *Cn. Pompeius* probauit: *qui vt Ciceronem primùm, decedens ex Syria, vidit, complexus & gratulans, eius beneficio patriam se visurum esse dixit*: Phi-
130 lip. II. 130. *Idem vir, abundans bellicis laudibus, Ciceroni multis audientibus hoc tribuit, vt diceret, frustra se tertiũ triumphũ deportaturũ fuisse, nisi eius in remp. beneficio, vbi triumpharet, esset habiturus.* lib. I. de Offic. 131. *Ciceronem prætereà Q. Catulus, princeps senatus & auctor publici consilii, frequentissimo senatu parentẽ patriæ nominauit*, in Pisonem. 132. Neq; solum

solũ Catulus, verum etiam multi alii sæpè in senatu *Ciceronem patrem patriæ nominarunt*; vt ipse testatur pro Sextio. 133. In his Plutarchus numerat Catonem. de quo Appianꝰ: Cum Cato Ciceronem patrem patriæ appellasset, populus acclamauit. 134. atq; vt quibusdam placet, hæc appellatio primum Ciceroni tributa, inde ad Imperatores peruenit. 135. Hine Iuuenalis Satyr. IIX.

Cicero pater patriæ dictus.

135

Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

136. Plinius lib. VII. c. 30. M. Tullium sic affatur: *Salue primꝰ omnium parens patriæ appellate.* 137. *De Cicerone L. Gellius, vir clarissimꝰ, in concione dixit, si ille consul, cum fuit, non fuisset, remp. funditus interituram fuisse:* post red. ad Quirites, 138. *Idem ciuicam coronam Ciceroni deberi à rep. dixit.* in Pisonem. vide Gellium lib. V. c. 6.

Cum

139. Cum extremis diebus anni huius *noui tribuni pl.* qui a. d. IV. Id Decembr. magistratum inibant, (vt supra ad annum DCXXXVI. demonstrauimus) res eas, quas Cicero consul gesserat, vexare cuperent; 140. ille
140 *P. Sextium* Capuâ accersiuit cum eo exercitu, quem tum secum habebat: cuius aduentu tribunorum conatus sunt retardati: Cicero pro Sextio. 141. Hos tribunos Plutarchus *Metellum*, & *Bestiam* nominat, sed *L. Calpurnius Bestia* tribunatu iam V. Id. abierat: quod Manutius & Corradus ex Sallustio monuerunt. 142. *Quinctus* autem *Metellus Nepos*, *nouus tribunus*, *pridie Kalen. Ianuarii*, *Ciceronem consulem abeuntem magistratu concionis habendæ potestate priuauit*. 143. *cuius iniuria Ciceroni tamen honori summo fuit. nam cum ille nihil ei, nisi ut iuraret, permitteret, magna voce*

Cicero magistratu abiens concionis habendæ potestate priuatur à tribuno pl.

iura-

iurauit verissimum pulcherrimumq́ iusiurandum: quod populus item magna voce, ipsum verè iurasse iurauit, epist. 2. lib. V. Fam. 144. iurauit autem, se patriam conseruasse, vt Plutarchus & Dio scribunt. 145. Et ipse Cicero in 145
Pisoné, Ego, inquit, *cum in concione, abiens magistratu, dicere à Tribuno pl. probiberer, quæ constitueram*; 146. *cumq́ is mihi tantummodò, ut iurarem, permitteret; sine vlla dubitatione iuraui, remp. atq́ hanc vrbem meâ vnius operâ esse saluam*. 147. *mihi populus Rom. uniuersus illa in concione, non vnius diei gratulationem, sed æternitatem immortalitatemq́ donauit, cum meum iusiurandum, tale atq́ tantũ, iuratus ipse, vna voce & consensu approbauit*. 148. *quo quidem tempore is meus domum fuit è foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum esset, ciuium esse in numero videretur*. 149. huius frequentiæ, 149

qua

qua abiens consulatu domum fuit reductus, mentio est in ep. 13. lib. 1. ad Att.

Anno urbis DCXCII, Ciceronis XLV. Coss. fuerunt

D. IVNIVS SILANVS, L. LICINIVS MVRENA.

Lex Iunia Licinia.

1. AB his consulibꝰ lata fuit *lex Iunia Licinia*, quâ, vt leges trinundino die promulgarentur, pœnâ adiectâ cauebatur. 2. Cicero Philip. V. *Vbi lex Cæcilia & Didia? vbi promulgatio trinundinũ? vbi pœnæ recenti lege Iunia & Licinia?* Eiusdem legis meminit in Vatinium, & ad Atticum epist. 9. lib. II. & epist 15. lib. IV. 3. Initio huius anni *Catilina* in agro Pistoriensi, à C. Antonio proconsule cum exercitu *cæsus est*. Sallustius, Dio lib. XXXVII. Liuius lib. CIII. 4. Vicit eum prælio M. Petreius, legatus Antonii. de quo Cicero pro Sextio.

Catilina ab Antonio cum exercitu victus & cæsus.

5. Vi-

5. Victo Catilina, *Antonius* 5
laureatos fasces, vt Obsequens
scribit, in Macedoniam prouinciam
tulit: cui per triennium deinde
præfuit. 6. Quia verò Antonius
in fascib. insignia laureæ
præferebat, *imperator* appellatus
erat. qua de re scripsi in Ligarianam.
7. Itaque Cicero epist.
5. lib. V. famil. qua Antonio
T. *Pomponium Atticum*, in Græciam
proficiscentem hoc anno
commendauit, imperatori adscribit,
quod Paulus Manutius
sine causa miratur. 8. Nam &
Dio lib. XXXVII. apertè tradit,
Antonium ob victoriam de
Catilina, quanquam cæsorum
numerus infra legitimum esset,
imperatorem appellatum fuisse.

Antonius Imperator adpellatus.

9. *Metellus tribunus pl.* a. d. III.
Non. Ian. vt est ep. 2. lib. V. famil.
cum agere cœpisset, (*non in senatu,
vt vir doctus annotauit, sed ad populum*

ἐν τῷ ὁμίλῳ, vt Dio loquitur, (*fuisse autem diem comitialem, vetus Kalend. ostendit.*) 10. tertio quoque verbo orationis suæ Ciceronem appellabat, cum clamaret, non licuisse ei, Lentulum, Cethegum, & reliquos ciues indictâ causâ necare. 11. atque hoc crimen verbo Ciceroni, re senatui intendebatur, auctore Dione. 12. *Cicero* Metello forti animo restitit, & *orationem Metellinam* contra concionem Metelli scripsit, cum ille prior scripsisset: epist. 10. lib. I. & ep. 12. lib. III. ad Att. 13. Meminit Quinctilia. lib. IX. cap. 3. Gellius lib. XIIX. cap. 17. Priscian⁹ lib. IX. & X. 14. Tunc etiam *Metellus Celer*, qui Galliam prouinciam pro consule obtinebat, ad Ciceronem misit ep. 1. lib. V. fam. querens Nepotem, fratrem suum, ab eo oppugnatum. cui Cicero epistola secunda respondet.

10 *Metellus Trib. pl. Ciceronem appellat, quod ciues Romanos indicta causa necasset.*

15. Hoc

15. Hoc anno ex *indicio L. Vettii* equitis Rom. qui de Catilinæ sociis in urbe remanserant, partim præsentes, partim cum citati non respondissent, damnati sunt: vt Dio scribit. 16. in his fuerunt P. Autronius, Ser. Sulla, L. Vargunteius, M. Porcius Læca, C. Cornelius, quos Cicero in Orat. pro Sulla nominat. 17. *Damnati* sunt *lege Lutatia de vi publica*; quod indicant hæc verba Ciceronis pro Cælio: *Quam legem Q. Catulus armata dissensione ciuium Reip. extremis penè temporibus tulit: 18. quæq; lex sedata illa flamma consulatus mei, fumantes reliquias coniurationis exstinxit.* 51.

Catilinæ socii alii lege Lutatia damnati.

19. Tum L. *Torquatus*, qui P. Cornelio Sullæ consulatum ante triennium eripuerat, eiusdem nomen duplici de coniuratione detulit. 20. de priore, quæ L. Tullo, M. Lepido coss. inita fuit, 20
Q. Hortensius; de posteriore Ci-

 cero,

Ciceronis Oratio pro Sulla.

cero, qui illam anno superiore oppresserat, defendit *oratione illa, quæ* PRO P. SVLLA *exstat.* 21. quam hoc tempore, condemnatis aliis coniuratis, habitam esse, illa verba argumento sunt: 23. *Seueritatem iudiciorum, quæ per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate ac misericordia mitigate.* 23. Huc accedit, quòd homines docti tribunum illum, quem Cicero ad lugendos coniuratos ex illis relictum videri ait, *Metellum nepotem* esse non sine causa putant.

Cicero emit domum in palatio.

24. Eodem tempore, cum Sulla reus esset, *domum Cicero in palatio emit*, vt Gellius scribit libr. XII. cap. 12. Domus emptæ à se meminit epist. 10. lib. I. ad Att. quam scripsit mense Ianua-
25 rio anni sequentis. 25. quare non dubito, quin extremo huius anni mense, cum *Q. Fusius Ca-*

lenus

lenus tribunatumpl. iniuiſſet, Cicero ſcripſerit epiſt. 6. lib. V. Famil. ad P. Sextium. 26. qui cum anno ſuperiore C. Antonii conſulis Quæſtor fuiſſet, hoc anno pro Quæſtore cum eodem in Macedonia erat. vide Orat. pro Sextio.

27. *Cn. Pompeius*, confecto iam bello Mithridatico, literas publicè miſerat: in quibus, quod gratulationem de rebus à ſe in vrbe geſtis prætermiſerat, Cicero cum eo expoſtulat ep. 7. libr. V. Famil.

28. *P. Clodius* Ap. F. adoleſcens audax & inſolens, Pompeiæ vxoris C. Cæſaris amore captus, extremo hoc anno, cum ſacra Bonæ deæ in Domo Cæſaris pro populo fierent, *in opertũ cum veſte muliebri venit*: 29. ſperans ſe, quòd imberbis eſſet, clam ingreſſũ, ad Pompeiã peruenturũ. 30. Sed dũ 30 in amplis & laxis ædibus oberrat,

Clodius cum veſte muliebri venit in domum Cæſaris.

rat, ab *Aurelia* matris Cæſaris ancilla conſpicitur; nomenque rogatus, cum ſe *Auram* pediſſequam *Pompeia* quærere dixiſſet, ex voce agnoſcitur; 31. & à mulieribus in cubiculo ancillæ, cum qua domum ingreſſus erat, *deprehenditur*, atque foras ejicitur; vt Plutarchus in Cicerone & Cæſare ſcribit. 32. Cicero in Orat. de haruſp. reſpon. ait, illum ancillarum beneficio emiſſum eſſe. tu vide epiſt. 10. & ſequentes lib. 1. ad Att.

Anno Vrbis DCXCII. Ciceronis XLVI. Coſs. fuerunt

M. PVPIVS PISO.

M. VALERIVS MESSALA.

1 P. *Clodii facinore patefacto*, à Virginib9 & pontificibus id nefas eſt decretum. 2. *Cæſar* deinde vxori nuntium remiſit, & Clodiũ tribunuspl. accuſauit; aucto-

Cæſar vxori nuntium miſit;

auctore Plutarcho in Cæsare. 3. Accusatorem Clodii Cicero de Harusp. resp. *Lentulum* nominat. Clodium incesti crimine à tribus Lentulis accusatum fuisse, Valerius libr. IV. cap. 2. tradit. 4. *De Clodii iudicio* vide ep. 13. lib. 1. ad Att. In eo *M Tullius testis* productus, cum Clodius crimen ita refelleret, vt diceret, se illa nocte non Romæ, sed longè ab vrbe, Interamnæ apud Cassinium Scholam fuisse; 5. Cicero contra pro testimonio dixit, illum ad se domum venisse, & de quibusdam rebus egisse: id quod verum erat. 6. Plutarchus, Cicero pro Domo, & Milone, ibidemque Asconius, Quinctilianus libr. 4. cap. 2. Valerius lib. 8. cap. 5. 7. Absoluto Clodio Cicero cum eo Idib. Maji in senatu contendit, ep. 13. lib. 1. ad Att.

Clodius accusatus incesti absolvitur.

5

5. Hoc anno *Q. Tullius Cicero*

Q. Cicero M. Frater prætor factus.

Marci frater, *prætor* fuit. cumque prætores prouincias sortirentur, *Q. Ciceroni Asia obtigit*, epist. 12. lib. I. ad Att. 9. Obtinuit eam prouinciam per triennium, cum L. Valerio Flacco succesſiſſet, vt ex orat. pro Flacco intelligitur.

10 10. Eodem anno *censores* creatos fuiſſe, & luſtrum condidiſſe, ex lib. I. ad Attic. & Dionis lib. XXXVII. ſatis notum eſt. Hi Onuphrio ſunt, P. Seruilius Iſauricus, & Mam. Aemilius Lepidus. 11. Ante hos cenſores Ciceronem PRO ARCHIA dixiſſe, hæc verba orationis, quæ ex tanto numero interpretum nemo adhuc expoſuit, arguunt: 12. *Eſt enim obſcurum, proximis cenſoribus hunc cum clariſsimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuiſſe; ſuperioribus cum eodem Quæſtore fuiſſe in Aſia; primis Iulio & Craſſo nullam populi partem eſſe cenſam.* 13. L. Iulium Cæſarem, & P.

Ciceronis Oratio pro Archia.

& P. Licinium Crassum censo-
res fuisse, primos post datam ci-
uitatem Archiæ, anno DCLXIV.
diximus. 14. Tertio anno post,
L. Marcius Philippus & M. Per-
perna censores lustrum LXVI.
fecerunt, quo tempore Archias
in Asia fuit cum Lucullo Quæ-
store: qui per multos annos ad-
mirabili quadam laude prouin-
ciæ præfuit, Cicero in Lucullo.
15. Censura deinde intermissa 15
fuit vsque ad annum vrbis
DCLXXXIII. quo L. Gellius,
Cn. Lentulus lustrum LXVII.
fecerunt, cum Lucullus in Asia
bellum contra Mithridatem ad-
ministraret. 16. atque hi cen-
sores proximi ante Ciceronis
consulatum censum egerunt.
17. Nam qui Cotta & Torqua-
to coss. creati fuerunt, propter
dissensionem abdicarunt: 18. il-
li autem, qui anno insequen-
ti iis successerunt, inter-

cedentibus tribunis pl. nihil agere potuerunt: auctor Dio libro XXXVII. 19. Itaque M. Tullius post consulatum, ante censores, qui hoc anno creati fuerunt, *A. Licinium Archiam*, cui *Gracchus quidam* ciuitatis controuersiam mouerat, defendit illa oratione,
20 quæ exstat. 20. in qua primò, eum ciuem esse, probat: deinde reliqua oratione ornat, vt ciuitate Romana dignum esse demonstret.

Corradi error notatur. *21. Corradus ex epist. 13. libr. 1. ad Atti. putat, Ciceronem pro Archia dixisse Metello & Afranio coss. sed qui, quod inchoauit, nondum perfecit, nihil scripsisse, videri potest.*

Pompeji tertius triumphus de Mithridate & Tigrane. 22. Hoc anno *Pompeius tertium triumphum* de Mithridate & Tigrane, plurimisque regibus ac gentibus per biduum, III. & prid. Kal. Octob. vt est in Fastis Capitolinis, egit. trium triumphorum Pompeji mentio est

lib. 2.

libr. 2. de diuinat. 23. de iisdem Cicero pro Balbo: *cuius tres triumphi testes essent, totum orbem terrarum nostro imperio teneri.*

24. Eodem anno *C. Cæsar, cum esset in Hispania prætor, populum Gaditanum summis ornamentis affecit, controuersias sedauit; iura ipsorum permissu statuit.* 25. *& inueteratam quandam barbariam ex Gaditanorum moribus disciplinaq́; deleuit;* vt Cicero in eadem oratione testatur. 26. Tum quoque *C. Pomptinius*, qui anno superiore in Galliam vlteriorem ex prætura missus erat, *Allobrogas domuit*, vt copiosè Dio libr. XXXVII. narrat. Meminit Cicero in Orat. de prouinciis consul. & Liuius libr. CIII. 27. Nonis Decembr. Cicero ad Atticum scripsit epist. 14. libri I.

Cæsar in Hispania prætor.

25

Allobroges domiti.

Anno urbis DCXCIII. Ciceronis XLVII. Coss. fuerunt

Q. CAECILIVS METELLVS CELER,

L. AFRANIVS.

1. DE his consulibus Cicero libro I. ad Att. Primis huius anni mensibus *Tullius in urbe fuit*, epist. 15. & 16. libr. I. ad Attic. effecitque ne Q. fratri in Asia succederetur, epist. 1. lib. 1. ad fratrem.

Lex Agraria promulgata.

2. *L. Flauius tribunus pl. legem Agrariam*, auctore Pompeio, *promulgauit*, de agris diuidendis militibus Pompeji, & plebi: de qua Cicero libr. 1. ad Attic. 3. & Dio libr. XXXVII. qui scribit, Metellum consulem tum à Flauio in carcerem ductum fuisse. Vnde Cicero ep. 1. libr. II. ad Attic. *nunc consule in carcere incluso*.

4. *P. Clodius*, vt idem Dio scribit, tribunatus cupidus, primum

usi-

tribunos quosdam submisit, qui legem ferrent, vt patriciis quoq; eius magistratus capiundi potestas esset. 5. quod vbi non persuasit, patriciatum eiurauit, atque in concionem progressus *ad plebem transiit*. In hanc sententiam Dio. 6. Cicero verò epist. 15. libri I. ad Att. ita scribit: *C. Herennius tribunus pl. ad plebem P. Clodium traducit: idemq; fert, vt uniuersus populus in Campo Martio suffragium de re Clodii ferat*. 7. Addit Dio: Clodius tribunatum statim petiit: sed creatus non est, Metello ei resistente: qui & propinquus Clodii erat, & ea, quæ ille agebat, non probabat. 8. prætendebat verò, adoptionem more maiorum non esse factam: quia plebeius, nisi lege Curiata fieri nemo posset. *9. apud Dionem* ἐν τῇ εἰσφορᾷ τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, *mendosè est pro* τοῦ φρατριατικοῦ, quod

5 *Clodius eiurauit patriciatum & ad plebem transiit.*

Idem tribunatum frustra petiit.

quod ex lib. XXXIX cognoscitur. Vbi τὴν ἐισφορὰν τοῦ φρατριατικοῦ, *de Clodii adoptione agens, dicit.)*

10 10. *Clodio igitur tum frater Metellus, & concors senatus, principi Cn. Pompeio sententiam dicenti acerrimè vna voce ac mente restitit.* Cicero de Harusp. resp. 11. *Metellus etiam consul incipientem furere Clodium atque conantem, sua se manu interfecturum, audiente senatu, dixit,* pro Cœlio.

Cicero commentarium consulatus sui Græce composuit.

12. Idib. Martiis huius anni Cicero *commentarium consulatus sui* græcè compositum ad Atticum misit: ep. 16. lib. I. 13. *Misit eundem Rhodum ad Posidonium, vt ornatius de iisdem rebus scriberet, ille verò rescripsit, se illud* ὑπόμνημα *cum legeret, non modo non excitatum esse ad scribendum, sed etiam planè perterritum,* epist. 1. lib. II. ad Att. 14. Ciceronem ἐν τῷ περὶ τῆς ὑπατείας Plutarchus in Cæsa-

Cæsa-

Cæſare adducit. 15. *Scripſit etiam Cicero de conſulatu ſuo verſibus tres libros. Tertium poëma expectato*, inquit epiſt. 6. lib. 1. ad Att. & epiſt. 3. libr. 2. *Sed me καταχελοις mea illa commouet, quæ eſt in libro tertio.*

Tres etiam libros de conſulatu ſuo verſibus ſcripſit.

16. Libro etiam primo de Diuin. Q. frater plures verſus ab Vrania Muſa in ſecundo de conſulatu pronuntiatos commemorat. quorum tres ex libris Conſulatus Ciceronis Lactantius adducit libr. III. cap. 17. 17. *De Prognoſticis*, quæ Atticum propediem exſpectare iubet, epiſt. I. libr. 2. quid dicam non habeo. 18. Certè quæ libr. 1. de Diuinatione ex Ciceronis Prognoſticis adducuntur, Aratea ſunt, atque Διοσημείοις græce exſtant. 19. Priſcianus quoque libr. X. XVI. & XIIX. Ciceronem in Prognoſticis citat. verum quos

quos adducit versus, ex Arato expressi sunt.

20 20. Post Idus Martii huius anni *Cicero aliquamdiu ruri fuit. Romam* autem è Pompeiano *se recepit* a. d. IV. Id. Maji, epist. vlt. libr. 1. ad Att. Kal. Iunii *Antium* profectus fuit; epist. 1. libro II. ad Att.

Portoria Italiæ sublata.

21. Hoc anno Q. Metellus Nepos prætor *portoria Italiæ* lege lata sustulit, auctore Dione. De portoriis Italiæ sublatis, Cicero ep. 16. lib. 2. ad Att.

Fausti Sullæ epulum magnificum populo datum.

22. Sub idem tempus, vt Dio scribit, *Faustus Sullæ F.* in honorem patris munus gladiatorium, & magnificum epulum populo dedit: balneas etiam cum oleo gratuito præbuit. 23. Hoc munus Faustum testamento patris debuisse, Cicero pro Sulla ait Hoc est Fausti adolescentis nobilissimi *epulum magnificentissimum*, ex quo Vatinium famem

mem

mem suam explesse, Cicero in interrogatione ait.

24. Hoc anno *conspiratio inter tres principes ciuitatis* facta est, Cn. Pompeium, M. Crassum, & C. Cæsarem, de qua Cicero lib. II. ad Att. 24. *Conspiratio inter Pompeium, Crassum & Cæsarem.*

Anno Vrbis DCXCIV, Ciceronis XLIIX. Coss. fuerunt

C. IVLIVS CAESAR,

M. CALPVRNIVS BIBVLVS.

1. CVm C. Antonio *C. Octauius* in Macedonia anno superiore successisset, vt cognoscitur epist. 1. lib. II. ad Attic. 2. *Antonius* hoc anno lege Lutatia *de vi accusatus est* à M. Cœlio, vt est in Orat. pro Cœlio. 3. Antonium apud Cn. Lentulum Claudianum (*sic lege ex libris olim impressis*) reum factum esse à Q. Fabio Maximo, Cicero in Vatinium demonstrat.

Antonius lege Lutatia accusatus & condemnatus exsulavit.

ſtrat. 4. ſed, an de eodem crimine Cœlius & Maximus accuſarint, mihi non con-
5 ſtat. 5. Hoc Dio lib. XXXIIX. ſcribit, Antonium de Catilinæ coniuratione in iudicium adductum, propter malè adminiſtratam prouinciam condemnatum fuiſſe. 6. Cicero verò pro Cœlio ait, *Antonio nocuiſſe opinionem maleficii cogitati*. Antonius condemnatus, *in Cephallenia exſulauit*, auctore Strabone lib. X. nec à M. Antonio fratris filio cum aliis exſulibus reſtitutus fuit: Philip. II.

7. De ſua defenſione Cicero pro domo ita inquit: *Horâ fortaſſe ſextâ diei queſtus ſum in iudicio, cum C. Antonium collegam meum defenderem, quædam de rep. quæ mihi viſa ſunt ad illius miſeri cauſam pertinere. 8. hæc homines improbi ad quoſdam viros fortes longè aliter, atq; à me dicta erant, deru-*

detulerunt. horâ nonâ, illo ipso die, tu es adoptatus. 9. Hinc Suetonius in Iulio: *Cicerone, in iudicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum eius, frustrà iampridem à patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horaq; nonâ traduxit.*

10. Transiit Clodius ad plebem adoptione, quæ *arrogatio* dicitur. Adoptatus fuit à *P. Fonteio*: contra quam adoptionem Cicero pro Domo sua disputat. 11. De eadem Suetonius in Tiberio: *P. Clodius, ob expellendum urbe Ciceronem, plebeio homini, atq; etiam natu minori in adoptionem se dedit.* 12. in hac adoptione *Cæsar* legem Curiatã tulit, *Pompeius* in auspicio fuit, ep. 7. & 12. lib. II. ad Att. & de Harusp. resp. 10 *Clodius transiit ad plebem.*

13. *Tullius* mense Aprili & Maio, *extra urbem* Antii, in Pompeiano, Formiano, & Arpinati *in lit-* *Cicero extra urbem in literis vivit.*

litteris vixit: ibique epist. quartam & sequentes usque ad 18. lib. 2. ad Atticum misit. 14. Attico deinde in Epirum profecto, Cicero *se Romam recepit*, & ea, quæ in sequentibus epistolis leguntur, ad Atticum scripsit. 15. Consiliis publicis nullis, vt est epist. 23. intererat, totumque se ad forensem operam laboremque contulerat. 16. Tum *A. Thermus bis*, Cicerone defendente, *absolutus est*, pro Flacco. 17. Tum quoque L. VALERIVS FLACCVS, qui ex prætura, quam Cicerone consule gesserat, Asiam prouinciam obtinuerat, à D. Lælio repetundarum accusatus, à Q. Hortensio & M. Cicerone *defensus* est. 18. Ciceronis Oratio exstat: de Hortensii defensione vide epist. vlt. lib. 2. ad Att.

Romam redit, à consiliis publicis abstinet.

15

Eius oratio pro Flacco.

19. Hoc anno *P. Vatinius (qui in Dionis libris* πύπλιος ἀπίνιος, *non sine*

sine mendo nominatur) tribunuspl. Cæsari consuli in omni re obsecutus est; eaque gessit, quæ à Cicerone in interrogatione in Vatinium reprehenduntur. 20. *Lege Vatinia Cæsari data in quinquennium fuit Gallia* citerior cum Illyrico, & tribus legionibus. quibus Senatus Galliam vlteriorem cum alia legione adiecit: 21. Dio libro XXXIIX. Plutarchus, Suetonius, & Orosius lib. VI. cap. 7. In hoc imperio Cæsar Ciceronem sibi legatum esse volebat, lib. 2. ad Att. ep. 19. 22. Et ep. 18. *A Cæsare,* inquit, *valde liberaliter inuitor in legationem illam, sibi vt sim legatus.* Et de prouinciis cons. *Me, vt sibi essem legatus, non solum suasit, verum etiam rogauit.*

20 *Lex Vatiniana.*

Cæsar Ciceronem sibi legatum esse vult.

23. Consul *Cæsar leges multas tulit,* quæ ab ipso *Iuliæ* sunt apellatæ. de quibus Dio lib. XXXIIX. & Cicero de Harusp. resp. *Tum, leges*

Leges Iulia à Cæsare latæ.

leges Iulias contra auſpicia latas, & hic & in concionibus dicere.

24. Tulit præterea, vt *ager Campanus* iis, qui ternos pluresve liberos haberent, diuideretur;
25 Suetonius & Velleius. 25. Curatores etiam, qui agros diuiderent, conſtituit *Viginti uiros* ex iis, qui plurimos honores geſſiſſent, atque ad eam rem quàm maximè idonei eſſent, auctore Dione, initio libr. XXXIIX. 26. Suetonius quoque in Auguſto, XXuiros agrum Campanum plebi Iulia lege diuiſiſſe, ait. 27. In his fuit *Coſconius*. quo mortuo, Cicero in eius locum inuitatus fuit: ep. 19. lib. II. ad Att. In iisdem fuit *Cn. Tremellius Scrofa*, quo de Varro libr. 1. de re Ruſt. cap. 2. Nominat eosdem Frontinus; & Plinius libr. 7. cap. 52. 24. Sed Cicero XXuiratum repudiauit, quod Quinctilianus libr. XII. cap. 1. ſcribit. Et ipſe epiſt. 2. libr.

Cicero XXuiratum repudiat.

libr. IX. ad Att. de Cæſare inquit: *Repudiari ſe totum, magis etiam, quàm olim in XXuiratu, putabit. 29. Ac ſolet; cum ſe purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me ſibi fuiſſe inimicum, ut ne honorem quidem à ſe accipere vellem.* 30. Patercu 30
lus quoque in commemoratione exſulii Ciceronis addit: *Hoc ſibi contraxiſſe videbatur Cicero, quod inter XXuiros diuidendo agro Campano eſſe noluiſſet.*

(31. Hic ſcrupulum injicit Oratio de prouinciis conſ. in qua Cicero ait, ſe à Cæſare fuiſſe rogatum, ut quinqueuiratum acciperet, eumque ſe obſtinatione quadam ſententiæ repudiaſſe. præterea quinqueuiri nominantur, epiſt. 7. lib. II. ad Att. 32. Sunt viri doctiſſimi, in rebus Romanis cognoſcendis diu multumque verſati, qui ſcribunt, Cæſarem ad æſtimationem agri Campani XXuiros creaſſe, ac præterea quinque, qui æſtimatum diuiderent. 33. Dant illi quidem teſtem in hanc rem Dionem: ſed verba, quibus hoc demonſtretur, in græca eius hiſtoria invenire equidem adhuc nulla potui.

34. Co-

Clodius trib. pl. Ciceronem oppugnat.

34. Comitiis tribunitiis *P. Clodius Pulcher tribunus pl. factus* fuit opera Cæsaris: vt scribit Dio, & Plutarchus in Cæsare. 35. Etsi
35 autem *Pompeius Clodium omni cautione, fœdere, execratione deuinxerat, nihil in tribunatu contra Ciceronem esse facturum*, vt est pro Sextio; 36. ille tamen in fide non mansit: sed tribunus pl. factus, continuo se in Ciceronem conuertit. 37. Qua de re dicemus, si prius illud admonuerimus, *hunc tertium fuisse annum imperii Q. Ciceronis in Aſia*. 38. quo ad duos priores adiuncto, Cicero *epistolam illam pulcherrimam*, quæ est prima lib. I. ad fratrem, misit: in qua omnia præcepta bene administrandæ prouinciæ ita persequitur, vt amplius nihil requiri possit.
39 plius nihil requiri possit. 39. Eiusdem anni vltimis mensibus scripsit *epistolam secundam ad fratrem*, vt ex ipsa cognoscitur.

Anno

Anno Vrbis DCXCV. Ciceronis XLIX. coss. fuerunt

L. CALPVRNIVS PISO CAESONINVS,

A. GABINIVS.

1. *Prætores* huius anni à Suetonio in Iulio nominantur duo, C. Memmius, & L. Domitius. 2. *C. Memmium* prætorem ex lege Licinia & Iunia edixisse, vt Vatinius adesset die tricesimo, Cicero in Vatinium ait.

3. *Piso, & Gabinius* sunt duo funesti, non consules, sed latrones atque euersores Reip. quos suis coloribus Cicero multis locis depinxit: vt in Orationib. post reditum, pro Domo, pro Sextio, de Prouinciis cons. in Pisonem, & alibi. 4. His consu- lib. sedentibus, inspectantibus, atque adeò adiuuantibus, *M. Tullius*, conseruator patriæ, à sceleratissimo tribuno pl. *in exsulium eiectus est.*

Cicero in exsilium eiectus.

5. *Clo-*

5 5. *Clodius* enim, vt Dio libro XXXIIX. scribit, sperans facilè se Ciceronem oppressurum, si prius senatum, equites & plebem sibi conciliasset, quatuor *leges*, populares illas quidem, sed reip. perniciosas, initio huius anni, quod Cicero in Pisonem significat, *tulit*: 6. *vnam*, vt frumentum populo gratis daretur: *alteram*, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cœlo seruaret: *tertiam* de collegiis restituendis, nouisque instituendis: 7. *quartam*, ne quem censores in senatu legendo præterirent; neue quâ ignominiâ afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & vtriusque censoris sententia damnatus esset. hæc Asconius in Pisonianam, Dio libr. XXXIIX. & Cicero passim. 8. *Alias deinde rogationes idem Clodius vno eodemque tempore promulgauit; v-*

Leges perniciosæ à Clodio latæ.

nam

nam de prouinciis consulum nominatim; alteram de Ciceronis pernicie: vt ait pro Sextio. 9. Pactus enim cum consulibus, *Gabinio* Syriam, Babylonem, Persas: *Pisoni* Achaiam, Thessaliam, Græciam, Macedoniam, omnemque Bœotiam dedit: Cicero de Provinciis cons. & in aliis Orat.

10. *Ad Ciceronis perniciem lex illa pertinebat, qua tulit*: QVI CIVEM ROM. INDEMNATVM INTEREMISSET, EI AQVA ET IGNI INTERDICERETVR: 11. *cuius verbis etsi non nominabatur Cicero, tamen solus petebatur*, inquit Paterculus libro II. idemq; Dio lib. XXXIIX atque iccirco Tullius hoc *priuilegium* appellat. vide Orat. pro Domo. 10 *Lex, qua ad Ciceronis perniciem pertinebat.*

12. *Reus* igitur *Cicero*, vt Plutarchus scribit, *vestem mutauit*, & sordidatus populo supplicauit. *Cicero reus vestem mutat.*

13. Tum Clodius illi omnibus vicis occurrebat, ſtipatus hominibus contumelioſis & temerariis: qui petulanter mutationem veſtis, & habitum Ciceronis exagitantes, multisque locis luto & lapidibus in eum coniectis, ſupplicationes impediebant.

Cum Cicerone ordo equeſtris & nobiles veſtem mutarunt. 14. Cum Cicerone tamen primum omnis fere *ordo equeſter* veſtem mutauit: eumque *nobiliſſimi adoleſcentes*, numero ad XX. millia ſordidati, deprecatores eius ſalutis, comitabantur.

15 *Senatus veſtem mutandam cenſet.* 15. Deinde cum *ſenatus* frequens conueniſſet, vt veſtem tanquam in publico luctu mutandam cenſeret, idque conſules vetarent, & Clodius cum armis ad curiam verſaretur; *ſenatores* non pauci è ſenatu, veſtibus diſciſsis & clamore ſublato, ſe proripuerunt. Hactenus Plutarchus. 16. Dio lib. XXXIIX. tradit, *equites* in Capitolium tunc conueniſſe, atq;

atque ad consules & senatum, misisse legatos, non solum è suo ordine, verum etiam senatores duos, *Q. Hortensium & C. Curionem*, qui pro Cicerone deprecarentur. 17. Vnde Cicero pro Sextio ait; *Cum incredibilis in capitolium multitudo ex tota urbe, cunctaq; Italia conuenisset, vestem mutandam omnes, meq; omni ratione defendendum putarunt.* 18. *Erat tum Senatus in æde Concordiæ, & Gabinium consulem, Pisone absente, orabat.* 19. *Equites quoq; Rom. & omnes boni, veste mutata se pro Ciceronis capite ad pedes Gabinii proiecerunt:* 20. 20
quorum precibus ab illo repudiatis, vir incredibili fide, magnitudine animi, constantia L. Mummius ad senatum de rep. retulit, senatusq; frequens vestem pro Ciceronis salute mutandam censuit: pro Sextio. 21. Dio hunc Mummium vocat L.

Ninnium Quadratum; & scribit, eum populo auctorem fuisse, vt, tanquam in aliqua publica calamitate, vestem pro salute Ciceronis mutaret. 22. *Pro me*, inquit Cicero post reditum ad Quir. *senatus, hominumq́ præterea viginti millia vestem mutauerunt.*

Coss. iubent, senatores ad vestitum suum redire.

23. Sed *consules* edixerunt, vt ad suum vestitum senatores redirent: vide Orationes post Reditum, pro Domo, pro Sextio, & in Pisonem. 24. Tum *Gabinius L. Aelium Lamiam*, equestris ordinis principem, *relegauit:* quod Dio libro XXXIIX. dicit, ἐκ τῆς πολιτείας ἐξήλασε. Meminit Cicero post redit. in Senatu, pro Sextio, in Pisonem, & epist. 16. lib. XI. Famil.

Cicero à Coss. & Pompeio proditus vrbe cedit.

25 25. Itaque *Cicero* non solum à consulibus, verum etiam à *Cn. Pompeio proditus* & derelictus, maluit vrbe cedere, quàm bonorum

norum vitam servis armatis objicere: quod ipse in Orationibus non semel testatur. 26. Habebat domi suæ *Mineruæ signum*, idque longo tempore religiosissimè coluerat. 27. Cum autem ex vrbe discessurus esset, hoc signum in Capitolium delatum ibi dedicauit, & subscripsit, MINERVAE CVSTODI VRBIS: Plutarchus & Dio. 28. Hæc est illa *Minerua custos vrbis*: de qua Cicero epist. 25. libro XII. Famil. & libro II. de Legibus. Dio libro XLV. Ἀθηνᾶν φυλακίδα nominat.

Minerva custos urbis.

29. *Discedentem M. Tullium omnes boni flentes prosecuti sunt*: vt ipse pro domo ait. 30. Cessisse vrbe Ciceronem puto mense Martio extremo. Nam, (vt ex Plutarchi Cæsare, & primo Commentario de bello Gallico intelligitur) cum *Heluetios* a. d. V. Ka-

Discedentem Ciceronem omnes boni flentes prosequuti sunt.

30

V.Kalend. Aprilis de finibus suis exire constituisse, *Cæsar* cognouisset, maturauit ab vrbe proficisci, atque octauo die ad Rhodanum peruenit. 31. Neque tamen prius Cæsar ad exercitum abiit, quàm Ciceronem per Clodium Italia expulisset: auctore Plútarcho.

Clodius de exsilio Ciceronis ad populum fert

32. *Vbi compertum fuit, Ciceronem discessisse, Clodius de exsulio eius ad populum tulit*, atque edictum proposuit, vt illi aqua & igni interdiceretur, & ne intra quingenta millia passuum ab Italia tecto reciperetur. 33. hæc Plutarchus in Cicerone. Quibus gemina scribit Dio libr. XXXIIX. In eo tamen dissentit, quod Ciceroni lege Clodia irrogatum fuisse ait, ne intra stadium tria millia septingenta quinquaginta, id est, millia passuum CCCLXIX. ferè ab vrbe illi esse liceret. 34. Cicero epist. 4. lib.

lib. III. ad Att. in lege hoc correctum fuisse ait, vt sibi vltra quadringenta millia liceret esse.
35. Dio hoc quoque legi adiectum fuisse tradit, vt, si Tullius intra spatium definitum visus fuisset, & ipse, & qui eum recepissent, impunè interficerentur. 35
36. Hinc Cicero pro Domo: *Pœna est, qui receperit: quam omnes neglexerunt.* 37. Pœnam neglectam fuisse, omnibus referentibus M. Tullium, comiterq; excipientibus & prosequentibus, Plutarchus quoque scribit.

38. *Clodius* prætereа *villas Ciceronis* eiecti inflammauit, *& domum* in palatio incendit, atque in area templum libertatis exstruxit: Plutarchus, Dio. 39. Et Cicero pro Domo: *Bona diripiebantur, atque ad consules deferebantur. columna marmoreæ ex ædibꝰ ad socrum Pisonis portabantur. 40. in fundum autem Gabinii,* 40

Idem domum & villas Ciceronis incendit.

vicini consulis, non modò instrumentum & ornamenta villæ Tusculanæ, sed etiam arbores transferebantur. hæc Cicero pro Domo post Red. in Senatu, pro Sextio, & in Pisonem. 41. Templum libertatis, νεὼν ἐλευθερίας, Cicero libro II. de legib. *templum Licentiæ* vocat.

Iter Ciceronis pulsi.

42. *Pulsum M. Tullium pedibus iter per Lucaniam Siciliam versus fecisse*, Plutarchus scribit. 43. *Naryce* Locridis fuit VI. Idus Aprilis, ibique scripsit epistolam secundam lib. III. ad Att.

Venit Vibonem.

44. Inde Cicero *Vibonem* venit, quod est oppidum Lucaniæ ad fretum, & à Locris conditum, prius Hipponium appellatum fuit: Strabo lib. VI. Cæsar. III.
45 de bello Ciuili. 45. Ibi, vt Plutarchus scribit, *Vibius*, homo Siculus, qui, cùm alia multa commoda ex Ciceronis amicitia perceperat; tum eo consule præfectus

fectus fabrûm fuerat, illum in ædes quidem non recepit, sed fundum se ipsi assignaturum denunciauit. (46. *Sic illa Plutarchi verba,* χωρίον δὲ καταγράψειν ἐπηγγέλλετο, *ego iampridem converteram: cum præsertim alibi quoque verbum* καταγράφειν *pro attribuere & assignare vsurpatum notassem;* 47. *vt* περὶ Φιλαδελφίας· ἕτεροι δὲ παλλακίσι καὶ πόρναις οἰκίας καὶ ἀγροὺς καταγράφοντες, ὑπὲρ οἰκοπέδου καὶ γωνίας πρὸς ἀδελφοὺς διαμονομαχοῦσι. 48. *Meritò igitur Xylander noster à Bocchi & Corradi falsis interpretationibus discessit.* 49. Cicero se ad Vibonem in fundo Sicæ fuisse, ad Attic. scribit, epist. 2. & 4. libr. III. 50. Siciliam, quam 50 Cicero petebat, eo tempore obtinebat *C. Virgilius*, (γάϊος ἰεργῖνος *est apud Plutarchum*) prætor. 51. Is Ciceroni scripsit, ne in Siciliam veniret, quare consilio repentè mutato, iterum à *Vibone Brundusium* terrâ petere con-

Brundusium contendit.

contendit, vt ipse pro Plancio narrat. 52. In eo itinere III. Idus April. *Thurii*, scripsit epist. 5. lib. III. ad Att. Et XIV. Kal. Maji *Tarenti* sequentem. 53. Eodemque die se *Brundusium* venisse epist. 7. eiusdem libri scribit. Vrbem ipsam ingressus non est: sed in *hortos M. Lenii Flacci* se contulit: pro Plancio. meminit etiam in Sextiana. Apud M. Lenium dies XIII. fuit. epist. 4. libr. XIV. Famil. 54. Pridie Kal. Maji, cum Brun-

Proficiscitur Dyrrachium.

dusio proficiscens *Dyrrachium*, vento secundo transmitteret, atque adversus ex alto reflasset, reiectus est: deinde iterum in altum prouectus, Dyrrachi-
55 um peruenit. 55. Vbi, cum è naui in terram egressurus esset,

Terra motus.

terra motum, & maris conuulsionem exstitisse ferunt. 56. vnde Haruspices conjiciebant, illius exsulium non fore diutur-

num,

num, quòd hæc mutationis signa essent. Hæc Plutarchus.

57. Dyrrachio aliquorum dierum viam *in Macedoniam, ad Planciumq́;* perrexit, & cum eo *Thessalonicam* X. Kal. Iunii venit, pro Plancio, & epist. 8. lib. III. ad Att. 58. Thessalonicæ Cn. Plancius sua liberalitate Ciceronem per menses septem retinuit. 59. quo tempore plures epistolas ad Atticum scripsit, quæ libr. III. ab octoua usque ad vigesimam secundam leguntur.

Venit Thessalonicam.

60. Interim *Q. Cicero*, cum iam Asiam per triennium obtinuisset, *de prouincia* ante Kal. Maji *decessit*, epist. 9. libro III. ad Atticum. 61. Fratrem aliquanto post suum discessum ex prouincia venisse, ait pro Domo. meminit quoque in Sextiana. 62. Itaque *M. Cicero* Idib. Iunii *ad eum misit* e-

pist. 3. lib. I. & deinceps sequentem. 63. Tertio Non. Octob. Thessalonica *ad Terentiam* uxorem misit epist. 2. lib. XIV. Fam.

Clodii lex de Ptolemao rege.

64. Redeamus nunc ad acta urbana. Cicerone expulso, *Clodius legem promulgauit de Ptolemæo rege Cypri*, vt bona eius publicarentur, & regnum in prouinciæ formam redigeretur.

65 65. Idque negotium *M. Catoni* mandatum est: quo de Cicero sæpè, Plutarchus in Catone, Appianus libr. II. Dio lib. XXXIIX.

Senatus de Ciceronis reditu decernit.

66. Kal. Iunii, vt est in Orat. pro Sextio, *decreuit Senatus frequens de Ciceronis reditu, dissentiente nullo, referente L. Mummio tribunopl. intercessit Aelius Ligus.*

67. *Pompeius* quoque illo tempore se accusans, vt Plutarchus scribit, quod Ciceronem prodidisset, de illius reditu, amicorum operâ adiutus, agere cœpit.

68. Resistente Clodio, *placuit sena-*

senatui, nihil in rep. decernere, nulla de re agere, nisi Cicero ab exsulio revocaretur. 69. Hinc Cicero pro Sextio: *Omnia senatus rejiciebat, nisi de me primum consules retulissent.*

70. Et in Pisonem: *An tum* 70
eratis consules, cum, quâcumque de re verbum facere cœperatis, aut referre ad senatum, cunctus ordo reclamabat; ostendebatque, nihil esse vos acturos, nisi prius de me retulissetis? de eadem re vide epist. 24. lib. III. ad Att.

71. *Initur deinde consilium de interitu Cn. Pompeji*, ait Cicero pro Sextio. 72. Quam rem Asconius in Milonianam sic exponit. *Cum III. Idus Sextil. Pompeius in senatum venisset, dicitur servo P. Clodii sicam excidisse. eaque ad Gabinium consulem delata, dictum est, servo imperatum à P. Clodio, ut Pompeius occideretur. Pompeius statim domum rediit. ex*

Clodius init consilium de Pompeio interficiendo.

eo

eo domi tenus. 73. Et Cicero pro Milone : *comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collacarat.* 74. *extorta est confitenti sica de manibus. caruit foro Pompeius postea, ca-*
75 *ruit senatu, caruit publico.* 75. H c pertinet illud paradoxo IV. *ante senatum tua sica deprehensa est.* Et in Pisonem : *Deprehensus cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuisse constabat.* Meminit etiam pro Domo.

Octo tribunipl. de reditu Ciceronis legem promulgant.

76 Quarto Calend. Nouembris *octo tribunipl.* de Ciceronis reditu legem promulgarunt : 77. iisdemque referentibus *P. Lentulus* cos. designatus, præstantissimam de Cicerone sententiam dixit. pro Sextio, post Red. in Senatu, & epist. 23. lib. III. ad Att.

78. *Thessalonicâ Cicero se Dyrrachium*

rachium recepit: ibique VI. Kal. Decembr. scripsit ad Terentiam epist. 1. lib. XIV. Famil. & partem epistolæ 21. lib. III. ad Att.
79. Pridiè Kal. Decembr. inde misit ad Terentiam epist. 3. lib. XIV. & ad Attic. epist. 23. lib. III. & deinceps quatuor reliquas eiusdem libri.

80. Exierunt deinde paludati 80 in prouincias consules, Piso in Macedoniam, *Gabinius* in Syriam: Cicero pro Sextio.

81. IV. Idus Decemb. *noui tribunipl.* T. Annius Milo, P. Sextius, C. Sestilius, M. Cispius, T. Fadius, M. Curtius, C. Messinius, Q. Fabricius, Sex. Atilius Serranus, & Numerius Quinctius, magistratum inierunt. pro Sextio, & post Reditum in Senatu.

Novi tribunipl.

Anno Vrbis DCXCVI, Ciceronis L. Coss. fuerunt

P. CORNELIVS LENTVLVS SPINTHER,

Q. CAECILIVS METELLVS NEPOS.

1. PRætores eodem anno fuerunt, L. Cæcilius, M. Calidius, C. Septimius, Q. Valerius, P. Crassus, Sex. Quinctilius, C. Cornutus, & Ap. Claudius Pulcher. Cic. post. Reditum in Senatu.

Lentulus cos. de Ciceronis reditu in senatu proponit.

2. *Kalendis Ianuarii P. Lentulus simulac de solenni religione retulerat, nihil humanarum rerum sibi prius, quàm de Cicerone agendum iudicauit.* 3. *cum princeps rogatus sententiam L. Cotta dixit, nihil de Cicerone actum esse iure, nihil more maiorum, nihil legibus: propter eaq; lege illi opus non esse.* 4. *Verùm Pompeius, censuit, vt ad senatus au-*

ctori-

ctoritatem populi beneficium adiungeretur. 5. atque eo die confecta res esset, nisi Sex. Atilius tribunus pl. non ausus intercedere, noctem sibi ad deliberandũ postulasset. Hæc Cicero post Redit. ad Quirites, pro Domo, pro Sextio, & lib. III. de Legibus. 6. *Postea res acta est in senatu alia nulla, & cum variis rationibus impediretur, voluntate tamen perspecta senatus, causa ad populum VIII. Kal. Febr: fuit delata. 7. Quo die Clodiani, cæde in foro maximâ factâ, flumine sanguinis reditum Ciceronis intercludendum putauerunt:* post Reditum ad Quirites, & pro Sextio. 8. Clodius enim, vt Dio libr. XXXIX. scribit, illo die, cum lex ad populum ferretur, acceptis à fratre Appio gladiatoribus, quos ille in funere Marci, propinqui sui, daturus erat, impetu in multitudinem facto, multos vulnerauit, multosq;

Causa defertur ad populum.

Clodius seditione excitata, ne lex ad populum feratur, impedit.

Q. Cicero inter cadavera tanquam occisus jacuit.

tosque occidit. 9. Tum *in foro tri-*
bunipl. vulnerati fuerunt, & *Q.*
Cicero inter cadauera, tanquam
occisus, iacuit. Plutarchus, &
Cicero pro Sextio. 10. Crude-
lissimæ cædis eo tempore in fo-
10 ro factæ, mentio est etiam in
Miloniana.

Clodium Milo de vi postulat.

11. *Clodium Milo tum de vi po-*
stulauit: sed in iudicium non
adduxisse Dio scribit, quòd
nondum creati essent *Quæstores*,
per quos iudicum sortitionem
fieri oporteret, 12. *Nepos*q; Præ-
tori edixisset, ne quod iudici-
um, ante quam iudices fortè de-
ligerentur, fieri pateretur. 13.
Quæstores autem, nisi habitis
prius comitiis ædilitiis, quibus
hac de causa mora potissimum
afferebatur, creari non pote-
rant. In hanc sententiam Dio.
14. Cicero vero in Sextiana ait,
consulem, prætorem, tribunumpl.
noua noui generis, edicta propo-
suisse:

fuisse: ne reus adesset, ne citaretur, ne quæreretur, ne mentionẽ, omnino cuiquam iudicum, aut iudiciorũ facere liceret. 15. Quo pertinet illúd de Harusp. resp. *Restiterunt etiam, ne causam diceret.* 15
16. *Quare, cum Milo videret iudicia esse sublata, vt Clodius omnia vi posset efficere, curauit:* inquit idem post Red. in Senatu. 17. Emit enim *gladiatores*, vt Dio scribit. de quibus Cicero lib. II. de Officiis: *Sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladiatoribus emptis reip. causa, quæ salute nostra continebatur, omnes P. Clodii conatus furoresq́ compressit.*

Milo emit gladiatores.

18. *Senatus autem multo antè, quam lex de Ciceronis reditu fuit lata, gratias agendas censuit ciuitatibus iis, quæ M. Tullium ciuem optimè de rep. meritum, recepissent.* pro Domo, in Pisonem, Parad. IV. & Plutarchus.

Senatus gratias agit ciuitatibus, quæ Ciceronem receperant

chus. 19. *Idem decreuit, vt, qui prouincias cum imperio obtinerent, qui quæstores legatiq; essent, salutem & vitam Ciceronis custo-*
20 *dirent*: pro Sextio. 20. *Idem ad M. Tullii salutem auxilium omnium ciuium cuncta ex Italia, qui remp. saluam esse vellent, implorauit.* in Pisonem. 21. *Factum enim Senatusconsultum fuit, vt litteris consularibus cuncta ex Italia omnes, qui rempub. saluam vellent, conuocarentur.* pro Sextio, post Redit. in Senatu, & pro Domo.

22. Cum igitur Ciceronis capitis seruandi causa Romam vno tempore, quasi signo dato, tota Italia conuenisset, *Lentulus* consul senatum frequentissimum in Capitolium conuocauit: in Pisonem, & post Redit. in Senatu. 23. Ibi tum in templo Iouis opt. max. *Q. Metellus Nepos* cos. qui Ciceroni vel maximè,

Metellus Nepos cum Cicerone in gratiam redit.

ex

ex magnis contentionibus reip. fuerat inimicus, 24. permotus cùm auctoritate sena.us, tum *P. Seruilii* incredibili grauitate dicendi, absens cum M. Tullio rediit in gratiam: post Red. in Senatu, pro Sextio, & de Prouinciis cons. 25. Hic cum mitissimam orationem in senatu habuisset, Cicero ad eum misit epist. 4. libr. V. Famil. in qua studium & auxilium ejus implorat. 25.

26. Illo verò die, cum CCCCX. senatores, magistratusque omnes in Capitolio adessent, *Cn. Pompeius* de scripto sententiâ dictâ, vni Ciceroni patriæ conseruatæ testimonium dedit: 27. cuius sententiam frequentissimus senatus, vno P. Clodio dissentiente, secutus, M. Tullium ab exsulio reuocauit; post Redit. in Senatu, pro Sextio, & pro Milone. 28. De *hoc SC.* in æde Iouis Mariana facto, Cicero libr. I. de Diui-

Pompeius patriæ seruatæ testimonium dat Ciceroni.

Senatus illum ab exsilio reuocat.

Diuinat. & Valerius lib. 1. cap. 7. 29. Faciebat eodem die *ludos in theatro* consul, quo cum ipse & senatores spectatum è senatu venissent, SC. illud de Ciceronis reditu factum, frequentissimo theatro, incredibili clamore & plausu comprobatum est: pro Sextio & libro 1. de Diuinat.

30 30. Postridiè *de Ciceronis salute* P. Lentuli consulis, Cn. Pompeji, ceterorumque principum, in his P. Servilii & L. Gellii, *celeberrimæ & grauissimæ conciones* fuerunt, post Redit. ad Quirites, & in Senatu, pro Sextio, in Pisonem. 31. Eodemque die *decretum in Curia* fuit, populi ipsius Rom. & eorum, qui ex municipiis conuenerant, admonitu; *ne quis de cœlo seruaret; ne quis moram ullam afferret.* 32. *si quis aliter fecisset, eum planè euersorem Reip. fore: idque senatum gra-*

Conciones coss. de Ciceronis salute.

grauissimè laturum; & ut statim de eius facto referretur. 33. Addidit etiam senatus illud: *nisi diebus quinque, quibus agi de Cicerone potuisset, esset actum, rediret in patriam, dignitate omni recuperata.* 34. Decreuit eodem tempore Senatus, *vt iis, qui ex tota Italia salutis M. Tullii causa conuenerant, agerentur gratiæ, atque vt iidem, ad res redeuntes, vt venirent, rogarentur:* pro Sextio, post Red. in Senatu, & in Pisonem. 35. Legem deinde omnes magistratus, præter Appium prætorem, duosque tribunos pl. N. Quinctium, & Sex. Atilium, ex SC. promulgarunt: in Pisonem.

35 *Ex SC. Lex promulgata de Ciceronis reditu.*

36. Cum ferendæ legis dies, qui fuit *pridiè Non. Sextil.* venisset, & Lentulus consul, idemq; lator legis, comitia centuriata in campo Martio haberet, P. Clodi, legem de more dissuasit. 37. quod

Dio

Dio libr. XXXIX. plane ſcribit, & Cicero pro Domo ita ſignificat: 38. *illa fuit pulchritudo populi Rom. illa forma, quam in campo vidiſti tum, cum etiam tibi contra ſenatus totiusq; Italiæ auctoritatem & ſtudium dicendi poteſtas fuit,* 39. Et in Sextiana: *Cedo nunc eiusdem illius inimici mei de me, eodem ad verum populum in campo*
40 *Martio, concionem,* 40. Verùm, cum & alii, & Pompeius inprimis legem ſuaderet, vt Dio ſcribit, ſummo conſenſu omnium centuriarum accepta fuit, 41. *cum nemini ciui ulla, quo minus adeſſet, juſta excuſatio eſſet viſa, nullis comitiis unquam multitudo hominũ tanta, neq; ſplendidior fuiſſet*: in Piſonem. 42. *Conſtat enim,* vt idem pro Domo ſuâ ait, *nullis unquam comitiis campũ Martium tanta celebritate, tanto ſplendore omnis generis hominũ, ætatum, ordinum floruiſſe.* Idem eſt in Orat. poſt Reditum.

43. Pri-

43. Pridie Non. Sext. ipso illo die, quo lex est lata, *Cicero* Dyrrhachio profectus, *Brundisium venit Non. Sextil.* epist. 1. lib. IV. ad Att. 44. *Advenienti Ciceroni, tanquam totius Italiæ atq; ipsius patriæ dexteram porrexerunt Brundisini:* 45. *cum ipsis Nonis Sextil. idem dies aduentus M. Tullii fuisset, qui natalis idem Tulliæ filiæ, quæ ibi patri fuit præsto: idem etiam ipsius coloniæ Brundisinæ, idem Salutis.* 46. *quæ res animaduersa à multitudine, summa Brundisinorum gratulatione celebrata est;* pro Sextio, & lib. IV. ad Att. ep. 1. 47. *Brundisii cum esset in domo optimorum & doctissimorum virorum, Lenii Flacci, & patris, & fratris eius, ante diem VI. Id. Sextil. cognouit literis Quincti fratris, mirifico studio omnium ætatum atq; ordinum, incredibili concursu Italiæ, legem comitiis centuriatis esse perlatam.* ibidem.

Cicero Brundisium venit.

45 *Brundusium & Brundisium promiscuè scribitur.*

 48. In-

48. Inde à Brundisinis honestissimis ornatus, *iter via Appia* Romam versus fecit. 49. In itinere XXIV. dies consumsisse videtur, cum Sextilis tum XXIX. dierum esset. 50. *Brundisio profectus Neapolim*, inde Capuam, Sinuessam, Minturnas, Formias, Terracinam, & demum Ariciam, pridie Non. Sept. Romam venit, ep. 1. lib. IV. ad Att. 51. Toto autem illo itinere à Brundisio usq; Romam agmen perpetuum totius Italiæ vidit. 52. *neq; enim regio fuit vlla, neq; municipium, neq; præfectum aut colonia, ex qua non publicè ad Ciceronem venerint gratulatum. 53. magnæ erant effusiones hominum ex oppidis, maximi concursus ex agris patrumfamilias cũ coniugibus ac liberis. 54. cumq; via multitudine legatorum vndiq; missorum celebrarentur, vrbes Italiæ festos dies agere aduentus ejus videbantur*: in Pisonem, & pro Sextio.

Iter Ciceronis in reditu.

50

Ad

55. *Ad urbem ita venit, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui ipsi obuiam non venerit.* ep. 1. lib. IV. ad Att. 56. Itaq; in Pisonem ait: *Vnus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redii: cum senatum egressum vidi, populumq; Rom. uniuersum: 57. cum mihi ipsa Roma propè conuulsa sedibus suis ad complectendum conseruatorem suum procedere visa est.* 55

Ad urbem honorificentissimè excipitur.

58. Cum venisset ad *portam Capenam*, qua via Appia ducit in urbem, *gradus templorum (in quibus fuit Martis & Camœnarum) ab infima plebe completi erant. 59. à qua plausu maximo cum esset Ciceroni gratulatio significata, similis & frequentia, & plausus eum usq; ad Capitolium celebrauit. in foro & in ipso Capitolio miranda multitudo fuit:* ep. 1. lib. IV. ad Att. 60. 60

Itaq; ille unus dies, ait pro Domo, *quo die me populus Rom. à porta in*

Capitoliũ, atq; inde domum suã celebritate, lætitiaq; comitatum honestavit, tantæ mihi iucunditati fuit, ut tua mihi consceleràta illa vis non modò nõ propulsanda, sed etiam emendanda fuisse videatur.

61. Plutarchus scribit, reuertenti Ciceroni tanta lætitia ciuitates, tanto studio homines obuiam venisse, vt infra veritatem sit, quod postea dixit, se humeris Italiæ Romam reportatum fuisse. Dixit autem hoc in extrema oratione post reditum in Senatu.

62. Postridiè in Senatu, qui fuit dies Non. Septembr. senatui gratias egit ea oratione, quæ, POST REDITVM IN SENATV inscripta, exstat. 63. egit etiam populo Rom. gratias altera oratione, quæ POST REDITVM AD QVIRITES inscribitur. 64. De vtraque Dio ita scribit: κατῆλθέ τε οὖν ὁ Κικέρων, καὶ χάριν τῇ

Senatui gratias agit ea oratione, qua, post Reditum in Senatu inscribitur. Deinde etiam Quiritibus altera oratione post reditum.

τῇ τε βουλῇ, καὶ τῷ δήμῳ, παρασχόντων αὐτῷ τῶν ὑπάτων, καὶ κατὰ τὸ συνέδριον, καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἔγνω, id eſt, *Rediit igitur Cicero, & gratias tum Senatui, tum populo, concione conſulibus data, in ſenatu, & in concione egit.*

65. Eo biduo, cum eſſet *annonæ ſumma caritas*, homines primò ad theatrum venerunt: 66. vbi *L. Cæcilio Rufo* prætore ludos Apollinares faciente, ita *infima concitata multitudo* annonæ caritate *tumultuata eſt*, vt omnes, qui in theatro ſpectandi cauſa conſederant, pellerentur. 67. Deinde iidem ad Capitolium, vbi tum Senatus habebatur, concurrerunt. 68. cumq; cædem & incenſionem Capitolii ſenatoribus minarentur, atque iccircò per eos dies, quibus ſenatus de annona habebatur, conſulares plerique abeſſent, quòd tutò ſe negarent 65

P. R. tumultuatur ob annonæ caritatem.

posse sententiam dicere; 69. *in Ciceronis sententiam factum est SC. atq; ex eo lex promulgata, vt Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariæ toto orbe terrarum daretur.*

Pompeio datur potestas rei frumentaria.

70 70. Cicero pro Domo, & epist. 1. libr. IV. ad Attic. Asconius in Milonianam, Plutarchus in Pompeio, & Dio lib. XXXIX.

71. Secuta est deinde magna *contentio de Domo Ciceronis*, quam Clodius Libertati consecrauerat. 72. Populus eam comitiis centuriatis eodem iure esse iusserat, quo fuisset. Verùm Senatus decreuerat, vt de eius religione ad Pontificum collegium referretur: vt est in Orat. de Haruſp. resp. 73. Apud Pontifices pridiè Kalend. Octobris Cicero PRO DOMO dixit eam Orationem, quæ exstat. 74. *in qua primum* respondet

Contentio de Ciceronis domo.

Eius oratio pro Domo.

det Clodio, qui actionem ejus de potestate rei frumentariæ Pompeio danda reprehenderat: *deinde* suam domum propter Clodii consecrationem sacram non esse, sed ab omni religione vacuam atque puram, docet. 75. Nam, 75 vt Dio lib. XXXIX. scribit, lationem legis Curiatæ, qua è patriciis ad plebem Clodius transierat, criminans, quòd ex instituto maiorum per trinundinum promulgata non fuisset, 76. omnem eius tribunatum, in quo de Domo Ciceronis etiam constituerat, euertit: 77. affirmans, nihil ab eo tribunopl. iure fieri potuisse, qui ipse contra omne ius plebeius factus esset. 78. atque ita pontificibus persvasit, vt sibi aream, quæ ab omni religione vacua & pura esset, restituerent. hactenus Dio. 79. Itaque Cicero in Pisonem ait: *Me consequentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu*

Pontifices Ciceroni aream restituunt.

me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, Pontifices, conſules, P. C. collocauerunt: mihiq́;, quod ante me nemini, pecunia publica ædificandam domum cenſuerunt: in quem locum
80 Aſconius legendus. 80. *Superficiem ædium* conſules de conſilii ſententia æſtimarunt HS. vicies: *Tuſculanam villam* HS. quingentis millibus; *Formianum* HS. ducentis quinquaginta millibus, epiſt. 2. lib. IV. ad Att.

Domus pecunia publica ædificanda cenſetur.

81. Eodem anno *Ptolomæus rex Ægypti*, cum ingenti pecunia conſumpta, vt rex atque ſocius populi Rom. appellaretur, eam vi ab Ægyptiis extorqueret, 82. & cùm hoc nomine, tùm quòd Cyprum à Romanis repetere, aut amicitiam eis renunciare nollet, apud ſuos offendiſſet, regno pulſus, Romam venit, P. Lentulo etiam tum conſule, cui Cilicia obtigerat; petens, vt in re-

Ptolomæus rex Ægypti regno pulſus Romam venit.

regnum restitueretur. 83. *Ægyptii* quoque legatos, qui Regis crimina purgarent, miserunt. de quibus Dio, & Cicero de Harusp. resp.

84. Ante diem tertium Non. Novembr. *expulsi* fuerunt *fabri de area Ciceronis*. 85. Quincti fratris domus primò fracta coniectu lapidum ex area Marci, deinde inflammata iussu Clodii, epist. 3. lib. IV. ad Att. 86. hæc est *vis illa nefaria*, qua se cum fratre domo expulsum fuisse, ad Lentulum scribit. 87. Cum autem Clodius saxis, & ignibus, & ferro vastitatem ædibus Ciceronis intulisset, decreuit senatus, eos, qui id fecissent, lege de vi, quæ est in eos, qui vniuersam Remp. oppugnassent, teneri; in Orat. de Harusp. responsis. 88. Quæ deinde vsque ad IIX. Kalend. Decembr. acta sunt, vide epist. 3. lib. IV. ad Att.

85

Clodius ferro igni, saxis vastitatem ædibus Ciceronis infert.

89. IV. Idus Decemb. *noui tribunipl.* magistratum inierunt. E quibus à Cicerone lib. I. Fam. lib. II. ad Fratrem, & Dione lib. XXXIX. hi nominantur, P. Rutilius Lupus, C. Porcius Cato, C. Caninius, L. Racilius, Cn. Plancius, A. Plautius, Sex. Antistius Vetus, & Cassius.

90 90. Cum tribuni *magistra*tum iniissent, *C. Cato* turbulentus Adolescens, nec imparatus ad dicendum, concionibus assiduis inuidiam & Ptolemæo simul, qui iam profectus ex vrbe erat, & P. Lentulo consuli, paranti iam iter, concitare, secundo quidem populi rumore, cœpit. 91. quod ex lib. XXII. Annal. Fenestellæ Nonins Marcellus refert.

Q. Cicero legatus Pompeji in Sardiniam. 92. In *quindecim legatis*, quos Pompeius sibi rei frumentariæ causa legauerat, *fuit Q. Cicero*. 93. qui cum esset in Sardinia, M. Cicero

cero ad eum scripsit, quæ extremo huius anni mense in senatu acta fuerunt, epist. 1. lib. II. ad Fratrem.

Anno Vrbis DCXCVII. Ciceronis LI. coss. fuerunt

CN. CORNELIVS LENTVLVS MARCELLINVS,

L. MARCIVS PHILIPPVS.

1. IN *collegio prætorum* huius anni fuerunt Cn. Domitius, Q. Ancharius, & C. Claudius Pulcher, vt pro Sextio, libr. II. ad Frat. & in Cicerone Plutarchi cognoscitur. *Prætores.*

2. *M. Tullius* initio huius anni omni studio in id incubuit, vt *P. Lentulo*, qui Ciliciam pro consule obtinebat, Ptolemæi regis reductio decerneretur. 3. Argumento sunt *epistolæ*, quæ hoc tempore ad Lentulum missæ lib. I. Famil. exstant. 4. Tum quoque *Orationem de rege Ptolemæo*, *Lentulo Ptolemai reductio decreta, operâ Ciceronis.*

Orationem habuit Cicero de rege Ptolomaeo.

cuius apud Aquilam, & Fortunatianum mentio eſt, habuiſſe videtur, cum regis Alexandrini reſtitutionem Lentulo ſuâ ſententiâ decerneret.

5 5. XIV. Kalend. Februarii Cicero ſcripſit ad Q. fratrem: epiſt. 2. libr. II. vbi ait, *Comitia ædilitia*, quibus Clodius ædilitatem petebat, edicta eſſe a. d. XI. Kalend. Febr. 6. *Clodius* ædilis factus, *Miloni diem dixit*, & de vi ad populum accuſauit: pro Sextio, in Vatinium, & libr. 2. ad Frat. 7. Qua de re Dio ita ſcribit: Clodius ſimulatque ædilitatem Marcellino, & Philippo coſs. iniit, Miloni diem dixit, quòd gladiatoribus remp. obſediſſet. 8. quæ enim ipſe commiſerat, quorumque nomine reus erat, ea illi crimini dabat, 9. non quod Milonem condemnatum iri ſperaret, qui patronos magnos, in iis

Clodius ædilis Miloni diem dixit, quod Remp. gladiatoribus obſediſſet.

iis Pompeium & Ciceronem, habebat; ſed vt per hanc cauſam & Milonem oppugnaret, & patronos eius vexaret. 10. VI. 10 Non. Febr. Milo affuit: ei Pompeius aduocatus venit: producta dies eſt in IIX. Idus, quo die Pompeius, cum pro Milone apud populum diceret, clamore, conuicioque iactatus eſt; 11. Clodiusque diem in *Quirinalia*, id eſt, XIII. Kalend. Mart. produxit, epiſt. 3. lib. II. ad Frat. & epiſt. 5. lib. I. Famil. 12. Cicero autem iam ante diem tertium Kal. Febr. ad Atticum ex Epiro in Italiam reuerſum miſerat. epiſt. 4. lib. IV.

13. A.d. IV. Id. Februar. *P. Sextius* à M. Tullio Albinouano, lege Lutatia de vi poſtulatus fuit, propter cædem, quam anno ſuperiore IIX. Kal. Febr. cum de Ciceronis reditu ageretur, in foro factam diximus. 14. *Defenſus*

P. Sextius ab Hortenſio & Cicerone defenſus.

fuit cùm ab aliis, tum *à Q. Hortensio, & M. Cicerone:* cuius ORATIO PRO SEXTIO exstat.

15 15. Sextius absolutus fuit a. d. III. Id. Mart. ep. 4. lib. II. ad Frat.

16. Oppugnauerat Sextium maximè *P. Vatinius*, qui etiam testimonium in illum dixerat. 17. itaque CICERO VATINIUM testem perpetua interrogatione *accusauit*: quæ Oratio separatim edita exstat. 18. de qua Fabius lib. V. cap. 7. & Cicero epist. 9. lib. I. Famil. *Tota verò interrogatio mea (orationem in Vatinium sic appellat) nihil habuit aliud, nisi reprehensionem illius tribunatus. in quo omnia dicta sunt libertate animoq́ maximo, de vi, de auspiciis, de donatione regnorum.*

Oratio Ciceronis in Vatinium.

19. III. Idus Febr. *Cicero dixit pro Bestia* de ambitu, apud prætorem Cn. Domitium, in foro medio, maximo conuentu.

Cicero dixit pro Bestia.

Pri-

20. Pridie Idus *T. Pomponius Atticus Pilia vxore ducta nuptias celebrauit:* in quibus Cicero cœnauit, epist. 3. lib. II. ad Fratr. *T. Pomp. Attici nuptiæ.*

21. *Tulliam filiam Cicero* anno proximo ante consulatum suum *desponderat C. Pisoni L. F. Frugi,* epist. 2. lib. I. ad Att. 22. Eius amor, virtus, pietas in Ciceronem exsulantem, tanta fuit, ut supra nihil posset: ep. 1. & 3. lib. XIV. ad Fam. & in Orat. post Red. 23. Ei verò fructum pietatis suæ ferre non licuit. decessit enim anno superiore, vt ex Sextiana, & Orat. in Vatinium cognoscitur. 24. Quem cum Tullia hoc anno eluxisset, *Cicero* pridie Non. Apr. *eam Furio Crassipedi despondit,* eiq; IIX. Idus sponsalia præbuit, lib. 2. ad Fratr. ep. 5. vt Manutius nunc distinxit. *Cicero filiam suam Tulliam despondit C. Pisoni, quo mortuo eam Cassipedi collocavit.*

25. Vnde scribit ad Att. lib. IV. epist. 5. *Viaticum Crassipes præripit.* 25
De hac coniunctione gratulatus

tus quoque Lentulus Ciceroni fuit: cui Cicero respondet epist. 7. lib. I. ad Fam.

SC. de agro Campano.

26. Nonis April. factum fuit SC. in Ciceronis sententiam, vt *de agro Campano* frequenti senatu Idibus Maji referretur. epist. 9. libr. I. Famil.

27. Cum autem Miloni dies in Nonas Maji prodita esset, *Cicero Roma exiuit*, villasque lustravit, epist. 5. & 6. lib. II. ad Frat.

Prodigia.

28. *Prodigia* interim facta, vt Dio lib. XXXIX. scribit. Nam & in Albano monte sacellum Iunonis, quod in mensa dedicatum orientem solem spectabat, ad septentriones conversum est; 29. fax à meridie ad Aquilonem porrigi visa, lupus vrbem intrauit, terra mouit, ciues quidam fulmine icti sunt, & in agro Latiniensi auditus fuit strepitus sub terra

20 cum fremitu. 30. quæ cum *Haruspi-*

ruspi-

ruſpices expiari vellent, iratos deos eſſe, quod loca ſacra & religioſa profana haberentur, reſponderunt. 31. Hanc occaſionem arripiens *Clodius ædilis, habuit concionem* de ſacris & religionibus: atque *Ciceronis domum* inter ea loca eſſe dixit, quæ conſecrata profana haberentur. 32. Itaque poſtridie *Cicero defendens ſe in Senatu*, qui ex Haruſpicum reſponſo decreuerat, vt de locis ſacris & religioſis cõſules ad ſenatum referrent, *Orationem habuit*, DE HARVSPICVM RESPONSIS, quæ exſtat. 33. in qua Haruſpicum reſponſa contra Clodium interpretatur. 34. Tum quoque *Cicero*, vt Dio ſcribit, Milone & quibusdam tribunis pl. adhibitis, in capitolium venit, & *tabulas de exſulio ſuo à Clodio tribuno pl. fixas deiecit*. 35. ſed Clodius 35
cum fratre Caio, qui prætor erat,

Ciceronis Oratio de Haruſpicum reſponſis.

Cicero tabulas de exſulio ſuo in Capitolio fixas, deiecit.

rat, interueniens, eas tum eripuit: 36. postea verò obseruatâ Clodii absentiâ, rursus in Capitolium ascendit, & tabulas inde ablatas domum suam asportauit. 37. quod factum à Clodio reprehensum, cum *Tullius* in Senatu, vt Plutarchus narrat, sic defenderet, vt diceret, Clodium contra leges è patriciis ad plebē transiisse, ideoque nihil eorum, quæ gessisset, ratum habendum esse; 38. *Cato* indignatus illi contradixit: non quòd Clodium laudaret, cuius acta oderat; 39. sed *graue & violentum esse confirmabat, tot decreta, & res gestas sena-*
40 *tusconsulto tolli*; 40. *in quibus essent etiam ea, quæ ipse in Cypro & Byzantii gessisset.* de quibus rebus præter historicos Cicero pro Domo, in Sextiana, & alibi.

Ciceronis operâ stipendium decretū 41. Hoc etiam tempore actum in Senatu fuit *de stipendio exercitus* *exercitui Cæsaris.*

Ca-

Cæsaris: idque Cicero se non solum decreuisse, sed etiam, vt alii decernerent, laborasse, ait in Orat. de Prouinciis consf. 42. Stipendii decreti meminit epist. 7. lib. I. Famil. vbi & *de decem legatis*. De quibus sic in oratione de Prouinciis: *Actum est de decem legatis: quos alii omnino non dabant; alii exempla quærebant; alii tempus differebant; alii sine vllis verborum ornamentis dabant.* 43. *in ea quoque re sic sum locutus, vt omnes intelligerent, me id, quod reip. causa sentirem, facere vberius propter ipsius Cæsaris dignitatem.* 44. Et pro Balbo; *Idem in angustiis ærarii victorē exercitū stipendio affecit: imperatori decem legatos decreuit.* 45. Hos decem legatos à Dione intelligi puto, cū de honoribus Cæsari habitis inquit, ὥστε καὶ ἐκ τῆς βουλῆς, ἄνδρας, ὡς καὶ ἐπὶ δεδουλωμένοις παντελῶς τοῖς γαλάταις, ἀποστεῖλαι. 45

Nam

Quando decem legati decreti.

46. Nam re benè gesta, dispensandæ cohonestandæque victoriæ, vt Manlius apud Liuium libro XXXIIX. ait, imperatoribus *decem legati* decernebantur.

Gabinius in Palæstina rem benè gessit.

47. *A. Gabinius*, qui Syriam procos. tenebat, in Palæstina re benè gesta contra Aristobuli filium *Alexandrum*, ipsumque *Aristobulum*, vt Iosephus libro XIV. Antiquitatum scribit; 48. litteras Romam misit, quibus & rem benè gestam in bello nuntiauit, & supplicationem à senatu postulauit. 49. *Idibus Maji senatus frequens supplicationem Gabinio denegauit*: epist. 7. libro II. ad Fratrem, de Prouinciis cons. & in Pisonem.

50 50. Deinde, cum prouinciæ consulares futuris consulibus lege Sempronia essent decernendæ, (*vt in argumento orat. de Prouinciis scripsi*;) 51. & de quatuor prouinciis sententiæ dictæ essent, de Syria,

Syria, Macedonia, & duabus Galliis; 52. *M. Tullius* rogatus sententiam, *Orationem, quæ* DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS exstat, in Senatu habuit, 53. in qua suadet, vt Syria & Macedonia futuris consulibus decernantur, & Galliæ Cæsari non adimantur.

Oratio Ciceronis de provinciis consularibus.

54. Ante Orationem de prouinciis in libris Ciceronis legitur Corneliana, PRO L. CORNELIO BALBO. 55. quam hoc 55 anno à M. Tullio dictã esse, ex eo suspicor, quod de supplicatione, stipendio, & decem legatis extrema ferè Oratione dicitur. 56. Ea enim hoc anno Cæsari decreta esse, non solùm Oratio de Prouinciis docet, verum etiam epist. 7. *libri primi ad Lentulum*: (*57. quam tametsi docti quidam ad secundum Consulatum Pompeji & Crassi referant, tamen hoc anno scriptam esse arguit, quod L. Racilius inter magistratus nominatur, quem Marcellino & Philippo coss. tribunum pl. fuisse supra diximus.*)

Oratio pro Balbo.

Epist. 7. lib. I. ad Lentulum quando scripta.

58. Igi-

Balbus ciuitate donatus.

58. Igitur *Balbus*, cum esset Gadibus in Hispania natus, ac bello Sertoriano imperatoribus Romanis probatus, bello confecto à Cn. Pompeio ciuitate Romana donatus. 59. & quia per L. *Cornelium* hoc beneficium consecutus fuit, L. Cornelius
60 Balbus vocatus est. 60. Et inimici Cæsaris & Pompeji *accusatorem* comparârunt, qui Balbo hoc tempore ciuitatis controversiam mouit, negans eum iure & recte ciuitate donatum: 61. cum ex fœderato populo, quo in numero *Gaditanus* erat, nemo posset, nisi is populus factus esset fundus, id est, auctor obstringendi se iure ciuium Romanorum, in ciuitatem venire. 62. *Defenderunt* Balbum Marcus Crassus, Cn. Pompeius, & Marcus Cicero. *De Planciana*, quæ suo loco non legitur, dicemus infrà.

63. Nunc

63. Nunc *de Cæliana* dicendum. Hoc anno Ciceronem pro Marco Cœlio apud Cn. Domitium Prætorem dixiſſe, *Corradus* ſcribit. 64. *Manutius* cum in commentario in epiſtolam quintam, libri ſecundi ad Fratrem Orationem pro Cœlio habitam, Marcellino & Philippo coſs. ſcripſiſſet: 65. exponens 65 deinde epiſtolam duodecimam eiusdem libri, diem illi in biennium prodit; atque L. Domitio & Appio Claudio coſs. Cœlium de vi accuſatum, & defenſum à Marco Tullio facit. 66. Res eſt non leuis, quæ & tanti viri animum in ſcribendo diſtraxerit, & aliis ancipitem curam cogitandi afferre poſſit. quare, an certi quid eruere queamus, experiamur. 67. Quæſtionem illam Cn. Domitium exercuiſſe, ipſa oratio demonſtrat. 68. Fuit autem *Cn. Domitius*

Oratio Ciceronis pro Cœlio, quando habita.

præ-

prætor hoc anno, apud quem Ciceronem pro Bestia dixisse, indicauimus, 69. Fuit quoque *alius Domitius prætor biennio post*, apud quem Cœlius causam dicere debebat, epistolâ 12. lib. II. ad
70 Fratrem. 70. Cur autem Cœlium lege Lutatia de vi reum factum apud Domitium, qui his coss. non eum, qui biennio post præturam gessit, putem, illa me caussa maximè mouet, quod *Marcus Crassus* vna cum Tullio COELIVM DEFENDIT. (71. *nam interpretum inscitia, qui Crassum Cœlii accusatorem faciunt, ridenda, seu miseranda potius, quàm refutanda.*)

Crassus non fuit accusator Cœlii.

72. Crassus verò cum anno insequenti consul paludatus exierit, Appio & Domitio coss. ne Romæ quidem fuit, nedum causas ibi orare potuit. 73. Huc accidit, quòd Alexandrinæ legationis princeps *Dio Academicus*, cuius interficiendi causa Cœlium aurum à Clogia sumpsisse

Dio Academicus legatus occisus.

pſiſſe aduerſarii arguebant, anno ſuperiore fuerit occiſus, auctore Dione lib. XXXIX. & Strabone XVII. 74. nec veriſimile ſit, acculatores huius cædis crimen & accuſationem in annos plures diſtuliſſe. 75. Si quis objiciet, 75
Cn. Domitium huius anni prætorem de ambitu quæſiuiſſe; Cœlium de vi accuſatum fuiſſe: 76. is ſi probauerit, ſingulos prætores tantummodò *vni* quæſtioni præfuiſſe, magnum fecerit. 77. nec me mouet, quod Cœlius Appio & Domitio coſs. reus inuenitur. 78. quid enim obſtat quæſo, quo minus hoc tempore abſolutus, à gente Clodia, in iudicium retrahi potuerit? 79. Quod *Latomus putat*, hanc orationem Appio & Domitio coſs. ideò habitam, quòd Cn. Domitius, qui poſt illos conſul fuit, in eorum conſulatu præturam geſſiſſe videatur, tempori,

Quot nominibus Cœlius accusatus.

80 quo ista scripsit, attribuo. 80. Hoc ergo maneat, Cœlium lege Lutatia de vi, propter seditiones Neapolitanas, & alia crimina accusatum; 81. de seditionibus Neapolitanis, & Alexandrinorum pulsatione Puteolana à M. Crasso; 82. de auro, quod à Clodia sumpsisse, & veneno, quod eiusdem Clodiæ necandæ causa parasse dicebatur, à M. Cicerone hoc tempore esse defensum.

Metellus Nepos proconsul in Hispania.

83. *Q. Metellus Nepos* ex consulatu in Hispaniam profectus, eam prouinciam hoc tempore proconsule obtinebat. 84. vnde τῆς ἰβηρίας ἀνθύπατος à Plutarcho in Cæsare nominatur, videturque ex Hispania ad Ciceronem misisse epist. 3. lib. V. Famil. in qua de contumeliosis concionibus Clodii ædilis con-
85 queritur. 85. *Clodius frater Nepotis appellatur* etiam in Orat.

post

post Redit. in Senatu, & pro Domo: non propter affinitatem, vt vulgò interpretes sibi persuaserunt: 86. verùm quia ἐν γένει αὐτῷ ἦν, vt Dio de Metello Celere ait. quem etiam Cicero de Haruspicum resp. & pro Cœlio Clodii fratrem nominat. 87. *Fuerunt autem fratres patrueles seu*, vt Iurisconsulti vocant, *amitini*. Cæcilia enim mater Clodii Metellorum amita fuit.

Metellus Clodii frater patruelis.

88. Metellum *Nepotem*, hoc tempore *in Hispania decessisse*, eumq; à Cicerone intelligi ep. 7. lib. IV. ad Att. viri docti putant. 89. quod si verum esset, Dionem lib. XXXIX. vbi res ab eo in prouincia gestas exponit, prætermissurum fuisse non arbitror. 90. Imò si iam in Hispania periit, *est quod Pediano gratiam referat*, qui illum mortuum in vitam reduxit, atque in choro nouem consula-

Metellus num in Hispania decesserit, quaeritur.

sularium, qui biennio post Scaurum reum laudauerunt, collocauit. 91. Vt vt sit, *M. Tullius quinque epistolas* lib. IV. ad Atticum, nempe, 4, 5, 6, 7, & 8. his consulibus scripsit. 92. In sexta meminit *epistolæ ad Lucceium* missæ, quæ est 12. lib. V. Famil. qua, vt res à se in consulatu gestas scribat, eum rogat.

93. *C. Iulius Cæsar*, gestis hoc anno rebus illis, quas lib. III. Commentariorum perscripsit, 94. exercituque in Aulercis Lexobiisque, reliquis item ciuitatibus, quæ proximè bellum fecerant,
95 fecerant, in hibernis collocato, *discedens in Italiam, Lucæ biemauit:* auctore Plutarcho in Pompeio, Cæsare & Catone. 95. eoque *Pompeium & Crassum extractos compulit, ut detrudendi L. Domitii causa, qui palàm minabatur, consulem se effecturum, quod prætor nequisset, adempturumq;*

Cæsar hiemauit Lucæ; ac compulit Pompeium & Crassum, ut consulatum peterent.

rumq; Cæsari exercitus, consulatum alterum peterent: Suetonius in Iulio. 96. *Ita factum, vt Domitius, qui tot annos, quot habebat, designatus consul fuerat, consul fieri non potuerit:* epist. 8. lib. IV. ad Atticum. 97. Cum autem Pompeius & Crassus intra legitimum tempus professi non essent, effecerunt, cùm per alios, tùm per *C. Catonem* tribunumpl. ne eo anno comitia haberentur: 98. vt, cùm res ad *Interregnum* rediisset, legitimè consulatum & peterent & capessèrent: Dio libro XXXIX. *Interregnum.*

Anno Vrbis DCXCIIX, Ciceronis LII. Coss. fuerunt

CN. POMPEIVS MAGNVS II.
M. LICINIVS CRASSVS II.

1. CONsulatum ex interregno inierunt, Dio lib. XXXIX. reliquosq; magistratus suo arbitratu crearunt. 2. quo tempore

M. Cato repulsam tulit. *M. Cato in præturæ petitione repulsam tulit; & P. Vatinius in locum eius creatus est:* Plutarchus & Dio.

3. Cicero mense Aprili fuit ruri, ibiq; scripsit epist. 9. lib. IV. ad Att. cum Puteolis magnus esset rumor, *Ptolomæum* esse in regno.

Gabinius in regnum restituitur. 4. Eum *A. Gabinius* hoc anno, iussu Pompeji, in regnum restituit: Plutarchus in Pompeio, Dio lib. XXXIX. Strabo lib. XII. & XVII.

5 Ciceronis Oratio in Pisonem. 5. Meminit *Cicero* IN PISONEM quam orationem his consulibus dixit, auctore Asconio, cum Piso reuocatus è Macedonia sententiâ Ciceronis, quam anno superiore de prouinciis consularibus dixerat, de insectatione eius in senatu conquestus, atque in eum inuectus esset. 6. Pisoni Cicero respondit Oratione illa, quæ exstat, & continet Pisonis vituperationem, quamuis in senatu sit habita loco sententiæ: vt testatur

statur Quinctilianus lib. III. cap. 9. 7. Dicta fuit oratio, auctore Asconio, ante paucos dies, quam *Cn. Pompeius* ludos faceret, quibus *theatrum à se factum dedicavit.* 8. *Magnificentissima verò Pompeji munera secundo consulatu fuerunt*, ait Cicero lib. II. de Officiis, & demonstrat epist. 1. lib. VII. Famil. ad Marium. 9. De theatro & ludis Pompeji, Plutarchus in eius vita, Dio lib. XXXIX. Tacitus lib. XIV. Plinius lib. IIX. c. 7.

10. Hoc anno *Cicero ad Quinctum fratrem scripsit* ep. 8. 9. & 10. lib. II. Et ad Atticum epist. 9. 10. 11. & 12. lib. IV. 11. In duodecima facit mentionem *profectionis Crassi in Syriam.* Antequam verò paludatus exiret, cœnavit apud Ciceronem in hortis Crassipedis generi, ep. 9. lib. I. Famil. 12. *Proficiscentem Ateius Capito tribunus pl. diris cum omnibus retinere* 10

Crassus in Syriam profectus imperiit.

conatus est. 13. Ille verò dirarum obnuntiatione neglectâ, in Syriam contendit, atque exercitu deleto trans Euphratem, cum ignominia & dedecore periit: Cicero lib. I. & II. de Diuinat. Plutarchus, Appianus, Dio, Velleius, & alii.

14 *Tres libros de Oratore quando scripserit Cicero.*

14. *Cicero* etiam hoc tempore *scripsit* TRES LIBROS DE Oratore: de quibus sic ad Att. ep. 12. libr. IV. *de libris oratoriis factum est à me diligenter: diu multumque in manibus fuerunt: describas licet.* vide quoque procemium lib. II. de Orat.

Anno urbis DCXCIX, Ciceronis LIII. Coss. fuerunt

L. DOMITIVS AHENOBARBVS,

AP. CLAVDIVS PVLCHER.

Cicero Crassi causam in senatu defendit.

I. CVm *Crassus* hoc tempore in Syriam iter haberet, Cicero eius absentis causam in senatu defendit, & cum consulibus atque consularibus magna conten-

tentione decertauit; vt scribit ipse ad Lentulum epist. 9. lib. I. & ad Crassum epist. 8. lib. V. Famil.

2. Quæ initio huius anni mense Februario in senatu acta sunt, *Cicero ad Fratrem* scribit lib. II. epist. 11. & 12. vt in libris Manutianis distingvuntur.

3. Misit deinde in Galliam ad Cæsarem procos. *C. Trebatium Testam* iurisconsultum, cum litteris, quibus eum studiosissimè commendat, ep. 5. lib. VII. Famil.

4. Tum etiam *Q. Tullius Cicero legatus Cæsari in Galliam profectus est:* de quo Cæs. lib. V. Comm. *Q. Tullius Cicero legatus Cæsaris.*

5. *M. Cicero* item Roma profectus, ruri scripsit ad Atticum ep. 13. lib. IV. 5. 6. Fuit autem in Cumano & Pompeiano: atq; *in Cumano instituit scribere* πολιτικὰ, de optimo statu ciuitatis, & de optimo ciue; ep. 13. lib. II. & 5. lib. III. ad Frat. & ep. 13. lib. IV. ad Att. *Cicero scribere instituit politica.*

7. IV. Non. Junii *Cicero Romam rediit*, epist. 14. libro II. ad Fratr.

Suffenas & Cato absoluti.

8. Non. Quinctil. *Suffenas & Cato absoluti* sunt, epist. 15. lib. IV. ad Att. de C. Catone absoluto Asconius pro Scauro.

Cicero egit causam Reatinorum.

9. His rebus actis *Cicero* à Reatinis in eorũ agrum eductus, apud Ap. Claudium consulem, & decem legatos *Reatinorum causam contra Interamnates* egit, epist. 15. lib. IV. ad Att. Varro de re Rust. lib. III. cap. 2.

10. 10. VII. Id. Romam rediit: eoq́ue tempore se à causis & iudiciis districtissimum fuisse, ait epist. 15. lib. II. ad Fratr. 11. *Defendit* tum *Messium*, *item Drusum*: de quib. ep. 15. lib. IV. ad Att. Vbi hoc quoque scribit, se ex Quincti fratris litteris suspicari, iam eum esse in Britanniâ. 17. Illo tempore *ad Trebatium* scripsit ep. 6. 7. 8. 9. & 10. lib. VII. Fam.

Cicero defendit Messium & Drusum.

Ex

13. *Ex Britannia Quinctus ad Marcum* literas misit: quibus ille mense Sextili respondit eodem die, quo *P. Vatinium defendit*: epist. vlt. lib. II. ad Fratr. 14. de Vatinio in gratiam recepto & defenso scribit epistolâ longâ ad Lentulum. Pro Vatinio Ciceronem dixisse L. Domitio, Ap. Clodio coss. Asconius testatur. 15. Valerius quoq; lib. IV. cap. 2. scribit *M. Ciceronem P. Vatinium, dignitati suæ semper infestum, duobus publicis iudiciis tutatum esse.* 15 itaque Vatinius se clientem Ciceronis appellat epist. 9. lib. V. Famil.

Cicero quando pro Vatinio dixit, quem habuerat infestum.

16. *M. Aemilius Scaurus* à C. Triario repetundarum postulatus apud M. Catonem prætorem, *à M. Tullio defensus est*, a. d. IV. Nonas Septembr. vide Asconium. 17. Hanc orationem vna cum Planciana mense Septembri

Scaurus à Cicerone defensus.

Oratio Planciana.

ſe abſolviſſe ſcribit, epiſt. 1. lib. III. ad Fratr.

18. PLANCIVM *bis coſſ.* à M. Iuuentio Laterenſe accuſatum, & *à Cicerone defenſum eſſe*, Latomus & Corradus putant. rectè meo quidem iudicio. 19. Fuerat enim Plancius tribunus pl. biennio ante, ut diximus, atq; in hunc annum ædilitatem rectè petiit.

Iuuentius Laterenſis à Cicerone defenſus.

20 20. *Quod autem Siluius per conſulem, quem Cicero comitia ædilitia habuiſſe ait, M. Craſſum intelligit, nulla probabili ratione nititur*, 21. *nec potuit Plancius in tribunatu ædilitatem petere. huc accedit, quod hunc fuiſſe legitimum annum ædilitatis Laterenſis, ex prætura eius perſpicuũ fit; quam triennio poſt, Ser. Sulpicio, M. Marcello coſſ. geſſit: epiſt 7. lib. IIX. Famil.*

22 *Illud autem, quod Corradus pro certiſſimo argumento affert, quòd C. Alſius, qui præturam hoc anno geſſit, quæſitor in cauſa Planciana fuerit, nullum eſt.* 23. *nam primum ex peroratione cognoſcitur, non C. Alſium, ſed C. Flauium quæſitorem fuiſſe; quem eundem præturam tum geſſiſſe, affirmare non auſim.* 24. *arbitror enim*

tam

tam quæsitorem, quam consilium, edititium fuisse. editos autem fuisse ab accusatore. 25. *quæ potestas si rei fuisset, ait Cicero, eum sine dubitatione C. Alfium tribulem suum quæsitorem, atque è Terentina, & Voltinia tribubus judices fuisse editurum.*

26. Pridie Non. Septemb. *ludi Romani*, qui per nouem continuos dies fiebant, commissi sunt. 27. Ludorum diebus *Cicero in Arpinati* fuit, & XIII. Kal. Oct. *Romam venit*, ep. 1. lib. III. ad Fratr.

28. A. d. VI. Kal. Octobris; cum æquinoctium subesset, *Cæsar exercitum Britanniâ reportauit*, Cicero ep. 15. lib. IV. ad Att. & Cæsar lib. V. Comment. 29. Cum Cæsar Britanniam peragraret, *audiuit discessisse filiam*: Seneca de consolatione ad Marciam. 30. Hinc Cæsaris luctus ep. 1. libr. III. ad Fratr. *De morte Iuliæ*, quæ Pompeio nupta erat, Dio lib. XXXIX. Plutarchus in Pompeio, & Cæsare.

29. *Cæsaris filia Iulia decessit, quæ Pompeji fuerat uxor.*

30

Crassus in Syriâ.

31. Cum *M. Crassius A. Gabinio* in Syria successisset; *ille in Italiam reversus; XII. Kal. Octob. ad vrbem accessit, & IV. Kal. vrbem noctu intrauit, & de majestate accusatus est*: epist. 1. libr. III. ad Fratr. 32. In eo iudicio Ciceronem Gabinium grauissimè accusasse, Dio lib. 39. auctor est. 33. sed Cicero se testimonium secundum fidem & religionem grauissimè in eum dixisse, testatur epist. 4. lib. III. ad Fratr.

Gabinius de majestate accusatus à Cicerone, sed absolutus.

34. Gabinio absoluto, M. Tullius IIX. Kalend. Nouemb. in Tusculanum profectus fuit. Ita *extremis mensibus huius anni Cicero omnes epistolas lib. III. ad Fratr. & postremas lib. IV. ad Atticum & longam ad Lentulum*
35 *scripsit*. 35. Gabinius de maiestate absolutus, de repetundis accusatus & condemnatus fuit; quamuis Tullius rogatu Pompeji eum defendisset: Dio libro

Gabinius de repetundis accusatus & damnatus; defensore Cicerone.

bro XXXIX. 36. Valerius lib. IV. cap. 2. *Sed hujusce generis humanitas etiam in M. Cicerone præcipua apparuit. A. namque Gabinium, repetundarum reum, summo studio defendit, qui eum in consulatu suo urbe expulerat.* 37. Cicero pro Rabirio Postumo ait, *sibi causam defendendi Gabinii fuisse reconciliationem gratiæ.* 38. ibidem testatur, *se Gabinium ex maximis inimicitiis receptum in gratiam, summo studio defendisse.* Meminit huius defensionis D. Hieronymus in Apologia aduersus Rufinum.

Cicero inimicos defendit.

39. Gabinio condemnato, *C. Memmius* lege Iulia de repetundis *accusauit* C. RABIRIVM POSTVMVM. 40. qui cum post mortem patris sui C. Curtii natus esset, à C. Rabirio auunculo adoptatus, C. Rabirius Postumus dictus fuit. *Defendit eũ Cicero* hiberno tempore, vt Oratio indicat. 40

Ciceronis Oratio pro Rabirio quando habita.

41. Clau-

41. Claudius Cæsar apud Suetoniũ refert, *Rabirio Postumo, Ptolemaeum Alexandriam, crediti servandi causa, secuto, crimen Majestatis apud iudices motum fuisse.*

Prætores 42. Hoc ad extremum admonebo, *quatuor prætores hujus anni* à Cicerone in epistolis nominari, M. Catonem, Domitium, Seruilium, & C. Alfium. quibus Dio addit, Ser. Sulpicium, Galbam. 43. *Tribunipl.* apud Ciceronem sunt, Q. Mutius Scæuola, Terentius, & C. Memmius. his apud Valerium lib. IIX. cap. I. additur Lælius.

Anno Vrbis DCC, Ciceronis LIV. Coss. fuerunt

CN. DOMITIVS CALVINVS,

M. VALERIVS MESSALLA.

1. HI *consules* non statim initio anni, vt moris erat, sed *septimo tandem mense magistratum inie-*

inierunt: auctore Dione lib. XL. 2. Cum enim anno ſuperiore comitiorum conſularium ſinguli dies obnuntiationibus ſublati eſſent, vt ſcribit Cicero epiſt. 3. lib. III. ad Fratr. & ob id menſe Ianuario nulli dum conſules eſſent; 3. *Interreges* de more proditi fuerunt, qui remp. per ſex menſes adminiſtrarunt: 4. Cum, quòd propter auſpicia, quæ ſecunda Interregibus non eveniebant, comitia habere non poſſent; 5. tùm, quòd tribuni pl. qui remp. tractabant, ne magiſtratus crearentur, impedirent: vt Dio ſcribit. 6. Plura igitur hoc tempore interregna fuerunt; de quibus *Cicero epiſt. 11. lib. VII. Fam.* quam hoc tempore ſcriptam eſſe, res ipſa indicat; 7. ſicut *& ſequentes*, quarum *decima tertia* data eſt III. Nonas Mart. *decima octava* VI. Idus April.

Interregnum ſex menſium. 5

8. Sed

8. Sed, cum Tribunipl. comitia omni ratione impedirent, ac primum vt tribuni militum pro consulibus; deinde, vt Pompeius dictator crearetur, ad populum ferrent; 9. *M. Catonis cohortatione adductus*, *Pompeius* effecit, vt Cn. Domitius, & M. Messalla coss. tandem fuerint creati: Plutarchus in Pompeio, & Dio lib. XL.

10 10. His coss. *M. Crassus*, *interfecto P. filio*, *exercituq́; deleto*, *trans Euphratem*, *cum ignominia & dedecore periit*; ait Cicero lib. II. de Diuin. & scribit præter alios Orosius noster lib. VI. cap. 13. 11. Periisse Crassum mense Iunio Ouidius lib. VI. Fastorum indicat.

Crassus cum filio & exercitu periit.

12. In locum P. Crassi M. F. *Cicero augur* factus fuit, ut Plutarchus scribit. 13. In Auguratus petitione competitorem habuit

Cicero augur factus.

buit *C. Hirrum*. de quo lib. II.
& IIX. Famil. 14. Sed *M. Tul-*
lium augurem à toto collegio ex-
petitum, Cn. Pompeius, & Q. Hor-
tensius nominauerunt: Philipp.
II. 15. Ab Hortensio se coopta- 15
tum in collegium, & inaugura-
tum, ait in Bruto. 16. *Quo tem-*
pore Cicero augur factus est, C.
Scribonius Curio filius in Italia
non fuit: vt ipse ait Philipp. II.
17. Erat autem in Asia: eoque
Cicero ad illum misit *sex primas*
epistolas lib. II. Famil.

Anno Vrbis DCCI. Ciceronis LV.
coss. fuerunt

CN. POMPEIVS MA-
GNVS III.

SINE COLLEGA.

1. PEtebant in hunc annum
Consulatum summis con-
tentionibus T. Annius *Milo*,
P. Plautius *Hypsæus*, & *Q. Me-*
tellus Scipio.

2. Pe-

2. Petebat in eundem annum *Præturam P. Clodius*, cui summæ inimicitiæ cum Milone intercedebant. 3. Itaque a. d. XIII. Kal. Februar. cum Milo Lanuuium proficisceretur, & Clodius, Aricîâ rediens, ei occurrisset, rixâ & pugnâ fortè commissâ, Clodius interfectus fuit: 4. quod Asconius in argumento Orationis pro Milone pluribus verbis narrat.

Clodius à Milone interfectus.

§ 5. *Pompeius* deinde *ab Interrege Ser. Sulpicio* V. Kal. Martii *consul creatus* est, statimq; consulatum iniit, & *nouas leges tulit*: 6. *duas ex SC. alteram de vi*, qua nominatim cædem in Appia via factam, & incendium Curiæ, & domum M. Lepidi Interregis oppugnatam, comprehendit: 7. *alteram de ambitu*, pœna graviore, & forma judiciorum breuiore propositâ. 8. vtraq; enim lex prius testes dari per triduum, deinde

Leges Pompeji cos. de vi & ambitu.

de vno die atq; eodem & ab accusatore, & ab reo perorari iubebat: ita vt duæ horæ accusatori, tres reo darentur; auctore Asconio. 9. Hinc Tacitus in dialogo de Oratoribus ait, *Pompeium primum adstrinxisse, & imposuisse veluti frenos eloquentiæ.* 10. De hac lege Pompeji Cicero 10
in Bruto; *Maximè* (inquit, de se & Hortensio agens) *perspecta est utriusq; nostrum exercitatio paullo ante, cum lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad causas simillimas inter se, vel potius easdem noui veniebamus quotidie.* 11. Et initio lib. IV. de Finib. *Ain' tandem? cum ego te hac noua lege videam eodem die accusatori respondere, & tribus horis perorare; in hac me causa tempus dilaturum putas?*

12. Perlata lege Pompeii, & L. Domitio Ahenobarbo Quæsitore suffragio populi creato, Milo de vi, & de ambitu, & de sodalitiis

Milo de vi & ambitu postulatus.

Milonem Cicero defendit.

tiis postulatus fuit. 13. *Accusarunt de vi Milonem* III. Idus Apr. Appius maior, M. Antonius, & P. Valerius Nepos. *Respondit illis vnus M. Cicero.* 14. qui cum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum, ita vt non eâ, qua solitus erat, constantiâ diceret. Sed *oratio illa* quoque excepta fuit, vt Asconi-
15 us scribit. 15. Meminit Quinctilianus lib. IV. cap. 3. *eam verò, quam nos habemus*, Cicero

Milo exsulat Massiliæ.

Saufeius à Cicerone defensus.

S. Clodius damnatus.

post ea scripsit, cum MILO esset Massiliæ, quo condemnatus, in exsulium intra paucissimos dies profectus fuit. Asconius, & Dio libro XL. 16. Accusatus deinde *M. Saufeius*, defendente Cicerone, & M. Cœlio, absolutus fuit. *Sex.* autem *Clodius* magno consensu damnatus est, Asconius.

Pompeius duxit Corneliam Q. Metelli Scipionis filiam.

17. *Pompeius* in hoc consulatu *Corneliam*, Q. Metelli Scipionis filiam,

filiam, *uxorem duxit*, & socrum sibi in quinque menses extremos collegam subrogauit: Plutarchus in Pompeio. Dio lib. XL. Appianus lib. II. 18. Eundem Scipionem censoriam potestatem, quam Clodius imminuerat, lege restituisse, Dio scribit.

Scipio restituit censoriam potestatem.

19. Hoc anno fingitur habitus *sermo de finibus bonorum & malorũ*; quem Cicero libris quinque postea perscripsit. 20. argumento sunt verba illa, quæ de libro quarto modo adduxi, & illa lib. II. *vt M. Crassus fuit, qui tamen solebat vti suo bono: vt hodie est noster Pompeius, cui rectè facienti gratia est habenda.*

Quando sermo de finibus habitus. 20

21. Extremo huius anni mense, cum *T. Munatius Plancus Bursa* magistratu abiisset, à Cicerone *accusatus*, & Cn. Pompeio defensus, *condemnatus* fuit, Dio lib. XL, & Cicero epist. 2. lib. VII. Famil.

T. Munatius Bursa à Cicerone accusatus.

Famil. quam hoc tempore ſcripſit. 22. Plancus omnibus ſententiis, maximo populi plauſu, condemnatus fuit, quod curiam incendiſſet: Philippica VI. & XIII.

Anno Vrbis DCCII, Ciceronis LVI. Coſſ. fuerunt

SER. SVLPICIVS RVFVS, M. CLAVDIVS MARCELLVS.

1. HOc tempore, certè poſt Clodii cædem, *M. Tullius* DE LEGIBVS *ſcripſit*, vt ex lib. II. cognoſcitur. 2. Cum autem plures libros de Legibus ſcripſiſſet, ad nos tres tantum iique mutilati pervenerunt.

Libri de legibus, quando ſcripti.

3. Factum anno ſuperiore *ſenatus conſultum* erat, ne quis prætorius aut conſularis intra quinquennium in prouinciam ire poſſet, vt Dio lib. XL. ſcribit. 4. Hoc SC. ire in prouincias coacti

cti sunt, qui in eas ex prætura, aut ex consulatu non iuerant. 5. In his erat *M. Tullius:* cuius sors cum deiecta esset, *Cilicia prouincia consularis*, cum exercitu peditum XII. mil. equitum duûm millium, DC. ei obuenit: auctore Plutarcho. 6. Cicero se nomen tantum duarum legionum habuisse, ait ep. 15. libr. V. ad Atticum. Et epist. 6. lib. III. Famil. ait, in tanta militum paucitate abfuisse tres cohortes.

5 *Ciceroni Cilicia prouincia sorte obtigit.*

7. *Tenuit Cicero* procos. *etiam Cyprum* insulam, Ciliciæ oppositam, *& præterea tres diœceses Asiaticas*, Cibyraticam, Synnadensem, & Apamensem, vt lib. V. & VI. ad Atticum perspicitur. 8. Itaque lib. I. de Divinat. ait, se nationibus Cilicum, Pisidarum & Pamphyliæ præfuisse. 9. *Successit M. Tullius Ap. Claudio*, quem de successione certiorem facit ep. 2. lib. III.

Famil. cum epistolam primam, prius ad ipsum in Ciliciam misisset.
10 sisset. 10. *Legatos habuit Cicero*, Q. Tullium Fratrem, C. Pomptinium, L. Tullium, & M. Anneium: *Quæstorem* L. Messinium, cui C. Cælius postea successit.

11. *Profectus* Cicero ex vrbe mense Maio, Nonis cum Attico in Tusculano fuit. 12. Inde Arpino, Arcano, Aquino, Cumano, Pompeiano, & Trebulano peragratis, *Beneuentum venit* V. Id. Maji. 13. *Tarentum* XV. Kal. Iun. & triduum cum Pompeio & apud Pompeium fuit, ep. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. lib. V. ad Att. 14. *Brundisium* venit a. d. XI. Kal. Iun. ep. 3. lib. III. Fam. ibi plures dies mansit. Pridie Non. Iun. se etiam tum Brundisii fuisse scribit ad Appi-
15 um ep. 4. lib. III. Famil. 15. Interim *M. Cælius* ad eum misit epist. 1. lib. IIX. cui Athenis rescripsit epist. 8. lib. II. Famil.

Cicero venit Beneventum, Tarentum, Brundisium.

16. Brun-

16. Brundisio profectus *Actium* venit XVII. Kal. *Athenas* VII. Kal Quinctil. epist. 9. & 10. lib. V. ad Att. 17. Exsulabat tum Athenis *C. Memmius*, de ambitu condemnatus, ep. 2. lib. III. ad Fratr. & ep. 19. lib. XIII. Fam. & Appianus lib. II. 18. Is pridie, quàm Cicero Athenas venit, Mitylenas profectus erat, epist. 11. lib. V. ad Attic. Tùm Cicero ad eum misit epist. 1. & seq. vt videtur, lib. XIII. Famil. 19. Cum Athenis decem ipsos dies fuisset, pridie Non. Quinctil. inde profectus *Ephesum venit*, a. d. XI. Kal. Quinctil. epist. 11. 12. & 13. lib. V. ad Att. & epist. 8. lib. II. Famil. 20. *Tralles* venit a. d. VI. Kalend. Sextil. atque ad Appium misit epist. 5. lib. III. Fam. *Laodiceam* in provinciam venit pridie Kal. Sextil. epist. 15. 20. & vlt. libr. V. ad Attic. Epist. 2. & 4. lib. XV. Famil. 21. *M. Cœlius interim ad Ciceronem*

Actium. Athenas.

Memmius de ambitu condemnatus.

Cicero venit Ephesum.

20 *Tralles.*

Laodiceam.

plures epistolas scripsit, quæ libr. IIX. Famil. exstant. 22. *in quarta*, Kal. Sextil. data, *meminit C. Marcelli cos. designati*. Habita ergo *Comitia consularia* fuerunt ante Sextilem. quibus creati consules sunt L. Paullus, & C. Marcellus. 23. Quâ re cognitâ, Cicero non solum ipsis, verùm etiam C. Marcello patri, & M. Marcello fratri patrueli C. Marcelli, cos. des. gratulatus est; epist. 7. 8. 9. & 12. lib. XV. Famil. 24. Triduum moratus Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade, VII. Kalend. Septembr. *in Lycaoniam ad Iconium in castra* venit, ep. 16. & sequentibus lib. V. ad Attic. epist. 4. lib. XV. Famil.

Cicero fuit Apamea & Synnade.

Venit in castra.

25 25. *C. Cassius, qui quæstor M. Crassi fuerat*, atque ex clade, quæ ad Carrhas accepta erat, cum parte exercitus se in Syriam receperat, eo tempore, quo Cicero

Cassius rem bene gessit adversus Parthos.

ro in Ciliciam venit, Antiochiâ tenebatur. 26. Parthosque cedentes ab oppido insecutus *rem bene gessit, Osace duce occiso*: Cicero epist.10. lib. III. Famil. & epist.20. lib. V. ad Att. Dio lib. XL. Iustinus XLII. 27. Vnde Cicero Philipp. XI. de Cassio: *Magnas ille res gessit ante Bibuli summi viri aduentum, cum Parthorum nobilissimos duces, maximasque copias fudit, Syriamque immani Parthorum impetu liberauit.*

28. In castra Ciceronis ad Iconium ante diem III. Kalend. Septembr. venerunt *legati missi ab Antiocho Commageno*: 29. iiq; nuntiarunt, Parthorum magnas copias Euphratem transire cœpisse, ut scribit epist. 1. & 3. libr. XV. Famil.

Antiochi Commageni legati ad Ciceronem.

30. Pridie Kal. Septemb. *Cicero castra ab Iconio mouit*, iterq; per Cappadociam in Ciliciam faciens, in Cappadocia extrema non 30

 longe

longe à Tauro apud oppidum Cibystra castra posuit, epist. 6. lib. III. & epist. 2. & 4. lib. XV. Famil. & ep. 18. lib. V. ad Attic. 31. Ibi cum dies quinque esset commoratus, *regem Ariobarzanem*, cuius salutem à senatu commendatam habebat, *præsentibus insidiis liberauit*: vt scribit ad Catonẽ, & copiosè exponit magistratibus ep. 2. & 4. lib. XV. Fam.

Cicero regem Ariobarzanem liberavit.

32. Inde confestim *iter in Ciliciam fecit per Tauri pylas, & Tarsum venit* a. d. III. Non. Octob. Ep. 20. lib. V. ad Att. 33. Non. Oct. *in senatu recitatæ sunt Ciceronis litteræ*, quas publicè de Parthico tumultu miserat, epist. 1. lib. XV. Famil. & epist. vlt. lib. V. ad Attic. 34. eodemque die *Cicero Tarso Amanum versus profectus est*. ep. 8. lib. III. Famil. qui mons erat hostium plenus
35 sempiternorum. 35. Hic a. d. III. Id. Octobr. magnum numerum hosti-

Cicero venit Tarsum.

hostium cecidit, castella muni tissima cepit, incendit, *imperatorq́; appellatus est.* ep. 20. lib. V. ad Att. Ep. 10. lib. II. & 4. lib. XV. Famil. vide quoque Commentarium nostrum in Ligarianam.

Ciceronis res gestæ adversus Parthos. Cicero imperator adpellatus.

36. His rebus ita gestis, *castra in radicibus Amani* habuit, ea ipsa, quæ contra Darium habuerat apud Issum Alexander: vt est locis jam citatis. 37. inde *Pindenissum*, oppidum munitissimum Eleutherocilicũ, diu omnib. machinis oppugnatum, septimo quinquagesimo die *cepit, Saturnalibus mane*, ep. 20. lib. V. ad Att. & ep. 4. lib. XV. Famil. 38. Pindenisso capto exercitum in *hiberna* dimisit, iisque Quinctum fratrem præposuit, epist. 4. lib. XV.

Ciceronis castra. Cepit Pindenissum.

39. Extremo hoc anno *Cicero ad Curionem* misit epist. 7. lib. II. Famil. in qua illi de tribunatu pl. gratulatur. quem a. d. IV. Id. Decembr. iniit. 39

Anno Vrbis DCCIII, *Ciceronis* LVII. *Coſs. fuerunt*

L. AIMILIVS PAVLLVS, C. CLAVDIVS MARCELLVS.

Ciceroni pro rebus bene geſtis ſupplicationes decretæ.

1. *AD hos conſules exſtant Ciceronis litteræ:* quibus petit, vt quam honorificentiſſimum SC. de rebus à ſe geſtis faciendum curent epiſt. 10. & 13. lib. XV. Famil. 2. hac de re ſcripſiſſe *etiam ad Catonem* epiſt. 4. eiuſdem libri. 3. *Tum Ciceroni pro re bene geſta ſupplicationes ſunt decretæ,* epiſt. 11. lib. IIX. Famil. & epiſt. 1. lib. VII. ad Attic. Pro quib. Marcello coſ. gratias agit epiſt. 11. lib. XV. Famil.

Cicero in Aſia ius dicit.

4. Nonis Ian. *Cicero Tarſo profectus* fuit in Aſiam, vt ibi ſuarum diœceſium hominibus ius diceret. ep. vlt. lib. V. ad Att. quam Idib. Febr. ſe dediſſe ait.

5 5. Quo tempore *Cicero* Ciliciam,

ciam, & *M. Bibulus* Syriam obtinuerunt, eodem tempore *Q. Thermus* pro prætore in Asia, & *P. Silius* in Bithynia, vt videtur, fuerunt, indicat epist. 1. lib. VI. ad Att. 6. Itaque è Cilicia Cicero ad Thermum & Silium misit epist. 53. & alias, quæ deinceps lib. XIII. Famil. leguntur. *Thermus & P. Silius.*

7. *Laodiceæ M. Tullius* ex Idib. Februar. ad Kal. Maji. *forum egit* omnium diœcesium Asiaticarum, epist. 1. & 2. lib. VI. ad Att. 8. Eo venit *M. Fabius*, commendatus ei à C. Cassio. commendat eundem ipse Cœlio Pæto, & Curtio, epist. 14. lib. II. epist. 25. lib. IX. epist. 59. lib. XIII. & epist. 14. lib. XV. Fam. *M. Fabius à Cassio commendatus Ciceroni, commendatur Cœlio Pæto.*

9. Eodem tempore Cicero *aliquot epistolas ad Cœlium & Appium misit*, quæ lib. II. & III. leguntur: in quibus cùm de aliis rebus, tùm de Appii accusatione, &

10 Tulliæ nuptiis agitur. 10. *Accusavit Appium* reuersum è prouincia *P. Cornelius Dolabella:* eidemque Tullia M. Ciceronis filia, hoc tempore nupsit. de affinitate hac gratulatur Ciceroni Cœlius epist. 13. lib. IIX. 11. Fuit quoq; *Appius* hoc anno, vt Dio scribit, *censor cum L. Pisone.* Appii censuræ meminit Cicero in epistolis, ad ipsum, epist. 10. 11. & ult. lib. III. 12. De eadem *Q. frater* lib. I. de divina. *In quo Appius collega tuus, bonus augur, ut ex te audire soleo, non satis scienter, virum bonum, & civem egregium, censor P. Ateium notauit; quòd ementitum auspicia subscripserit.*

Appius accusatus.

Tullia Ciceronis filia nuptia.

Appius & Piso censores.

13. *Ex Asia Cicero in Ciliciam* Nonis Maji *profectus*, ep. 13. lib. II. Fam. & epist. 2. lib. VI. ad Attic. *Tarsum venit* Nonis Iunii epist. 4. lib. VI. ad Att. 14. Ciceroni interim *Quæstor C. Cœlius* obtigit. ad quem scribit ep. vlt. lib. II. Famil.

Cicero in Ciliciam profectus

Tarsum.

Ciceronis quæstor Cœlius.

ſmil. eundemque de provincia decedens III. Kal.Sextil prouinciæ præfecit, epiſt. 6. libr. VI. ad Att. epiſt.15.lib.II.Fam. & epiſt.14. lib.III. 15. *Epheſo profi-* 15
ciſcens Kal. Octob. *Athenas venit* pridie Idus, epiſt. 8. & 9. lib. VI. ad Att. & epiſt. 5. lib. XIV. Fam. 16. Athenis Ciceronem libenter commoratum eſſe, πόθῳ τῶν πάλαι διατριβῶν, Plutarchus ſcribit. Athenis Imperatorem ſe apud *Ariſtonem* diuerſatum eſſe, Tuſculan. V. ait.

Cicero venit Athenas.

17. *Tironem* libertum Cicero, è Cilicia in Italiam reuertens, Patris ægrum reliquit, ep. 2. lib. VII. ad Att. 18. ad eumq; plures ex itinere epiſtolas miſit, quæ lib. XVI. Famil. leguntur, & totius itineris rationem continent.

Tiro libertus Ciceronis

19. *Brundiſium venit* VII. Kal. Decemb. eodemq; tempore vxor *Terentia* ad portam Brundiſinam acceſſit, quo Tullius in por-

Cicero venit Brundiſium.

portum epist. 2. lib. VII. ad Att.
20 & epist 9. lib. XVI. Famil. 20. Inde *Romam versus proficiscens*, ex itinere scripsit ad Atticum epist. 3. 4. 5. 6. 7. & 8. lib. VII.

Cicero Romam profectus.

Anno Vrbis DCCIV. Ciceronis LIIX. coss. fuerunt

C. CLAVDIVS MARCELLVS,

L. CORNELIVS LENTVLVS CRVS.

Cicero venit Romam.

1. HIs consulibus *M. Tullio pridie Non. Ianuar. ad vrbem accedenti sic est obuiam proditum, vt nihil fieri potuerit honoratius*, epist. 10. lib. XVI. Famil. 2. *vbi addit, se incidisse in ipsam flammam ciuilis discordiæ, vel potius belli.* quod etiam Plutarchus scribit.

SC. quo Cæsar iussus exercitum dimittere.

3. Nam *Kal. Ianuariis, cum in Q. Metelli Scipionis sententiam SC. fieret*, VTI ANTE CERTAM DIEM CAESAR EXERCITVM

CITVM DIMITTERET: SI NON FACERET, EVM ADVERSVS REMP. FACTVRVM VIDERI: 4. eique SC. *M. Antonius*, & *Q. Cassius* tribuni pl. intercessissent: Senatus Consulibus, Prætoribus, Tribunis pl. & iis, qui pro consulibus ad vrbem erant, negotium dedit, VT CVRARENT, NE QVID RESPVB. DETRIMENTI CAPERET. 5. Tum Antonius & Cassius ad Cæsarem ex vrbe cum *Curione* profugiunt. Cæsar libro I. de bello Ciuili: Cicero epist 10. lib. XVI. Famil. & Philipp. II.

Antonius & Cassius ad Cæsarem profugiunt. 5

6. *Cicero vt venit ad vrbem, non destitit omnia & sentire, & dicere, & facere, quæ ad concordiam pertinerent*, epist. 11. libr. XVI. Famil. 7. *fuitque semper auctor pacis*, vt testatur in Orationibus pro Marcello, Ligario, & Deiotaro.

Cicero hortator pacis.

 item

item epist. 6. lib. IV. & epist. 3. lib. VII. Famil. 8. eaque de re, vt Plutarchus tradit, privatim multa ad Cæsarem scripsit, & Pompeium coràm precatus est, vtrumque placans & deliniens. 9. *Sed mirus inuaserat furor non solum improbos, sed etiam eos, qui boni habebantur, Cicerone clamante, nihil esse bellô ciuili miserius*, ep.
10 11. libr. XVI. Famil. 10. *Itaque Italiæ regiones descriptæ fuerunt, quam quisque partem tueretur: Cicero Capuam sumsit.* quod pridie Idus Ianuar. ad Tironem scripsit epist. 10. libr. XVI.

Italiæ regiones descriptæ. Cicero Capuam sumsit.

11. Cum interim *Cæsar*, traiecto Rubicone, Ariminum, Pisaurum, Anconam, Aretium occupasset, *urbem consules atque optimates omnes reliquerunt*, Cicero epist. 11. lib. XVI. Fam. Dio lib. XLI. & alii.

Coss. reliquerunt urbem adventante Cæsare.

12. *M. Tullius tum quoque ab urbe*

Cicero ab urbe discessit.

urbe discessit, epist. 9. & seq. lib. VII. ad Att. Discessisse eum XIV. Kal. Febr. cognoscitur ep. 12. lib. IX. ad Att. 13. Fuit *Cicero* ἐπίσκοπος *totius oræ maritimæ à Formiis*, epist. 11. lib. XVI. Famil. & ep. 10. lib. VII. ad Att. 14. IIX. Kal. Februarii *Cicero Minturnis fuit*, epist. 12. libr. VII. ad Attic. 15. Reliquerat uxorem Terentiam, & filiam Tulliam Romæ, epist. 11. libr. XVI. Famil. quarum curam sæpius Attico mandat. Ipsas quoque hac de re monet epist. 14. & 18. lib. XIV. Famil. 16. VI. Kal. Febr. Cicero *Calibus* Capuam proficiscens ad Atticum misit, epist. 13. libr. VII. & postridie sequentem. 17. IV. Kalend. *Capuâ* ad Tironem dedit epist. 11. lib. XVI. Fam. Capuâ profectus est *Formias* a. d. III. Kalend. eò IV. Non. Febr. Tullia & Terentia venerunt. 18. M. Tullius postridie cum fratre *Capuam*

Cicero ἐπίσκοπος *oræ maritimæ.*

Fuit Minturnis.

15

Profectus Capuam.

Deinde Formias; eò Tullia & Terentia venerunt.

puam versus profectus est, epist. 15. & 16. lib. VII. & epist. 13. lib. IIX. ad Att. 19. Capuæ cum triduum fuisset, VII. Id. Febr. inde discedens *se Formias recepit*, ep. 19. lib. VII. & 13. lib. IIX. ad Att. 20. Formiis quotidie fere *litteras*
20 *ad Atticum dedit*, quæ extremo libro septimo, & primo octauo leguntur.

Cicero cum fratre venit Capuam: inde Formias.

21. Reddita interim Ciceroni est à Pompeio epistola 12. lib. IIX. ad Att. qua in Apuliam euocatur. Eam se XV. Kal. Mart. Formiis accepisse, Pompeio rescribens ait, epist. 13. lib. IIX. ad Att. meminit epist. 1. eiusdem libri. 22. *Profectus deinde ad Pompeium*, cum Theanum Sidicinum venisset, ex *C. Messio*, aliisque compluribus cognouit, in iis locis esse Cæsarem, vt tutò ad Pompeium venire non posset. 23. itaque *Cales progressus*, ibi constitit. & cum esset incer-

Cicero ad Pompeium profecturus reuertit Formias.

tum

tum iter Cæsaris, *Leptam ad Pompeium misit, & literas: Ipse Formias reuertit*, epist. 3. & 15. lib. IIX. ad Attic. 24. Ibi aliquamdiu manens plures epistolas ad Atticum misit, quæ libr. IIX. & IX. exstant.

25. IIX. Kal. Mart. *Pompeius Canusio Brundisium profectus* fuit. ep. 1. lib. IX. ad Attic. 26. eò Ciceronem vocauit missâ epistolâ 14. libri IIX. ad Att. quam Cicero accepit III. Kal. epistola sequenti, & mansit in Formiano. 27. A. d. VII. Id. Mart. *Cæsar Brundisium* cum legionibus sex peruenit, atque ad murum castra posuit. Liu. lib. CXI. 28. cum iam consules Dyrrachium profecti cum magna parte exercitus essent: & Pompeius Brundisii cum cohortibus XX. remaneret, epist. 16. lib. IX. ad Atticum. & lib. I. de bello Ciuili. 29. *Cicero* illo tempore etiam ad Tironem scri-

25 *Pompeius Brundisium profectus.*

Ibique à Cæsare obsessus.

scripsit epist. 13. 14. & 15. lib. XVI. 30 Fam. 30. *Pompeius* XVI. Kal. April. Brundisio cum omnibus copiis, quas habuerat, profectus est: 31. *Cæsar* postero die oppidum ingressus, & concionatus Romam contendit, epist. 18. lib. IX. Att. 32. Eo itinere M. Cicero illum conuenit, & quid egerit, Attico scribit epist. 21. lib. IX.

Cæsar Romam contendit, quem Cicero conuenit.

33. *Cicero* deinde Arpinum profectus, ibi *Tullio filio suo togam puram dedit*, epist. 21. & vlt. lib. IX. ad Att. mansitque in villis mense Aprili & Maio, atque ad Atticum misit epistolas, quæ lib. X. exstant.

Arpinum profectus filio suo togam puram dedit.

34. VII. Idus Iunii *ad Pompeium in Græciam proficiscens* nauim conscendit epist. 7. lib. XIV. 35 Famil. 35. *Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, iudicio meo ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumta contra te*, ait ipse pro Liga-

Cicero profectus ad Pompeium.

Ligario, & nos in commentario
expoſuimus. 36. Aduentus eius,
vt Plutarchus ſcribit, cæteris gra-
tus fuit; *Cato* autem illum con-
ſpicatus, multis verbis reprehen-
dit, quod Pompeium ſecutus
eſſet. 37. nam ſe non potuiſſe ho-
neſtè eam ſectam deſerere, quam
ab initio in rep. delegiſſet; 38. il-
lum, qui magis prodeſſe patriæ
& amicis potuerit, ſi in Italia
manſiſſet, & æqualiter ſe ad e-
uentum comparaſſet, nulla ra-
tione & abſq; neceſſitate hoſtem
Cæſari factum eſſe, atque in tanti
periculi ſocietatem veniſſe. 39.
Cùm hæc verba Ciceronis ani-
mum flexerunt, tùm quòd nulla
magna in re Pompeius illius o-
pera vtebatur. in cauſa erat ipſe,
non negans ſe facti ſui pœnitere.
Hactenus Plutarchus. 40. ipſe 40
quoque epiſt. 3. lib. VII. Famil.
ait. *Cujus me mei facti pœnituit,*
non tam propter periculum meum,

quam propter vitia multa, quæ ibi offendi, quo veneram.

Cæsar dictator à Lepido dictus: Cæsar cos.

41. *Cæsar* in Hispaniam profectus, ea potitus est, & *Dictator* à M. Lepido prætore dictus *comitia habuit*, quibus *ipse cum P. Servilio consul* creatus est, vt scribit lib. III. de bello Ciuili.

Anno Vrbis DCCV, Ciceronis LIX. Coss. fuerunt

C. IVLIVS CAESAR. II.
P. SERVILIVS VATIA ISAVRICVS.

Cæsar Brundisio in Epirum contra Pompeium traiecit.

1. HIs consulibus pridie Nonas Ianuar. *Cæsar Brundisio in Epirum contra Pompeium traiecit.* lib. III. de bello Ciuili. 2. Post Nonas Febr. *Cicero* è Græcia ad Atticum dedit epist. 2. libr. XI. 3. Obsesso à Cæsare & circumuallato Pompeio apud Dyrrhachium, *P. Dolabella* ad Ciceronem misit epist. 9. lib. IX. Fa-

Famil. 4. Nonis Iunii in castris fuit: è quibus ad Atticum dedit epist. 3. lib. XI. & sequentem: in qua scribit, se confici solicitudine, ex qua etiam summa infirmitas corporis consecuta sit.

5. Itaque cum *Pompeius*, translato in Thessaliam belle, *apud Pharsaliam* media æstate, vt Plutarchus in Bruto tradit, à Cæsare *victus est, Cicero in acie non fuit*, vt scribit ad Pætum ep. 18. lib. IX. Famil. sed remansit in castris, vt Liuius lib. CXI. scripsit. 6. Vnde Plutarchus in Cicerone ait, τῆς μάχης οὐ μετέσχε δι' ἀῤῥωστίαν, id est, *prælio, propter infirmitatem corporis, non interfuit.* 7. Erant cum Cicerone *M. Varro, & M. Cato*, libr. I. de Diuinat. Catonem Dyrrhachii, vt impedimentis præsidio esset, cum XV. cohortibus à Pompeio relictum fuisse, Plu-

5 *Pompeius victus à Cæsare.*

Cicero non fuit in acie.

Plutarchus in Pompeio, & Catone auctor est.

Cato imperium obtulit Ciceroni, Pompeio victo.

8. Victo Pompeio, *Cato* (inquit Plutarchus in Cicerone) qui copias magnas, classemque magnam Dyrrhachii habebat, *ad M. Tullium*, qui & lege & dignitate consulari præstaret, *imperium deferebat*. 9. quod cum ille recusaret, militiamque subterfugeret, propius factum est nihil, quàm vt occideretur: cum & Pompeius filius, & amici eum proditorem appellarent, gla-

Cicero ferè occisus.

10 diosque stringerent: 10. sed Cato resistens vix illum cædi eripuit, & ex castris remouit atque ablegauit. Hæc Plutarchus. 11. *Q. Cicero* lib. I. de Diuinat. refert, *Labienum* ex Pharsalica fuga in castra venisse, interitumque exexcitûs nuntiavisse, atque ita ipsos subitô perterritos metu naues conscendisse. 12. Victoriam igitur Cæsaris Cicero belli finem

finem sibi fecit: nec putauit, cum integri pares non fuissent, fractos superiores fore, epist. 3. lib. VII. Fam. 13. Dio lib. XLII. scribit, Ciceronem cum nonnullis aliis senatoribus continuò Romam profectos esse: ipse ep. 6. lib. XI. ad Attic. ait, se in Italiam venisse non accersitum.

Cicero in Italiam rediit.

14. *Terentiæ uxori*, quæ ipsi de aduentu gratulata erat, pridie Non. Novemb. Brundisio rescripsit. epist. 12. lib. XIV. Famil. 15. *Brundisii Cicero diu moratus est, Cæsarem exspectans*, dum is post prælium Pharsalicum in Ægyptum profectus *bellum Alexandrinum* gessit, & *Pharnacem* in Ponto superauit. 15

Cæsar in Ægyptum profectus & in Pontum.

16. Brundisium quoque *M. Antonius* post victoriam cum legionibus venit, & Ciceroni pepercit. quod beneficium Cicero Philippica secunda agnoscit. 17. Scripsit tum Cæsar ad

M. Antonius Ciceroni pepercit.

ad Antonium, prohiberi omnes Italia, nisi quorum ipse causam cognouisset. 18. Quare, cum *Antonius petiisset* à Cicerone per litteras, vt sibi ignosceret: facere se non posse, quin Cæsaris litteris pareret: 19. *misit Cicero ad eum L. Lamiam*, qui demonstraret, Cæsarem Dolabellæ dixisse, vt ad Ciceronem scriberet, vt in Italiam quàm primùm veniret. 20. Itaque *Antonius edixit ita*, vt M. Tullium exciperet nominatim. hoc XIV. Kalend. Ianuar. Cicero ad Atticum scripsit epist. 7. libr. XI.

Tullia morbus.

21. Affligebat Ciceronem eodem tempore *Tulliæ morbus*: cuius meminit epist. 7. lib. XI. ad Att. 22. de eodem scribit ad Terentiam ep. 19. libr. XIV. Famil. scribit etiam per Leptam & Trebatium epist. 17. eiusdem lib. vide epist. 8. lib. XI. ad Att.

Anno

Anno Vrbis DCCVI; Ciceronis LX. Coss. fuerunt

C. IVLIVS CAESAR II.
DICTATOR fuit.
M. ANTONIVS MAG.
EQVIT.

1. HAnc *Dictaturam Cæsar* extra Italiam iniit, auctore Dione lib. XLII. 2. *De Antonio* magistro equitum Cicero Philipp. II. *Accessit, vt Cæsare ignaro, cum esset ille Alexandriæ, beneficio amicorum eius magister equitum constitueretur.* *Cæsar Dictator.*

3. III. Nonas Ianuar. die natali suo M. Tullius ad Atticum dedit epist. 9. lib. XI. & sequentem, XII. Kalend. Februar. IIX. Idus Martii ad eundem scripsit epist. 11. & 12.

4. Romæ illo tempore *seditiones à P. Cornelio Dolabella*, tribunopl. & Tulliæ marito, legem ferente de nouis tabulis, *excitatæ* *Seditiones Dolabellæ.*

ſunt. de quibus Liuius lib. CXIII.
5 Dio lib. XLII. 5. Hæ ſunt *generi actiones*, de quibus Cicero epiſt. 12. 14. 15. & 23. lib. XI. ad Att. 6. Pridie Idus Maji *Cicero ad Atticum* dedit epiſt. 15. & III. Nonas Iunii ſequentem eiusdem libri.

7. Pridie Idus Iun. *Tullia* ad patrem Brundiſium venit, epiſt. 11. & 15. lib. XIV. Famil. & epiſt. 17. lib. XI. ad Atticum. 8. Conſtituerat eo tempore M. Tullius Ciceronem filium cum Cn. Salluſtio obuiam Cæſari mittere. 9. ſed cum de eius aduentu nihil afferretur, conſilium mutauit, epiſt. 17. & 18. lib. XI. ad Attic. & epiſt. 11. & 15. lib. XIV. Famil.

10 10. Pridie Idus Sextil. *Cicero accepit litteras Cæſaris, quas ille ex Ægypto ad eum miſerat, vt eſſet idem, qui fuiſſet*: ep. vlt. lib. XIV. Fam. & pro Ligario: vbi, C. Panſam

ſam nuntium de conceſſis faſcibus pertuliſſe ait. 11. Dedit tum Cicero *ad Atticũ epiſtolas*; quę extremo libro vndecimo exſtant.

12. Cum *Cæſar* ad Kal. Sept. *Athenis* fore diceretur; Cicero propter moras Aſiaticas ſecus putabat, epiſt.21. lib. XI. ad Att. 13. Venit tamen *in Italiam* celerius omnium opinione, vt Hirtius auctor eſt.

14. *Vbi ad Ciceronem allatum eſt, eum Tarentum nauibus appuliſſe, atq; inde Brundiſium pedibus contendere, obuiam illi proceſſit:* *Cicero obuiam procedit Cæſari.* 15. *non equidem valdè diffidens,* 15 *ſed tamen veritus, in tanta multitudine, hoſtis & victoris periculum facere.* 16. *Verum non fuit opus quicquam dicere aut facere præter dignitatem. Cæſar enim, vt eum longe ante alios occurrere vidit, deſcendit & ſalutauit.* *ab eoque excipitur honorificè.* 17. *Cumq; eo ſolo colloquens multa ſtadia proceſſit.* Hæc Plutarchus in Cicerone,

18. Kal. Octobr. *Cicero ad Terentiam* de Venusino dedit epist. 20. Lib. XIV. Famil. mandans, vt in Tusculano omnia essent parata ad hospites excipiendos. 19. deinde in vrbem venit, & rediit cum libris in gratiam, e-
20 pist. 1. lib. IX. Famil. 20. Extremo anno *Q. Fusius Calenus*, & *P. Vatinius* coss. fuerunt: Dio lib. XLII.

Anno Vrbis DCCVII. Ciceronis LXI. coss. fuerunt

C. IVLIVS CAESAR. III.

M. AIMILIVS LEPIDVS.

1. CÆsar, cum à summo Haruspice moneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, vt Cicero lib. II. de Divinat. ait; 2. VI. Kal. Ianuar. *Lilybæi conscendit*, ac post diem quartum in conspectum Africæ venit, ibique hoc anno *bellum Africanum* aduersus P. Scipionem, & Iu-

Cæsar conficit bellum Africanum.

& Iubam Mauritaniæ regem administrauit. de quo Hirtius, & alii.

3. Obtinebat eo tempore Siciliam *Allienus prætor*, vt Hirtius scribit. Misit tum ad eum in prouinciam Cicero epist. pen. & vltimam lib. XIII. Famil.

4. *Cæsar*, cum ad bellum Africanum proficisceretur, *M. Brutum Galliæ Cisalpinæ præfecit*: auctor Appianus libro II. & Cicero epist. 6. lib. VI. Famil. *Cæsar Galliæ præfecit Brutum, &*
5. Eo tempore *Cicero ad illum scripsit quinque epistolas*, quæ lib. XIII. Famil. leguntur. 5

6. Græciæ idem Cæsar præfecit *Ser. Sulpitium*, epist. 4. lib. IV. item 1. & 6. libr. VI. Famil. *Ad eum* quoque plures *Ciceronis epistolæ* exstant libr. XIII. Famil. *Græciæ Sulpitium.*

7. Erat autem *M. Tullius* tempore belli Africani *Romæ*, nec fere exibat, propter varias homi-

minum ſuſpiciones, quas Varroni exponit epiſt. 2. lib. IX. Famil. 8. Fuit etiam *ruri in villis:* epiſt. 1. lib. XII. ad Att. vbi Hirtii & Balbi Cæſarianorum meminit, qui hoc bello Africano Romæ fuerunt, vt permultæ epiſtolæ ad familiares tum ſcriptæ oſtendunt: in quibus ſunt ad Varronem & Pætum pleræque lib. IX. Famil. 9. *Conquiſcebat M. Tullius in ſtudiis,* epiſt. 6. lib. IX. Famil. Scripſiſſe illum eo tempore PARTITIONES ORATORIAS Corradus putat. Et de BRVTO, qui eſt de claris Oratoribus, verè affirmat, eum viuo adhuc Catone ſcriptum eſſe: quamuis prooemium anno ſequenti editum fuiſſe oſtendat.

Cicero ſcripſiſſe Partitiones Orat. & de Bruto putatur.

10 10. *Cæſar* initio menſis Aprilis, vt Hirtius ſcribit, Iubam & Scipionem vicit: ac paucis diebus poſt *M. Cato* ſibi Vticæ mor-

Cato ſibi mortem conſciuit Vticæ.

mortem consciuit. 11. *Cato autem sic abiit è vita, vt causam moriendi nactum se esse gauderet*, ait Cicero Tuscul. I.

12. *Africano bello confecto, Idib. Iunii classem conscendit, & post diem tertium in Sardiniam peruenit.* 13. *Inde a. d. III. Kal. Quinct. naues conscendens duodetrigesimo die ad vrbem Romam venit:* Hirtius. 14. Fuerat cum Cæsare in Africa *P. Dolabella*, vt docet Cicero Philipp. II. qui cum Cæsarem ab Africano bello redeuntem antecederet, epist. 7. lib. IX. ad Famil. *Cicero ei Tironem obuiam misit*, epist. 5. libr. XII. ad Atticum. *Cæsar rediit Romam.*

15. Cæsari senatus multos honores decreuit; in iis, vt præfectus moribus τῶν τρόπων ἐπιστάτης, per triennium esset; Dio lib. XLIII. Meminit Cicero epist. 15. lib. IX. Famil. 15 *Cæsari honores decreti.*

Cicero à Cæsare honore affectus.

16. Erat *Cicero* in vrbe, atque à Cæsare; vt Plutarchus scribit, honore afficiebatur, adeò vt laudi Catonis à Cicerone scriptæ respondens, orationem eius & vitam, ceu Periclis & Theramenis maximè geminam, collaudaret.

Cato Ciceronis; & Cæsaris Anticato.

17. Atque *Ciceronis liber* CATO, *Cæsaris* ANTICATO *inscribitur.* 18. Cicero anno sequente ad Atticum, vt est epist. 40. lib. XII. ita scripsit: *Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit: in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis.* 19. Tribus statibus vsum C. Cæsarem in vituperando Catone, est apud Quinctilia. libro III. cap. 9. Cæsarem in Anticatone citat

30 Gellius lib. IV. cap. 16. 20. C. Cæsar in Anticatone priore adducitur à Prisciano lib. VIII. Iuuenalis Satyra 6.

Duo

Duo Cæsaris Anticatones.

Cicero sub finem lib. XIII. ad Att. Cæsaris libros contra Catonem, nominat. 21. Cremutius Cordus apud Tacitum lib. IV. Annal. *M. Ciceronis libro, quo Catonem cœlo æquauit, quid aliud Dictator Cæsar, quàm rescripta oratione, velut apud iudices, respondit?* 22. Gellius lib. XIII. cap. 18. *M. Cato Nepos, pater fuit Marci Catonis prætorii viri, qui bello ciuili Vticæ necem sibi gladio manu sua consciuit: de cuius vita liber est M. Ciceronis, qui inscribitur, Laus M. Catonis.* 23. Cæsarem laudationem à Cicerone scriptam non ægrè tulisse, sed librum siue βιβλίον τι, scripsisse, ὃ καὶ Αντικάτων ἐκάλεσεν, ait Dio libro XLIII.

24. *Catone absoluto Cicero statim est aggressus* ORATOREM, vt ipse in Oratore ad M. Brutum, qui tum Galliæ præerat, scribit. De — *Cicero Oratorem scripsit.*

Oratore lege epist. 19. lib. VI. Famil.

25 25. *M. Claudius Marcellus*, qui ante annos quinque in consulatu Cæsarem palàm oppugnauerat, bello ciuili partes Pompeji secutus, eo victo, Cæsarem veterem suum inimicum metuens, *Mitylenas concessit*: 26. *ibiq; in studio bonarum artium hoc tempore beatissimè, quantum modò natura hominis patitur, vivebat*: vt ex Bruto refert Seneca in Consolatione ad Heluiam cap. IX. 27. Tum *M. Tullius* ad eum dedit ep. 7. & 8. lib. IV. Fam. hortans illum, vt Cæsari se submitteret.

Marcellus studiis operam dat Mitylenis.

28. *Cum autem in senatu à L. Pisone mentio esset facta de Marcello, & cum C. Marcellus se ad Cæsaris pedes abiecisset, cunctus senatus consurrexit, & ad Cæsarem supplex accessit.* 29. *Tum Cæsar, accusata acerbitate Marcelli, repentè præter spem dixit, se senatui rogan-*

Cæsari reconciliatur.

rogant de Marcello ne ominis quidem causa negaturum. 30. itaque 30
cum omnes ante M. Tullium rogati gratias Cæsari, præter L. Volcatium Tullium, egissent, *Cicero*, qui statuerat in perpetuum tacere, sententiam rogatus, pluribus verbis *egit Cæsari gratias*: quæ *Oratio* PRO MARCELLO extat. vide ep. 4. lib. IV. Fam. 31. Cicero quoque Marcello persuasit, vt Romam redire vellet. ep. 9. 10. & 11. eiusdem libri.

Ciceronis pro Marcello Oratio.

32. Hoc anno, vt Dio testatur, *Cæsar fastos correxit; annumq; ad cursum solis accommodauit, ut CCCLXV. dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoque anno intercalaretur.* 33. *Quo autem magis in posterum ex Kalend. Ianuar. temporum ratio congrueret, inter Nouembrem & Decembrēmensem interiecit duos alios.* 34. *fuitq; hic annus XV. mensiū, cū intercalario, qui ex* con-

Cæsar corrigit fastos.

consuetudine in eum annum inciderat. hæc Suetonius. Lege præterea Macrobium, Plinium, Dionem & Plutarchum.

35 35. Pridie Kalend. intercalares priores *Tullius rogatu fratrum Q. Ligarii*, qui post victos in Africa Pompeianos, vitâ à Cæsare impetratâ extra Italiam in exsulio viuebat, *mane ad Cæsarem venit: 36. cumq; fratres & propinqui Ligarii iacerent ad pedes, Cicero ea est locutus, quæ causa, quæ tempus postulabat;* epist. 15. lib. VI. Fam.

Ciceronis Oratio pro Ligario.

37. LIGARIVS *deinde à Q. Ælio Tuberone reus factus est, eiusq; patrociniũ Cicero suscepit. 38. tum Cæsarem dixisse ferunt: Quid est causæ, cur Ciceronem orantem aliquamdiu non audiamus? nam reum quidem hominem, improbum, & hostem esse, jampridem certum est. 39. Vbi verò Cicero ingressus dicere, mirificos motus concitauit, & oratio progressa, cum affe-*

affectibus varia, tum venustate admirabilis fuit: perspicuè cognitum aiunt, varios colores Cæsaris vultum subire, eiusq; animum omnibus modis commutari: 40. *ac* 40
tandem cũ Pharsalici prælii mentionem facere Orator cœpisset, immodicis perturbationibus incitatum, corpore contremuisse, & libellos quosdam è manu eiecisse. 41. *Victus igitur Cæsar orationis vi, Ligarium crimine liberauit.* 42. *Ita nos locum Plutarchi de hac causa à nobis conuersum in fine commentarii Ligariani ad Ornatiss. Virum Gerhardum Iuliacensem iamdudum edidimus.*

43. Confecto bello Africano *T. Quinctius Scapula* nouum in *Hispania* commouit: cuius meminit Cicero ep. 13. lib. IX. Fam. 44. Tu lege Dionẽ lib. XLIII. vbi *Cn. Pompeium Magni filium* Hispaniæ partes plerasq; in suam ditionem redegisse tradit. 45. 45
Cæsar igitur extremo hoc anno

Cn. Pompeius Magni filius bellum in Hispania renovat.

ad bellum Hispaniense profectus, XXVII. diebus in Hispaniam pervenit, vt Appianus libr. II. scribit.

Cicero cum Terentia divortium facit.

46. Hoc anno *M. Tullius cum Terentia vxore divortium fecit:* quæ *Vibio Rufo* deinde nupta fuit, auctore Dione lib. LVII. atque tertium & centesimum expleuit annum, vt scribit Val. Max. lib. IIX. cap. 13.

Anno Vrbis DCCIIX, Ciceronis LXII.

C. IVLIVS CAESAR. III. DICTATOR fuit.

M. AIMILIVS LEPIDVS. MAG. EQVIT.

Eodem anno.

C. IVLIVS CAESAR IV. Cos. sine collega fuit.

1. HAec ex Capitolinis lapidibus rectè à viris doctis probantur. vide Fastos Sigonii & Onuphrii.

2. *Cice-*

2. *Cicero* Terentiâ dimissâ, *virginem vxorem duxit:* vt quidem Terentia dictitabat, formæ gratia; vt autem Tiro Ciceronis libertus scripsit, divitiis eius adductus, vt æs alienum dissolueret. 3. Erat enim puella dives, & bona eius Cicero fideicommissarius heres relictus custodiebat. 4. Quare cùm permagnum æs alienum haberet, amicorum & familiarium impulsu puellam vxorem præter ætatem duxit, vt illius facultatibus creditoribus satisfaceret.

Cicero virginem uxorem duxit.

5. *Hæc Plutarchus, vt quidem nos conuertimus, aliis interpretibus nihil præiudicantes. 6. E quibus verba illa Plutarchi:* καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς Κικέρων ἐν πίστει κληρονόμος ἀπολειφθεὶς διεφύλαττεν. *quæ nos vertimus, Et bona eius Cicero fideicommissarius heres relictus custodiebat. 7. Bocchius sic expressit: Et eius substantias sub tutoris fide seruabat. 8. Xylander noster, Eiusque bona fidei suæ commissa* 5

missa Cicero heres ab ea scriptus seruabat. 9. Corradus, Et eius facultates Cicero suæ fidei commissas, & heres
10 *relict9, seruabat. 10. Nō erat Cicero & heres relict9, neq; secundus heres, & Corradus scribit; Sed Publilius, siue Popillius moriens Ciceronem heredem instituerat, & rogauerat, vt hereditatem redderet suæ filiæ. 11. Huiusmodi heredem fideicommissarium dici à Iurisconsultis, etiam in græcis Iustiniani Constitutionibus, notum est iis, qui libros illos non aspernantur. 12. Sic P. Sextilius Rufus heres à Q. Fabio Gallo scriptus, rogatus fuit, vt omnis hereditas ad filiam perueniret; & est lib. II. de finib. Verum ad institutum.*

13. Calenus apud Dionem lib. XLVI. ait, M. Tullium exacta ætate virginem duxisse, ἵνα ἐκ τῆς οὐσίας δανείσματα ἀποτίσῃ, *vt illius facultatibus se ære alieno liberaret.* 14. Quinctilianus lib. VI. cap. 4. *Cicero obiurgantibus, quòd sexagenarius Popilliam virginem du-*
15 *xisset, Cras mulier erit, inquit.* 15.
Publilia Ciceronis uxor. Lib. XII. Ad Att. epist. 27. Publilia nominatur, quam secundam Cice-

Ciceronis vxorem fuiſſe, homines docti affirmant. 16. De his nuptiis cum Ciceroni Cn. Plancius gratulatus eſſet, Cicero ita reſpondit, epiſt. 14. lib. IV. Famil. 17. *Quod mihi de eo, quod egerim, gratularis; te ita velle certò ſcio. ſed ego tam miſero tempore nihil noui conſilii cepiſſem, niſi in reditu meo nihilo meliores res domeſticas, quam remp. offendiſſem. &c.*

Tullia Ciceronis filia pariens moritur.

18. Non ita multo pòſt, quàm Cicero Publiliam duxerat, *Tullia filia apud Lentulum pariens deceſſit*, vt Plutarchus ſcribit. 19. Aſconius quoque in Piſonem, filiam Ciceronis apud P. Lentulum ex partu deceſſiſſe, ait. 20. 20
Propter Tulliæ partum Cicero ſe Romæ teneri, initio belli Hiſpanienſis ſcribit ad Leptam ep. 19. lib. VI. Fam. 21. *Lentulus*, apud quem Tullia deceſſit, *eſt P. Cornelius Dolabella*, qui cum Cæſare in

in Hiſpania erat, vt Cicero Philipp. II. & epiſtolarum ad Atticum lib. XIII. oſtendit. 22. itaque deplorans Tulliæ mortem ad illum ſcripſit epiſt. 11. lib. IX. Fam.

23. *Quanto dolore propter interitum filiæ cariſſimæ exarſerit, ipſe oſtendit in epiſtolis*, quas tùm ad Atticum miſit, & exſtant lib. XII. & XIII. ad Att. 24. Vndique tum *philoſophos* ad Ciceronem conſolandi gratia conueniſſe, 25 Plutarchus auctor eſt. 25. *Miſit ad Tullium conſolatorias litteras M. Brutus*, ep. 8. lib. XII. ad Att. in Bruto. & ep. 9. ad M. Brutum. 26. *Ser. Sulpitii conſolatio* exſtat ep. 5. lib. 4. Fam. cui Cicero epiſtola ſequenti reſpondet. 27. *L. quoq; Lucceius* Ciceronem per litteras conſolatus fuit: eique reſpondet epiſt. 13. lib. V. Fam. 28. Præterea *Cæſar* litteras conſolatorias pridie Kalend. Maji Hiſpali dedit, epiſt. 19. lib. XIII. ad Att.

29. Sed,

29. Sed, cum omnem consolationem vinceret dolor, se ipse per litteras consolatus est: *scripsitque librum, quem* CONSOLATIONEM, *vel de luctu minuendo inscripsit*, lib. XII. & XIII. ad Attic. 30. Ex hoc libro Lactantius 30 lib. I. & III. multa adducit. Consolationis suæ meminit etiam Cicero in Tusculanis aliquoties. 31. *Et in* secundo de Diuinatione sic: *Nam quid ego de Consolatione dicam? quæ mihi quidem ipsi sanè aliquantum medetur: cæteris item multum profuturam puto.* 32. Plutarchus addit, Ciceronem Publiliæ nuntium remisisse, quòd visa esset Tulliæ morte lætari. Vnde *negotium, quod cum Publilio habuit*, de solutione dotis fuisse videtur: lib. XIII. & XVI. ad Atticum.

Cicero scribit Consolationem.

Cicero Publiliæ uxori nuntium remittit.

33. Post Tulliæ mortẽ *Cicero domo abfuit, & Astura atque in cæteris*

villis

villis maximā partē anni in philosophiæ studiis consumsit. 34. *Cum enim dominatu unius omnia tenerentur, ad Philosophiam, cui multum adolescens discendi causa temporis tribuerat, se retulit, & sapientiæ studium, longo interuallo intermissum, reuocauit.* Tusc.
3 I. & de Off. II. 35. *Quare cum, quæ à Græcis, summis auctoribus, memoria prodita erant, ea Latinis litteris illustrare vellet;* HORTENSIVM *scripsit.* 36. *quo in libro philosophiam ab Hortensio accusatam & vituperatam, ipse defendit & collaudauit:* vt testatur primo de Finib. 37. Eiusdē mentio est Tusc. III. & lib. II. de diuin. his verbis: *Cohortati sumus, vt maxime potuimus, ad philosophiæ studium in eo libro, qui est inscriptus Hortensius.* (38. *huius libri lectione D. Augustinus se ad veræ, hoc est, Christianæ Philosophiæ contemplationem incensum fuisse, aliquot locis fatetur.*)

Cicero ad Philosophiam animum adplicat.

Cicero scribit Hortensium.

D. Augustinus lectione Hortensii ad [philos]ophia contemplationem incensus.

39. Deinde, vt est secundo de

Diui-

Diuinat. quod genus philosophandi minimè arrogans, maximeq́ue & constans & elegans arbitraretur, *quatuor* ACADEMICIS LIBRIS ostendit. Cicero edit IV. libros Academicos.
40. *Scripserat* autem primum *duos libros Academicos*: & vnum *Catulum*, alterum *Lucullum* appellauit. 40 quorum posterior adhuc exstat: de quo Plutarchus in vita Luculli. 41. deinde quia παρὰ τὸ πρέπον videbatur, quòd erat hominibus non ignota, non illa quidem ἀπαιδευσία, sed in iis rebus ἀτριψία; eosdem illos sermones ad Catonem Brutumq́ue transtulit. 42. sed, admonitus ab Attico, *totam illam Academicen σύνταξιν ab hominibus nobilissimis abstulit, transtulitque ad M. Varronem, & ex duobus libris contulit in quatuor*: lib. XIII. ad Atticum. epist. 12, 13. & 15. atque ex his quatuor libris

bris primi tantum particula exstat.

Item de finibus.

43. Scripsit tum etiam, vt ex iisdem epistolis cognoscitur, DE FINIBVS. 44. *Cumq; fundamentum esset Philosophiæ positum in finibus bonorum & malorum, perpurgatus est is locus quinque libris, vt quid à quoque, & quid contra quemque Philosophum diceretur, intelligi posset*, lib. 2. de
45 Diuinat. 45. Ita autem confecit quinque libros περὶ τελῶν, vt *Epicurea* L. Torquato, *Stoica*, M. Catoni, περιπατητικὰ M. Pisoni daret, epist. 18. lib. XIII. ad Attic.

Scripsit etiam Laudationem Porciæ.

46. Scripsit eodem tempore *Laudationem Porciæ*, sororis M. Catonis, & vxoris L. Domitii Ahenobarbi, epist. 36. & 47. lib. XIII. ad Att.

Tullius M. F. Athenas proficiscitur.

47. Iam à scriptis aliò transeamus. Post Tulliæ mortem *Tullius M. F. Athenas cum L. Tullio Montano profectus est*, in fine lib. XII. ad Att.

Ser.

48. *Ser. Sulpicius* adhuc Achaiæ præerat: atque pridie Kal. Iun. Athenis *ad Ciceronem dedit epist.* 12. lib. IV. Famil. 49. in qua eum certiorem facit *de M. Marcello, qui à P. Magio Chilone occisus* erat: Liuius lib. CXV. Cicero epist. 10. & 11. lib. XIII. ad Att.

50. *A. Torquatus* eo tempore Athenis exsulabat, ad quem sunt Ciceronis epistolæ lib. VI. Fam. In quarta epistola Seruius Athenis discessisse dicitur. 50

Torquatus exsulat Athenis.

51. *Cæsar interim liberos Pompeji in Hispania vicit: è quibus Sextus profugit; Cneus pridiè Id. April. interfectus est:* auctore Hirtio. 52. *Dolabella* inde in Italiam profectus, ad Ciceronem Maio mense venit, epist. 8. lib. XIII. ad Att.

Cæsar liberos Pompeji in Hispania vincit.

53. *Cæsar* deinde *in vrbem* mense Octobri *reuertit*, vt Paterculus lib. II. scribit. Initio eius mensis eum reuertisse, ex iis quæ se-

Cæsar Romam redit.

qvun-

qvuntur, diſces. 54. In triumphalibus fragmentis Tabularum Capitolinarum ſcriptum eſt, *Q. Fabium Maximũ coſ.* anno DCCIIX. ex Hiſpania III. Idus Oct. trium-
55 phaſſe. 55. Fabius autem conſul non fuit, niſi poſt Cæſaris reditum ex Hiſpania. 56. *Cæſar* enim in vrbem reuerſus conſulatu ſe abdicauit, & in reliqvum *anni Q. Fabium & C. Trebonium* ſuffecit, auctore Dione libr. XLIII. 57. Atque *hi ſunt conſules, quos Cæſarem in quarto conſulatu ſibi in ternos nouiſſimos menſes ſubſtituiſſe, Suetonius ait.* 58. Iam Cæſarem ante Q. Fabium triumphaſſe, non modo ex Dionis hiſtoria cognoſcitur, ſed & à Quinctiliano libr. VI. cap. 4. diſertè ſcribitur. 59. Quæ cum ita ſint, conſiderandum, quomodo Cæſar ex Hiſpania reuertens à Cicerone tertiis Saturnalibus po-

tue-

tuerit hoſpitio accipi, vt videtur ſignificari epiſt. vlt. lib. XIII. ad Atticum.

60. Poſt reditum Cæſaris ex Hiſpania Cicero apud eum dixit PRO DEIOTARO, quæ Oratio exſtat. 61. Fuerat is tetrarcha Gallogræciæ pæne totius, & Armeniæ minoris rex à ſenatu conſtitutus. 62. Sed quia bello ciuili Pompeji partes ſecutus fuerat, *Cæſar, Pharnace deuicto*, eum parte tetrarchiæ multauerat, Armeniamq; abſtulerat: Cicero Philipp. II. Hirtius de bello Alexandrino. 63. Cum deinde Cæſar litteris Tarracone datis eum bene ſperare, & bono animo eſſe iuſſiſſet; 64. hoc tempore *Caſtor*, nepos Deiotari ex filia, *Phidippum* medicum, ſeruum regis, corruptum præmiis ad accuſandum dominum Deiotarum impulit. 65. Crimini dedit, regem

60 *Ciceronis Oratio pro Deiotaro.*

65

domi suæ Cæsarem interficere voluisse. 66. Accusatum domi Cæsaris, Cicero hospes eius defendit, causamque, licet tenuem & inopem, tamen scripsit, atque ad Dolabellam misit, epist.12.lib.IX.Famil.

67. Extremo huius anni die, Q. Fabio Maximo consule mortuo, C. Caninius Rebilus consul horâ septimâ renunciatus est, qui usq; ad Kalend. Ianuar. esset, quæ erant futuræ mane postridie. 68. *Itaque Cicero dixit, eum mirificâ vigilantiâ fuisse, qui suo toto consulatu somnum non viderit*, epist. 30. libr. VII. Famil. 69. Macrobius libro II. & VII. Pollio in libro de XXX. tyrannis. Plinius lib. VII. cap. 53. Plutarchus in Cæsare, & Dio libro XLIII.

Vigilantissimus consul.

Anno

Anno Vrbis D C C IX. Ciceronis LXIII. coss. fuerunt

C. IVLIVS CAESAR V. M. ANTONIVS.

1. EOdem anno, vt monumenta vetusta ostendunt, *C. Iulius Cæsar* dictator IV. fuit, & *M. Æmilius Lepidus* Magister Equitum.

2. *Cicero*, post libros quinque de Finib. totidem TVSCVLANARVM QVAESTIONVM, siue disputationum edidit, *iisq; res ad beatè viuendum maximè necessarias aperuit.* 3. primus enim est *de contemnenda morte:* secundus *de tolerando dolore: de ægritudine lenienda* tertius: quartus *de reliquis animi perturbationibus.* 4. Quinctus *eum locum complexus est, qui totam philosophiã maximè illustrat, docet enim ad beatè viuendum virtutem se ipsa esse contentam*, lib. II. de Diuinat. 5. Vtrum verò hi libri ad

Cicero scribit Tusculanas Quæstiones.

hunc, an superiorem annum referendi sint, nondum decerno, nec multum refert. 6. De reliquis philosophicis libris deinceps dicemus, si prius acta vrbana exposuerimus.

Cæsar affuit in senatu. 7. Initio huius anni *M. Tullius Romæ* fuit. *Kal.* quidem *Ianuarii* affuit in senatu, cum Cæsar P. Cornelium Dolabellam subrogare sibi, resistente Antonio, voluit, vt cognoscitur Philipp. II. Vide Plutarchum in Antonio.

8. *Lupercalibus*, id est, XV. Kalend. Martii, cum *Cæsar* in Rostris sedens in sella aurea, amictus togâ purpureâ, spectaret Lupercos; 9. *Antonius* vnus è Lupercis ad sellam accessit, & capiti eius diadema imposuit: quod Cæsar cum plausu populi reiecit: Cicero Philipp. II. III. & XIII. Plutarchus, Appianus, Dio, & alii.

Antonius Cæsari diadema imponit.

10. Idi-

10. *Idibus Martiis Cæsar* à coniuratis in Pompeji curia, tribus & XX. plagis *confossus* est. 11. Eius coniurationis, vt Plutarchus scribit, *Cicero* particeps non fuit, quamuis M. Bruto familiarissimè vteretur. 12. Verùm, quia Cæsare interfecto, statim cruentum altè extollens *M. Brutus* pugionem, Ciceronem nominatim exclamauit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus; 13. *Antonius*, Ciceronis consilio Cæsarem interfectum, post ea in senatu dixit, Philipp. II. 10

Cæsar à coniuratis interfectus.

14. Dio libro XLIV. ait percussores Cæsaris, cum è curia in forum se conferrent, crebrò Ciceronem exclamasse. 15. *Receperunt illi se è foro in Capitolium. eoq; Cicero etiam cum aliis permultis ascendit: 16. neque tamen adduci potuit, vt ad Antonium iret, atque ad defendendam remp. hortaretur: 17. sed, cum cæ-* 15

teri consulares irent, redirent, ipse in sententia mansit: neque Antonium illo die, neque postero vidit: vt ipse in secunda Philipp. testatur. 18. Nec verum est, quod Plutarchus, Appianus, Dio, & Interpretes Philippicarum scribunt, postridie Idus senatum in æde Telluris habitum fuisse. 19. Nam & in secunda Philippica, *se post diem tertium in ædem Telluris venisse*, ait, & epist. 11. & 16. lib. XIV. ad Atticum, id *Liberalibus* factum fuisse ostendit: id est, a. d. XVI. Kalend. April.

Quando Cicero in ædem Telluris venerit.

20. *Cicero in senatu fundamenta pacis iecit.*

20. *Eo die M. Tullius, quantum in ipso fuit, iecit fundamenta pacis, Atheniensiumque renouauit vetus exemplum.* 21. *Græcum etiam verbum vsurpauit, quo tum in sedandis discordiis vsa erat ciuitas illa:* 22. *Atque omnem memoriam discordiarum oblivione sempiternâ delendam censuit:* Philip. 1. Plura scripsi in cap. 17. lib. II.

Oro-

Orosii. 23. *Habuit ibi Antonius quoque orationem de concordia, ejusque paruus filius in Capitolium missus, pacis obses fuit*: Philip. I. & II. 24. Itaque interfectores, vt Plutarchus in Bruto scribit, è Capitolio descenderunt: & Brutus apud Lepidum, *Cassius* apud Antonium, cæteri apud alios cœnarunt.

25. Postero die *prouinciæ iisdem in senatu decretæ* fuerunt; *Bruto* Creta: *Cassio* Africa: *Trebonio* Asia: *Cimbro* Bithynia, *Decimo Bruto* Gallia citerior. 26. Sed cum Cæsar funere elatus; & à M. Antonio laudatus esset, *plebs cum facibus* ad domum Bruti, Cassii, & aliorum tetendit, atque ægrè vi manuque repulsa fuit: 27. Quod historici prope omnes scribunt, & cum illis Cicero lib. XIV. ad Att. & Philip. II.

25. *Interfectoribus Cæsaris prouinciæ decretæ.* *In funere Cæsaris plebs ab Antonio commota.*

28. Tum *M. Brutus, & Cassius vrbem reliquerunt*, & Antium atque

Cassius & Brutus urbem relinquunt.

Lanuuium profecti, diu ibi fuerunt otiosi: vt lib. XIV. & XV. ad Atticum videmus. 29. *Cicero* quoque initio Aprilis *ex vrbe rus profectus villas suas lustrauit:* vt indicant epistolæ illæ, quæ initio lib. XIV. ad Att. hoc tempore scriptæ leguntur.

Cicero rusticatur. & scribit libros de Natura Deorum; de Diuinatione & Senectute.

30 30. nec qvidquam eo tempore malebat, quàm rusticari, epist. 23. lib. XVI. Famil. 31. *Hæc autem rusticatio nobis dedit tres libros* DE NATVRA DEORVM, *&* *duos* DE DIVINATIONE, *&* *prætereà dialogum* DE SENECTVTE, *vt puto.* 32. quamuis enim ante libros de Diuinatione sit scriptus, vt prooemium lib. II. ostendit: tamen hoc anno eum ad Atticum missum arbitror: 33. cum is timidior, πανικοῖς quibusdam commoueretur, & Cicero senectutem contemneret, epist. 23. libr. XVI. Famil. 34. Ante Idus Maji scri-

ſcriptum fuiſſe, cognoſcitur extremo libro XIV. epiſt. ad Atticum.

35. *Eodem tempore Cicero, cùm* 35
omnes cogitationes ſuas in concor- Item Læ-
dia ciuium defixas haberet, atque lium.
omnium, etiam Antonii amicitiam retinere vellet, epiſt. 23. lib. XVI. Famil. *ſcripſit* LAELIVM, ſiue de amicitia.

36. Romæ interim à conſulibus M. Antonio, & P. Dolabella, qui Cæſaris locum ceperat, *vncus impactus eſt fugitiuo illi*, qui in C. Marii nomen inuaſerat,
37. & in Liuiana epitoma A Pſeu-
CXVI *Chamaces*, ab Appiano domario
lib. III. ἀμάτιος ὁ ψευδομάριος, ſupplici-
à Valerio Maximo lib. IX. cap. um ſum-
16. *Herophilus* equarius medi- tum.
cus dicitur. 38. De huius ſupplicio Attici litteras Cicero accepit XVII. Kalend. Maji, epiſt. 8. libr. XIV. ad Atticum.

Dolabella columnam in busto Cæsaris erectam tollit.

39. Mense Aprili & Majo *Antonius Italiam percursauit: Dolabella, absente collega, bustum in foro euortit.* Philip. II. 40. *Plebs enim solidam columnam prope XX.*
40. *pedum lapidis Numidici in foro in busto Cæsaris statuerat, & inscripserat:* PARENTI PATRIÆ: 41. *Atque apud eandem sacrificabat, vota suscipiebat, & controversias quasdam, interposito per Cæsarem jurejurando, distrahebat:* vt Suetonius scribit. 42. Dio lib. XLIV. βωμὸν fuisse ait, ad quam Cæsari plebs sacrificia fecerit. *Ara* nominatur quoque epist. 2. lib. XI. Famil. 43. Cicero *columnam* vocat, quam Dolabella sustulit, & homines seditiosos, qui illam euersionem indignè ferebant, partim in crucem egit, alios de saxo dejecit, epist. 17. lib. XIV. ad Atticum & Philippicâ I. 44. Meminit ejusdem rei Lactantius lib. I. cap. 15. vbi ait, Dola-

Dolabellam *Cæsaris columnam*, id est titulum, euertisse. 45. De hoc facto gratulatur Cicero Dolabellæ consuli, epist. 14. lib. IX. Famil. 45.

46. *C. Octauius*, qui deinceps imperium tenuit, & Augustus dictus est, cum Cæsar, ejus auunculus magnus, Romæ interficeretur, *Apollonia erat*. 47. Factus autem certior de Cæsaris cæde, in Italiam transiit, & Neapolim venit XIV. Kal. Maji, epist. 10. lib. XIV. ad Att. Fuit etiam ruri cum Cicerone perhonorificè & amicè, epist. 12. ejusdem libri. 48. Romam cum venisset, ab Antonio cos. superbè exceptus est. *C. Octauius Romam venit.*

49. *Adiit tum inuidiosam Cæsaris hereditatem, quamuis id neque Atiæ matri, neque L. Marcio Philippo vitrico placeret.* Quod cum aliis historicis Vellejus & Suetonius scribunt. 50. Adita hereditate *adit hereditatem Cæsaris.*

te Cæſaris, nomen quoq; eius tulit; Cumq́; prius C. Octauius nominaretur, deinceps *C. Iulius Cæſar Octauianus* de more dictus eſt. 51. quanquam lex curiata de adoptione eius anno demum ſequente, cum iam conſul eſſet, perlata fuerit; auctore Dione lib. XLVI. itaque Cicero eum modo Octauianum, modo Octauium nominat.

Antonius pecuniam à Cæſare ad ædem Opis depoſitam occupat.

52. *Deinde apertè* (inquit Velleius) *Antonii ac Dolabellæ conſulum ad nefandam dominationem erupit furor.* 53. *ſeſtertium ſepties millies depoſitum à C. Cæſare ad ædem Opis occupatum eſt ab Antonio.* 54. Hinc Cicero in Philipp. II. *vbi eſt millies ſeſtertium, quod in tabulis, quæ*
55 *ſunt ad Opis, patebat?* 55. Mentionem eius pecuniæ facit Philippica II. & V. & epiſt. 16. lib. XIV. ad Att. *Rapinas*, inquit, *ſcribis ad Opis fieri.*

56. Qui-

56. Quibus in villis & locis *M. Cicero* mensem Aprilem & Maium rusticando posuerit, *epistolæ lib. XIV. ad Att.* demonstrant, quas illis mensibus scripsit. 57. Hoc quoque ex iisdem, & ex epist. 1. lib. XV. cognoscitur, *A. Hirtium* cos. designatum mense Maio cum Cicerone in Puteolano fuisse. 58. Ibi tum *sermonem* DE FATO habitum fuisse, ipse initio libri de Fato testatur. *Ciceronis sermo de Fato.*

59. *De Timæo Platonis, qui liber* DE UNIVERSITATE inscribitur, certò sciri non potest, quo tempore scriptus fuerit. *eiusque de Universitate liber.* (60. 60

quare in Corradi coniecturam, cui liber ille temporibus hisce videtur conuersus, non inuitus descendo: 61. cum præsertim constet, Ciceronem, nisi extremo hoc tempore, græcos scriptores non vertisse. Vide proœmium lib. I. de Finib.)

62. Extremo mense Maio *Tullius Romam versus proficiscens*, ut Kalend. Iunii in senatu, sicut Antoni-

tonius edixerat, adesset, scripsit epistolas, quæ initio lib. XV. ad Att. leguntur. 63. Kalendis, *cum Antonius Romam se, peragratis veteranorum coloniis, stipatum armis retulisset; senatores metu perterriti repentè diffugerunt*: Philippicâ II. 64.

Quando libros de Officiis scripserit Cicero IV. Nonas igitur *Cicero ab vrbe abfuit*: epist. 8. lib. XV. ad Att. nec in vrbem rediisse, nisi pridie Kalend. Septemb. videtur. 65.

65. *Eo tempore* DE OFFICIIS *scribere aggressus est*, epist. 13. lib. XV. ad Att. *sed post reditum è cursu Achaico absoluit.*

In Græciam ingreditur. 66. Hoc verò tempore, cum haberet jus legationis liberæ, ea mente *itar in Græciam ingressus* est, vt Romæ adesset Kalendis Januariis, quibus Hirtius & Pansa consulatum erant inituri: Philipp. I. & in Cicerone Plutarchus 67. VI. Non. Quinctil. ex Arpinati scribens Attico ep. 26. lib. XV. ait,

ait, se itinera sic composuisse, vt Nonis Puteolis esset, sicut fuit: epist. 1. lib. XVI. ad Att. 68. Cum autem *Brundisium*, iterque illud, quod tritum in Græciam est, Cicero vitaret, vt ait Philipp. I. *Veliæ fuit* XIII. Kalend. Sextil. epist. 20. lib. VII. Famil. eumque diem ibi constitit. epist. 6. lib. XVI. ad Attic. 69. Veliâ proficiscens TOPICA ad Trebatium, cum secum libros non haberet, memoriâ repetita, in ipsa nauigatione conscripsit: & *Rhegio* librum *ad Trebatium misit* V. Kalend. Sextil. epist. 19. lib. VII. Famil. & in procemio Topicorum. 70. Miserat etiam paullo antè ad Atticum *duos libros de Gloria*, epist. 28. lib. XV. & 6. lib. XVI. ad Attic. Meminit horum librorum ipse lib. II. de Officiis, & Gellius lib. XV. cap. 6. 71. [*Scribit in epistolis Franciscus Petracha, se hos libros habuisse, qui jam nusquam apparent.*

Quando scripserit Topica Cicero.

70. *Ejusdem libri de gloria.*

72. Cic

Cicero in Siciliam transgreditur.

72. *Cicero* deinde in Siciliam transgressus, Kalend. Sextil. *venit Syracusas.* 73. *Cum autem postero die venti ipsum ex Sicilia ad Leucopetram, quod est promontorium agri Rhegini, detulissent; ab eo loco conscendit, vt transmitteret.* 74. *& stadia circiter CCC. profectus, reiectus Austro vehementi*
75 *est ad eandem Leucopetram.* 75. *Cumq; intempesta nox esset, mansissetq; in villa P. Valerii comitis & familiaris sui, postridieq; apud eundem, ventum exspectans, maneret:* 76. *Rhegini quidam illustres eò venerunt Româ, qui summam spem nuntiabant, fore, vt Antonius cederet, res conueniret, Cæsaris interfectores Romam redirent.* 77. *Addebant etiam Ciceronem desiderari, & subaccusari. Quæ cum audisset, sine vlla dubitatione abiecit consilium profectionis.* 78. *Itaq; celeriter Veliam deuectus, conuenit Brutum, qui cedens Italia*

cum

cum suis nauibus erat apud Hale-tem fluuium circa Veliam, Philippica prima, & epist. 7. lib. XVI. ad Att. 79. *Inde ventis remisq; in patriam omni festinatione properauit*: epist. 25. lib. XII. Famil.

80. Accedenti ad vrbem *tanta multitudo*, vt Plutarchus scribit, *obuiam processit*, vt, dum ad portas ingredientem excipiunt, aduentumque gratulantur, dies ferè consumtus fuerit. 81. Videtur autem verisimilius, eum pridie Kalend. Septemb. Romam reuertisse, quod Plutarchi narratio ostendit, quàm Kalendis, vt ipse significare videtur epist. 25. lib. XII. Famil. 80 *Venit Romam.*

82. *Kalendis Septembris Antonius senatum habuit* de supplicationibus Cæsari decernendis, & *Ciceronem* in curiam vocauit. 83. *qui cum è via langueret, & sibimet displiceret, misit pro amicitia, qui hoc ei diceret*: Philip. I. & V. *Cicero ab Antonio in curiam vocatus se excusat.*

84. Plu-

84. Plutarchus ait, Ciceronem languoris causam opposuisse, cum re insidias metuere, ex quadam suspicione, & indicio, quod inter viam ei factum erat, vide-
85. retur. 85. *Antonius id ægrè ferens, palàm in senatu, nisi veniret, fabros se missurum, & domum ejus disturbaturum, dixit.* Philipp. I. & V. 86. Plutarchus scribit, Antonium milites misisse, quos Ciceronem adducere, vel domum ejus incendere jusserit. 87. Sed cum multi intercederent, & deprecarentur, pignoribus captis quievisse.

88. *Venit postridie in senatū Cicero, cum Antonius non venisset, locutumque se de rep. minus quidem liberè, quam sua consuetudo; liberius tamē, quàm pericula minæque postulabant,* ait Philipp. V. 89. At ep. 25. lib. XII. Famil. scribit, *se postridie in summa reliquorum servitute liberū unum fuisse.*
90. 90. *Habuit tum*

Postridie in senatum venit Cicero absente Antonio & habet Orationem

in senatu PRIMAM ORATIONEM PHILIPPICAM. in qua primum itionis & reditionis suæ causam exponit: 91. deinde de Antonii injuria, & Cæsaris actis disputat: ad extremum Antonium & Dolabellam coss. ad remp. moderatè regendam cohortatur. *Philippicam I.*

92. *Tum Antonius ira incensus, inimicitias Ciceroni denuntiauit, atq; adesse in senatu jussit XIII. Kalend. Oct. 93. Ipse interea septemdecim dies de Cicerone in Tiburtino Scipionis declamitauit: & XIII. Kal. agmine quadrato in ædem Concordiæ venit, 94. Atq; in Ciceronem absentem orationem ex ore impurissimo euomuit, omnibusque visus fuit suo more vomere, non dicere. 95. Ciceroni autem cupienti in senatum venire per amicos non licuit, eò quòd Antonius à Cicerone cædis initium quereret, facturusq; putaretur:* Philipp. III. & V, & ep. 25. lib. XII. Famil. *Antonius in absentem Ciceronem dicit.*

96. *Anto-*

Antonio respondet Cicero Philippica II.

96. *Antonio M. Tullius reſpondit*, ſcriptâ nobili & diuinâ, vt Iuuenalis ait, PHILIPPICA SECVNDA. 97. In qua primum crimina ſibi obiecta refutat: & deinde totam Antonii vitam, à pueritia exorſus, reprehendit. 98. Nec verum eſt, quod interpretes ad vnum omnes putarunt, Ciceronem illam orationem in Senatu præſente Antonio habuiſſe. 99. ſed ita Cicero eam ſcripſit, quaſi in præſentem Antonium XIII. Kalend. Octobris habita
100 eſſet. 100. Argumento ſunt verba illa: *Quæro deinceps, num, hodiernus dies qui ſit, ignores? neſcis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuiſſe?* 01. quartum diem ludorum Rom. in circo fuiſſe XIV. Kalend. Octobris, ex Kalendario vetere notum eſt.

102. *Antonius deinde obuiam profectus eſt legionibus quatuor,* quæ

quæ in Macedoniam à Cæsare missæ, post eius cædem in Italiam reuerterant, vt eas pecunia sibi conciliaret, & ad vrbem, vel potius in vrbem adduceret: 103. *Brundisiumq́ue* venit VII. Idus Octobr. epist. 23. lib. XII. Famil. & Philipp. II.

104. Profecto Antonio, *Octauianus primum à Calatia, mox à Casilino veteranos paternos exciuit: quorum exemplum secuti alii, breui in formam iusti exercitus coiere*, Velleius lib. II. Cicero ep. 8. lib. XVI. ad Att. 105. *Cum autem Antonius Brundisii militibus centenas drachmas promitteret, fortissimæ legiones eius promissis reclamarunt, & congiarium hoc accipere noluerunt.* 106. *Itaq́ue centuriones domum ad se venire iussit, eosq́ue ante pedes suos, vxorisq́ue suæ iugulari coëgit*: Cicero Philip. III. V. & XIII. & epist. 8. lib. XVI. Att. Dio lib. XLV. Appianus. III.

Octauianus veteranos paternos excitat.

105

Cicero

Cicero libros de Officiis perficit; & scripsisse videtur Paradoxa.

107. Cicero tum rusticabatur, atque *libros de Officiis perficiebat:* vt cognoscitur epist. 8. & sequentibus lib. XVI. ad Att. 108. *Sunt* etiam, qui eo tempore PARADOXA scripta fuisse existiment, quòd secundo paradoxo in Antonium inuehi videatur: quamuis in procemio de Catone, quasi viuo, loquatur.

109. *Antonius*, cum edixisset, vt adesset senatus frequens a. d. IIX. Kalend. Decemb. eumque diem obire neglexisset, in ante diem quartum Kalend. distulit; adesse

110. in Capitolio jussit. 110. Quo cum *de legione Martia & Quarta*, quæ relicto Antonio ad Cæsarem Octauianum transierant, nuntius esset allatus, mente concidit: 111.

Antonius in Galliam abit.

& *paludatus in Galliam citeriorem*, quam à populo obtinuerat, cum ea *Dec. Bruti* prouincia esset, properavit: Dio, Appianus, Vellejus, Cicero ipse Philippi-

ca

ca tertia, & sequentibus. 112. Sed *Antonium Brutus prouincia exclusit, atq; exercitu obsistens edictum propos uit, quo promittebat, se prouinciam Galliam retenturum in senatus populique Rom. potestate,* Philippica III. 113. Quare cum Cicero V. Idus Decemb. Romam venisset, vt scribit epist. 5. lib. XI. Famil. tribunipl. edixerunt, vt senatus adesset a.d. XIII. Kalend. Januar. 114. *Statuerat Cicero ante Kalendas Januar. in senatum non venire. Sed cum eo die ipso edictum D. Bruti propositum esset, manè in senatum venit.* 115. *Quod vbi est animaduersum, frequentissimi senatores conuenerunt*, epist. 6. lib. XI. Famil.

Anton. à Bruto prouincia excluditur.

115.

116. *Retulerunt tribunipl. ad senatum de præsidio consulum designatorum Pansæ & Hirtii*: vt senatus Kalendis Januarii tutò haberi, sententiæque de

sum-

summa rep. liberè dici possent. 117. Tum *M. Tullius* rogatus sententiam *censuit*, vt & præsidium decerneretur: & quæ Octauianus Cæsar egisset, publica auctoritate confirmarentur: & milites, qui ab Antonio ad Cæsarem transissent, præmiis afficerentur. 118. item, vt D. Brutus, cæteriq́ue prouincias suas retinerent, neque cuiquam *traderent*, nisi qui ex SC. successisset. 119. quam sententiam Cicero

Philippica III. & IV.

PHILIPPICA TERTIA complexus est: factoq́ue SC. in eius sententiam, *progressus in concionem*, quid in senatu actum esset,

120 *populo exposuit*: 120. *qua est* PHILIPPICA QVARTA. Huius SC. meminit etiam Dio lib. XLV.

Anno Vrbis DCCX, Ciceronis LXIV. Coss. fuerunt

C. VIBIVS PANSA,

A. HIRTIVS.

Ka-

1. KAlendis Januarii *consules* statim post solemnem religionem *senatum in Capitolio de Antonio*, qui tum Mutinam circumsedebat, & Dec. Brutum oppugnabat, *habuerunt*. vt Appianus lib. III. scribit. 2. Ibi *L. Piso, & alii* nonnulli mitiorem sententiam de Antonio dixerunt, legatosque ad eum mittendos censuerunt. 3. *Cicero cum suis* id egit, vt hostis Antonius judicaretur. Habuit tum Cicero in senatu QVINTAM PHILIPPICAM. 4. in qua non modò legationem dissuadet; verùm etiam bello Antonium persequendum esse censet. 5. Agit etiam de honoribus decernendis iis, qui remp. aduersus Antonium defendant. 6. Eo die nihil in senatu confectum est: sed, controuersia vsque ad noctem ducta, senatum esse dimissum, Appianus scribit.

Antonius hostis judicatus.

Philippica V. in senatu habita.

5.

7. Postridie *Antonius hostis*, ita vt Tullius censuerat, *judicatus fuisset, nisi Saluius tribunus pl. intercessisset. 8. Decreuit tamen senatus, vt Dec. Brutus laudaretur, quòd Galliam Antonio non concessisset: 9. Item, vt Cæsar vnà cum Hirtio & Pansa, exercitu illo quem haberet, bellum administraret, atque statua illi poneretur:*

10. 10. *vt sententiam loco consulari diceret, consulatumq; decem annis priùs, quàm leges permitterent, illi petere liceret: 11. Quantamq; pecuniam militibus earum legionum, quæ Antonium reliquissent, partâ victoriâ pollicitus esset, tanta publicè daretur.*

12. Hæc Appianus lib. III. vbi addit, insequenti die fuisse *decretos legatos ad Antoniũ cum mandatis*, quæ Ciceronem scribere senatus voluerit. 13. Dio lib. XLV. & XLVI. eadem fere narrat, & senatum à Kalendis Jan. per triduum habitum, sententiasque dictas, & tandem legationem ad Antonium missam fuisse ait.

Legatio ad Antonium missa.

14. Itaq; pridie Nonas Ianuar. *factum*

factum Senatus Consultum fuit, ut Ser. Sulpicius, L. Piso, L. Philippus cum mandatis ad Antonium proficiscerentur: 15. Quam rem M. Tullius eodem die in concione exposuit, habita Oratione, quam SEXTA PHILIPPICA comprehendit, de legatis vide epist. 8. lib. XI. 4. & 24. lib. XII. Famil. 15. *Philippica VI.*

16. Cum legati ad Antonium missi exspectarentur, ejusque amici responsa illius confingerent, *M. Tullius* metuens, ne senatorum animi ad pacem inclinarent, habuit in senatu PHILIPPICAM SEPTIMAM. *Philippica VII.* 17. In qua pacem tribus de caussis dissuadet. Primùm, quia sit turpis; deinde, quia periculosa: postremò, quia esse non possit. 18. In legatione *Ser. Sulpicius mortem obiit*: Piso & Philippus Româ reuersi ab Antonio ad senatum intolerabilia postulata retulerunt, ep. 4. lib. XII. Fam. Dio li. XLVI.

Tumultus decretus. 19. *Tumultus* interim à senatu fuit decretus, cum belli nomen in sententia poni quibusdam non placeret. id quod Cicero PHILIPPICA OCTAVA reprehendit. 20. Quam ante Idus Martias in senatu dixit; grauiter *inuehens in Q. Fusium Calenum*, qui Antonio studebat.

Philippica VIII. 20.

Philippica IX. 21. Deinde, cum *de ornando Ser. Sulpicio* in senatu ageretur, *Cicero* NONAM PHILIPPICAM *dixit:* suadens, vt Sulpicio statua pedestris ænea *in* Rostris poneretur. quam sua ætate pro Rostris Augusti exstitisse, Pomponius de Origine iuris testatur.

Statua Sulpicio posita.

22. *M. Brutus* anno superiore ex Italia in Græciam profectus, *cum Athenas venisset*, adolescentes nobiles Romanos, quorũ magna multitudo illic bonarum artium causa erat, sibi adiunxit. 23. In his fuit *M. Ciceronis filius; quem Brutus:*

tus, vt Plutarchus scribit, *summis laudibus efferebat, inquiens, se illum, siue vigilaret, siue dormiret, admirari, quòd animus in eo tam generosus, tantumq; odium tyrannorum esset.* 24. Brutus inde in Macedoniam transgressus, Ciceronem filium secum duxit, eoque legato vsus multa feliciter gessit, vt Plutarchus in Bruto testatur. 25. Et *Brutus in epistola ad Ciceronem patrem*, quæ nunc est quarta libri, qui ad Brutum exstat, ita scribit: 26. *Cicero filius tuus sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorsus nunquam dimittere videatur cogitationem, cujus sit filius.* 27. Vt vel hinc eorum imperitia (ne quid grauius dicam) arguatur, qui verum esse non putant, quod *Cicero lib. II. de Officiis ait*, 28. *Filium bello ciuili à Pompejo alæ alteri præfe-*

M. Brutus Athenis Ciceronis filium sibi adjungit.

Ciceronis filius legatus.

Brutus in Macedoniam transgressus.

25.

Ctum magnam laudem & à summo viro, & ab exercitu consecutum fuisse, equitando, jaculando, omniaq; militari labore tolerando.

29. Sed ad propositum. Venit *M. Brutus* in Macedoniam, cum Q. Hortensio decedenti *C. Antonius, Marci frater*, succederet. 30. Sed *Hortensius exercitum*, quem delectu habito conscripserat, *Bruto tradidit. Legio etiam*, quam L. Piso legatus Antonii ducebat, Ciceroni filio se tradidit. 31. *Equitatus*, qui in Syriam ducebatur bipertitò, alter eum quæstorem, à quo ducebatur, reliquit in Thessalia, seseque ad Brutum contulit: 32. alterum in Macedonia *Cn. Domitius adolescens* à legato Syriaco, qui à Plutarcho Cinna vocatur, abduxit. 33. *P. Vatinius*, qui Dyrrhachiũ occupauerat, portas Bruto aperuit, & exercitum tradidit. 34. C. Antonius se Apollo-

30.

Legiones ad Brutum transeunt.

polloniam recepit, Cicero Philipp. X. Plutarchus in Bruto, & Dio lib. XLVII.

35. His de rebus Brutus litteras publicè misit, quas C. Pansa consul coacto senatu recitauit, & Brutum oratione sua ornauit. 36. Sed *Q. Fufius* rogatus sententiam, Brutum oppugnauit. contra quem *Cicero* tum PHILIPPICAM DECIMAM dixit, quam Brutus epist. 4. de litteris suis habitam esse contra Calenum ait. 35.

Philippica X.

37. Erat Apolloniæ adhuc *C. Antonius* cum septem cohortibus, Philipp. X. 38. Inde *Buthrotum* contendens in itinere primum tres cohortes amisit, quas Brutus concidit: 39. Deinde, prælio cum Cicerone filio ad Byllidem commisso, *victus in Bruti potestatem venit*, vt Plutarchus in Bruto scribit. 40. Antonium Brutus se- 40.

C. Antonius à Ciceronis filio victus.

cum diu honorificè habuit, vsque eo, vt magistratus insignia illi non adimeret. Quam ejus clementiam Cicero in epistolis ad eum scriptis sæpe accusat. 41. Sed, cum Antonius Apolloniam teneret, ante Kalend. Aprilis Romam allatum fuit *de morte C. Trebonii*, 42. *Quem P. Dolabella* Smyrnæ, verberibus ac tormentis, quæstione publicæ pecuniæ per biduum habita, interfecit: Cicero Philipp. XI. & Dio lib. XLVII. Itaque *Dolabella à senatu hostis judicatus* fuit.

Trebonius Smyrnæ interfectus. Dolabella hostis judicatus.

43. Postridie, cum in senatu ageretur de imperatore deligendo, qui bello Dolabellam persequeretur; *L. Cæsar censuit*, P. Seruilio hoc bellum extra ordinem mandandum esse: 44. *Aliis nonnullis placuit*, vt consules, Dolabellæ persequendi causa, A-
45. siam & Syriam sortirentur. 45.
Cicero

Cicero ſententiam rogatus, PHILIPPICAM VNDECIMAM *dixit.* In qua primum Trebonii casum deplorans, Dolabellæ & Antonii crudelitatem accuſat: 46. Deinde, duabus illis ſententiis refutatis, cenſet, vt Dolabellam C. Caſſius bello perſequatur. 47. Quam ſententiam ſe, repugnante & iraſcente Panſa dixiſſe, ad Brutum ſcribit epiſt. 5. 48. Eâ ſententiâ dictâ, quæ facile valuiſſet, niſi Panſa vehementer obſtitiſſet; *productus fuit in concionem à tribunopl. M. Seruilio*: eandemque rem ad populum ſumma contentione egit, epiſt. 7. lib. XII. Fam.

Philippica XI.

49. Extremo anno ſuperiore turbinis vi *ſimulacrum*, quod M. Cicero ante cellam *Mineruæ* pridie, quàm in exſulium iret, poſuerat, diſſipatum membris pronum jacuit, 50. fractis humeris, 50.

Simulacrum Minerua dejectum

brachiis, capite, mortem Ciceroni portendens, vt Obſequens & Dio lib. XLV. ſcribunt. 51. *Quinquatribus, id eſt XIV. Kalend. Aprilis, ſenatus decreuit, vt hæc Ciceronis Minerua, cuſtos vrbis reſtitueretur*, epiſt. 25. lib. XII. Famil.

52. Deinde illata pacis mentione ab Antonii amicis, *ſenatus legatos* ad eum decreuit M. Ciceronem, & P. Seruilium. 53. Sed cum eam legationem fruſtra fore *Cicero* videret, *habuit in ſenatu* *Philippica XII.* PHILIPPICAM DVODECIMAM. 54. In qua legationem diſſuadet, ſeque ad eam obeundam idoneum non eſſe demonſtrat. Meminit hujus legationis Dio quoque lib. XLVI.

55. 55. *Panſa* deinde initio menſis Aprilis, vt arbitror, ad bellum profecto, *M. Æmilius Lepidus* (56. qui auctore Paterculo, *pontifex Max. in C. Cæſaris*

locum

locum furto creatus, decreta sibi Hispania, adhuc in Gallia morabatur) 57. *Romam ad senatum misit, ad pacem cum Antonio faciendum cohortans.* 58. Ea de re cum in senatu ageretur, multi pacem suaserunt, quòd incertus exitus belli esset, & quod Lepidus ad pacem hortaretur, qui exercitu cogere posset. 59. Tum *M. Tullius* rogatus sententiam, PHILIPPICAM XIII in senatu dixit. in qua aduersariorum rationes confutans, pacem cum Antonio & Antonianis esse non posse docet: & Antonii animum ex litteris ad Hirtium & Octauianum missis declarat. 60. *Cicero* tum quoque *ad Lepidum misit* epist. 27. lib. X. Famil. in qua illum, ne se in istam pacificationem interponat, hortatur.

Philippica XIII.

60.

61. Post profectionem Pansæ consulis *turbulentissimū* tempus fuit, cum D. Brutus Mutinæ vix

jam ſuſtineret. 62. Itaque cum *triſtis à Mutina fama* manaret, omnesque aut fœdiſſimam mortem, aut miſerabilem fugam cogitarent, 63. inflati lætitia atque inſolentia *impii ciues famam diſſipauerunt*, Ciceronem pridie Vinalia cum faſcibus deſcenſurum eſſe.

64. Interim XVII. Kalend. Maji, vt *Galba ad Ciceronem* ſcribit epiſt. 30. lib. X. Famil. ſeu, vt Ouidius lib. IV. Faſt. indicat, XIIX. Kalend. Maji, *Antonius prælio ad Mutinam ſuperatus eſt.* 65. Habuit paucis diebus pòſt concionm Romæ *P. Apuleius* tribunuspeleb. in qua cum liberare Ciceronem ſuſpicione faſcium vellet: 66. *vna voce cuncta concio declarauit, nihil eſſe à M. Tullio vmquam de Rep. niſi optimè cogitatum.*

Antonius ad Mutinam ſuperatus.

65.

67. *Duabus tribuſue horis pòſt, optatisſimi nuncii & litteræ de victoria*

ctoria, Mutinensi venerunt. 68. *Quo tempore tanta multitudinis, quantam urbs capiebat, ad Ciceronem concursus est factus.* 69. *A qua ille maximo clamore atque plausu in Capitolium deductus, & in Rostris collocatus, domum inde reductus est.* 70. Hæc sunt 70.
apud Ciceronem Philipp. XIV. epist. 2. 6. & 7. ad Brut. & epist. 30. lib. X. & 6. lib. XII. Famil.

71. Pridie Vinalia, id est X. Kalend. Maji, Cicero habuit PHILIPPICAM DECIMAM QVARTAM. In qua supplica- *Philippica XIV.*
tionem dierum quinquaginta, trium Imperatorum Pansæ, Hirtii, & Cæsaris nomine, ob Antonium hostem superatum, decernit: 72. Atque ad extremum eos, qui in prælio ceciderant, laudat. eorumque proximos consolatur. De supplicatione L. dierum vide Appianum lib. III.

Hirtius in prælio cecidit. Pansa ex vulneribus mortuus, cos.

73. Cum *Hirtius* in prælio cecidisset, & *Pansa* ex vulneribus paucis diebus pòst Bononiæ mortuus esset, *rumor percrebuit, Ciceronem cos. factum esse*, epist. 8. ad Brut. 74. Plutarchus & Appianus scribunt, M. Tulliũ ab Octauiano ad consulatus petitionem inductum fuisse.

75. 75. V. Kalend. Maji *senatus habitus* fuit de iis, qui hostes iudicati erant, bello persequendis, epist. 9. ap Brut. 76. Dedit eo tempore *Cicero plures litteras ad D. Brutum*, & L. Plancum, vt fusum Antonium persequerentur, quæ lib. X. & XI. Famil. exstant.

Antonius à militibus recipitur cum eo se conjungit Lepidus.

77. *Interim Antonius fugâ transgressus Alpes, primo spe colloquii repulsus à M. Lepido; 78. mox sæpius in conspectum veniens militum, per auersa castrorum proruto vallo à militibus receptus est*, Paterculus lib. II. Plutarchus in Antonio, Appianus lib. III. 79.

Lepi-

Lepidus se cum Antonio coniunxit a.d. IV. Kalend. Iun. epist. 23. lib. X. Famil.

80. Pridie Kalend. Quinct. *Lepidus* sententiis omnibus *hostis à senatu iudicatus* est; ceterique qui vnà cum illo à rep. defecerant. 81. quibus tamen ad sanitatem redeundi ante Kalend. Septemb. potestas facta fuit, epist. 10. lib. XII. Fam. epist. 16. & 19. ad Brut. & Dio libr. XLVI.

80. *Lepidus hostis iudicatus.*

82. *Octauianus Cæsar, vt cognouit Antonium à Lepido receptum, ceterosque duces & exercitus consentire pro partibus, causam optimatium sine cunctatione deseruit; 83. ad prætextum mutatæ voluntatis, dicta factaq; quorundam calumniatus, quasi alii se puerum, alii ornandum tollendumq; iactassent:* Suetonius in Augusto, Paterculus lib. II. Brutus ep. 20. lib. XI. Famil. 84. *Tum inter eum & Antonium commercia epistolarum,*

Octauianus optimatium causam deserit.

rum, et conditionum facta mentio:
85. quod Paterculus scribit: 85. *Cumque effecisset, vt milites inter se jurejurando sancirent, cum nullo exercitu, qui C. Cæsaris fuisset, bellum se gesturos;* 86. *Quadringentos milites Romam ad senatum misit, qui consulatum sibi nomine exercitus deposcerent:* 87. *Cumque quidem cunctante senatu, Cornelius centurio, princeps legationis, rejecto sagulo, ostendens gladii capulũ, non dubitasset in curia dicere, Hic faciet, si non feceritis vos:* Suetonius, & Dio lib. XLVI. 88. *Vbi addit, Ciceronem subjecisse, Si ita consulatũ petieritis, eum accipiet.*

Octavianus petit consulatum.

89. Militibus re infecta ad Octauianum reuersis, Antonium & Lepidum in Italiam accersiuit, atq; ipse legiones ad vrbem hostiliter admouit: Suetonius, Dio, & Appianus: 90. Qui scribit, *Ciceronem* tum ad Octauianum venisse, ac paullò pòst lectica ex vrbe fugisse.

Octavianus: Antonium, & Lepidum in Italiam accersit.

90.

91. C.

91. C. autem *Cæsar Octauianus consul cum Q. Pedio* statim factus *Fit consul*
est, vt omnes Annales testantur. *anno vigesimo.*
92. *Consulatũ Cæsarem iniisse pridie, quàm XX. annos impleret, X. Kal. Oct.* Paterculus auctor est. 93. In Liuiana epitoma lib. CXIX. legitur, *Cæsarem consulem creatũ esse cum annos XIX. haberet.* 94. Plutarch9 in Bruto, ex Octauiani Commentariis refert, *ipsum vigesimum annum egisse, cum consul primum est factus.* 95. Eutropius i- 95.
nitio lib. VII. ait, *Cæsarem Romam cum exercitu profectum extorsisse, vt sibi vigesimo anno consulatus daretur.* 96. Suetonius in Augusto scribit: *eum in ordinatione anni Sextilem mensem è suo cognomine nuncupasse, quòd eo sibi & primus consulatus, & insignes victoriæ obtigissent.* 97. Similiter Dio lib. LVI. tradit, *Octauianum XIX. die Augusti, eodem, quo primum consulatum ceperat, decessisse.*

98 *Cæsar*

98. *Cæsar Octauianus cos. legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset*: Liuius lib. CXX. Appianus lib. III. Dio lib. XLVI. 99. Auctor legis fuit Octauianus: tulit Q. Pedius collega; vnde *lex Pedia* nominatur; *eaque omnibus, qui Iulium Cæsarem interfecerant, aqua ignique interdictum est*: Velleius lib. II. Suetonius in Nerone.

Lex Pedia de interfectoribus Cæsaris.

100. 100. *Consul factus Octauianus, Ciceronem*, vt Plutarchus in eius vita scribit, *valere iussit*, & pace cum Antonio Lepidoque facta, copias omnes in vnum locum contraxerunt, ibique imperium Rom. quasi possessionem aliquam inter se diuiserunt. 101. *Partiti sunt autem prouincias inter se hoc modo, vt Cæsar* vtranque Africam, cum Sicilia, & Sardinia; *Lepidus* Hispanias & Galliam Narbonensem; Antonius reliuasq

Octauianus, Antonius & Lepidus triumuiri prouincias inter se partiuntur.

quas Gallias haberet, Appianus lib.IV. Dio lib. XLVI.

102. Inter hos etiam conuenit, vt ipsi *triumuiri reip. constituendæ* per quinquennium essent, & vt suos quisq; inimicos proscriberet. 103. *In qua proscriptione plurimi equites, CXXX. senatorum nomina fuerunt:* vt est in epitoma Liu. CXX. Tu vide Orosium nostrum lib. VI. cap. 18. 104. *Cæsarem restitisse aliquamdiu collegis, ne qua fieret proscriptio; sed inceptam vtroque acerbius exercuisse,* Tranquillus ait.

CXXX. *senatores proscripti.*

105. *Maximam verò contentionem,* inquit Plutarchus, *Ciceronis proscriptio præbuit, cum Antonius nullam conditionem acciperet, nisi primus ille interficeretur: Lepidus Antonio assentiretur, & Cæsar vtrique repugnaret.* 105.

106. *Congressus horũ trium occultus in triduum fuit apud Bononiã, in loco remoto à castris, & flumine circumfuso*, vt Plutarchus non solum

Congressus Triumvirorum apud Bononiam

solum in Cicerone, sed & in Antonio tradit. 107. Dio quoque lib. XLVI. scribit, *triumuiros conueniſſe in parua inſula fluminis, quod Bononiam præterlabitur.* 108. Appianus initio libr. IV. ait, *eos congreſſos eſſe ad Mutinam in Lauinii fluuii inſula.* 109. *Sed trium virûm copias ad Bononiam contractas fuiſſe*, Suetonius etiam in Augusto auctor est. & Florus cap. 5 lib. IV. tradit, *pacem inter tres duces factam apud confluentes inter Peruſiam & Bononiã.*
110. Concertant de salute Ciceronis
110. *Ibi ajunt Cæſarem primis diebus*, vt Plutarchus narrat, *pro Ciceronis ſalute cum aliis concertaſſe; ac tertio die conceſſiſſe, ejusque vitam prodidiſſe.* 111. *Fuitque permutatio ita facta: Ciceronem Cæſar, L. Paullum fratrem Lepidus, L. Cæſarem auunculum Antonius proſcribi permiſit.* 112. *Sed nihil*, ait Paterculus, *tam indignum illo tempore fuit, quàm quod aut Cæſar aliquem* pro-

proscribere coactus est, aut ab illo Cicero proscriptus est.

113. *Cesserat ille sub aduentum Triumuirorum urbe,* vt ex Liuio Seneca lib. 1. Suasoriarum refert, *pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quàm Cæsari Cassium & Brutum posse.* 114. *Primo in Tusculanum fugerat. inde transuersis itineribus in Formianum, vt ab Cajeta nauim conscensurus, proficisceretur.* 115. *Vnde aliquoties in altum prouectum, cum modò venti aduersi retulissent, modò ipse jactationem nauis, cæco voluente fluctu, pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cœpit:* 116. *Regressusque ad superiorem villam, quæ paullò plus mille passibus à mari abest, Moriar, inquit, in patria sæpe seruata.* Hactenus Liuius.

Cicero urbe cedit & fugit.

115.

117. Plutarchus verò ita: *Erat Cicero in Tusculano cũ Quincto fratre.* 118. *cognita vero proscriptione,*

Asturam

Asturam in maritimum Ciceronis fundum proficisci, atq; inde in Macedoniam ad M. Brutum, de cuius victoria læti rumores afferebantur, transire constituerunt. 119. *Ferebantur, lecticis, confecti mœrore, atq; in itinere subsistentes, iunctis lecticis inter se casum suum deplo-*
120. *rabant.* 120. *Quinctus verò magis angebatur animo, atque inopiæ illi in mentem veniebat. nihil enim secū se domo extulisse dicebat. Marco etiam perexiguum viaticum erat.* 121. *Satius igitur esse affirmabat, Marcum fugâ antecedere, se conuasatum domū recurrere.* 122. *Hoc consilio probato, complexi inter se, multisq; lacrimis profusis, digressi sunt.* 123. *Quinctus non ita multis diebus pòst à seruis proditus inquisitoribus, vnà cum filio suo interfectus est.* Ita quidem de Q. Cicerone Plutarchus.

Quinctus Cicero à seruis proditus cum filio interficitur.

124. Appianus in hanc sententiam: *Q. Cicero cum filio comprehensus*

hensus percussores orabat, vt se ante filium necarent. 125. *quod cum filius contrà fieri obsecraret: illi se* 125.
eorum controuersiam composituros dixerunt. Itaq; alii hunc, alii illum arripientes, eodem signo ambos simul occiderunt.

126. Dio lib. XLVII. ita: *Q. Ciceronē, Marci fratrem, filius de medio remouit, & quantū in ipso fuit, seruauit.* 127. *Nam & patrē occultauit, vt inueniri nō posset: & ea de causa tormentis omnibꝰ excruciatus, indiciū nullū fecit.* 128. *sed pater, re intellecta, cùm admiratione filii, tùm misericordiâ adductus, vltrò prodiit, seque ipse percussoribus tradidit.*

Q. Ciceronis filius patrem seruare voluit.

129. Redeamus nunc ad Plutarchum. *Cicero,* inquit ille, *Asturam delatus, nauē, quam nactꝰ fuit, subitò cōscendit, & orā legens Circaeū vsq; vento peruenit.* 130. *Inde soluere gubernatores cum pararent, vel maris metu permotus, vel Caesaris fidem non plane desperans, in terrā* 130.
egressus

egressus est: 131. Et millia passuum
XIII. fere pedibus Romam versus
progressus, animi pendere cœpit:
sententiaq; mutatâ rursus ad mare
descendit. 132. Ibiq; noctem graui-
bus & incertis cogitationibus tra-
duxit: 133. Adeò, vt in animo habe-
ret, Cæsaris domum clam ingredi,
sibiq; ante lares ejus manus infer-
re, atq; ita furiales intemperias illi
impingere. 134. Sed ab ea ratione
cruciatus metu depulsus, alia rur-
sus tumultuosa consilia in pectus in-
135. stituit: 135. Et seruis se ad Cajetam
deportandum nauigio commisit, v-
bi prædia habebat, & blandum æ-
state Etesiarum diebus perfugium.
136. Est ibidem supra mare sacellũ
Apollinis: vnde corui cum clango-
re ad Ciceronis nauem, quæ ad li-
tus appellebatur, confertim aduo-
larunt: 137. Atq; ex vtraq; parte
antennæ insidentes, partim croci-
tarunt, partim rudentum capita
rostris tutuderunt: idq; signum o-
mni-

Ciceronis mors imminens auspicio prædicta.

omnibus infaustum est visum. 138. *Cicero tamen egressus in villã se recepit, & quieti dedit. ibi coruorum magna pars tristi voce ad fenestrã assedit.* 139. *Vnq; in lectũ deuolauit, & rostro vestẽ, qua Cicero tectus erat, paulatim ab ore ipsiq; remouit.*

140. De eadem re Valerius lib. I. cap. 4. *M. Ciceroni mors imminens auspicio prædicta est. cum enim in villa Caietana esset, coruus in conspectu eius horologii ferrum loco motum excussit:* 141. *& protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togæ eò usque morsu tenuit, donec seruus, ad occidendum eum milites venisse, nuntiaret.* 142. hactenus Valerius. [*Ex quo perspicuè cognoscitur, apud Plutarchum ἐς καπίτας mendose, non pro Capua, sed Caieta legi.* 143 *quamuis Appianus Capuam nominet, ad quam fuerit hæc Ciceronis villa, in qua aduentantibus inquisitoribus à coruis è somno excitatus sit.*) 140.

144. Sequitur in Plutarcho: *Serui hæc aspicientes, suam ipsi ignauiam*

damnarunt, si herilis cædis spectatores esse sustinerent :
145. *tores esse sustinerent* : 145. *cumque bestias domino opem ferre, ac pro indigno eius casu solicitas esse viderent, ipsi eum non defenderent; partim precibus, partim vi impositum lectica ad mare detulerunt.*

Ciceronis percussores. 146. *Interim percussores cum ministris superueniunt, Herennius centurio, & Popillius tribunus militum, quem parricidii reum Cicero olim defenderat.*

147. De *Popillio* hoc, multa Seneca in Declamationibus & Suasoriis. 148. De eodem Valerius li. V. cap. 3. *M. Cicero C. Popillium Lænatem, Picenæ regionis, rogatu M. Cœlii, non minore cura, quàm eloquentia defendit* : 914. *eumque causa admodum dubia fluctuantē*
150. *saluum ad penates suos remisit.* 150. *Hic Popillius postea nec re, nec verbo à Cicerone læsus, vltrò M. Antonium rogauit, vt ad illum proscriptum persequendum & iugulandum*

dum mitteretur: 151. impetratisq; detestabilis ministerii partibus, gaudio exsultans Caietam cucurrit, 152. & virum, omitto quod amplissimæ dignitatis, certè salubri studio (ita lego è manuscriptis) præstantis officii priuatim sibi venerandum, iugulum præbere iussit. 153. Ac protinus caput Romanæ eloquentiæ, & pacis clarissimã dexteram, per summum & securum otium amputauit: eaq; sarcinâ, tanquam opimis spoliis, alacer in urbem reuersus est. 154. Neq; ei scelestum portanti onus succurrit, illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam perorauerat.

Ciceroni caput & dextra præciduntur.

155. Sequitur apud Plutarchum: *Percussores cum fores clausas inuenissent, eas effregerunt. 156. cumque Cicero non appareret, & ii, qui intus erant, scire se, vbi esset, negassent; 157. aiunt adolescentem quendã, à Cicerone in bonis litteris & disciplinis educatum, Quin-* 155.

Cicero proditur percussoribus.

cti fratris libertum, Philologum nomine, tribuno dixisse, lecticam per siluestres & opacas ambulationes ad mare deferri. 158. Tribunus igitur cum paucis comitibus circum ambulationes ad exitum cucurrit: Herennius rectâ per easdem accurrit. 159. Quod vbi Cicero animaduertit, seruos lecticam ibi deponere iussit.

160. 160. *Satis*, inquit Liuius, *constat, seruos fortiter fideliterq; paratos fuisse ad dimicandum: ipsum, deponi lecticam, & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse.*

161. Appianus scribit, *multos discurrisse, quaerentes, num alicubi Cicero visus esset. 162. Cumque alii beneuolentia & misericordia permoti, eum in alto esse dixissent; clientem Clodii, acerrimi inimici Ciceronis, Popillio Lanati tribuno militum indicasse viam, qua lectica deportabatur. 163. Eo illum irrupisse, & cum seruos longè plures,*

quàm

quàm ipse secum habebat, ad dimicandum paratos vidisset, callidè exclamasse: Tribuni, qui in extremo agmine sunt, ingrediantur. 164. *Tum seruos, maiorem multitudinem exspectantes, perterritos fuisse.*

165. *Cicero*, ait Aufidius Bassus apud Senecam, *paullùm remoto velo, postquam armatos vidit; Ego vero consisto, ait. accede veterane, &, si hoc saltem potes recte facere, incide ceruicem.* 166. *Trementi deinde dubitantique; quid si ad me, inquit, primum venissetis?* 165.

167. Brutidius Niger apud eundem: *Elapsus interim altera parte villæ Cicero lecticâ per agros ferebatur.* 168. *Sed vt vidit appropinquare notum sibi militem, Popillium nomine, memor defensum à se, lætiore vultu aspexit.* 169. *At ille, victoribus idipsum imputaturus, occupat facinus, caputque decisum, nihil in vltimo fine vitæ facien-*

 cien-

cientis, quod alterutrā in partem posset notari, Antonio portat, oblitus se paulò ante defensum ab illo.

170. 170. *Prominenti*, inquit Liuius, *ex lectica, præbentique immotam ceruicem, caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit: manus quoque, scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes, præciderunt.*

171. Plutarchus: *Cicero mentum, ita vt consueuerat, tangens, in percussoribus oculos constanter fixit, squaloris plenus, & capillo demisso, macieque ob solicitudines confectus, vsque eò, vt plurimi, Herennio eum iugulante, capita obnuberent.* 172. *Occisus est præbens ceruicem extra lecticam, cum annum iam LXIIII. ageret.* 173. *Præcidit illi Herennius iussu Antonii caput & manus, quibus Philippicas* Ciceronis ætas. *scripserat.* 174. *Vixit*, ait Liuius, *tres & LX. annos: vt, si vis abfuisset, ne immatura quidem mors videri possit.*

175. Eu-

175. Eusebius: *Cicero in Formiano suo ab Herennio & Popillio occiditur LXIIII. ætatis suæ anno.* 175.

176. Appianus: *Occiso Cicerone, quidam equis, alii nauigiis incitatis properabant Antonio hunc nuntium perferre.* 177. *eique in foro sedenti Lænas caput & manum eminus ostendit.* 178. *quo ille maximè lætatus, tribunum militum coronauit, & H. S. decies centena millia ei pro maximo præmio dedit, quod summum & infensissimum suum inimicum occidisset.*

179. Plutarchus: *Cum membra Ciceronis Romam perlata essent, Antonius, qui tum fortè comitia habebat, iis visis exclamauit, Proscriptionem iam peractam esse.*
180. *Caput autem & manus pro rostris poni iussit, spectaculum horrendum Romanis, qui se non Ciceronis vultum, sed imaginem animi Antonii videre putabant.* 180.

181. Dio lib. XLVII. *Vbi Cice-*

ronis caput allatum fuit, Antonius, multis & grauibus probris illatis, illud pro Rostris, loco præ aliis conspicuo, poni iussit: 182. vt, vnde in ipsum verba faciens auditus fuerat, ibi caput eius cum manu dextra, quæ simul præcisa fuerat, conspiceretur. 183. Fuluia vero caput, antequam auferretur, in manus sumpsit, atque atrocibus verbis illudens & conspuens genibus suis imposuit; 184. & linguam ex ore extractam acubus, quibus ad capitis ornatum vtebatur, compunxit, additis multis iisque exsecrandis opprobriis.

Antonii & Fulviæ insultatio in mortuum Ciceronem.

185\. 185. Liuius: *Ita relatum caput ad Antonium, iussuque eius inter duas manus in Rostris positum; vbi ille consul, vbi sæpe consularis, vbi eo ipso anno aduersus Antonium, quanta nulla umquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat.* 186. *Vix attollentes lacrimis oculos homines in-*

intueri trucidata membra eius poterant.

187. Cremutius Cordus: *Præcipuè tamen soluit pectora omnium in lachrimas gemitusque, visa ad caput eius deligata manus dextra, diuinæ eloquentiæ ministra:* *Mors Ciceronis à multis deplorata.*
188. *ceterorumque cædes priuatos luctus excitauerunt; illa una communem.*

189. Mortem Ciceronis versibus elegantissimis deplorauit *Cornelius Seuerus:* in quibus sunt, qui sequuntur. *Cornelij Seueri versus in mortem Ciceronis.*

Abstulit una dies æui decus, ictaq; luctu
Conticuit Latiæ tristis facundia linguæ,
Vnica sollicitis quondam tutela, salusque,
Egregium semper patriæ caput: 190. *ille Senatus* 190.
Vindex, ille fori, legum, ritusque togæque.
Publica vox sæuis æternum obmutuit armis.

 191.

191. *Informes vultus, sparsamque cruore nefando*
Caniciem, sacrasque manus, operumque ministras
Tantorum, pedibus ciuis proiecta superbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata, Deosque
Respexit: NVLLO LVET HOC ANTONIVS AEVO.

192. Paterculus post narratam cædem M. Tullii, in hæc verba erumpit: *Nihil tamen egisti, M. Antoni, mercedem cœlestissimi oris & clarissimi capitis abscissi numerando:* 193. *auctoramentoque funebri ad conseruatoris quondam reip. tantique consulis irritando necem.* 194. *Rapuisti tu M. Ciceroni lucem solicitam, & ætatem senilem, & vitam miseriorem te principe, quàm sub te triumuiro mortem. Famam verò gloriamque factorum atque dictorum adeò non abstulisti, vt auxeris.* 195.
195. *Vi-*

Viuit, viuetque per omnem seculorum memoriam. dumque hoc vel fortè, vel prouidentia, velutcunque constitutum rerum naturæ corpus, quod ille penè solus Romanorum animo vidit, ingenio complexus est, eloquentiâ illuminauit, manebit incolume, comitem æui sui laudem Ciceronis trahet: 196. *omnisq; posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum exsecrabitur: citiusque in mundo genus hominum, quàm huius nomen, cadet.*

197. Ciceronem hoc anno VII. Idus occisum esse, testimonio Tironis liberti scribit Tacitus in dialogo de Oratoribus. 198. Intelligo autem Idus Decembris; quoniam Triumuiri inierunt V. Kalend. Decembris, vt est in lapide Colotiano. 199. Vixit igitur Cicero annos LXIII, menses XI, dies V. siue annos LXIV, minus XXVI. diebus.

200. 200. Nunc ad extremum illud addam, quod *Desiderius Lignamineus Patauinus* ante annos sedecim diuulgauit. 201. Cum anno Christi M.D.XLIV. Kal. Decemb. *Angelus Apulus Minorita in Zacynto*, insula Venetorum, quæ in mari Ionio Epiro adiacet, apud sacellum D. Mariæ Gratiosæ, non longè à littore maris, Cœnobii fundamenta ageret, 202. sepulchrum antiquissimum reperit cum hac inscriptione: M. TVLLI CICERO HAVE. ET TV TEPTIA ANTΩNIA. 203. In eodem sepulcro inuentæ sunt *duæ vrnæ vitreæ*, vna maior cinerum; altera minor lacrimarum, vt volunt. 204. in maioris fundo erat vitro inscriptum:
205. A V E M A R. T V L. 205. Hoc monumentum ibi in sacrario templi adseruatur, & Ciceronis nostri esse putatur. 206. Verùm

in

in huiusmodi rebus mihi Epicharmi cantilenam illam, μέμνασο ἀπιςεῖν, ad aurem vtranque insusurrari facilè patior: 207. cum præsertim *in Epitaphio quodam*, quod in libro manuscripto ἀδέσποτον subjicitur, Arpinatem Ciceronem lapide extra Caietam seruari, inueniam. 208. quem Lignamineus à seruis crematum, & in Zacynthum delatum fuisse putat.

FINIS

HISTORIÆ M. T. CICERONIS.

A Francisco Fabricio editæ.

Index primus, siue

BREVIARIVM VITAE, ACTIONVM ET scriptorum M. Ciceronis.

lam

Vrb.	Cic.	
		lam Augurem. 4. *Militat*, Sullæ legatus bello Marsico. 12.
665	19	*Philonem* Academicum Romæ audit, & philosophiæ studet acerrimè. 25. Scæuolâ Augure mortuo, *ad Scæuolam Pontificem transit* atque in disciplina iuris se confirmat. 34.
666	20	*Moloni* Rhodio, rhetori & oratori, operam dat Romæ. 17. *De Inuentione rhetoricâ* edit Comtarios. 19.
668	22	Hoc anno & sequenti *in omnium doctrinarum meditatione versatur*: 2. *in Dialecticis* inprimis exercetur à *Diodoto Stoico*. 3. *Declamat* quotidie, cùm Latinè, tùm Græcè potissimum. 17. *Xenophontis Oeconomicum* Latinum facit. 22. *Platonica* item quædam. 26.
672	26	Ad caussas & publicas & priuatas adire cœpit. 3. *Pro Quin-*

Anno Vrb.	Cic.	
		Quintio dicit. 4. Iterum Moloni operam dat. 19.
973	27	*Sext. Roscium Amerinum* contra Sullæ dominantis opes defendit. 13. & sequentib.
674	28	*Habitus corporis M. Tullii* parum firmus 4. & seq. In Græciam profectus, *Athenis Antiochum* Ascalonitam, ex Academico *Stoicum* 11. & *Phædrum* atque *Zenonem* Epicureos *audit.* 20.
675	29	*Dicendi* facultatem & *philosophiam* denuò expolit *Athenis, in Asia, Rhodi,* pluribus magistris: quorum hic mentio. 8. & sequentibus.
676	30	E Græcia *domum redit* prope mutatus, 9. & oraculo debilitatus timidè remp. attingit. 11.
677	31	*Quæsturam petit,* & accipit volente populo, 5. quum

Anno	Cic.	
		quum causas nobiles multas iam egisset, interque eas illam, quæ *pro Roscio Comœdo* hodieque exstat. 8.
678	32	*Quæstor Lilybetanus* in Sicilia omnibus se probare studet, & de ciuibus suis benè mereri. 5. & seq. *Nobiles adolescentes* apud Prætorem defendit. 15.
679	33	*E Sicilia discedens* habita oratione. 1. *Romam redit*, eloquentiâ, vt videbatur, iam maturâ. 5.
683	37	Virtute & industriâ Ciceronis iam satis perspectâ *Ædilitatem petit*, & designatus, 14. reiecto Cæcilio nigro & victo, 15. *Verrem accusat*, in eoque Hortensium fatigat. 23. Verrinæ orationes ib. & seq.
684	38	*Aedilis* Cicero ludos populo facit 8. *pro Fonteio*, & *A. Cæcina* dicit, vt fert opinio. 18. & seq.

Anno Vrb.	Cic.	
		Præturæ candidatus, designatur primo loco. 24.
686	40	*Scriptæ ad Att. lib. I. ep. 8. & 9.*
687	41	*Prætor* iudicia integrè exercet. 9. *Licinium Marcum*, hominem potentem, damnat. 10. *Legem Maniliam* suadet. 20. *pro Cluentio* dicit. 22. pro M. Fundanio item, & Q. Gallio, vt vult Sigon. 27. Scholam *M. Antonii Gniphonis* frequentat. 28. *P. Vatinium* acri dicto pungit. 29. *Manilio* accusato vnum diem petenti dat: idque factum suum, in concionem productus, populo approbat. 30. (*lib. 1. ad Att. ep. 3. scripta.*)
688	42	Omissâ prouinciâ *prensat consulatum*. 4. pro *C. Cornelio* quatriduo dicit. 6. (*Lib. 1. ep. 1. ad Atticum scripta.*)
689	43	*Filiolo* augetur 1. consulatum petit. 2. Eius *competitores* 3. Orationem in *toga*

Anno

Vrb. | Cic.

toga candida habet. 6. *Consul designatur* magno populi studio. 10. & seq. *Q. Gallium*, ambitus reum defendisse videtur. 16. (*I. Att. 2.*)

690 44 *Consulatum init* difficili reip. tempore propter molitiones tribunitias, & C. Antonii collegæ sui, 1. Orationibus aliquot euertit *legem Agrariam*. 8. *Tumultum* plebis & equitum propter *legem Rosciam theatralem* sedat, eiusque auctorem legis in gratiam plebis reducit 19. & seq. *Rabirium* perduellionis reum defendit. 26. *proscriptorum filios* ab honorum petitione repellit. 35. *Prouinciam* in concione deponit. 41. refert *de Ambitu*, de eoque *legem* elicit. 48. *Catilinæ* machinationes ad senatum defert. 53. *Armatur S. C. illo nobili*. 57. Descendit ad comitia

tia cum præsidio, tectus *lorica*. 59. Insidiis *duorum equitum R.* domi suæ appetitur. 68. Senatum in ædem Iouis Statoris vocat, ibique *in præsentem Catilinam perorat*, & vrbe egredi eum iubet. 73. *Populo Rom.* de emisso Catilina *gratulatur*. 80. *Murenam* defendit ambitus reum. 84 *Lentuli Suræ* consilia contra patriam indagat. 90. cum seq. *Allobroges* cum literis *coniuratorum* deprehendit. 92. *Principes* eorum ad se vocat, & senatum in ædem Concordiæ. 93. vbi *coniuratio tota detegitur*, eiusq; auctores in custodiã traduntur. 95. Ciceroni cos. *supplicatio* decernitur togato. 96. qui populo ea omnia *in concione* exponit. 98. *de coniuratis* refert ad senatum; & ex S. C. *supplicium* de iis sumit

Nonis

) Cic. *Nonis Decemb.* 103. *Honores* summi ob id meritum Ciceroni habentur. 117. Legem fert de *liberis legationibus* 122. *L. Luculli triumphum* adiutat. 124. & *Cn. Pompeio supplicationes* X. dierum decernit. 126. *testimonia* principum virorum *de consulatu Ciceronis.* 127. *Tribuni pl.* nouitii exagitare eum conantur: præsertim *Q. Metellus Nepos:* cui tamen animosè resistit. 139. *Iuramentum* Ciceronis verissimum, & populo iurato probatum. 144.

(*Lib. 1. Att. ep. 16. scripta.*)

45 *Metellus* Ciceronem calumniatur ad populum. 9. Is fortiter ei repugnat, scripta etiam *Oratione Metellina.* 12. *P. Sullam* coniurationis reum defendit. 19. & seq. *Domum* in Palatio emit. 24. Ad *Pompeium* scribit.

Anno Vrb.	Cic.	
		bit. V. Famil. epist. 7. (*Atque ab hoc tempore incipiunt epistolæ M. Tullii Cic. quæ ad Familiares vocantur: quarum aliquot hoc anno scriptæ: quæ ex editione Ad. Theodori Siberi petendæ.*)
692	46	*Testimonium* Cicero dicit *in P. Clodium* 5. cum eoque in senatu contendit. 7. *Q. Cicero* prætor *Asiam sortitur*, eamque per triennium obtinet. 8. M. Tullius *pro Archia* dicit hoc aut superiori anno. 11. (*Scriptæ ad Atticum lib. I. Ep. 10. & 14.*)
693	47	*Commentarium de consulatu suo* Græcè scriptum ad Atticum & Posidonium mittit. 12. Scribit *de eodem versibus libros tres*. 15. De *Prognosticis* res ãbigua. 17. (*Ad Atticum lib. I. ep. 15. 16. & seq. & lib. II. ep. 1. & seq.*
694	48	*C. Antonium* defendit. 7. *Thermum* item bis. 16. *Flaccum* item. 17. *Cæsar* cum

sibi

10 ſibi *legatum* cupit, & in numero XX virorum. 21. *Clodius* trib. pleb. factus in Ciceronem ſe conuertit. 36.

Cic.

(Pulcerrima epiſtola 1. ad Q. fratrem cum ſequente ſcripta eſt. Ad Attic. item lib. II. epiſt. 4. cum multis ſeqq.)

49 Clodia lege *reus Cicero veſtem mutat*, & populo ſupplicat 12. Idemque faciunt *equites*. 14. *Senatus* ne faciat, à coſs. & Clodio prohibetur. 15. *Cicero vrbe cedit*. 25. Boni eum flentes proſequuntur. 29. *Clodii rogatio* in eum, & edictum 32. Furor eiuſdem in *villas Ciceronis & domum* 38. *Iter Ciceronis*. 42. *Theſſalonicæ* exſulat. 57. *Q. Cicero* ex Aſia decedit. 60. Senatus frequens decernit *de M. Ciceronis reditu*, Pompeio fauente & adiuuante. 66. Tribuni pl. item legem promul-

Anno		
Vrb.	*Cic.*	mulgant & referunt eâdem de re 76. *Cicero Dyrrachium* ſe recipit 78.
		Scripta ad Q. Fr. Ep. 3. & 4. lib. I. Ad Atticum lib. III. Ep. 5. 6. 7. 8. & ſequentes. Ad Terentiam aliquot priores libri XIV.
696	50	Actum in Senatu de *Ciceronis reditu.* 2. *Clodiani* cædibus eum intercludere conantur. 7. *Milo* vim inhibere *iudicio* fruſtra parat. 11. Igitur *vim* in ſubſidium aduocat. 16. *Senatus in Ciceronem ſtudium.* 18. Mox etiam *totius Italia.* 22. *Pompeii ſententia*, in eamque *Senatus conſultum.* 26. Aliorum item *principum ciuitatis de eo conciones.* 30. *Decreta Senatus.* 31. *Lex promulgata* 35. Eaque ſuaſa diſſuaſa 36. *Cicero Brundiſium* redit 43. *iter facit Romam verſus* 48. Magna celebritate & gratulatione omnium

um

Anno
Vrb. | Cic.

um 51. *Romam venit*, excipiturque incredibili studio populi. 55. *Senatui & populo gratias agit*. 62. *Pompeio* decernit administrationem rei frumentariæ 65. *Contentio de Ciceronis Domo, & oratio pro ea.* 71. Eadem, vt & villæ, æstimata 5. 80. Vis noua Clodii. 84. *Q. Cicero* Pompeii legatus in Sardinia 92.

[*Epist. ad Att. lib. IV. 1.3.4. Ad Q. Fr. II. ep. 1. scripta.*]

697 51 M. Tullius *P. Lentulo Ptolomæi* regis reductionem vult decerni. 2. *P. Sextium* defendit: & *Vatinium* accusat. 13. *pro Bestia dicit.* 19. *Atticus Piliam* vxorem ducit. 20. *Tullia Furio Crassipedi despondetur.* 21. De agro Campano SC. 26. Cicero villas lustrat 27. De *Haruspicum responsis* disputat. 28. *Tabulas de exsulio suo*

Anno
Vrb. | Cic.

à Clodio fixas in Capitolio dejicit. 34. *Cæsaris exercitui* stipendium decernit: ipsi decē legatos 41. De *prouinciis consularibus* sententiam dicit. 50. pro *Cornelio Balbo* item 54. *Pro Cœlio* 63.

[*Epist. ad Lentulum I. Famil. & alia Ad Q. Fr. lib. II. ep. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Ad Atticum IV. ep. 4, 5, 6, 7, 8. scriptæ.*]

698 | 52 | Oratio *in Pisonem* à Cicerone dicta. 5. *Libri tres de Oratore* ab eodem scripti. 14.

699 | 53 | Instituit scribere πολιτικά. 6. Causis multis distinetur. 10. *Plancium defendit* 17. *C. Rabirium Posthumum* 39.

[*Scripta ad Q. Fratrem lib. II. epist. 11, 12, 13, 14, 15. & vlt. & lib. III. epist. 5. & sequentes omnes, atque in Britanniam missa. Ad Atticum lib. IV. epist. 13, 14, 15. & sequen-*

Anno
Vrb. Cic.

quentes. Ad Familiares lib. I. ep. longa ad Lentulum. lib. V. ep. 8. & 9. lib. VII. ep. 5. & ad Trebatium 6, 7, 8, 9, & 10.]

700 54 *Cicero augur* factus in locum P. Crassi. 12.

[*Scripta ad Familiar. lib. II. epist. 1. & 5. sequentes ad Curionem. De Hirro competitore Ciceronis lib. II. & IIX. Famil.*]

701 55 *Milonem* Cicero defendit 13. *Saufeium.* 16. *T. Munatium Plancum accusat.* 21. [*Lib. VII. ad Familiar. ep. 2.*]

702 56 *De Legibus* scribit 1. *Ciliciam* prouinciam cum exercitu sortitur. 5. *Cyprum* idem, & tres Diœceses Asiaticas. 7. succedit *Ap. Claudio.* 9. *Iter* per Italiã facit. 11. per Græciam 16. In Asiam venit, Ephesum, 19. Tralles, & mox Laodiceã. 20. *In castra*, quæ ad Iconium Lycaoniæ. 24. *Cassii gesta* 25. *Legati*

Anno Vrb.	Cic.	
		Antiochi Commageni nunciant, Parthos Euphratem transisse. 28. *Cicero* apud Cibystra *castra* habet. 30. *Ariobarzanem* regem præsentibus insidiis liberat. 31. *In Ciliciam pergit* per Tauri pylas, & Tarsum venit. 32. Litteræ eius recitatæ in senatu. 33. Ipse ad Amanum montem ducit. 34. *Res præclaras gerit, Imperatorque appellatur.* 35. Castra apud Issum habet, quæ olim Alexander. 36. *Pindenissum* capit. 37.
		[*Epistolæ multæ ad Familiares hoc anno scriptæ apud Siberum videantur. Ad Atticum eodem anno datæ, quæ lib. V. continentur.*]
703	57	*Supplicationes* Ciceroni decernuntur. 3. Tarso proficiscitur in Asiam. 4. Eius filia *Tullia nubit P. Dolabellæ.* 10. *Cicero* quæstorem

C. Cæ-

C. Cælium Prouinciæ præponit; & decedit in Græciam. 14. *Athenis* commoratur. 16. *Tironem* Patris ægrotantem relinquit. 17. *Brundisium venit*. 19. *Romam pergit*. 20.

[*Lib. V. ad Attic. epist. vlt. lib. VI. epist. 1, 2, 4, 6. lib. VII. priores octo. Ad Famil. lib. II. & III. aliquot ad Cælium & Appium. lib. XVI. plures ad Tironem: neque pauca ex reliquis libris.*]

704 58 Ad vrbem veniens *honorificè excipitur*. 1. In ipsam flammam ciuilis *belli Pompeiani* incidit. 2. *Autor ipse pacis* ciuibus suis est. 6. Frustrà. 9. *Capuam* tuendam sumit. 10. Ab vrbe discedit. 12. ἐπίσκοπος *oræ maritimæ à Formiis*. 13. Euocatur litteris Pompeii in Apuliam, 21. mox Brundisium. 26. *Cæsarem conuenit*, inde re-

Anno Vrb.	Cic.	
		deuntem. 31. & 32. *Arpini filio togam puram dat.* 33. *Ad Pompeium nauigat in Graeciam.* 34. A Catone propterea reprehenditur. 36. Itaque pœnitet venisse. 39.
		[*Epistolæ ad Atticum lib. VII. 9. 10. & sequentes huius & duorum proximorum librorum huc referendæ.*]
705	59	E Græcia primùm, deinde è castris *scribit ad Atticum*, libro X. epist. 2. 3. & sequentes. 2. *Prælio Pharsalico non interest.* 5. *Cato imperium* ei & copias suas *offert.* 8. *Ipse recusat*, magno suo periculo. 9. Romam, certè *in Italiam contendit.* 13. Brundisii *Cæsarem* exspectat. 15. *Antonium* non inimicum experitur. 16. *Tulliæ morbo* affligitur. 21.
		[*Epistolæ ad Atticum lib. XI. priores octo missæ.*]
706	60	*Tullia* ad patrem venit Brun-

Anno

Vrb. | *Cic.*

Brundisium. 7. *Cæsar* dignitatem ei suam, datis ad ipsum litteris ex Aegypto, conseruat. 10. *In Italiam veniens* occurrentem sibi *Ciceronem* comiter excipit 14. *In vrbem is redit*, & cum libris in gratiam. 18.

[*Ad Atticum lib. XI. epist. 10. & sequentes missæ.*]

707 61 *Romæ* viuit, & *in villis*. 7. conquiescit in studiis: scribit *Partitiones oratorias*, & *Brutum* de claris Oratoribus. 9. *Dolabellæ* Tironem obuiam mittit. 14. A Cæsare honore adficitur. 16. *Cato* Ciceronis, & duo Cæsaris *Anticatones* 17. Cicero *Oratorem* scribit. 24. *De Marcello* gratias agit Cæsari. 25. & seq. *Ligarianam* caussam agit apud eundem feliciter. 35. *Diuortium cum Terentia* facit 46.

Anno Vrb. | Cic.

[*Epistolæ priores aliquot lib. XII. ad Atticum scriptæ.*]

708 | 62 Virginem *Popilliam siue Publiliam* vxorem ducit. 2. Filiam *Tulliam amittit:* quæ ex partu decesserat. 18. Hinc eius mœror. 23. *Consolantur eum Philosophi* coràm, 24. & *amici* absentes per litteras: *M. Brutus, Ser. Sulpicius, L. Lucceius, C. Cæsar.* 25. *Ipse* quoque *libro scripto se consolatur.* 29. *Publiliæ* nuncium remittit. 32. Domo abest, & in villis suis *Philosophiæ operatur.* 33. *Hortensium* scribit. 35. Tum *Academicos* libros quatuor. 39. & quinque *de Finibus.* 43. *Laudationem Porciæ.* 46. *Filium* suum *Athenas mittit.* 47. *Pro Deiotaro* apud Cæsarem dicit 60.

[*Pleræque epistolæ lib. XII. & XIII. ad Atticum scriptæ. Ad Brutum.* 9.]

Tu-

Anno

Vrb. 709 | Cic. 63

Tusculanarum quæstionum libros quinque scribit hoc anno aut superiore. 2. *Romæ est* initio anni. 7. *Coniurationis in Cæsarem* particeps non est: à M. Antonio tamen, vt conscius, arguitur. 11. *In Capitolium*, Cæsare interfecto, cum aliis adscendit, neque adduci potest, vt ad Antonium eat. 15. Liberalibus id est XVI. Kalend. April. in æde Telluris, quod in ipso est, *fundamenta pacis iacit*. 19. Post Brutum & Cassium ipse quoque *ex vrbe discedit*, & villas suas lustrat. 29. Scribit libros tres *de Natura Deorum*: duos *de Diuinatione* & dialogum *de Senectute*, siue Catonem maiorem: mox *Lælium siue de amicitia*. 31. Dolabellæ factum, de *euersa Cæsaris ara*, siue columna valdè probat. 39. & sequentibus.

Anno Vrb.	Cic.	
		C. *Octauium* ruri secum habet. 47. etiam *A. Hirtium* cos. desig. in Puteolano. 57. Sermo *de Fato* ibi habitus, 58. fortè & *Timæus Platonis* conuersus. 59. Sub finem Maii *Romam versus proficiscitur. 62.* neque tamen in vrbem pergit, nisi post aliquot menses, vt videtur. 64. *De officiis* scribere instituit 65. & *in Græciam iter. 66.* *Topica* inter nauigandum, ad Trebatium scribit, destitutus libris. 69. *De gloria* duos iam ad Atticum miserat. 70. *Syracusas* in Siciliam transgressus, *in Græciam* traiicere frustrà nititur. *rejicitur* enim aduersantibus ventis *ad Leucopetram* promontorium Rheginorum. 72. Motus vocibus quorundam, magnâ festinatione *Romam contendit.* 75. Incredibili studio & gra-

Anno

Vrb. | *Cic.*

gratulatione populi *excipitur.* 80. *Antonio* in senatum vocanti, *excusat languorem.* 82. Quod ille amens irâ, ægrè & impatienter fert. 85. Postridie in senatu satis liberè loquitur, habitâ *Philippica I.* 88. *Antonius* inimicitias ei denunciat, & in Tiburtino Scipionis de eo declamitat. 92. *In senatu* etiam XIII. Kal. Oct. in eum absentem inuehitur. 94. Ei amici non permittunt *in senatum venire,* cum cuperet. 95. Respondet tamen Antonio scriptâ *Philippica II.* 96. Rusticatur deinde, & *perficit libros de Officiis.* 107. Etiam *Paradoxa* fortè scribit, hoc tempore. 108. *Romam redit.* V. Id. Decemb. & XIV. Kal. Ianuar. vocatu tribunorum pl. *in senatum venit,* sententiamque dicit, quæ *III.*

Anno		
Vrb.	*Cic.*	*Philippica*, 113. & seq. Mox *populo in concione*, quid actum in senatu, exponit *Philippicâ IV*. 119.

[*Epistolæ pleraque lib. XIV. & XV. quædam etiam lib. XVI. ad Atticum scripta.*]

Pugnat in senatu, vt *Antonius hostis* iudicetur: & aduersariis eius honores decernantur, *Philippica V*. 3. *Senatusconsultum* de legatis ad Antonium populo Romano in concione exponit *Philippica VI*. 14. & seq. In senatu *pacem cum Antonio dissuadet Philippica VII*. 16. In *Q. Fusium Calenum* inuehitur, & disputat contra alios, qui *tumultus* nomen, non *belli*, in sententia ponendum censuerant. *Philippica IIX*. 19. *Ser. Sulpicio*, in legatione ad Antonium mortuo, *statuam* æneam pedestrem in Rostris ponen-

nendam decernit *Philippica IX.* 21. *Cicero filius* M. Bruto valdè probatus. 23. *Legio Pisonis* ei se tradit. 30. *M. Cicero pater Calenum oppugnat Philippica X.* 36. *Cicero filius* C. Antonium prælio victum in M. Bruti potestatem redigit. 39. *Cicero pater* bellum contra *Dolabellam C. Cassio* decernit *Philippicâ XI.* 45. *Mineruа* eius, turbinis vi deiecta & fracta, ex Senatus consulto Quinquatribus facto, *restituitur.* 49. *Legationem* sibi ad M. Antonium decretam dissuadet *Philippica* XII. 52. Pacem cum Antonio & Antonianis esse non posse, demonstrat *Philippica XIII.* 59. *Calumnia* appetitur. 61. & seq. quam diluere *P. Appuleius* studet 65. etsi nihil necesse erat. *Populus* enim vniuersus testimonium integritati e-

 ius

Anno		
Vrb.	*Cic.*	ius & amori in patriam perhibet. 66. Nunciatâ mox victoriâ Mutinensi, *concursus mirificus populi ad eum fit*. à quo in Capitolium maximo clamore & plausu deductus, atque in Rostris collocatus, domum reducitur. 67. *Supplicationem L. dierum* trium imperatorum nomine decernit, *Philippica XIV*. 71. Rumor de Cicerone consule facto. 73. Hortatur *Dec. Brutum*, & *L. Plancum*, vt bello Antonium persequantur. 76. *Legatis Octauiani*, impudenter in senatu loquentibus, liberè respondet. 86. & seq. *Ad Octauianum* in castra venit: mox *ex vrbe fugit*. 90. Ab eodem iam consulatum adepto *deseritur* 100. ob eius proscriptiones| *contentio triumvirorum*. *Antonius* perditum eum vult: cui *Lepidus* assen-

Anno	
Vrb.	Cic.

assentitur. 105. *Cæsar* vtriq; repugnat primis duobus dieb9: tertio cedit, & *Ciceronis salutē deserit*: 110. *qui vrbe excedens* in villas suas fugit. 113. inde mari *fugam tentat frustra* 115. *Eius & Q. Fratris mæror*, squalor, angustiæ. 119. *Digressus eorum miserabilis*. 122. *Quincti patris & filii interitus*. 123. & seq. Ciceronis animus & sententia fluctuans, cogitationesque tristes. 129. cum seq. *Portenta infausta* ei eueniunt in villa Caietana. 136. cum seq. *Seruorum* in eum *fides*. 144. Percussorum aduentus. 146. *Herennius & Popillius* eorum duces nefarii. ibid. *Philologus* ingratus Q. Ciceronis libertus. 157. *Ciceronis animus constans*. 159. *dictumque* animosum. 165. *Trucidatur* patriæ seruator. 170. *Caput & manus* præcisæ. ib.

Ædas

Anno	
Vrb.	*Cic.*

Ætas eius 173. Nunciorum ad *Antonium* festinatio. 176. Eius improba lætitia. 178. Cum laruis & ipse, & *Fuluia* vxor luctantur. *Caput Ciceronis & manus pro Rostris posita*. 180. & seq. *Versus Cornelii Seueri* de crudelitate Antonii in Ciceronem. 190. *Paterculi verba*. 194. Dies interitus M. Tullii. 201. Narratio *de monumento eius*, vera an ficta. 204.

[*Scriptæ aliquot ad Atticum lib. XVI. epistolæ : & maxima pars earum, quæ ad Brutum reliquæ, libello peculiari.*]

An-

ANtequam ſecundum indicem ordiar, non abs re viſum fuit, verba Velleii, de M. Tullii proſcriptione & cæde, quæ in contextu paullò antè poſita fuerunt, aliquanto plenius hîc ſubiungere. Sunt igitur hæc: *Furente deinde Antonio, ſimulque Lepido, quorum vterque vt prædiximus, hoſtes iudicati erant, quum ambo mallent ſibi nunciari, quid paſſi eſſent, quàm quid emeruiſſent, repugnante Cæſare, ſed fruſtra aduerſus duos, inſtauratum Sullani ex-*

exemplum mali proscriptio.
Nihil tam indignum illo
tempore fuit, quàm quod
aut Cæsar aliquem proscri-
bere coactus est; aut ab illo
Cicero proscriptus est: ab-
scissaque scelere Antonii
vox publica est: quum eius
salutem nemo defendisset,
qui per tot annos & publi-
cam ciuitatis & priuatam
ciuium defenderat. Nihil
tamen egisti, M. Antoni:
(cogit enim excedere propo-
siti formam operis, erum-
pens animo ac pectore indi-
gna-

gnatio) nihil inquam, egisti, mercedem cœlestissimi oris, & clarissimi capitis abscissi numerando, auctoramentoque funebri ad conseruatoris quondam reip. tantique cos. irritando necem. Rapuisti tu M. Ciceroni lucem solicitam, & ætatem senilem, & vitam inferiorem te principe, quam sub te III. viro mortem. Famam verò gloriamque factorum atque dictorum adeò non abstulisti, vt auxeris. Viuit, viuetque per

omni-

omnium sæculorum memoriam. Dumque hoc vel forte, vel prudentià, vel utcumque constitutum rerum naturæ corpus, quod ille penè solus Romanorum animo vidit, ingenio complexus est, eloquentià illuminauit, manebit incolume, comitem æui sui, laudem Ciceronis trahet; omnisque posteritas illius in te scripta mirabitur; tuum in eum factum exsecrabitur: citiusque in mundo genus hominum quàm ea cadet.

Hæc

Hæc Velleius. Vniuerſus autem hic locus, ab Arellio Fuſco expreſſus: cuius hæc ſunt, emendante ſummo viro Iuſto Lipſio, verba. *Quoad humanum genus incolume manſerit, quamdiu vſus litteris, honor ſcientiæ, eloquentiæ pretium erit, quamdiu rerum naturæ aut forma ſteterit, aut memoria durauerit, admirabile poſteris vigebis ingenium, & vno proſcriptus ſæculo, proſcribes Antonium omnibus.* Ita Criticorum ille ocellus.

ſed

ſed, vt ipſe ait παρέργως. Sequitur nunc , vt omnibus faciliùs, quæ toto hoc libro memoriâ digna contineantur, appareat, (otioſa enim pleraque diſpunximus)

Index

COMPLECTENS RES PLERASQVE MEMORABILES in hoc libello, suis locis dispositas.

Otiosa enim multa, & sæpius iterata, & quæ ad Ciceronem propriè pertinent, atque è breuiario petenda, hinc sustulimus, bono, vt spero, consilio.

Prior numerus annum, posterior anni versum notat.

Ædi-

Afri-

Au-

B.

Q.

C.

C.

Co-

am

Cras-

D.

Del-

Do-

Flo-

Ful-

Galle-

Heluis

Iu-

V dri-

D. Iu-

L.

Le-

M. Li-

M. Licinius Crassus *P. F.* XX. *16. prætor seruile bellum conficit.* XXXVI. *7. triumphat. ibid. consul primũ* XXXVII. *defendit Murenam.* XLIV. *88. cum Cæsare & Pompeio conspirat.* XLIIX. *24. defendit Balbum* LI. *62. Cœlium, 70. consul iterum* LII. *In Syriam proficiscitur. 11. à Cicerone defenditur.* LIII. *1. perit trans Euphratem à Parthis cæsus* LII. *12. &* LIV. *10.*

P. Licinius Crassus, *M. pater, consul.* X. *censor.* XIIX. *15.* XLVI. *13. occiditur* XX. *14.*

P. Licin. Crassus M. Filius perit. LIV. *10.*

L. Licinius Lucullus *quæstor.* XXI. *10. in Asia diu fuit.* XXV. *13. ædilis* XXIIX. *23. Prætor. ibid. consul.* XXXIII. *Mithridaticum bellum gerit.* XXXIV. *7. exercitum dimittit.* XL. *5. Catilinam accusat.* XLIII. *24. triumphat.* XLIV. *124.*

M. Lucullus *L. Frater, ædilis.* XXIIX. *21. consul.* XXXIV. *1.*

C. Licinius Macer *apud Ciceronem accusatur.* XLI. *10. condemnatur & moritur. 12.*

Q. Lu-

Mu-

N.

O.

Pa-

Pilia

Sex.

dio

Pri-

Q.

Quæ-

S.

C.Scri-

Ser-

Sica

X *Le-*

T.

Tar-

Tri-

C. Va-

Vi-

X 5 Quo

Quo facilius, lector, series scriptorum M. Tullii, quæ quidem reliqua nobis diuina bonitas fecit, tibi occurrat, en tertium etiam Indiculum.

Scripsit igitur libros *Rhetoricos*, aut Philosophicos, vel Orationes habuit, (de Epistolis enim indicium facere nimis longum fuerit, & tamen bona ex parte factum indice primo) scripsit, inquam, aut dixit, quæ supersunt, hoc ordine.

Anno Ciceri 20. *De Inuentione Rhetorica.*

26. Pro P. Quinctio.

27. Pro Sex. Roscio Amerino.

30. aub.

Cicer. 30. aut 31. *Pro Roſcio Comœdo.*

37. *Verrinas actiones.*

38. *Pro M. Fonteio, & A. Cæcina.*

40. Epiſtolæ ad Atticum ſcribi cœptæ.

41. *Pro lege Manilia, & A. Cluentio.*

44. *Conſulares Orationes habuit: contra Rullum: pro C. Rabirio perduellionis reo: In L. Serg. Catilinam eiusque ſocios: & pro L. Murena.*

45. *Pro P. Sulla.*

Epiſtolæ ad Familiares ſcribi cœptæ.

46. *Pro A. Licinio Archia poëta.*

48. *Pro L. Valerio Flacco.*

Epiſtolæ priores duæ ad Q. Fratrem in Aſiam miſſæ.

50. *Poſt reditum ad Quirites,*

Anno
Cicer.

& in Senatu: itemque pro Domo:

51\. *Pro P. Sextio. In Vatinium. De Haruspicum responsis. De Prouinciis consularibus. Pro L. Cornelio Balbo, & pro M. Cœlio dixit.*

52\. *In Pisonem. Libros tres de Oratore scribit.*

53\. *Pro Cn. Plancio, & C. Rabirio Postumo dixit.*

55\. *Pro T. Annio Milone.*

56\. *de Legibus libros scribit.*

61\. *Partitiones Oratorias, Brutum de Claris Oratoribus, & Oratorem. Pro M. Marcello & Q. Ligario dicit.*

62\. *Philosophicos aliquot libros, quorum quidam interciderunt. Tamen etiam nunc supersunt Lucullus, id est secundus Academicorum, & pars primi libri ex quatuor posterioribus. Quinque item libri de Finibus.*

Pro

Anno.
Citer.

Pro Deiotaro rege apud Cæsarem dixit.

63. *Scripsit libros V. Tusculanarum quæstionum: tres de Naturâ Deorum: duos de Diuinatione: Catonem maiorem siue de Senectute, & Lælium, siue de Amicitia Dialogos: de Fato librum, & forte Timæum, siue de Vniuersitate. De Officiis orditur. Topica absoluit. In Antonium dicit Philippicam I. II. III. & IV. De Officiis perficit, & Paradoxa, vt videtur.*

64. *Philippicas reliquas in senatu aut ad populum habet.* Epistolæ pleræque ad M. Brutum, eiusque ad Ciceronem, scriptæ.

EX hac enumeratione scriptorum M. Tullii ap-

paret, humanissime lector, alio ordine multa fuisse collocanda, atque in omnibus hactenus editionibus factum. Id enim ipsum iis non parùm lucis conciliaret. Quod ita esse vel ex epistolis eius colligas. Quæ si in editionibus vulgatis legantur, in quibus, præsertim quæ ad Familiares inscribi solent, vix aliquis ordo, quis eas tandem, nisi fortè rerum hominumque illius æui peritissimus, qui profectò paucissimi, satis assequitur? Nec refert, si *Paulus Manutius*, vir disertissimus, optimeque de ...is humanioribus meri-

tus

tus argumentis ſingulis epiſtolis præfixis; ſi item *Hieronymus Ragazonius* peculiari libello, Venetiis anno MDLV. ex officina Aldi, per ipſum Paullum Manutium vulgato, docuerunt, quo earum quæque tempore ſcriptæ. Quæ enim tam fida, vel potius tenax memoria, quæ ea diſtinctè ſeruet, ac non confundatur, quum diuerſiſſimorum temporum epiſtolæ vnum in locum coniiciuntur; eodem autem non dicam anno, ſed iiſdem pæne diebus ſcriptæ per diuerſos, eoſque multos, vt ſæpe, libros ſparguntur? Fieri certè

ac

non poteſt, quin ea epiſto-
larum confuſio intellectui
& memoriæ valde officiat.
At ſi earundem epiſtolarum
illa editione vtaris, quam
paucis antè annis Adamus
Theodorus Siberus, eloquē-
tiæ in Academia VViteber-
genſi profeſſor, adornatā in
lucē emiſit: quod equidem
omnibus auctor ſim, qui ad
earum lectionē ſe primum
conferunt, aut parùm in iis
operæ ac temporis poſue-
runt; adhibeaſque huiuſmo-
di libellum, è quo ſtatum
reip. Rom. diſcas, qui eo tem-
pore fuit, quo ſcripta epiſto-
la quam legis: ſi hominum,
&

& ceterarũ rerum aliquam notitiam tibi ex eodem, & Manutii commentariis pa-res, incredibile dictu est, quàm omnia facilè, quæ ſcribuntur, aſſequaris. Hæc igitur talia diligentiſſimè ex-plicanda erant iis, qui eiuſ-modi ſcriptorum interpre-tes ſe profitentur: quum ni-hil eo in genere poſſint do-cere rectius. Proximo loco, meo quidem iudicio, quæ ad proprietatem elocutionis & elegantiam, quæ ad vſum vitæ, & honeſtatem morum inde plurima erui, vel obuia capi poſſunt, demonſtranda iuuentuti erant. Quæ enim

ad

ad ciuilem ſapientiam refe-runtur, vix locum in ludis puerilibus, præter pauca, habent. Nondum enim iis capiendis maturi ſunt puerorum aut adoleſcentium animi. Illa quæ dixi; ætati eorũ & captui conueniunt magis, in iisque rectius aliquandiu exercentur. Sed ea lege, ne dictatis ſæpe frigidis & inanibus excipiendis, tempus, res precioſiſſima, abſumatur. Quæ eiuſmodi ſæpe, ne dicam plerumque ſunt, vt non ſatis intelligantur ab iis, quibus magno conatu inculcantur. Cumque illi maturiori ætate vix aliquẽ eo-

rum

rum vſum eſſe, melioraque multis partibus iam pridem edita videant exſtare, quid mirum, ſi temporis male poſiti iacturam indignè ferunt, ſi moles illas infeliciũ gloſſematum, neſcio quo abiiciunt, ſuiſque illis doctoribus, quibus plurimum debere fas erat, malam gratiam habent, eoſque non raro grauiter accuſant. Ego paucisſima eſſe in ludis puerilibus dictanda cenſeo: ipſos verò ſcriptores ſæpe relegendos, perficiendumq; , vt illorum verbis aures adoleſcentium ſemper circumſonent, & vſus eorum fideliter viua vo-

ce

ce bene multis in exemplis doceatur. Quod autem ad illos attinet, qui neſcio quas analyſes (ita vocare ſolent) non dicam Grammaticas, quibus tamen & ipſis rariſſimi pares ſunt; ſed Rhetoricas etiam, &, ſi diis placet, Logicas, incautæ & *imperitæ* iuuentuti, tanquam mirificæ ſapientiæ theſauros, & lactis gallinacei hauſtum pollicentur, & magno ſpiritu tradunt, mihi quidem, quod ipſorum pace liceat, nugas agere, & fumum videntur venditare. Suum certè & diſcentium tempus atque operam miſerè pro-

di-

digunt, & quos præclarè ar-
tibus & linguis inſtruere de-
bebant, omnis bonæ do-
ctrinæ inanes abs ſe plerum-
que dimittunt. Equidem
Grammaticas interpretatio-
nes ſcholarū eſſe triuialium
proprias ſtatuo. Eas au-
tem non niſi à doctiſſimis
expediri poſſe; quippe quæ
cognitionem omnis prope
antiquitatis, multarumque
aliarum diſciplinarum peri-
tiam requirant, inter intelli-
gentes ſatis conſtat. Iuuare
tamen hoc in genere verſan-
tem magnopere poſſunt,
plurimorum eorumque do-
ctiſſimorum virorum libri,
qui

qui patrum auorumque, & nostra memoria in lucem prodierunt. Grammaticum enim, siue linguæ latinæ doctorem hi potissimum sublevant. Qui artificium Rhetoricum, non modò in epistolis, sed Orationibus, aut aliis scriptis M. Tullii & ceterorum aperire seriò & laudabiliter conati sint, mihi quidem visi hactenus sunt paucissimi, ac propè nulli. Ab iis verò, qui id in se passim recipiunt, eoque nomine apud pueros sese iactitant, ne quidem præstari, liberè dicam, posse puto. Quid enim Rhetorica sit,

qui-

quis eius vsus, illorum quidem pauci norunt. De Logica verò analysi nimis sunt ridiculi: quod ab aliis alio loco demonstratur: præclarissimè omninò à clarissimo viro Cornelio Martino, collega & amico meo honorando factum nuper. Sed quo ego delabor? Ordinem librorum M. Tullii, quo quique eorum scripti, multum ad ipsos intelligendos facere, nemo nisi nimium stupidus ignorat: nemo nisi impudens negat. Eum verò & liber ipse, & Breuiarium libri, & postremus hic index tibi referet. Quod gratum

fore

ſore confido. Vſui vtique erit. Vale iterum atque iterum, lector humaniſſime, & errata non maximi momenti æquo animo corrige: itaque tuo bono fruere hoc opuſculo, & ſalue.

FINIS.

